

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Олександр АВРАМЕНКО
Зара ТИЩЕНКО

УКРАЇНСЬКА МОВА

9

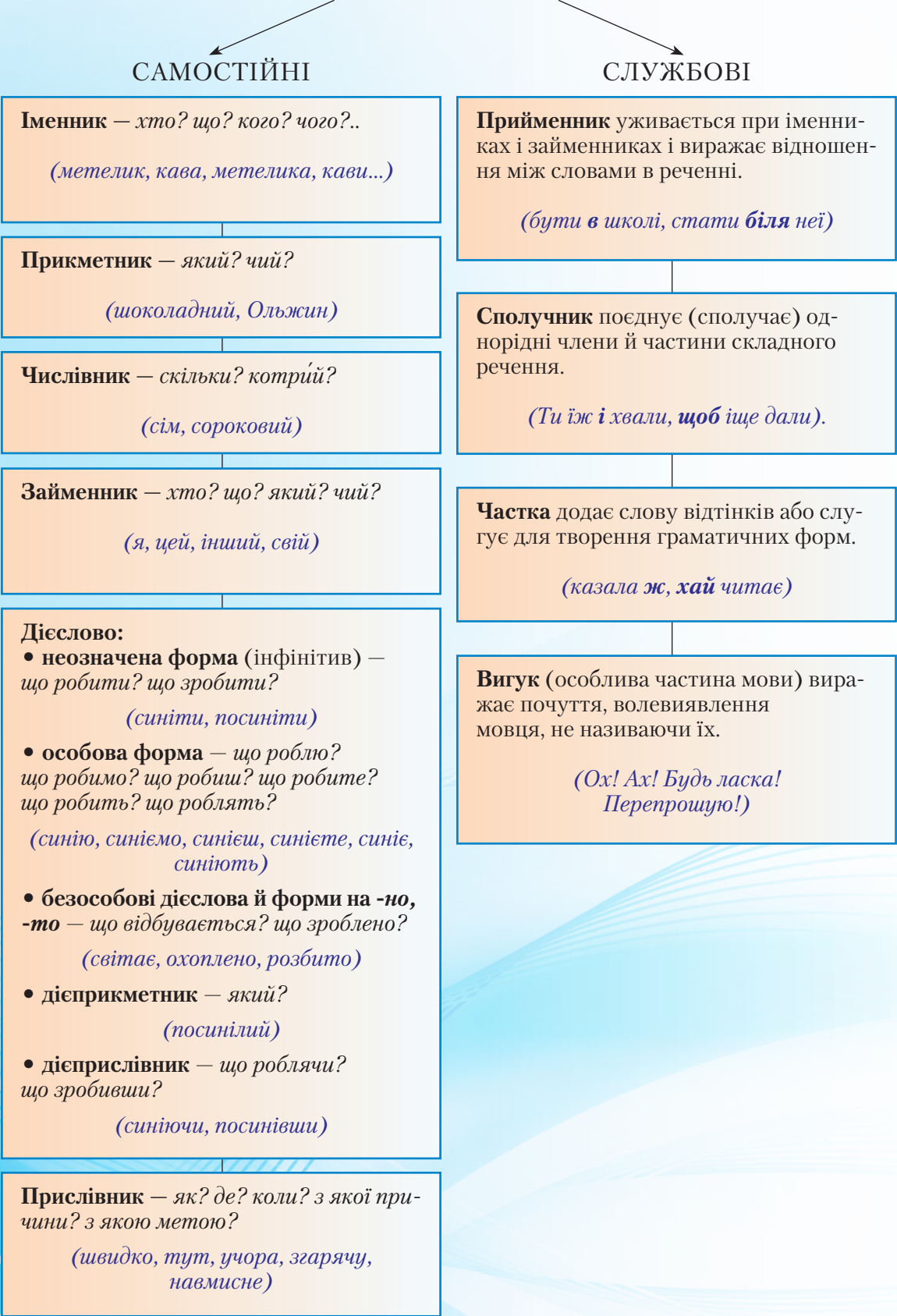
ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

ВИДИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

За метою висловлювання	РОЗПОВІДНЕ / ПИТАЛЬНЕ / СПОНУКАЛЬНЕ
За емоційним забарвленням	ОКЛИЧНЕ / НЕОКЛИЧНЕ
За складом граматичної основи	ОДНОСКЛАДНЕ / ДВОСКЛАДНЕ
За наявністю другорядних членів	ПОШИРЕНЕ / НЕПОШИРЕНЕ
За наявністю ускладнювальних компонентів	УСКЛАДНЕНЕ / НЕУСКЛАДНЕНЕ
За наявністю членів речення, необхідних для розуміння його змісту	ПОВНЕ / НЕПОВНЕ

ЧАСТИНИ МОВИ

Олександр Авраменко, Зара Тищенко

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 9 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

КИЇВ
«ГРАМОТА»
2026

УДК 811.161.2(075.3)

A21

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки від 20.08.2025 р. № 1164)*

Авраменко О., Тищенко З.

A21 Українська мова : підруч. для 9 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2026. 216 с.

ISBN

Підручник відповідає Державному стандарту загальної середньої освіти та модельній навчальній програмі «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. колектив: О. В. Заболотний, В. В. Заболотний, В. П. Лавринчук, К. В. Плівачук, Т. Д. Попова).

Основу підручника становить матеріал із синтаксису складного речення, а також із розвитку мовлення. У ньому доступно подано теоретичні відомості, а дидактичний матеріал дібрано за тематичним принципом: людина та світ, вдача й поведінка людини, страви, мода, сучасна музика, мистецтво, квіти, замки та фортеці, подорожі, навчання й робота, екологія, гігієна, відкриття та ін.

У підручник інтегровано матеріали мережі «Інтернет» з експрес-уроками, які сприятимуть розвитку мовної компетентності учнів та учениць.

УДК 811.161.2(075.3)

— інтерактивний електронний додаток до підручника.

ISBN

© Авраменко О. М., Тищенко З. Р., 2026
© Видавництво «Грамота», 2026

Дорогі дев'ятикласники та дев'ятикласниці!

Цього навчального року ви продовжуєте опановувати синтаксис і пунктуацію. Звуки, слова та їхні особливості, які детально вивчали в попередніх класах, є будівельним матеріалом для речення, за допомогою якого ви вже можете передавати свої думки, інтонації та емоції.

Підручник допоможе вам у цікавій і сучасній формі засвоїти знання із синтаксису складного речення, а також навчатиме правильно ставити розділові знаки, від яких залежить зміст висловленого.

Особливістю цієї книжки, з одного боку, є спрощений і більш доступний підхід до вивчення граматичних явищ, а з іншого — новий формат підручника — той, який використовують у Німеччині, Великій Британії, США й інших країнах світу з високим рівнем життя та освіти. Такий варіант підручника дає широкі можливості для використання ілюстрацій, таблиць і схем.

Сподіваємося, що вам цікаво буде вивчати синтаксис і пунктуацію за тематичним принципом добору навчального матеріалу. Це означає, що кожную граматичну тему ви опановуватимете на мовному матеріалі з якоїсь конкретної галузі життя: пори року, страви, одяг, сучасна музика, наука, місто, подорожі та ін.

Грамотне мовлення — невід'ємна ознака успішної людини. Підвищити свій мовленнєвий рівень вам допоможе вправа з культури мовлення, у якій ви знайдете типові помилкові (часто суржикові) конструкції; проблемні наголоси, колоритні приказки. Щоб навчання мови було більш цікавим та ефективним, радимо користуватися електронним додатком. У ньому ви знайдете завдання в тестовій формі, інтерактивні вправи, різноманітні відеоматеріали тощо.

Вправа для спостережень, правила, вправи для тренування, вправа з культури мовлення, домашнє завдання — це типові складники кожного уроку. Сподіваємося, що такий формат сприятиме чіткості й організованості в опануванні української мови.

Ознайомтеся з піктограмами, які, як маяки в морі, орієнтуватимуть вас на різні види роботи. Успіхів!

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— спостереження;

— творче завдання;

— ключ-відповідь;

— робота в парах;

— робота в групах;

— культура мовлення;

— словник;

— домашнє завдання.

1. Прочитавши слова в таблиці, виконайте завдання.

? мова	папір	дякую	небо	крок
? мова	paper	thank you	sky	step
? мова	papier	dziękuję	niebo	krok

А. Заповніть першу колонку, скориставшись довідкою (усно).

Довідка. Англійська, польська, українська.

Б. Що спільного, а що відмінного в цих мовах? Яка мова має більше спільних ознак з українською? Проілюструйте свою відповідь конкретними прикладами.

Мови бувають як близькі між собою, так і суттєво відмінні. Споріднені мови об'єднують у *мовні сім'ї* — індоєвропейську, угро-фінську, китайсько-тибетську, тюркську, монгольську, мая та ін. У кожній сім'ї виокремлюють *мовні групи*, залежно від спільних лексичних, граматичних та інших ознак (германська група мов, романська, балтійська, слов'янська, індійська та ін.). Українська належить до індоєвропейської мовної сім'ї і є слов'янською мовою.

Основні етапи розвитку української мови

V–IV тис. до н. е.	Індоєвропейська прामова існувала протягом двох тисячоліть; із часом почали формуватися відмінні між собою діалекти, що дали початок окремим мовам.
III тис. до н. е. — VI ст. н. е.	Праслов'янська мова — предок усіх сучасних слов'янських мов, а саме: української, польської, болгарської, чеської та ін.
VI–IX ст. н. е.	Праукраїнську мову виокремлюють із праслов'янської; у цей період виникає Русь, що сприяє розвитку писемної мови.
X–XVIII ст. н. е.	Унаслідок розвитку писемності утворилася староукраїнська книжна мова , якою писали документи, художні твори, наукові праці; паралельно з книжною розвивалася жива народна мова , якою спілкувалися українці в побуті.
XIX–XXI ст.	Нова українська мова , що об'єднала: • писемні традиції староукраїнської книжної мови, • багатство усної народної творчості, • живе мовлення.

За кількістю носіїв українська мова посідає 27-ме місце серед усіх мов світу, а їх — кількасот. Нині українською спілкуються близько 50 млн осіб.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання в тестовій формі.

Українська мова зберігає досвід попередніх поколінь, водночас вбирає в себе й реалії сьогодення. Отже, вона чутлива до змін у житті її носіїв. Мова — живий організм: якісь слова в ній відмирають, а якісь народжуються. Одні слова набувають статусу застарілих: *чоло, перст* — архаїзми; *князь, очіпок* — історизми, а інші лише починають своє життя. Ще 20 років тому українці не знали слів *смартфон, вайфай, інтернет*, а нині без них важко обійтися. А є слова, які забувають, а через якийсь час їх повертають у мову: *гімназія, ліцей, бакалавр, магістр*.

У мові постійно виникають нові слова (неологізми): їх або запозичують з інших мов: *спікер, ефект, машина*; або придумують письменники: *високочолый* (Т. Шевченко); *чинник* (І. Франко); *світогляд, самосвідомість* (І. Нечуй-Левицький); *мрія, майбутнє, незагойний, нестяма, страдниця* (М. Старицький); *мистецтво, переможець, променистий* (Олена Пчілка); *провесна, промінь* (Леся Українка). Але не всі слова, вигадані митцями, стають загальноновживаними й потрапляють до словників. Є такі, що живуть лише в художніх творах: *яблунево-цвітно* (П. Тичина), *журбота* (І. Драч), *ластівочість* (Д. Павличко). Такі слова емоційно насажені, ними передають цікаві художні образи.

- Доберіть до кожної групи лексики приклади (усно).

Група лексики	Приклади
1 архаїзми	А шуйця, уста
2 історизми	Б легінь, бульба
3 неологізми	В русло, чарувати
4 діалектизми	Г земство, намітка
	Д гуглити, контент

3. Перепишіть речення, уставивши пропущені букви **е** й **и**, і виконайте завдання.

- У присм..ркові доброї дібровості пш..ничний присмак скош..ного дня. На крутосхилах срібної дніпровості сідлає вічність чорного коня (*Л. Костенко*).
- Де ти єси, ясна водо, де тихі зорі полоскались, де білі хмари тінню брались (*В. Стус*).
- Світе мій гучний, мільйонноокий, пристрасний, збурун..ний, німий... (*В. Симоненко*).
- Плавно, поволі сунуть битим шляхом ш..рокі мажі з халабудама й без них (*В. Малик*).

- Знайдіть у реченнях неологізми й застарілі слова, зробіть над ними відповідні записи: *неол.*, *заст.*
- Розкрийте лексичне значення цих слів (усно).

4. Випишіть слова іншомовного походження.

Суміш, щока, естетика, діброва, неологізм, еліпс, стрічка, зілля, релакс, пшениця, схованка, графа, обличчя, онікс, мрія, дисципліна, безпека, мороз, ангар, взуття, перешкоджання, реферат, освітлення.

З перших букв виписаних слів складіть назву українського міста.

б, п, в, м, ф, р ' я, ю, є, ї

АЛЕ: свято, цвях

5. Запишіть слова у дві колонки: 1) без апострофа; 2) з апострофом. Поясніть значення виділених слів (усно).

Нез...ясований, екстер...єр, моркв...яний, пам...ять, осв...ячений, олів...є, лев...ячий, вир...ячити, об...єднання, В...єтнам, ал...юр, арф...яр.

З перших букв виписаних слів складіть біблійний вислів.

До речі...

Українська мова пережила кілька століть утисків і заборон. У ХІХ ст., коли українські землі перебували у складі Російської імперії, було заборонено здобувати освіту українською мовою, а також ставити вистави, друкувати книжки, проводити богослужіння в церквах. Українців поступово русифіковували.

Здобувши в 1991 р. незалежність, наш народ почав відроджувати рідну мову. Нині нею послуговуються в усіх сферах життєдіяльності.

6. Випишіть слова, які, на вашу думку, потрібно частіше вживати в повсякденному житті. Поясніть їхнє лексичне значення (усно).

7. Прочитавши гумореску, виконайте завдання.

Кухлик

Дід приїхав із села, ходить по столиці.
Має гроші — не мина жодної крамниці.
Попросив він:

— Покажіть кухлик той, що скраю.

Продавщиця:

— Што? Чево? Я не панімаю.

— Кухлик, люба, покажіть, той, що збоку смужка.

— Да какой же кухлік здесь, еслі ето кружка!

Дід у руки кухлик взяв і нахмури́в брови:

— В Україні живе́те й не зна́єте мови...

Продавщи́ця теж була го́стра та бі́дова:

— У мене є́сть свой язы́к, ні к чьому́ мне мо́ва.

І сказа́в їй му́дрий ді́д:

— Цим пи́шатися не слі́д,

Бо я́краз та́ка бі́да в моє́й ко́рови:

Має́, бі́дна, язы́ка — і не зна́є мо́ви!

П. Глазовий

- А. Який міжмовний омонім використав П. Глазовий у гуморесці «Кухлик»?

- Б. Виразно прочитайте гумореску за ролями.

8. Напишіть невеликий роздум (п'ять–сім речень) на тему «Чому незалежно від регіону всі громадяни України в громадських місцях повинні говорити українською мовою?».

9. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

на Україні
сто років тому назад
навчатися мові

Правильно

в Україні
сто років тому
навчатися мови

10. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Є боротьба за долю України. (У, В)се інше — то велике мискоборство (Л. Костенко). 2. Перша міська ратуша була дерев'яною, друга — (з, із) цегли, на три поверхи (Р. Пастух). 3. Тепер же на клич прославленого кошового відгукнулися (в, у)сі, хто вмів тримати шаблю (в, у) руці (І. Шаповал). 4. (В, У) затишку прожити не судилося: (в, у)дарив грім — (й, і) зразу шкереберть (в, у)се пішло, що ніби тільки снилось, як життєіснування й життєсмерть (В. Стус). 5. (Й, І) вийшов я на гори, як Хорив, поглянув на Дніпра важке свічадо, братам далеким поклонився радо (Д. Павличко). 6. Молоді, зовсім юні, а такі (в, у)же черстводухи (Олесь Гончар).

- А. Перепишіть речення, розкривши дужки.

- Б. Знайдіть у реченнях неологізми й застарілі слова, зробіть над ними відповідні записи: *неол.*, *заст.* Розкрийте лексичне значення цих слів (*усно*).

§ 2

УСНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ НА ТЕМУ, ПОВ'ЯЗАНУ З ІСТОРІЄЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (з використанням різних способів візуалізації змісту)

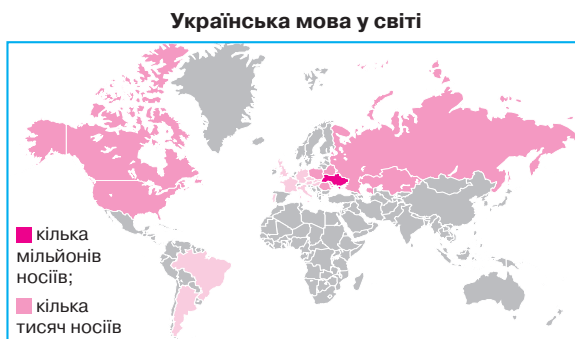
1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

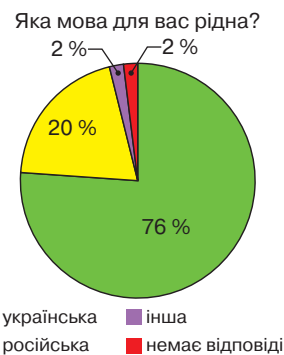
1

А. Визначте способи візуалізації кожної ілюстрації (усно).

Б. Прокоментуйте зміст кожної ілюстрації. Якою тематикою вони об'єднані?

2

3

Усне повідомлення — невеликий за обсягом твір, призначений для публічного виголошення. Мета усного повідомлення — привернути увагу до важливої суспільної або морально-етичної теми.

Для швидшого осмислення та зручного подання інформації існують різні способи візуалізації змісту: слайди, колаж, постер, плакат, графік, карта тощо.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Мова — чи не найвиразніший маркер національної ідентичності. Людина ототожнює себе із сукупністю символів, пов'язаних, зокрема, з традиціями харчування, вбрання, дозвілля. Але, використовуючи їх, як зауважує професор Києво-Могилянської академії Оріся Демська, важко сформулювати важливі державотворчі цінності. «Складно уявити, що хтось захищатиме ціною свого життя піцу, футбол, вареники й шаровари. Асоціювання себе лише з об'єктами побуту обмежує людину до рівня побуту, — міркує пані Демська. — Мова відіграє основну роль у самовизначенні особистості» (Я. Куцай).

А. Визначте стиль, тип мовлення та основні слова тексту (усно).

Б. Які видання про історію української мови вам відомі?

3. Прочитайте текст. Оформте інформацію в «хмару» слів і продемонструйте її.

СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Твори, написані українською народною мовою, відомі в Україні з початку XVII століття. Наприкінці XVIII століття зароджується нова українська літературна мова на народній основі. Основоположником її став І. Котляревський. Т. Шевченко своєю творчістю підніс українську літературну мову до рівня загальнонародної. Традиції Т. Шевченка в розвитку української літературної мови провадили далі у своїй творчості П. Куліш, І. Франко, Леся Українка, Панас Мирний, М. Коцюбинський та інші письменники.

У 60–80-х роках XIX століття розвиток української літературної мови гальмували царські заборони (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.). Але, незважаючи на це, українська мова в 1991 р. набула статусу державної мови в Україні. Нині її захист регламентовано мовним законом — Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019).

4. Розгляньте карту, укладену на основі дослідження К. Тищенка. Створіть діаграму (стовпчасту / кругову; на вибір).

Спільні ознаки української та інших слов'янських мов¹

5. **Проект.** Розгляньте карту українських наріч і говорів (1-й форзац). Визначте свій говір щодо регіону проживання. За допомогою інформації в інтернеті дослідіть особливості говору за орієнтовним планом. Оформте результати дослідження в будь-який спосіб візуалізації.

Орієнтовний план дослідження

- Загальна характеристика говору.
- Ареал і межі говору.
- Фонетичні особливості.
- Особливості словозміни.
- Синтаксис і словотвір.
- Лексичні особливості.
- Науковці — дослідники говору.

¹ Цифра на карті позначає кількість спільних ознак з українською мовою.

ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО

§ 3

ГОЛОВНІ ТА ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. ПОРІВНЯЛЬНИЙ ЗВОРОТ (повторення)

1. Прочитавши діалог, виконайте завдання.

- Ви не бачили тут чихуахуа в смугастому светрику?
- Він щойно забіг у той жасминовий кущ.

- А.** Визначте, які слова відповіді зорієнтують у пошуку песика.
Б. На які питання відповідають ці слова?

2. Заповніть таблицю (усно).

Головні члени		Другорядні члени		
підмет	присудок	додаток	обставина	означення
... ?	... ?	... ?	... ?	... ?

Питання, на які відповідають члени речення:

- який? чий? котрій?
- що робив? що робить? хто він є? ким він є? який він є?
- хто? що?
- кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?
- як? яким чином? де? коли? з якої причини? з якою метою?

3. Складіть і запишіть по одному реченню за світлинами, використавши в кожному з них усі члени речення — підмет, присудок, додаток, обставину, означення. Підкресліть їх (за зразком).

Зразок. Сіре кошеня пожадливо п'є молоко.

4. Прочитавши жарт, виконайте завдання.

— Андрі.., скіл..ки твоя мама повин..а заплатити за два кілограм.. яблук, якщо один кілограм коштує двадцят.. гривен..? — запитала вчител..ка.

— Не можу сказати, бо моя мама завжди торгуєт..ся.

А. Перепишіть діалог, заповнивши, де потрібно, пропуски.

Б. Визначте й підкресліть головні члени речення.

5. Визначте, якими головними членами речення є виділені слова, використавши довідку (усно).

1. Кожна корова своє теля **лиже**. 2. Не такий вовк **страшний**, як його малюють. 3. І в зайця взимку щастя, бо **не кожен** шубу має. 4. У ведмедя **десять пісень**, і всі вони про мед. 5. **Не можна** одночасно на двох конях **сидіти** (нар. тв.).

Довідка. Простий підмет, складений підмет, простий присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок.

6. Доведіть, що виділені слова виконують роль означення (усно).

1. **Любовна** поезія зворушує душу.
2. Слова **любові** викликають ніжні почуття.
3. Пісня **про любов** звучить по радіо.
4. Чи кожна людина має потребу **любити**?

7. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. З'ясуйте синтаксичну роль виділених слів (цифра позначає наступне слово).

Виділене слово	Член речення
(1)Опівдні (2)промені (3)сонця (4)пекучі.	А підмет Б присудок В додаток Г обставина Д означення

2. З'ясуйте синтаксичну роль виділених слів.

Виділене слово	Член речення
1 Не хотіла чапля рибок, а <i>тепер</i> їсть жаб. 2 Горобець <i>маленький</i> , а серденько має. 3 Хто б <i>дятла</i> знав, якби не його ніс. 4 <i>Голодній</i> курці все просо на думці.	А підмет Б присудок В додаток Г обставина Д означення

3. З'ясуйте синтаксичну роль виділених слів.

Виділене слово	Член речення
1 Не вчи орла літати, а рибу <i>плавати</i> . 2 <i>Плавати</i> — моє давнє вподобання. 3 Не всі виявили бажання <i>плавати</i> ? 4 Друзі після обіду пішли <i>плавати</i> .	А підмет Б присудок В додаток Г обставина Д означення

8. Опишіть світлину, використавши в ролі обставин слова (сполуки слів) *повернувши голову назад, попри сніг, увечері, разом, попереду*. Визначте й надпишіть види обставин за значенням (за потреби скористайтеся матеріалом, що на форзаці).

9. Прочитавши текст, виконайте завдання в тестовій формі.

У Києві відкрили мурал із дівчиною, яка на початку війни врятувала собак з Ірпеня. Про це повідомляє кореспондент Укрінформу. Ініціатором проєкту стала компанія «Suziria Group», щоб привернути увагу суспільства до проблеми безпритульних тварин.

«За допомогою муралу ми хочемо популяризувати всиновлення чотирилапих, аби якнайбільше хвостиків знайшло люблячі сім'ї», — зазначила співвласниця і голова наглядової ради компанії Поліна Кошарна. На її думку, у довгостроковій перспективі це допоможе зменшити кількість безпритульних тварин в Україні й навантаження на притулки.

Головною героїнею муралу стала зооволонтерка Анастасія Тиха, яка разом із чоловіком пішки вивела з охопленого війною Ірпеня близько тридцяти тварин, зокрема й собак з інвалідністю.

Світлина, яку зробив відомий фотограф Крістофер Очіконе, облетіла весь світ і стала символом відваги українців, які навіть у найважчі часи, ризикуючи життям, не забувають про домашніх улюбленців.

Зооволонтерка зауважила, що притулки все ще наповнюються значно швидше, ніж розвантажуються. Анастасія Тиха сказала: «Наприклад, мій притулок за день може поповнитися десятком тварин, а за місяць забирають у родини лише дві-три тварини. Сподіваюся, що цей мурал приверне увагу до проблеми **адопції** тварин».

В Україні налічується близько ста п'ятдесяти тисяч тварин, що потребують допомоги. У прифронтових областях тварин у притулках побільшало вдвічі (О. Панченко).

1. Виділене в тексті слово означає
 - А поширення зображень тварин із метою привернення до них уваги
 - Б утримання безпритульних тварин у притулках
 - В порятунок тварин у прифронтовій зоні
 - Г прийняття тварин у родину

2. Мурал — це

А агентство новин Б настінний живопис	В рекламна кампанія Г притулок для тварин
--	--
3. Завдяки світлині Крістофера Очіконе

А світ дізнався про відвагу українців, які рятують тварин у найважчі часи Б читачі Укрінформу ознайомилися з проблемою безпритульних тварин В притулки для тварин змогли розповісти загалові про свою діяльність Г компанія «Suziria Group» ініціювала порятунок безпритульних тварин	
--	--
4. Безпритульних тварин з Ірпеня вивів / вивела

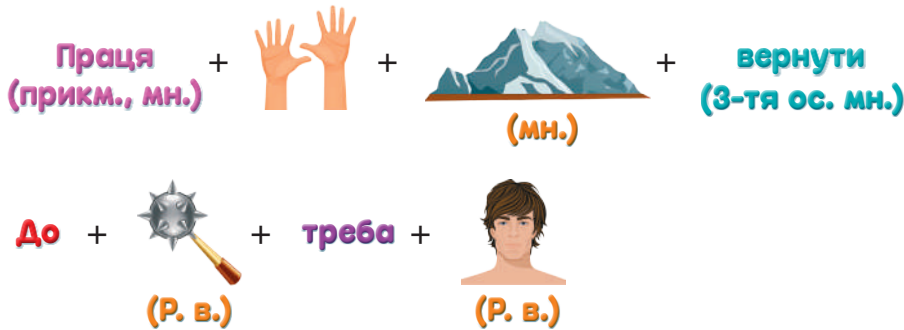
А Анастасія Тиха Б Поліна Кошарна	В Крістофер Очіконе Г Олександр Панченко
--	---
5. Цьому текстові найбільше відповідає хештег

А #красамуралу Б #фотомистецтво	В #порятуноктварин Г #діяльністьукрінформу
--	---
6. У тексті НЕМАЄ мікротеми

А ініціатива створення муралу Б процес створення муралу в Києві В перевантаженість притулків для тварин Г виведення безпритульних тварин з Ірпеня	
--	--

- 10.** Розшифрувавши народні вислови, запишіть їх і виконайте завдання.

- А.** Підкресліть головні й другорядні члени речення.
- Б.** Напишіть вільне есе (п'ять–сім речень), узявши за тему один із цих висловів.

- 11.** Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Балерина пересувається залом, як пава. 2. Андріївська церква як свіча. 3. Василь Симоненко передусім відомий як поет. 4. Олег як особистість має свою думку щодо порушеної проблеми. 5. Повітря тут особливе, наче скляне. 6. Мов бриль, красується біля сосни боровик. 7. Мама як найрідніша людина завжди дбає про своїх дітей (О. Травневий).

- А.** Випишіть лише ті речення, що містять порівняльний зворот.
- Б.** Підкресліть головні й другорядні члени у виписаних реченнях.

1. Прочитавши діалоги в колонках, виконайте завдання.

— Умієш готувати піцу?	— Ти вмієш готувати піцу?
— Умію.	— Я вмію готувати піцу.
— А яка тобі найбільше подобається?	— А яка тобі найбільше подобається?
— З куркою і грибами.	— Мені найбільше подобається піца з куркою і грибами.

А. У якій колонці спілкування більш природне й невимушене?

Б. Обґрунтуйте свій вибір.

2. Прочитавши діалог, доведіть, що виділені речення — неповні (усно).

— Насте, яка довжина річки Амазонки?

— **П'ять сантиметрів.**

— Не може такого бути!

— **Ще і як може! Я сама лінійкою на карті її міряла.**

3. Випишіть речення у дві колонки: 1) з тире між підметом і присудком; 2) з тире на місці пропущеного члена речення.

1. Шасі — висувний пристрій для зльоту та посадки літака. 2. Спочатку дерево в корінь росте, а потім — у крону. 3. Ужгород — обласний центр. 4. Любов — це на-самперед відповідальність. 5. Обабіч річки — гуцульські села. 6. «Інститутка» — повість Марка Вовчка. 7. Від малих дітей болить голова, а від дорослих — серце. 8. Айстри — у саду. 9. Коровай — то щедрість нив. 10. А поле — як море (О. Трав-невий).

З перших букв виписаних речень складіть назви хижих птахів.

4. Заповніть таблицю прикладами (усно).

Типи односкладних речень	Ознаки	Приклади
головний член у формі присудка		
означено-особове	я, ми, ти, ви (1-ша або 2-га ос.)	..., ...
неозначено-особове	вони (3-тя ос. мн.)	..., ...
узагальнено-особове	приказки, прислів'я і под. (будь-яка ос.)	..., ...
безособове	без особи (без виконавця дії)	..., ...
головний член у формі підмета		
називне	іменник у називному відмінку	..., ...

Приклади. Означення підкреслюють хвилястою. Тихий вечір. Відпочити чи ще попрацювати? Побажай мені удачі. Воду решетом неносять. Сьогодні холодно. Пісня про кохання. Нарешті оголошують переможців. Сподіваюся на успіх. Бережи честь змолоду.

5. Випишіть односкладні речення, указавши в дужках вид кожного з них.

1. Сало... 2. Його часто називають українським національним продуктом. 3. Полюбляємо його не лише ми, а й наші гості. 4. Отож, повертаючись у свій закордон, вони у валізах обов'язково везуть кілька кілограмів цього подарунка з України. 5. Купуючи сало, передусім звертайте увагу на колір. 6. Якісний продукт має білий колір із ніжно-рожевим відтінком. 7. Вибирайте сало завтовшки 2,5–3,5 сантиметри. 8. Й обов'язково треба спробувати його на смак. 9. Воно має легко жуватися та бути смачним. 10. Отже, їжте хліб і сало на здоров'я! (за Т. Федяй).

6. Запишіть слова у дві колонки: 1) з м'яким знаком; 2) без м'якого знака (на місці пропуску). Поясніть лексичне значення виділеного слова (усно).

Сніжин..ці, вишен..ці, Уман..щина, іскрит..ся, нян..чити, промін..чик, обу-рюєш..ся, оболон..ський, мен..ше, емігрантс..кий, пекар.., генуез..кий, кра-сун..чик, ріл..ництво, стежин..ці, Ел..брус, камін..чик, готуєш..ся, ткац..кий.

З перших букв слів першої колонки складіть назву салату.

7. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. З'ясуйте тип односкладного речення.

Речення	Тип односкладного речення
1 За наше жито та ще нас і бито.	А означено-особове
2 Глибокий яр, засипаний снігом.	Б неозначено-особове
3 Нині Різдво святкують у грудні.	В узагальнено-особове
4 Не взявшись за сокиру, хати не збудуєш.	Г безособове
	Д називне

2. З'ясуйте тип односкладного речення.

Речення	Тип односкладного речення
1 Урожай починають збирати у вересні.	А означено-особове
2 Пробігаємо під розлогими дубами.	Б неозначено-особове
3 Зі степу тягне свіжістю та прохолодою.	В узагальнено-особове
4 Дарованому коневі в зуби не дивляться.	Г безособове
	Д називне

3. З'ясуйте тип односкладного речення.

Речення	Тип односкладного речення
1 Цей монастир недавно збудували.	А означено-особове
2 Кращого сонця ніде немає.	Б неозначено-особове
3 За правду, браття, єднаймося щиро.	В узагальнено-особове
4 З полови хліба не спечеш.	Г безособове
	Д називне

8. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Учені довели зв'язок між ставленням людей до книжок у дитинстві й рівнем зарплати в дорослому віці. Італійські науковці дійшли висновку: люди, які в дитинстві читали із захватом, заробляють — незалежно від своєї професії — на 21 % більше, ніж байдужі до книжки. У чому ж полягає зв'язок між читанням книжок у дитинстві й рівнем заробітку?

За словами психолога Євгена Заїки, книжка не лише робить людину грамотнішою, розвиває її фантазію, мислення, логіку, а й призвичаює зосереджувати увагу, ухвалювати правильні рішення. Причому дуже важливо, щоб любов до читання розвинулася саме в дитинстві. Той, хто не оцінив смаку читання на цьому етапі життя, уже навряд чи стане книголюбом.

Доведено: якщо людина читає хоча б годину на день, вона має кращу здатність до запам'ятовування фактів, подій, імен. Якісна художня та документальна проза має іншу, унікальну ознаку: вона навчає на чужих помилках, даючи досвід, якого змалку здобути неможливо.

Окрім того, читання книжок розвиває навички пошуку потрібної інформації та швидкого її сприйняття. Людина, яка набула таких навичок із дитинства, має високий шанс здобути освіту та стати успішною в дорослому віці (І. Конторських).

Гра «Так — ні»

1. Головна думка тексту — мотивувати людей читати книжки.
2. На думку психолога Євгена Заїки, люди, які в дитинстві читали із захватом, у дорослому віці заробляють на 21 % більше, ніж байдужі до книжки.
3. У тексті акцентовано на тому, що читання книжок призвичаює зосереджувати увагу й ухвалювати правильні рішення.
4. Психолог стверджує: людина, яка не оцінила смаку читання в дитинстві, усе одно може стати книголюбом у дорослому віці.
5. Якісна художня та документальна проза навчає на чужих помилках, даючи досвід, якого змалку здобути неможливо.
6. Читання книжок розвиває навички пошуку потрібної інформації та швидкого її сприйняття.
7. У тексті є мікротема «користь від читання народних казок».
8. Текст написано в розмовно-побутовому стилі.

9. Опишіть рецепт приготування сніданку з продуктів, зображених на ілюстрації. Використайте лише односкладні речення.

10. Розшифрувавши речення, запишіть їх і виконайте завдання.

Без +

+ і / й

+

+ не / має +

Брати +
(2-га ос. одн.,
наказ. сп.)

—

і / й

мати +

(2-га ос. одн.,
майб. час)

середина
(3н. в.)

Сполучник +
(порівняльн.)

+

паросток
(ж. р.)

+

+

лоза
(р. в.)

+

плекати +
(2-га ос. мн.,
наказ. сп.)

мова
(3н. в.)

(прикметник)

- А. Підкресліть граматичні основи й визначте тип односкладних речень.
Б. Розкажіть, як ви розумієте зміст цих висловів (усно).

11. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Зазвичай волосся миють шампунем. 2. А чи правильно ви це робите? 3. Мити його треба щодня або ж через день. 4. Усе залежить від типу вашого волосся та способу життя. 5. Довгі пасма перед миттям треба добре прочесати. 6. Нанесіть шампунь на зволене волосся і помасажуйте його протягом однієї-двох хвилин. 7. Ретельно змийте піну теплою водою. 8. Нізащо не мийте голову холодною або гарячою водою! 9. Використовуйте тільки теплу. 10. Вік живи — вік учися! (С. Спича).

- А. Перепишіть речення та підкресліть головні й другорядні члени.
Б. Зазначте в кінці кожного речення його характеристики (за зразком).
- За метою висловлювання (розповідне, питальне чи спонукальне);
 - за емоційним забарвленням (окличне чи неокличне);
 - за складом граматичної основи (односкладне та його тип чи двоскладне).

Зразок. Батьків і Батьківщину не вибирають (розповідне, неокличне, односкладне, узагальнено-особове).

§ 5

СТВОРЕННЯ ТА РОЗІГРУВАННЯ ДІАЛОГІВ

1. Розглянувши зображення уявних учасників діалогу, виконайте завдання.

1

2

3

А. Яка пара смайлів свідчить про офіційну розмову?

Б. Визначте, між ким, на вашу думку, можуть відбуватися ці діалоги.

Діалог — різновид мовленнєвої комунікації у формі обміну висловлюваннями-репліками. Залежно від ситуації спілкування діалоги передають офіційну чи неофіційну розмову. За комунікативною функцією розрізняють діалог-дискусію / розпитування / домовленість / обмін враженнями.

Обов'язковими елементами діалогу є формули мовленнєвого етикету: привітання, звертання, удячність, прощання.

2. Прочитавши діалог, виконайте завдання.

— Привіт, Софіє! Чому засмучена?

— Вітаю, Ніколе! Та ось, бачиш, ніготь зламала... Тільки до майстрині з манікюру збиралася...

— Овва! Шкода... Справді неприємність... Але візиту до салону не скасовуй. Там такі чарівниці: зроблять нарощення — не відрізниш.

— Твоя правда! Дякую за підтримку. Піду, хай рятують.

— Але справжній порятунок не в косметичних заходах, а в зміцненні здоров'я.

— Згодна! У тебе не було таких «сюрпризів»?

— Ні, я ж дотримуюся методу «здорової тарілки». Мої нігті під надійним прикриттям — горіхово-шпинатно-лососевим!

— Ого, яке смачне слово ти придумала! А що за метод?

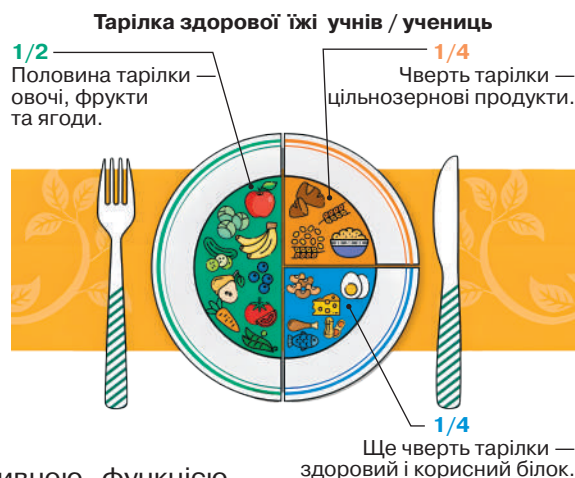
— Надсилаю тобі в месенджер «Тарілку здорової їжі школяра». Дивися: на умовній тарілці пропорційно розподілено різні продукти харчування. Бачиш: пів тарілки має бути овочів із фруктами й зеленню, чверть тарілки — цільнозернових продуктів і чверть — білка.

— Чудово! Усе збалансовано, і не треба зважувати кожную крихту.

— Так, класна штука! Тому мій організм отримує всі поживні речовини. А нігті люблять насіння чіа, льону, гарбуза, соняшника. А ще горіхи, шпинат, оливкову олію, яйця, рибу.

— Не знала, що льон можна їсти...
 — А ще про авокадо не забувай. У ньому високий вміст усього: і білка, і вітамінів, і жирних кислот. Коротше, знахідка для підлітків!
 — Ніколе, ти моя рятівниця! Щиро дякую за слушні поради!
 — Бувай здорова, подружко! До зустрічі! (З. Якубова).

- А.** Доведіть, що текст є діалогом. Яку розмову передано — офіційну чи неофіційну?
Б. Визначте тип діалогу за комунікативною функцією (усно).

- 3.** виправте помилки та запишіть правильні відповідники.

Велике дякую! Привет! Усього самого найкращого! Пока! Спокійної ночі! Вибачаюсь! Приємного апетиту! З наступаючим! Щасливого путі! Простіть мені! Вибачте мене! Умоляю, вибачайте! Виказуємо свою вдячність!

- 4.** Поставте іменники в кличному відмінку та запишіть їх.

Пан міністр, пані Ганна, друг, бабуся, панна, тітонька, дядечко, Ігор, Неля, лікар, Микита, Ніколь, Сергій, Олеся, Ярослава, Антон Іванович, Оріся Богданівна, Ірина Максимівна, Олекса Андрійович.

- 5.** Складіть і розіграйте діалог-домовленість (тринадцять–п'ятнадцять реплік), вибравши ситуацію спілкування із запропонованих. За потреби використайте опорні слова.

Офіційна розмова

I. Учениця — класний керівник: організація шкільного ярмарку (розмова наживо).

II. Покупець — продавчиня: з'ясування наявності товару й повідомлення про його надходження (телефонна розмова).

Неофіційна розмова

I. Однокласник — однокласниця: підготовка до участі в суботній екоতোлоці (розмова наживо).

II. Друзі, які мешкають у різних країнах: про поїздку до друга / подруги за кордон (телефонна розмова чи відеодзвінок).

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
волонтерство користь мандрівка	велелюдний затишний якісний	проданий прибраний підтверджений	ярмаркувати тішитися бракувати	згуртовано завиграшки негайно

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Традиційно у вінок уплітали барвінок, ... , ... та

- А. Упишіть на місці крапок слова, що позначають зображені на світлині квіти.
Б. Завершіть правило: *Однорідні члени речення відповідають на те саме запитання та залежать від ...* .

2. Заповніть таблицю прикладами (усно).

Розділові знаки при однорідних членах речення	
Правило (схема)	Приклад
О, О, О	...
О, О і О	...
О, і О, і О	...
О і О, О і О, О і О	...
О, а О	...
не тільки О, а й О	
О — О	

Приклади

- Синтаксис простого речення вивчають не в сьомому, а у восьмому класі.
- У змаганнях узяли участь як учні, так і їхні батьки.
- У степах живуть лисиці, борсуки, зайці.
- Вітер в гаї не гуляє — вночі спочиває.
- Для приготування млинців треба купити яйця, борошно й молоко.
- Чайки та баклани, мартини й альбатроси, пінгвіни та гагари пристосовані до життя в морському середовищі.

3. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Дерева ще безлисті але вкриті бростю. 2. На озері туман то лежить пеленою то хвилює од вітру то розривається одкриваючи блідо-блакитну воду (*Леся Українка*). 3. Тепла липнева ніч пролітає садками посадками скиртами в полях (*Олесь Гончар*). 4. Навколо тільки дрімучий тютюн та мак та соняшники (*О. Довженко*). 5. Сниться мені поле вечори барвисті береги пахучі рідного Дінця (*В. Сосюра*). 6. Світить сонце та не гріє (*Т. Шевченко*). 7. Не вітер буря над землею в замети клала білий сніг (*Л. Первомайський*).

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Доберіть до схеми речення, що їй відповідає.

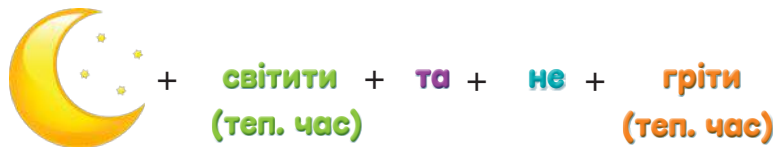
Схема речення	Речення (розділові знаки пропущено)
1 УС: О, О, О.	А На вулицях навколо стадіону обабіч дороги усюди росли молоді осоки.
2 О, О, О — УС.	Б Цілу ніч надворі виє хуга плаче деренчить у віконнім склі.
3 УС: О, О, О — ...	В На все осінь щедра на кавуни на дощі на холодні роси.
	Г Тут усе повітря тиша дерева сповнене якоїсь загадкової сили.

5. Складіть із наведеними сполуками речення. Запишіть їх і розставте розділові знаки.

Високий / усміхнений хлопець; струнка / швидка дівчина; біля сумного / самотнього дуба; червоні / сині ягідки; плетений із лози / маленький кошик; вузька / поросла травою стежка.

6. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

- А. Розставте розділові знаки.
Б. Поміркуйте, чому місяць світить, але, на відміну від сонця, не гріє (у науковому стилі; усно).

7. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. І гори і долини і поля і сади і ставок і хати були залиті й обмиті чистим прозорчастим білим як срібло світлом (І. Нечуй-Левицький). 2. В..ноград ріс густими не/в..сокими кущами листя було чорно/з..лене соковите буйне (П. Загребельний). 3. Не/спокій рух і боротьбу я бачив скрізь у дубовій в..рбовій корі у старих п..ньках у дуплах у болотяній воді на поколупаних стінах (О. Довженко). 4. Холодні осінні тумани клубочаться в/горі й спускають на землю мокрі коси (М. Коцюбинський). 5. На в..соких жовто/гарячих тополях іскрилось осіннє сонце (Я. Баш). 6. Вирв..ться крик чи іржання та й знову у шумі зіллється (П. Тичина). 7. Запахла осінь в'ялим тютюном та яблуками та тонким туманом (М. Рильський).

- А. Перепишіть речення, уставивши пропущені букви й знявши риску.
Б. Розставте розділові знаки.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Пасажири затримуються біля дверей. Пасажири не затримуйтеся біля дверей.

- А.** У якому реченні звертаються до пасажирів? Обґрунтуйте свій вибір.
Б. Як треба позначити звертання на письмі?

2. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Старі дуби спасибі вам за осінь за відлітання радості і птиць! (*Л. Костенко*).
2. І ти моя єдина встаєш із-за моря з-за туману моя слухняная рожевая зоре.
3. Оставайтесь здорові мої високії тополі і хрещатий мій барвіночку.
4. Зоре моя вечірняя зійди над горою поговорим тихесенько в неволі з тобою (*Т. Шевченко*).
5. Весно вітре люблю вас гори ріки тучі! Люди люди я ваш брат я для вас рад жити (*І. Франко*).
6. Припливайте до колиски лебеді як мрії опустіться тихі зорі синові під вії.
7. Ой біжи біжи досадо не вертай до хати не пущу тебе колиску синову гойдати (*В. Симоненко*).

3. Заповніть таблицю прикладами (*усно*).

Група вставних компонентів за значенням	Приклади
упевненість / невпевненість	... , ... , ...
джерело інформації	... , ... , ...
привернення уваги	... , ... , ...
зв'язок між частинами тексту	... , ... , ...
ставлення до сказаного (оцінка)	... , ... , ...
етикетні формули	... , ... , ...

Приклади: до речі, вибачте, по-перше, можливо, на жаль, по-моєму, будь ласка, мабуть, кажуть, перепрошую, наприклад, між нами кажучи, на щастя, уявіть собі, на мою думку, отже, без сумніву, як на зло.

4. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Звісно то скрипіли охоплені полум'ям дерева (*М. Стельмах*).
2. Усе небо здавалося здригається трепеще спалахами світла голубого нетутешнього (*Олесь Гончар*).
3. Того можливо не знайду я слова щоб наш прекрасний оспівати світ (*М. Рильський*).
4. І я виходжу в гомін трав і припадаю до сліда бо значить хтось мене чекав а може й зараз вигляда? (*А. Малишко*).
5. За східним звичаєм гості не сміють відмовлятися від дарунків бо то була б господарям образа (*Леся Українка*).
6. Справді два деркачі що почали перегукуватися в траві над Десною раптом притихли (*О. Довженко*).

5. Прочитавши текст уголос, виділіть інтонаційно вставні слова.

Кожен із вас, сподіваюся, знає вислів *підкова на щастя*. Та не всім, далебі¹, відоме його походження. Історія цього афоризму сягає глибокої давнини. Ще в Стародавніх Римі та Греції був звичай підковувати коней і волів. Якщо, скажімо, ратаї чи воїни робили це з практичних міркувань, то для заможної верхівки це мало обрядовий характер. Кожний по-своєму намагався продемонструвати статки: власники коней чи волів узували їх у срібні, а то й золоті підківки, намагаючись підкреслити своє соціальне становище. Траплялися, однак, випадки, коли коштовні вироби губилися. Той, кому щастило знайти підківку з благородного металу, неабияк дякував долі. Звідси, отже, і похідний вислів — *підкова на щастя* (за В. Скуратівським).

6. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

А. За зображеною ситуацією розіграйте усний діалог з однокласниками / однокласницями, використавши звертання до кожної особи, що на ілюстрації.

Б. Запишіть діалог, використавши опорні слова.

Опорні слова	
пан, пані, хлопець, контролер, водій, кондуктор, заєць	будь ласка, вибачте, по-перше, по-друге, отже, до речі

7. Розшифрувавши вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Припливати
(2-га ос. мн.,
наказ. сп.)

від
(антонім)

(Р. в.)

(мн.)

як + **мрія**
(мн.)

А. Розставте розділові знаки.

Б. З'ясуйте в інтернеті, хто автор цих поетичних слів, а також хто й чому звертається до лебедів.

8. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Дивлюсь на зорі о/пів/нічні. На/жаль вони також не/вічні (М. Луків).
2. Знову ластівочко/серце ти вернулась знов звилла в нас під хатою кубельце (П. Грабовський).
3. Виростеш ти сину вирушиш в дорогу виростуть з тобою приспані тривоги (В. Симоненко).
4. Дяка щира тобі ніченько/чарівниченько що закрила ти моє личенько (Леся Українка).
5. Буває в дорозі десь трапиться чиста криниця (Д. Луценко).
6. Ну що/б здавалося слова... А серце б'ється ожива як їх почує! (Т. Шевченко).

А. Перепишіть речення, знявши ризик.

Б. Розставте розділові знаки.

¹ Далебі — правду кажучи, справді.

§ 8

ЕСЕ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НА ПАТРІОТИЧНУ ТЕМУ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

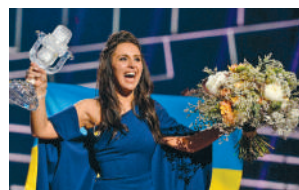
1

2

3

4

А. Доберіть до кожної світлини назву. Обґрунтуйте свою думку.

Б. Чи можна стверджувати, що всі світлини об'єднані поняттям «патріотизм»? Чому?

Есе в публіцистичному стилі передбачає порушення суспільно важливої проблеми. Ознаками мови публіцистичного стилю є вживання суспільно-політичної лексики, риторичних фігур, оцінності, емоційності, закличності.

2. Прочитавши вірш, виконайте завдання.

Мамо, підіть, будь ласка, в поле,
зловіть за крильця чи за ніжку волю
і пришліть мені у конверті.
Я покладу її коло себе: нехай стрекоче,
А не захоче — то хай тікає в небо:
небові теж волі треба.

Т. Мельничук

А. Що спільного між поетичним текстом і світлиною (події, образи, тема тощо)?

Б. Доберіть назву до тематичної добірки (поезія та світлина).

Звільнений.
Світлина. 2023 р.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

МУДРІСТЬ

Я вчив виховувати дітей м'якою правдою і твердою любов'ю. У жадобі правди й справедливості. Кожний хлопчик має вирости борцем, що готовий захистити як родину, так і Вітчизну, і віру. А живучи в мирний час, повинен боротися за вдосконалення життя своєї родини та Вітчизни. Тоді можемо бути спокійними за наш народ, за нашу країну.

Родина Ткаченків. Світлина. Харків. 2025 р.

Я вчив не боятися забуття. Робіть те, що переживе вас. Те, що зробите лише ви й ніхто інший. Робіть це для загального добра, для Батьківщини, для родини, бо в цьому закладена наша вічність (*М. Дочинець*).

- А. Про які ціннісні орієнтири йдеться в тексті?
- Б. Прокоментуйте смислове навантаження світлини.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ДОРОГИ УКРАЇНИ

Нелегкі українські шляхи, дороги, путівці, стежки в історії становлення держави. Одні — зі знахідками й перемогами, інші — із втратами та поразками.

Але дороговказами для нас завжди були національні цінності, серед яких — свобода, мова, культура, любов до рідної землі. Поетеса Уляна Кравченко заповідала: «Любов твоя хай буде діяльна». Тому кожний із нас у буттєвій боротьбі за вихід на європейську магістраль докладає зусиль. Кожний невпинною працею доводить свою любов до України. Так і крокуємо ми — з досвідом творця, а не руйнівника, з умінням будівника, що плекає добро.

Віriamo в нашу щасливу українську дорогу, бо ми — вільні люди. Так було й так буде! (*З. Якубова*).

- А. Доведіть, що текст написано в публіцистичному стилі.
- Б. Визначте жанрові ознаки есе. Прокоментуйте їх.

5. Прочитайте вислови, вивчіть напам'ять. Використайте один із них в есе, яке сьогодні будете писати.

1. «Рабів до раю не пускають» (*нар. тв.*).
2. «Більше діла — менше слів» (*нар. тв.*).
3. «Тихою, невтомною працею любіть Україну» (*А. Шептицький*).
4. «Доки будете дружно держатися купи, доти ніяка сила не переможе вас» (*І. Франко*).
5. «Україна — це супер. Україна — це ексклюзив. По ній пройшли всі катки історії» (*Л. Костенко*).

6. Напишіть есе в публіцистичному стилі на одну з тем. За потреби використайте опорні слова.

- «Україна — країна непереможних людей»;
- «Нескорені українці»;
- «Україна — це ми. Ми — це Україна».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
цінності родина праця	національний емпатійний безупинний	неписаний об'єднаний омріяний	осмислювати плекати діяти	повсякчас невтомно щоденно

1. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

Позолочене сонцем море притягує погляд.

Море позолочене сонцем притягує погляд.

- А.** Визначте речення з непрямым порядком слів.
- Б.** У якому реченні пропущено коми? Де саме?

2. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. На тротуари листя лине не тратячи на літ зусиль і пролітаючи машини здійснюють жовту заметіль (*В. Сосюра*). 2. Ніжно дзвеніла хвоя смерек змішавшись із шумом річки (*М. Коцюбинський*). 3. Вишні зацвівши в росах заплачуть (*Д. Ткач*). 4. Над лісом загорілася а потім затріщала ламаючись блискавка (*Є. Гуцало*). 5. Ліс на хвилину примовк ані шелесне завмерши (*І. Кочерга*). 6. Зігнув прохожих у дугу мороз насупившись сердито... (*В. Крищенко*). 7. Над полем у високості співали жайворонки (*М. Коцюбинський*).

3. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Пройшла гроза прозора і висока... Встає гілля налите синім соком і ярина і яблуневий плід (*А. Малишко*). 2. Заграв зарум'янився Дніпро злегка повитий свіжим серпанковим туманцем (*Олесь Гончар*). 3. На високих місцях поріс як джунглі сивий полин і п'янив повітря гіркими пахощами густими й задущливими (*М. Коцюбинський*). 4. Місячним сяйвом залиті мріють сади (*В. Сосюра*). 5. Осяяний сонцем перед нами розкрився зовсім новий світ (*О. Довженко*). 6. Тьмяно полискували наповнені водою колії (*Олесь Гончар*).

4. Перепишіть речення, знявши ризик. Розставте розділові знаки.

1. Весна дівчисько в ластовинні ще не/ціловане в уста... 2. Старезні пні коштають поторочі літопис тиші пишуть у траві. 3. Ліси шумлять моє зелене віче (*Л. Костенко*). 4. Ось вони рідні озера та луки в синім добрі солов'їних ночей (*М. Руденко*). 5. Ліс або як серби кажуть шума це не/просто сосни та дуби (*М. Рильський*). 6. Урочисто вишикувалася проспектами зелена варта каштанів почесна варта весни. 7. Ще не/начебто вчора грали білі завірюхи оркестри зими (*Є. Гуцало*).

5. Перепишіть речення, знявши ризик. Розставте розділові знаки.

1. Більше жодного звуку не/донеслося крім повівання пахучого повітря в розквітлому гіллі саду (*Марко Вовчок*). 2. Я не/знаю ні/чого ніжнішого окрім береги (*Леся Українка*). 3. Ні/птиць ані/людей опріч ясної зірки в високості (*А. Малишко*). 4. На відміну від зими осінь не/краде барви в дерев а одягає їх у золоте

червоне й жовтогаряче (*І. Манько*). 5. Не/чути ні/якого голосу крім вівчарської трембіти десь на далекій полонині (*І. Франко*).

6. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Увідповідніть вид відокремленого члена речення та приклад.

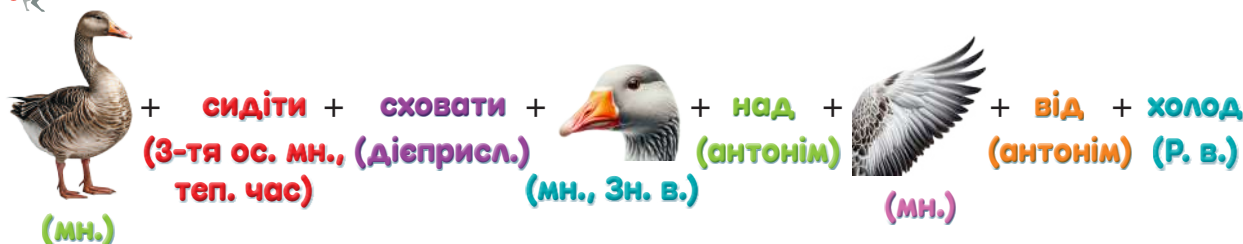
Відокремлений член речення	Приклад
1 додаток	А На світі все знайдеш, крім рідної матері.
2 обставина	Б У лісі траплялися вже сосни — старі, руді, кострубаті.
3 означення	В Вже почалось, мабуть, майбутнє, воно, либонь, вже почалось.
4 прикладка (різновид означення)	Г Надворі, припадаючи цупким листям до шибок, видзвонювала дика груша.
	Д І солов'ї, пташині менестрелі, всю ніч доводять яблуні до сліз.

7. Перепишіть текст, ускладнивши речення відокремленими членами.

Серпневе сонце поволі ховалося за небокрай. Тіні на березі моря ставали довгими. Корабель ніби застиг у морі, але насправді він стрімко наближався до порту. Тут із букетами квітів і посиленням серцебиття очікували на своїх рідних і дорослі, і малеча. Ще мить — і сонце сховається, а море втратить ніжно-рожеву барву (*О. Травневий*).

8. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

- Розставте розділові знаки.
- Згадайте та запишіть три народні прикмети.

9. Перепишіть речення та розставте розділові знаки. Підкресліть відокремлені члени речення.

- Іде гроза дзвінка і кучерява садам замлілі руки цілувать (*Л. Костенко*).
- І полився спів наївний зворушливий з кришталевими трелями з переливами наче гірський струмок (*З. Тулуб*).
- Під його поглядом помолодшала зелень лісу а вода заспокоюючись раптом потекла врівноваженим блакитним диханням.
- Бувало лелека сторожуючи засинав на одній нозі й падаючи котився по стрісі.
- Ці звуки можуть линути довго витворюючи скупі й одноманітну мелодію. (*Є. Гуцало*).
- Моя фіранка штапельний лубок хитає лоджій обриси суворі (*Л. Костенко*).
- Крім куренів була в коші паланка житло кошового та старшин (*В. Чайченко*).

§ 10

УСНИЙ ВИСТУП ПЕРЕД ОДНОЛІТКАМИ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

- А.** У яких ситуаціях вам знадобиться вміння виступу перед аудиторією?
Б. Визначте, хто на цих світлинах порушує правила етикету. Як саме?

Виступ — прилюдне виголошування доповіді, промови, повідомлення, заяви тощо. Для успішного виступу треба добирати актуальні теми. Мета виступу перед однолітками — обмін інформацією, роз'яснення ситуації, запобігання труднощам, вирішення проблем.

Виступи бувають підготовлені й непередготовлені (експромти).

Будова тексту виступу

- Вступ (зацікавлення слухачів).
- Основна частина (виклад від простого до складного).
- Закінчення (висновок, заклик, цитата, подяка).

Успішному виступу сприяють мова (використання тропів, фразеологізмів, прислів'їв, приказок), а також міміка, жести, упевнена постава.

2. Перегляньте в ютубі фрагмент виступу «Ліна Костенко про зону етичної небезпеки та сучасну молодь» (2 хв 23 с) і виконайте завдання.

- А.** Яку проблему порушує поетеса?
Б. Прокоментуйте жести, міміку й поставу Л. Костенко.

3. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I. СТВОРЕННЯ НЕТИКЕТУ

Поняття «нетикет» з'явилося в середині 80-х років XX століття. Воно поєднує в собі два слова: *мережа* (англ. net) та *етикет* (фр. etiquette). Інколи його ще називають *мережевий етикет*, або *інтернет-етикет*. Він створений для того,

щоб усім (і досвідченим користувачам, і новачкам) було однаково комфортно спілкуватися в інтернет-просторі. Дотримання нетикету обов'язкове, адже мережа — це громадське місце (Т. Писаренко, Т. Курунда).

II. ПРАВИЛА НЕТИКЕТУ

Процес становлення нетикету ще триває, однак основні його правила вже можна прописати.

1. Дотримуйтеся тих самих правил поведінки, що й у реальному житті. Віртуальне спілкування часто дає людям відчуття анонімності, яка асоціюється з безкарністю. Будьте коректними й толерантними.

2. Будьте обережні з невербальними засобами спілкування. Поширюючи емотикони, малюнки, світлини й гіфки, подумайте, чи доречні вони й чи правильно зрозуміють їх співрозмовники.

3. Будьте грамотною людиною та дбайте про свій імідж. Пишіть грамотно й логічно, стежте за правдивістю фактів, які наводите. У жодному разі не використовуйте ненормативну лексику! Не нехтуйте розділовими знаками, не зловживайте скороченнями й аббревіатурами (М. Капаціла).

- А. Чи суголосні ці тексти з виступом Л. Костенко (вправа 2)? Обґрунтуйте свою думку.
- Б. Визначте стиль і тип мовлення текстів (усно).
- В. Якими правилами треба доповнити текст II?

4. Підготуйте виступ на одну з тем. За потреби використайте опорні слова.

- «Як не стати жертвою “нечесної” реклами»;
- «Базові принципи нетикету (диджитал-етикету)»;
- «Умови успішного спілкування в молодіжному середовищі».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
інформація поведінка розмова	неправдивий тактовний усміхнений	рекламуючи поширюючи слухаючи	перевіряти захищати телефонувати	випадково якнайкраще уважно

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

То щебече соловей, то на мить стихає. То щебече соловей, то воркує горлиця.

- А. Визначте головні члени речення.
- Б. Яке із цих речень складне? Поясніть свій вибір.

Складнім називаємо речення, утворене з двох або більше простих речень, об'єднаних в одне ціле за змістом, інтонацією, за допомогою сполучників і без них. Наприклад: Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (Т. Шевченко). Дніпро тече, і хвиля в серце б'є (П. Перебийніс).

Частини складного речення умовно називаємо *простими реченнями*, але вони не є самостійними. Частини складного речення (прості речення) інтонаційно не завершені, бо під час аналізу ми його штучно розчленовуємо.

Складні речення утворюються як із двоскладних, так і з односкладних простих речень. Наприклад: Спостерігаємо, як сонце пірнає за небокрай. У цьому реченні перша частина — односкладне означено-особове речення, а друга — двоскладне.

Складні речення виконують ту саму роль, що й прості, але вони, порівняно з простими, містять більше інформації.

2. Прочитавши речення, визначте, які з них прості, а які — складні (усно).

1. Хобі — це якесь захоплення, улюблене заняття на дозвіллі. 2. На першому місці в рейтингу захоплень є кіно. 3. Якщо не знаєте, як провести час, подивіться новий фільм. 4. Друге місце посідає не надто оригінальна, але поширена пристрасть до музики. 5. Зараз дедалі популярнішими стають забуті хіти 80–90-х років. 6. Прослухайте сучасні ремікси — і ви впізнаєте в них пісні гуртів «Queen» і «Scorpions». 7. Третє місце розділили між собою захоплення фотографією, малюванням, туризмом і спортом (О. Травневий).

3. Прочитайте речення та виконайте завдання.

1. Добре діло — утіха, коли ділові не поміха. 2. Коли почав орати, у сопілку не грати. 3. Не взявшись за сокиру, хати не зробиш. 4. Науки ні вода не затопить, ні вогонь не спалить. 5. Як голова сивіє, то чоловік мудріє. 6. Не перо пише, а розум. 7. Як без діла сидіти, то можна одубіти. 8. З поганої трави — і погане сіно. 9. Здоровому здається, що ніколи не захворіє (нар. тв.).

- А. Випишіть лише складні речення.
- Б. Підкресліть граматичні основи й надпишіть вид кожного речення за складом граматичної основи.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Здавалося б, що може бути простішим за наперстки? Така звичайна й проста річ. Проте в них цікава історія. Їх винайшли в Китаї в III столітті до нашої ери. Спочатку наперстки виготовляли з товстої шкіри. У прадавні часи їх використовували не тільки для шиття, а й носили як прикрасу. Фірма Карла Фаберже виготовляла не лише писанки та прикраси, а й наперстки, які були в ювелірних швейних наборах.

Є наперстки для в'язальниць — довгі, зі штирками, щоб було зручно плести. Також вигадали наперсток для роботи з бісером. На його кінчику розташована липучка, яка «ловить» бісеринки.

Вважають, якщо побачити наперсток уві сні, то незабаром трапиться нагода порадувати своїх близьких (з газети «Порадниця»).

- А. Перепишіть перший абзац, об'єднавши прості речення у складні (за допомогою сполучників і без них).
- Б. Знайдіть у другому й третьому абзацах складні речення та визначте, з яких видів простих речень (за складом граматичної основи) вони складаються (усно).

5. Випишіть слова, які з **пів-** треба писати разом.

Пів/міста, пів/тінь, пів/дому, пів/світу, пів/острів, пів/відра, пів/моря, пів/мішка, пів/коло, пів/місяць, пів/дня, пів/аркуш, пів/року, пів/метра, пів/куля, пів/зошита, пів/континенту.

Із четвертих букв виписаних слів складіть назву українського міста.

6. За ілюстрацією розіграйте діалог, утворивши прості та складні речення з опорними словами.

Опорні слова: чавити, пухирці, розмальовувати, горщик, ненавиджу, трісь, плівка для крихкого товару, нероба, годі, люблю, фарби, пензлик, благаю.

7. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

промі́жок

русло́

фо́рзац

8. Прочитавши речення, виконайте завдання.

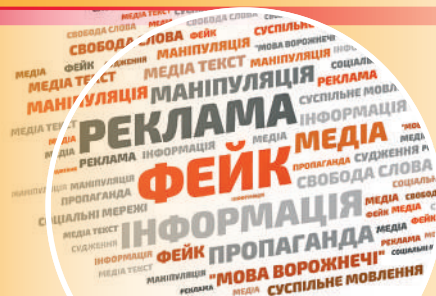
1. Мені страшно признатися: я щаслива. 2. А вечір пролітає, наче крижень, черкнувши місто синіми крильми. 3. Так багато на світі горя, люди, будьте взаємно красивими! 4. Вповзає вовк і тягне мерзлий хвіст, в сузір'ї Риб вловивши кілька тюльок. 5. Недумано, негадано забігла в глухомань, де сосни пахнуть ладаном в кадильницях світань. 6. В дні, прожиті печально і просто, все було як незайманий сніг (із тв. Л. Костенко).

- А. Випишіть лише складні речення.
- Б. Підкресліть у них граматичні основи.

§ 12

УСНИЙ СТИСЛИЙ ПЕРЕКАЗ МЕДІАТЕКСТУ З ОБҐРУНТУВАННЯМ АКТУАЛЬНОСТІ ТА ДОСТОВІРНОСТІ ІНФОРМАЦІЇ

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

ХТО АВТОР ПОСТУ?

1

ДАТА ПОСТУ

2

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

3

- А. Який критерій указує на актуальність інформації, який — на надійність створення, а який — на правдивість поширення?
- Б. Пригадайте правила перевірки тексту на достовірність.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ПРЕДСТАВНИК УПОВНОВАЖЕНОГО В МІСТІ КИЄВІ

Ветерана російсько-української війни, учасника бойових дій Спірідонова Ігоря призначено на посаду представника Уповноваженого із захисту державної мови в місті Києві.

Воїн був важко поранений під час захисту Батьківщини на Покровському напрямку в серпні 2024 року. У мирний час працював юристом Секретаріату Уповноваженого, тому має багаторічний досвід громадської та правозахисної діяльності в царині захисту української мови.

«Засилля мови держави-агресора в столиці України під час повномасштабної війни обурює. Української має стати більше в усіх галузях суспільного життя нашої країни, а Київ повинен бути в цьому прикладом», — зауважив новопризначений представник Уповноваженого.

- А. Ознайомтеся зі зразком обґрунтування актуальності та достовірності інформації за алгоритмом.

Алгоритм обґрунтування актуальності та достовірності інформації

- 1. Надішліть прочитаний медіатекст до фактчек-боту «Перевірка» (у вайбер чи телеграм).

2. Знайдіть першоджерело прочитаного медіатексту.

Уповноважений зустрівся з делегацією Сенату Кемрі (Парламенту Уельсу)

5 днів тому

Тарас Кремінь узяв участь у презентації результатів соціологічного дослідження «Освіта на тимчасово окупованих...»

5 днів тому

Призначено представника Уповноваженого в місті Києві

6 днів тому

<https://mova-ombudsman.gov.ua/>

3. Зверніть увагу на дату публікації, щоб підтвердити її актуальність.

Призначено представника
Уповноваженого в місті Києві

опубліковано 09 квітня 2023 року о 15:27

<https://mova-ombudsman.gov.ua/>

4. Зробіть висновок за результатами пошуку.

*На основі проведеного аналізу медіатексту про призначення представника Уповноваженого із захисту державної мови в місті Києві можна зробити висновок, що інформація в повідомленні **актуальна й достовірна**.*

Б. Прочитайте текст повторно та перекажіть його (усно).

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

«МРІЯ» — ДЕРЖАВНА ОСВІТНЯ ЕКОСИСТЕМА

Додаток «Мрія» — це державна освітня екосистема для учнів, батьків і вчителів, до якої належать застосунок і вебпортал. Вона надихає вчитися та допомагає знайти себе в сучасному світі. Ця ініціатива Президента України допоможе українцям та українкам розкрити й реалізувати свій потенціал.

Застосунок і вебпортал «Мрії» розробляє Мінцифри спільно з Міністерством освіти і науки України за підтримки фонду «Східна Європа» коштом Швейцарії.

Для дітей і батьків це зручний мобільний застосунок, що підтримає в навчанні, допоможе визначити орієнтири майбутнього. Для вчителів і шкіл цей додаток сприятиме усуненню зайвої бюрократії та допоможе ефективно планувати освітню діяльність. «Мрія» вже доступна для шкіл, а згодом охопить усі освітні ланки, а саме: дошкільну, позашкільну, профтехнічну та вищу освіту, а також освіту для дорослих.

До застосунку входить «Мрія ID» — цифровий освітній документ, який поступово замінить паперові учнівські квитки та сприятиме швидкій ідентифікації школярів. Згодом учні зможуть користуватися ним, щоб отримувати бонуси від наших партнерів: ходити в кіно, подорожувати потягом чи відвідувати зоопарк.

А. Обґрунтуйте актуальність і достовірність інформації.

Б. Складіть план до тексту, повторно прочитайте його й перекажіть.

1. Прочитавши вислови в колонках, дайте відповіді на запитання.

Тихіше їдеш — далі будеш.

Слово — срібло, мовчання — золото.

Якщо тихіше їдеш — далі будеш.

Слово — срібло, а мовчання — золото.

А. Визначте, за яким критерієм записано вислови у дві колонки.

Б. Як наявність чи відсутність сполучників впливає на сприйняття цих висловів?

Складні речення поділяємо на **сполучникові** й **безсполучникові** за способом зв'язку їхніх частин (простих речень).

Складне речення		
Сполучникове		Безсполучникове
Складносурядне	Складнопідрядне	
рівноправні за змістом частини, поєднані сполучниками <i>і, та, а, але, проте, однак, або, чи</i> й інтонаційно	головна й залежна (підрядна) частини, поєднані сполучниками <i>що, щоб, бо, якби, якщо, хоч</i> або сполучними словами <i>хто, що, який, де, коли</i> й інтонаційно	частини, поєднані лише інтонаційно
<i>Розкриваю парасольку — і дощ мені вже не докучає.</i>	<i>Батьки живуть за містом, бо вони люблять тишу й спокій.</i>	<i>Узую кросівки: вони більше пасують до джинсів.</i>

У складнопідрядних реченнях можна поставити питання від головної частини до залежної (підрядної). Наприклад: *Селфі більше захоплюються дівчата, бо вони люблять фотографуватися.* Від головної частини до залежної можна поставити питання *чому? з якої причини?* *Селфі більше захоплюються дівчата (чому?), бо вони люблять фотографуватися.*

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

У модних оглядах дуже часто натрапляємо на поняття «стиль вінтаж» і «вінтажний одяг». Вінтаж — це напрям, який має на меті подарувати друге життя ексклюзивним старим речам. Якщо одягу менше двох десятирок років, його вважають сучасним, а якщо більше — він належить до стилю ретро.

Вінтажні речі обов'язково мають бути оригінальними: вони передають атмосферу давнини. Вінтажною вважаємо річ, яка була унікальною і дорогою свого часу, наприклад дизайнерською. Справжні вінтажні речі з огляду на їхню ексклюзивність коштують дуже дорого. Дешевший вигляд має сучасний одяг, що копіює вінтажний (з газети «Порадниця»).

- А. Визначте сполучникові й безсполучникові складні речення (*усно*).
- Б. Назвіть сполучники та сполучні слова, що поєднують прості речення в складне.

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Дизайнери зробили все можливе, аби догодити найвибагливішим модницям і модникам. 2. Речі з квітковим малюнком не потрібно ховати в шафі, оскільки вони актуальні в цьому сезоні. 3. Челсі — надзвичайно зручне взуття, яке не може не порадувати хлопців відсутністю шнурків і застібок. 4. Складно уявити насичений бузковий колір у повсякденному житті, але оптимісти й індивідуалісти обов’язково повинні спробувати незвичайний стиль. 5. Ліловий буде доречним на молодіжній вечірці, бежевий можна одягнути й на ділову зустріч. 6. Не треба дивуватися: графіка та квітковий орнамент стануть нерозлучними супутниками молодіжних шуб зі штучного хутра. 7. Водолазки знову в моді — хлопці можуть поєднувати їх не тільки з джинсами, а й із класичним костюмом (*О. Травневий*).

- А. Випишіть спочатку безсполучникові речення, а потім — сполучникові.
- Б. Підкресліть граматичні основи й обведіть олівцем сполучники та сполучні слова.
- В. Поміркуйте, які зі сполучникових речень складносурядні, а які — складнопідрядні (*усно*).

Зауважте!

Складне речення може мати більше двох частин (простих речень), причому вони можуть поєднуватися і за допомогою сполучників (сполучних слів), і без них. Наприклад: *Модний одяг має бути зручним: шкода бачити жертв моди, що потерпають від завужьких джинсів чи замало взуття*. Перша й друга частини поєднані безсполучниковим зв’язком, а друга та третя — за допомогою сполучного слова *що*. Такі синтаксичні конструкції називаємо **складним реченням із різними видами зв’язку**.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання в тестовій формі (*цифра в дужках позначає наступне речення*).

(1) Вислів *дивитися на світ крізь рожеві окуляри* набуває реального сенсу, якщо придбати таку модель. (2) Елегантна класична форма пасуватиме до будь-якого обличчя, вона стане колоритним доповненням весняного стилю.

(3) Запамятай: колір скла має бути коричневим, оскільки лінзи інших кольорів (рожевого, синього чи жовтого) можуть шкідливо впливати на зір.

(4) Дотримуйся простих правил — і твоя стильна обновка слугуватиме довго.

(5) Радимо надівати та знімати окуляри двома руками, тримаючи за дужки, і не класти їх лінзами на тверду поверхню (*із журналу «Пані»*).

- Увідповідніть кожне речення (1–5) із його типом (А–Д).

- А просте
- Б складне безсполучникове
- В складносурядне
- Г складнопідрядне
- Д складне з різними видами зв’язку

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Мода, дрескод, вінтаж, стиль, гламур... Чи завжди правильно ми розуміємо значення цих слів? Термін «мода» застосовують насамперед для визначення популярного (протягом конкретного проміжку часу) напряму в мистецтві, літературі, кулінарії, архітектурі, а також щодо поведінки, етикету, одягу та способу життя.

Та скільки людей, стільки й уподобань. Наприклад, хтось вибирає зручний одяг, а хтось зухвалий, комусь до вподоби дорогі речі, інші задовольняються дешевшими варіантами.

Однак не кількість нарядів та їхня ціна роблять нас стильними й модними, а поведінка. Можна одягнути вбрання **от кутюр**, але не знати елементарних правил етикету та викликати сміх в оточення. А можна й у не надто дорогому одязі в будь-якому товаристві мати вишуканий вигляд. Коли людина не має смаку, то їй жодний дім моди не допоможе (за В. Миронцем).

- А.** Перекажіть текст двома-трьома складними сполучниковими й безсполучниковими реченнями (письмово).
- Б.** З'ясуйте за словником значення виділених слів.

6. Випишіть слова, які з **не** треба писати разом.

Не/помита досі підлога, не/хтувати закони, не/узгоджене означення, не/треба забувати, не/тактовна поведінка, не/прочитана братом книжка, не/рівномірний розподіл, не/захищений від вітру сад, не/оковирні рухи.

З третіх букв виписаних сполук слів складіть назву матеріалу, з якого виготовляють одяг.

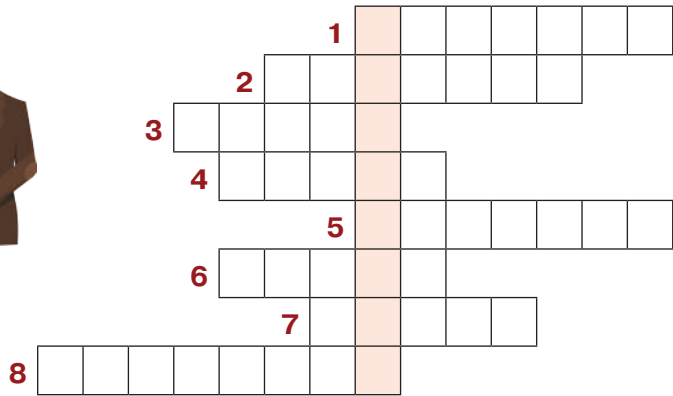
7. Опишіть репродукцію картини, використавши сполучникове й безсполучникове речення (п'ять-шість речень; письмово).

О. Кваша. На своєму подвір'ї

8. Розгадайте малюнковий кросворд, використавши довідку. Виконайте завдання.

Довідка. Жилет, светр, кардиган, кофта, джемпер, блейзер, жакет, світшот.

- А.** Поясніть орфограму в слові-відгадці.
- Б.** За матеріалами інтернету підготуйте історичну довідку про перейменування міста, назву якого закодовано. Про що ця історія свідчить? (Усно.)

9. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

ху́тро

симетрі́я

ро́зпірка

за́стібка

кро́їти

10. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. В душі моїй печаль стоїть неждана, в проміннях пам'яті — обличчя дорогі. 2. Щасливий той, хто, і зазнавши мук, життя прожив прозоро і натхненно. 3. Я вже спішу страждати і любить — весна моя плодами заважніла... 4. Тут все говорить із прадавніх пір, тут вічність диха тихо серед гір. 5. Що робить сонце уночі, коли у лісу на плечі тоненька зіронька сидить? 6. На синю синь води лягла від хмари тінь, посумувала хмара за собою. 7. В кар'єрі сплескувалася риба, і від того срібного сплескування лисові зарябіло в очах (із тв. М. Вінграновського).

- А.** Випишіть спочатку безсполучникові складні речення, а потім — сполучникові.
- Б.** Підкресліть у них граматичні основи.

11. Прочитавши історію створення картини «На своєму подвір'ї», виконайте завдання.

Із цією кицею я познайомилася в селі між Києвом і Черніговом. Це давнє місце з дуже старими хатами. Вони **збудовані** більше ста років тому. Спочатку ці будинки мали дахи з очерету, але в шістдесятих роках їх замінили. Коли я з **подругою** зупинилася роздивитися красивий сад із яблуками в траві, то киця була незадоволена. Але пізніше з хати вийшла бабуса та пояснила, що киця охороняє своїх дітей. Бабуса давно живе сама, але має сад, **квітник** і виноградник. Мені дуже сподобалося, що маленьких кошенят вона назвала Розою і Барвінком (О. Кваша).

- А.** Випишіть складні речення та підкресліть у них граматичні основи.
- Б.** Розберіть за будовою виділені слова.

§ 15

ІНТЕРВ'Ю (замітка, репортаж) ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ НА ВЕБСАЙТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ З МЕТОЮ ПОШИРЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ТА ТОЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОДІЮ ЧИ ЯВИЩЕ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А. Уявіть ситуацію: ви випробовуєте себе в ролі кореспондента. Про що буде ваш репортаж?
- Б. Які професійні навички потрібні людині, що бере інтерв'ю?

Інтерв'ю — бесіда з однією чи кількома особами на тему, що становить суспільний інтерес.

Для передавання точної інформації інтерв'ю обов'язково треба фіксувати (відео-, аудіозапис, текстовий запис).

Учасниками інтерв'ю є кореспондент (інтерв'юер) та опитуваний (респондент). Інформацію з інтерв'ю розміщують на вебсайтах у формі замітки (текстовий запис) чи репортажу (відео-, аудіозапис).

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

І. НОВИЙ СИМВОЛ НАДІЇ ТА МИРУ

У Києві висадили 20 сакур

13 квітня 2025 року в Дарницькому районі Києва пройшла особлива акція, що зворушила серця багатьох мешканців столиці. На території Дитячої художньої школи № 11 та в парку «Позняки» висадили 20 сакур, що стали живим символом надії, краси та незламності українського духу. Про це повідомляє тимчасовий виконувач обов'язків голови Дарницької районної державної адміністрації Олександр Ковтунов.

Українсько-японський проєкт

Ця ініціатива є частиною міжнародного волонтерського проєкту «100 сакур для миру», який реалізують спільно українські активісти та японські друзі з організації «Aitsugi Project».

«Квітучі сакури стануть нагадуванням про те, що навіть під час війни життя триває, а краса й надія завжди перемагають», — говорить Олександр Ковтунов (Т. Гулевичук).

II. СТВОРЕННЯ КНИЖОК ШРИФТОМ БРАЙЛЯ

Оксана Потимко — керівниця ресурсного центру Львівської політехніки та проєктів для незрячих.

— **Як створюють книжки для незрячих?**

— Це роблять на комп'ютері за допомогою спеціальних програм. Людина, яка це робить, обов'язково повинна володіти шрифтом Брайля. Цю роботу може виконувати повністю незряча людина, тоді до комп'ютера підключають брайлівський дисплей.

— **Чим особливі малюнки?**

— Це тактильні зображення, які можна дуже чітко «побачити» на дотик. Щоб створити такий малюнок, ми запрошуємо художника. До кожного малюнка є опис.

— **Чому потрібно, щоб книжки для незрячих були якісними?**

— Якість для нас — це принципове питання. У наших книжках немає мовних помилок. Оскільки книжку читає незряча дитина, то як вона собі зафіксує пальчиками, так і запам'ятає на все життя.

А. Який текст написано у формі замітки, а який — інтерв'ю?

Б. Назвіть, ознаки якого стилю мають тексти.

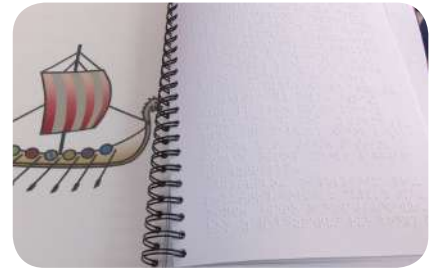

Фото: «Суспільне. Тернопіль»

До речі... За рішенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, 13 листопада — Міжнародний день незрячих. Цього дня 1745 року у Франції народився Валентин Гаюї — відомий педагог, який заснував школи для незрячих.

3. Створіть інтерв'ю у формі замітки чи репортажу про одну із запропонованих ситуацій для розміщення на вебсайті закладу освіти. За потреби використайте опорні слова.

- Зустріч із захисником / захисницею (президент / президентка шкільного самоврядування);
- шкільний ярмарок (керівник / керівниця закладу);
- міська / сільська екотолока (екоактивіст / екоактивістка).

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприслівники	дієслова	прислівники
гість / гостя захід набережна	довгожданий традиційний суботній	сфотографувавшись зібравши поприбиравши	дякувати ярмаркувати опоряджувати	радо весело вранці

1. Доберіть до кожного типу складного речення приклад.

Тип складного речення	Приклад
1 складносурядне	А Сонце сідає — тіні виростають.
2 складнопірядне	Б Сонце сідає — і тіні виростають.
3 безсполучникове	В Тіні виростають, коли сонце сідає.
4 з різними видами зв'язку	Г Сонце сідає, заливаючи простір червоною барвою.
	Д Сонце сідає, зривається вітер — і люди покидають пляж.

Складносурядним називаємо складне речення, частини якого рівноправні за змістом і поєднані сурядними сполучниками. Наприклад: *Жінки Об'єднаних Арабських Еміратів традиційно вдягають чорне вбрання, а чоловіки носять біле.*

Сурядні сполучники	Приклади
єднальні: <i>і, й, та (= і), ні ... ні, ані ... ані, не тільки ... а й, і ... і</i>	<i>Не тільки дівчата дбають про стильне вбрання, а й хлопці переймаються своїм зовнішнім виглядом. Одягнув шарф — і ніякий вітер тепер не страшний.</i>
протиставні: <i>а, але, зате, проте, однак, та (= але)</i>	<i>Стиль одягу має велике значення, але практичність важливіша.</i>
розділові: <i>або, чи, то ... то, або ... або, чи ... чи, не то ... не то</i>	<i>Або я допоможу братові з вибором краватки, або ви дайте йому пораду.</i>

Зауважте!

Сурядні сполучники можуть поєднувати не тільки частини складносурядного речення, а й однорідні члени. Порівняйте: *Діти засмагають, а також іноді плавають. Діти засмагають, а дорослі плавають.* Перше речення — просте, ускладнене однорідними присудками, а друге — складносурядне.

2. Прочитавши речення, виписіть складносурядні. Підкресліть у них граматичні основи.

- Дощик перестав — і все навколо запахло, посвіжішало (*Гр. Тютюнник*).
- Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (*Леся Українка*).
- Колись отут були луки й буяли трави навкруги (*М. Лукив*).
- Любіть травинку, і тваринку, і сонце завтрашнього дня.
- Латаття ніжилось в озерах, хитали ряску карасі (*Л. Костенко*).
- Національна своєрідність зближує нації, а не роз'єднує їх (*Д. Лихачов*).
- Минали дні, а дощів усе не було (*Олесь Гончар*).

Між частинами складносурядного речення можуть бути такі смислові зв'язки:

- **одночасність подій:** *Сонячний день млосно дихав запашиим теплом свіжої ріллі, і дзвінкоголосі жайворонки дружним хором славили весну* (С. Добровольський);
- **послідовність подій:** *Скоро сонце зачепить небокрай, і після цього море приміряє жовтогаряче вбрання* (І. Гомон);
- **причина й наслідок:** *Чужих два слова в пісні буде — і пісня вся тоді чужа* (Л. Костенко);
- **протиставлення:** *Один засіває поле, а інший збирає плоди* (нар. тв.);
- **зіставлення:** *Земля не може жити без сонця, а людина — без щастя* (М. Стельмах);
- **чергування явищ:** *То пронесеться над болотом чайка, то промайне бистрий чибіс і грудкою впаде в ситу землю* (А. Шиян);
- **різка зміна подій:** *Дмухнув вітер понад ставом — і сліду не стало* (Т. Шевченко).

Будову складносурядного речення можна зобразити за допомогою схеми: для позначення частин використовуємо **квадратні дужки**, а між ними ставимо **розділовий знак** і записуємо **сполучник**, наприклад: *Ходить сон край вікон, і дрімає казка* (нар. тв.). [], і [].

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Пів кроку вбік — і все це піде прахом (*Л. Костенко*). 2. Рече Дніпро, й лани широкополі медами пахнуть, колосом шумлять (*А. Малишко*). 3. Був уже вечір, і над хащами парку сходяв великий повний місяць (*Ю. Смолич*). 4. Сніжинки падали, і запорошені стежки були розквітчані слідами численних людських ніг (*М. Драй-Хмара*). 5. Черемха клубочилася піною цвіту, а бузина ловила те пахуче шумовиння, піднісши вгору білі долоні (*О. Донченко*). 6. Розумний розсудить, а дурний засудить (*нар. тв.*). 7. Чи то солов'ї щебетали, чи капали роси з туманів, чи трави співали квіткам? (*Олександр Олесь*).

А. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядних речень (*усно*).

Б. Побудуйте схему до кожного речення.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Мода невпинно змінюється, а джинси ось уже понад 150 років залишаються найпопулярнішим одягом. Додають тільки деякі модні деталі: вишивки, розрізи, **стрази**. Якось незбагненна сила притягує до джинсів молодь, і люди старшого віку ними теж не **гребують**.

Перші джинси було пошито 1853 року в Америці, а «винайшов» їх Леві Страусс. Довго джинси вважали одягом **ковбоїв**, золотошукачів і фермерів. Поступово зручний одяг зацікавив чоловіків різних країн світу. А в 1950-х роках уперше їх одягла жінка в американському Лос-Анджелесі. Модниці миттєво підхопили цей стиль, і нині неможливо знайти дівчинку або жінку, у гардеробі якої не було б бодай однієї пари джинсів (*І. Біленко*).

- А.** Знайдіть складносурядні речення та визначте смислові зв'язки між їхніми частинами (*усно*).
- Б.** Визначте в цих реченнях види сполучників сурядності.
- В.** Розкрийте лексичне значення виділених слів (*усно*).

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Зручне взуття без перебільшення можна назвати найголовнішим елементом екіпірування для подорожі або походу. Звичайно, штани й куртка важливі, однак вони вирішального значення не мають. Рюкзак теж може бути найпростішим. Намет — річ потрібна, проте, замість намету, можна спробувати спорудити курінь із гілок. А ось без зручного взуття навіть найзахопливіша подорож буде затьмарена, адже в незручному неможливо пройти й кількох метрів — одразу захочеться його зняти. Є спеціальне взуття, призначене саме для подорожей, а називають його трекінговим. Воно відрізняється зручністю, надійністю та комфортом. Для простих походів найбільш придатні кросівки або кеди, а для складних маршрутів краще вибрати туристичні черевики (*О. Феценко*).

- А.** Випишіть складносурядні речення.
- Б.** Побудуйте до них схеми, указавши в дужках вид частин за складом граматичної основи (*за зразком*).

Зразок. Надворі вже холодно, а пляжники все одно не здаються.
[односкл., безос.], а [двоскл.].

6. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Складносурядне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Вітру на морі не було ...*» вибрати
 - А** коли ми повернулися з подорожі.
 - Б** як і очікуваного кілька днів сонця.
 - В** однак клекотав сильний прибій.
 - Г** штиль радував матерів із дітьми.
2. Складносурядне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Сонце заходило ...*» вибрати
 - А** розкидаючи рожеві плями на піску.
 - Б** і тепло разом із собою забирало.
 - В** і надворі починало вже темніти.
 - Г** ніби пірнало в безкрає море.
3. Складносурядне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Зривалися в небо ластівки ...*» вибрати
 - А** коли вибігав у двір старий кіт.
 - Б** ховалися комахи в невидимі щілини.
 - В** і різко тараном падали вниз.
 - Г** і розбивали небо блискавки.

7. Напишіть рекомендації своєму другові / своїй подрузі щодо вибору трьох зображених предметів гардероба для: а) конференції; б) кінотеатру; в) пляжу. Використайте складносурядні речення з єднальними, протиставними й розділовими сполучниками (*три речення*).

8. Розшифрувавши японське прислів'я, запишіть його та виконайте завдання.

+ **шанувати** + **свій** + + **сполучник** + **люди** + **ім..я**
(3-тя ос., **(мн.)** **(протиставн.)** **(одн.)** **(× / ')**
(теп. час)

А. Розставте розділові знаки й доведіть, що це складносурядне речення.

Б. Розкрийте значення прислів'я (*усно*).

9. З'ясуйте за словником значення слів *кирпатий* і *картатий*. Складіть із ними речення (*усно*).

10. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. (У, В)зимку не/нагрієшся, якщо (у, в)літку не/спітнієш (*нар. тв.*). 2. І (у, в)же каштанам ні/коли дрімати, (і, й) сонце не/надивиться з/гори на їх носи, рум'яні і кирпаті, на витівки, на ігри дітвори (*В. Симоненко*). 3. (У, В)же давно стояла ніч над землею і зорі виблискували з темного неба. 4. (У, В)се зраділо, зустрічаючи день; (і, й) день зрадів — ясний, теплий, погожий (*Панас Мирний*). 5. Проти неділі мені сниться сон: зійшов над нашою хатою місяць (у, в)повні (*Марко Вовчок*).

А. Випишіть складносурядні речення, знявши ризик й вибравши потрібну букву з дужок.

Б. Підкресліть граматичні основи.

11. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Десь пливуть дощі по шибках і бредуть сніги в полях (*Є. Саранулова*). 2. Снігу ще небагато, але на деревах іскриста, пухнаста паморозь (*В. Собко*). 3. Темно-зелені садки дрімають вже без плоду, і тихо гріються хатки, і верби гнуться в воду (*І. Франко*). 4. То комиш упаде в око, то дим тріпоче в повітрі (*М. Коцюбинський*). 5. З десятеро вже оперених качат замаскувалися під жовте старе коріння, а стара качка із шумом випурхнула з куща (*Ю. Збанацький*). 6. Дощ пройшов — і Київ зеленіє (*М. Рильський*).

А. Перепишіть речення та підкресліть у них граматичні основи.

Б. Побудуйте схеми до речень і визначте смислові зв'язки між частинами складносурядних речень (*за зразком*).

Зразок. Десь пливуть дощі по шибках і бредуть сніги в полях (*Є. Саранулова*).
 [] і []. Одночасність подій.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

На клумбі зацвітають фіалки, і бубнявлють жоржини під вікном.
Відцвіли хризантеми, і засохли айстри.

На клумбі зацвітають фіалки й бубнявлють жоржини.
Давно відцвіли хризантеми й засохли айстри.

- А.** Визначте, який вид цих складних речень.
Б. Чому в реченнях, що ліворуч, є кома перед сполучником *і*, а в тих, що праворуч, немає розділового знака?

Між частинами складносурядного речення перед сполучником сурядності можуть бути *кома, тире й крапка з комою*.

Розділовий знак	Правило	Приклади
кома	частини речення виражають одночасність, послідовність подій або протиставлені	<u>Достигла нива колосиста, і зріють яблука в саду</u> (М. Терещенко). <u>Чарівне море, та наймиліша серцю таки земля</u> (О. Іваненко).
тире	частини речення виражають швидку зміну подій	<u>Дмухнув вітер понад ставом — і сліду не стало</u> (Т. Шевченко).
кома або тире	частини речення виражають причиново-наслідкові зв'язки: у першій частині — причина, а в другій — наслідок або висновок (вибір <i>коми</i> чи <i>тире</i> залежить від бажання автора)	<u>Прогуркоче поїзд — і луна довго колоски гойдає</u> (М. Луків). <u>Пробігся дощ, і ниви стоять уми-ті, виблискують</u> (І. Коваль).
крапка з комою	частини речення значні за обсягом або в середині них є свої розділові знаки	<u>Осінній вітер в лузі свище, вербу хитаючи тонку; а я схиляюся ще нижче себе побачити в струмку</u> (Т. Осьмачка).

Не ставимо розділовий знак перед сполучниками *і, й, та (= і), або, чи*, якщо частини складносурядного речення мають спільну обставину, додаток, вставне слово або частку *лише, тільки, ще, навіть*: Вдалині хиталися дерева і синів задуманий прибій (В. Сосюра). Кажуть, літо буде холодним і врожай не порадує нас (О. Гринько). Лише соловейко співає і цвіркун сюрчить.

Не ставимо розділовий знак, якщо сполучники поєднують два називні, окличні, питальні або спонукальні речення: Тиша і грім.

2. Прочитайте речення та розставте в них розділові знаки (усно).

1. Хороша квітка та гострий шипок. 2. Весна багата на квітки а осінь на сніпки. 3. Капуста гарна та качан гнилий. 4. І грушок не хочу і на дерево не полізу. 5. Або розумне казати або зовсім мовчати (*нар. тв.*). 6. На пероні шуміли гілки тополі та летіли в степи до високих могил вітерці (*Д. Луценко*). 7. Тихо-мирно спала згряя лебедина і даремно лебідь звав будив її (*Олександр Олесь*). 8. Дівчина троянди поливала і кудись котилась хмар навала і сміялась осінь за вікном (*В. Сосюра*). 9. Скільки людей і які вони різні! (*Олесь Гончар*).

3. Перепишіть речення та виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Ще над Дніпром клубочиться задуха і пахне степом сизий деревій (*Л. Костенко*). 2. Хто був той цар і як йому наймення (*Леся Українка*). 3. Ранок стрічав їх холодним дощем і плакав десь вітер в саду за кущем. 4. Вічна ніч стояла і чорнів туман (*Олександр Олесь*). 5. Вже осені кругом передчуття і павутиння срібно простяглося між саду віт (*В. Сосюра*). 6. Весняними вечорами голублять душу та серце людини ніжні степові запахи й тихо шепочуть трави (*Гр. Тютюнник*). 7. Лице неба стало суворим і його уста дихнули холодом (*М. Коцюбинський*). 8. То сонце вигляне то знову бризне дощ (*М. Рильський*). 9. Довго-довго ходило сонце і цвіло надвечір'я червоне (*М. Луків*).

А. Підкресліть граматичні основи.

Б. Розставте розділові знаки.

4. Прочитавши текст, прокоментуйте розділові знаки на межі частин складносурядних речень.

Зірка, яка впала з неба. Саме так кажуть про айстру — одну з найкрасивіших осінніх квіток. Назва в перекладі з латинської означає «зірка». За легендою, якимось вітру стало нудно. Усі давно заснули, а йому дуже хотілося бавитися. Він подивився на небо й побачив там зорі. Вітер сильно подув на них — і найменша зірка не змогла втриматися. Вона впала на землю, а вранці на тому місці виросла квітка з пелюстками-промінцями (за *В. Миронцем*).

До речі... *Айстра* — символ любові, витонченості, вишуканості, ніжності та романтики. Оскільки айстра — квітка осення, то вона може символізувати й пізніе або останнє кохання.

5. Прочитавши текст, виконайте завдання (деякі розділові знаки пропущено).

Хлорофітум — одна з найпопулярніших кімнатних рослин. Здавалося б, яка там краса... Квіти маленькі й непоказні і сама рослина невелика. Але незамінна для озеленення шкіль і дитячих садків оскільки хлорофітум нейтралізує отруйні речовини. Минає одна доба і в кімнаті із цим зеленим чудом зникає близько 80 відсотків хвороботворних мікроорганізмів. Цей зелений фонтанчик випаровує вологу з поверхні листочків і повітря в кімнаті стає зволженим (*О. Сидоренко*).

- А. Випишіть складносурядні речення.
- Б. Розставте розділові знаки й прокоментуйте їх.

6. Утворіть із кожної пари простих речень складносурядні, запишіть їх і розставте розділові знаки.

1. Я почав поливати квіти ввечері. Вони набрали барви й пружності.
2. Під вечір фіалки видихають ніжний аромат. Їхні квіти не закриваються.
3. У дитинстві син не звертав уваги на посаджені мамою квіти. Зараз він захоплюється їхнім різнобарв'ям.

7. Випишіть сполуки слів із прийменником у.

У/В озері латаття, айстри у/в вікні, лежить у/в кімнаті, скотився у/в траву, Олег у/в вагоні, енергія у/в своєму тілі, кинути у/в акваріум.

🔑 З перших букв вписаних сполук складіть назву рослини.

8. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А. Висловіть свої міркування щодо вибору квітів для мами (бабусі, дідуса, дівчини, подруги...), використавши речення, що відповідають поданим схемам, а також опорні слова (усно).

1. То [], то [].
2. [] — і [].
3. [] і [].
4. Не тільки [], а й [].

Опорні слова: тюльпани, троянди, кали, гвоздики, декоративні соняхи; жовтий — колір розлуки, червоний — символ кохання, білий символізує чистоту й шляхетність.

- Б. Запишіть лише ті речення, які відповідають схемам, і прокоментуйте розділові знаки в них.

До речі...

Квіти можна дарувати всім, кому ви забажаєте. Чоловікам здебільшого дарують квіти на різні свята, день народження, особливо на ювілей.

Синтаксичний розбір складносурядного речення

1. Вид складного речення.
2. Вид речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням.
3. Сміслові зв'язки між частинами.
4. Кількість частин і засоби зв'язку.
5. Розділовий знак (між частинами складносурядного речення).
6. Схема речення.

Повний синтаксичний розбір складносурядного речення включає і розбір кожної частини як простого речення.

Зразок усного розбору

Тільки сухо й дзвінко тріщать у саду цвіркуни та шарудять стривожені тополі (З. Тулуб).

Речення складносурядне; розповідне; неокличне; частини виражають одночасність подій; складається з двох частин, поєднаних сурядним сполучником *та*; між частинами розділовий знак не потрібний (спільна частка *тільки*).

Зразок письмового розбору

Тільки сухо й дзвінко тріщать у саду цвіркуни та шарудять стривожені тополі (З. Тулуб).

Речення складносур.; розпов.; неокл.; одночасн. подій; дві част., з'єднан. спол. *та*. [] та [].

9. Перегляньте в інтернеті експрес-урок «Що таке *лохина*, *глід* і *порічка*?» (автор О. Авраменко). Перекажіть його (усно).

Що таке *лохина*, *глід* і *порічка*?

10. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Тільки невсипуще море б́у́хає десь здалеку та зорі тремтять у нічній прохолоді (М. Коцюбинський). 2. Хвилина ще і схід розпише в сліпучі барви небосхил (М. Масло). 3. Який простір і як легко дихати під високим небом Кавказу (Т. Масенко). 4. Несподіваний ривок і ми відриваємося від землі (А. Шиян). 5. Лише гул од копит степом котився та хліба шелестіли (А. Головка). 6. На хвилину раптом стихли голоси й спинилися тіні (Ю. Смолич). 7. Довкола будинків цвів бузок і на білі стіни падала прозора тінь від листя (П. Панч). 8. Нове століття вже на видноколі і час новітню створює красу (Л. Костенко). 9. Сяйливо блима яснозорий сад і місяць тане в ночі на долоні (Г. Дудка).

11. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. А десь цвіли сади і дивно пахли трави. (В. Сосюра). 2. Лягла зима і білі солов'ї затьохкали холодними вустами (М. Вінграновський). 3. Реве Дніпро й лани широкополі медами пахнуть (А. Малишко). 4. Не то осінні води шуміли не то вітер бився в заламах провалля (М. Коцюбинський).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Зробіть письмовий синтаксичний розбір речень.

§ 20

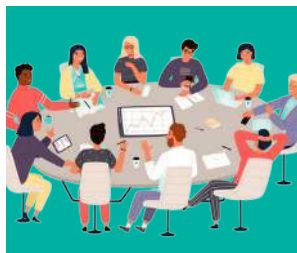
ПИСЬМОВИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ З ТВОРЧИМ ЗАВДАННЯМ

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

1

2

3

4

А. Визначте, які джерела інформації свідчать про послугування мовців публіцистичним стилем.

Б. Що сприяє успішному переказуванню почутої / прочитаної інформації?

Докладний перéказ — це повний, ґрунтовний виклад змісту тексту зі збереженням його основних деталей.

Щоб докладно переказати текст, треба підготувати складний план.

Під час переказування тексту публіцистичного стилю треба пильно стежити за збереженням деталей та авторських засобів виразності.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

НАШОГО ЦВІТУ ПО ВСЬОМУ СВІТУ

Відома американська співачка Квітка Цісик була донькою емігрантів зі Львова. Батько-скрипаль, мати, бабуся, дідусь до 1944 року мешкали у Львові. Утікаючи від окупації та радянської влади, у 1949 році родина опинилася в США. Квітослава народилася 1953 року в Нью-Йорку. Рідні й близькі називали її Квіткою. Популярність у США співачка здобула під артистичним псевдо Кейсі.

Квітка Цісик мала рідкісний тембр голосу — колоратурне сопрано. Прихильники в її голосі іноді вгадували звучання скрипки. Співачка з легкістю експериментувала зі стилями — від джазу до класики. Мала успіх у виконанні як поп-сових пісень, так і в оперному співі. Крім того, Квітка Цісик володіла технікою, поширеною в карпатських селах, — «білим голосом».

Після смерті батька Квітка змушена була співати в нью-йоркських клубах. Там її помітили продюсери. Відтоді в Америці Цісик стала однією з найвідоміших і найдорожчих виконавиць джінглів до рекламних роликів компаній «Кока-Кола», «American Airlines», «Макдональдз», «Форд Моторз». Остання з компаній підрахувала, що голос Цісик прослухали понад 22 мільярди разів, тобто в кілька разів більше, ніж населення Землі.

Квітка співала на бек-вокалі у Вітні Г'юстон і Майкла Джексона. Її запрошували для участі в записах своїх альбомів Майкл Болтон, Боб Джеймс та інші.

У 1978 році пісня «Ти осяєш моє життя», яку виконала Квітка Цісик в однойменному фільмі, отримала «Оскар» і «Золотий глобус». Співачка записала два українськомовні альбоми — «Квітка» в 1980 році, а також «Два кольори» в 1989-му. Це їй коштувало близько 200 тисяч доларів. Для їхнього запису вона наймала найкращих музикантів Нью-Йорка, акомпанувала Квітці рідна сестра Марія, а правильну українську вимову ставила мама.

Є інформація, що на Цісик у радянській Україні існувала заборона, оскільки в її репертуарі були пісні УПА та січових стрільців. Після проголошення Україною незалежності Цісик планувала приїхати з концертом, але цей задум так і не здійснився. У 1998 році через хворобу Квітка Цісик померла. Нині в Україні діє благодійний проєкт «Незабутня Квітка», присвячений співачці (з інтернет-сторінки «Радіо Свобода»).

А. Визначте тему, основну думку тексту, тип мовлення.

Б. Які ознаки публіцистичного стилю властиві тексту?

- 3.** Прочитайте орієнтовні назви мікротем тексту «Нашого цвіту по всьому світу» (вправа 2).

Орієнтовні назви мікротем

1. Заборона пісень Квітки радянською владою.
2. Співпраця з американськими співаками.
3. Донька українських емігрантів.
4. Найвищі мистецькі нагороди.
5. Рідкісний тембр голосу Квітки Цісик.
6. Два українськомовні альбоми Квітки.
7. Королева рекламних джінглів.

А. Запишіть у правильній послідовності орієнтовні заголовки мікротем тексту.

Б. Створіть і запишіть складний план до тексту.

- 4.** Напишіть докладний переказ тексту за складеним планом. Продовжте текст своїми роздумами про те, чи треба українцям в еміграції популяризувати Україну, чи світ і без їхньої допомоги багато знає про нас. Сформулюйте тезу, наведіть два переконливі аргументи й проілюструйте їх прикладами. Зробіть висновок (обсяг — до однієї сторінки).

- 5.** Знайдіть в інтернеті пісні у виконанні Квітки Цісик і послухайте їх. Прокоментуйте свої враження (усно).

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Приходить весна, і душу наповнює музика.

Коли приходить весна, душу наповнює музика.

- А. У якому реченні виділено сполучник сурядності?
Б. Визначте, яке речення має головну й залежну частини.

Складнопідрядне речення поєднує синтаксично нерівноправні частини, одна з яких головна, а друга залежна (або підрядна). Від головної частини до залежної (підрядної) можна поставити питання. Наприклад: *Мій товариш сказав, (що?) що саме рояль — король оркестру.*

Підрядних частин може бути кілька. Наприклад: *Мій товариш сказав, (що?) що саме рояль — король оркестру, (чому?) бо він стоїть у самому центрі сцени.* Саме за допомогою поставленого питання з'ясовуємо, які змістові відношення між головною та підрядною частинами.

Підрядну частину приєднуємо до головної за допомогою сполучників або сполучних слів.

Сполучник	Сполучне слово
Службова частина мови (не буває членом речення): <i>що, бо, чи, щоб, оскільки, якби, тому що</i> та ін. <i>Чи знаєте ви, що трембіту виготовляють зі смереки?</i> (О. Феценко).	Самостійна частина мови — займенник або прислівник (є членом речення): <i>хто, що, який, чий, коли, де, як</i> та ін. <i>Музика — журкіт води, що струменить у фонтані</i> (Олесь Гончар).

У другому реченні використано сполучне слово *що*, яке є підметом. Це займенник, бо його вжито замість іменника *вода*: ... *вода струменить у фонтані*. **Запам'ятайте:** коли *що* можна замінити словом *який* або *котрий*, то це займенник: *Музика — журкіт води, яка струменить у фонтані*.

Сполучником або сполучним словом починається саме підрядна частина.

У схемі складнопідрядного речення на позначення головної частини використовуємо квадратні дужки [], а на позначення підрядної — круглі (). Сполучник (сполучне слово) треба записувати в круглих дужках, бо він (воно) є невід'ємним складником підрядної частини:

1. *Грай завжди так, ніби тебе слухає артист* (Р. Шуман).

[], (ніби).

2. *Коли починає звучати класична музика, я стаю ніби добрішим* (Г. Мельник). (Коли), [].

3. *Пісню, яку виконують із душею, важко забути.*

[], (яку), [].

Як бачите, підрядна частина може стояти після головної (перше речення), перед нею (друге речення) або всередині (третє речення).

Між частинами складнопідрядного речення **ставимо кому**. Підрядну частину, що стоїть у середині головної, **відокремлюємо комами з обох боків**. Наприклад: *І тільки той, хто вірить в Бога, повірить і у себе теж* (В. Крищенко). Головна частина складнопідрядного речення може мати вказівні слова: **там, туди, звідти, той, такий** та ін. Наприклад: *Той стає віртуозом, хто має талант і шалену працездатність*.

2. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Музика одна є світовою мовою і не потребує перекладу, бо вона промовляє до душі (*Б. Авербах*). 2. Якби композитор хотів сказати щось словами, він тоді не писав би музику (*С. Ріхтер*). 3. Музика очищає розум, надихає його та піднімає до рівня, якого б він сам ніколи не досяг (*Р. Фріпп*). 4. Музика, яка одного разу ввірвалася у вашу душу, стає її частинкою і ніколи не вмирає (*Г. Лейбніц*). 5. Музика може змінити світ хоча б тому, що вона може змінити людину (*Ж. Барзун*).

А. Визначте головну й підрядну частини кожного речення (*усно*).

Б. Поставте від головної до підрядної частини питання (*усно*).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. На скрипочці грає, бо веселість має. 2. Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не списав би. 3. Де праця, там і пісня. 4. Легше тобі на душі стане, як пісня до твого серця загляне. 5. Найдорожча пісня, з якою мати мене колисала. 6. Хто співає, той журбу проганяє. 7. Де немає співця, послухаєш і горобця (*нар. тв.*).

А. Побудуйте схему до кожного речення.

Б. Підкресліть у схемі сполучні слова (відповідно до синтаксичної ролі: якщо сполучне слово — підмет, то однією речкою, якщо — обставина, то штрихпунктиром тощо).

В. Шаталін. Пісня бандуриста

4. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Найголовніше щоб не звикала людська душа до тьми (*В. Крищенко*). 2. Мені завжди здавалося що в Греції навіть статуї теплі (*Л. Костенко*). 3. Усе що з весни потяглося із землі багатой стало буять (*С. Світова*). 4. Як мертво й сумно стає восени коли пташки покидають наші степи та гаї (*Я. Жарко*). 5. Там де зорі сяють з-за гори над водою гнуться явори (*А. Малишко*).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Побудуйте схему до кожного речення.

В. Підкресліть у схемі сполучні слова (відповідно до синтаксичної ролі).

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Творчість Миколи Леонтовича, зосереджена навколо, здавалося б, другорядного жанру — обробки народних пісень, засвідчує про блискучий талант автора. На основі українських народних мелодій композитор створював оригінальні, самобутні хорові композиції, надаючи їм неповторного звучання. Його обробки, що здобули славу в усьому світі, і донині є неперевершеними.

Особливо популярним був і залишається «Щедрик», дивовижна за красою, досконала за мелодією, ювелірна за обробкою деталей мініатюра, яку вважають одним із найвищих досягнень композитора.

Уперше «Щедрик» 1916 року виконав хор Київського університету. 1936 року Петро Вільговський здійснив переклад пісні англійською, який дістав назву «Хорал дзвонів» (за С. Лайгум).

- А. Випишіть складнопідрядні речення.
- Б. Підкресліть у них граматичні основи.
- В. Побудуйте схеми до цих речень, поставте в них стрілку від головної частини до підрядної і надпишіть питання (за зразком).

Зразок. Майже ніхто не знає, що «Щедрик» прийшов в Америку з України.

$$\begin{array}{c} \text{що?} \\ \downarrow \\ [\quad], (\text{що}). \end{array}$$

До речі...

Мелодія «Щедрика» М. Леонтовича стала візитівкою західного Різдва. Вона лунає в багатьох відомих кінофільмах — «Гаррі Поттер», «Сам удома», «Загублений у Нью-Йорку», а також у рекламних роликах.

6. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А. Складіть діалог за ілюстрацією та схемами. Запишіть його. Використайте подані опорні слова.

- [], (бо)!
- [], (адже).
- (Коли), []!
- (Коли), [].
- (Якщо), []!
- [], але [].

Опорні слова: шановна, грюкіт, гепання, бахкання, головний біль, син, поліція, музична школа, урок, підготовка, у визначений час.

Б. Інсценізуйте найкумедніший діалог у класі.

7. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

 +
  +
 розрадити, (майб. час) +
 коли +
 гіркий (прислівник)

(прикметник)

А. Яка частина речення головна, а яка — підрядна?

Б. Розкажіть про свій улюблений музичний інструмент. Опишіть його (усно).

8. Потренуйтеся грамотно читати чистомовки.

* * *

Каже верба́ вербі́:
 — Чом ти, ве́рбо, в журбі? —
 Каже вербі́ верба́:
 — Хіба це, ве́рбо, журба?
 Просто листочків нема,
 Не за горами зима! (нар. тв.).

* * *

Семен сказав своїм синам:
 — Сини, складіть скирту сіна.
 Сини склали скирту сіна.
 Семен сказав своїм синам:
 — Спасибі (нар. тв.).

* * *

Ніс Гриць пиріг через поріг,
 Став на горіх —
 Упав на поріг (нар. тв.).

9. Випишіть складнопідрядні речення та розставте в них розділові знаки. Побудуйте до них схеми.

1. Мамина колискова звучить найніжнішою музикою і тоді коли посріблять-
 ся наші скроні (Н. Дмитровська). 2. У долинах співали струмки і кожний із них
 мав свій голос (М. Стельмах). 3. Щоб рибу з'їсти треба у воду лізти (нар. тв.).
 4. Я для пісні вікно розчинив щоб вона залила мою душу весною (В. Сосюра).
 5. Шумлять поля палають жаром домни в садах плоди звисають важко з віт
 (В. Сосюра). 6. Якби я турбувався лиш про себе вже б онімів давно від самоти
 (Д. Павличко). 7. Де б я не був а все ж думками лечу в Донеччину свою (В. Сосю-
 ра). 8. Скільки на море не дивись воно ніколи не обридне (нар. тв.). 9. Тигрицею
 яку печуть тавром ревла земля під кінським копитом (Юрій Клен).

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Уявіть ситуацію: ви часто організовуєте соціальні активності. Про проведення якого колективного заходу хотіли б прозвітувати?
- Б.** Якими мовними ознаками офіційно-ділового стилю будете послуговуватися, складаючи звіт?
- Неповні речення;
 - відсутність емоційності й образності;
 - риторичні запитання;
 - діалектизми;
 - високий ступінь стандартизації;
 - просторічні слова;
 - сувора регламентація тексту;
 - лаконізм;
 - реквізити;
 - наукові терміни;
 - мовні кліше-канцеляризми;
 - прямий порядок слів;
 - усна форма;
 - художні засоби.

Звіт — це жанр ділового мовлення, у якому в письмовій формі подано інформацію про виконання певної роботи, заходу чи завдання протягом чітко визначеного періоду.

Скласти звіт треба для аналізу поточних справ і для планування майбутніх. Оформлюємо звіт в офіційно-діловому стилі (чітко, стисло, тон викладу — нейтральний).

Текст документа має просту рубрикацію. Поділ на пункти нумеруємо арабськими цифрами.

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I.

РЕКВІЗИТИ ЗВІТУ

1. Назва документа.
2. Посада особи, яка звітує.
3. Назва проведеного заходу.
4. Термін, за який звітують.
5. Вступ (перелік завдань).
6. Основна частина (що вдалося, що не вдалося).
7. Висновки та пропозиції.
8. Дата складання звіту.
9. Підпис особи, яка звітує.

II.

ЗВІТ

президентки учнівського самоврядування Василенко Оксани
про екскурсію учнів школи до краєзнавчого музею міста
17 листопада 2026 року

Участь в екскурсії до краєзнавчого музею міста взяли учні 5-го та 6-го класів.
Усього 32 особи.

Захід проведено з метою залучити школярів до проектної діяльності, сприяти
формуванню навичок пошукової роботи, розвивати вміння збирати матеріал.

Група екскурсантів мала завдання зібрати цікаву інформацію про наше місто
за тематичними блоками: «Історія», «Сучасність», «Видатні люди», «Природа».

Усі завдання виконано.

1. Уважно послухано розповідь екскурсовода.
2. Поставлено слушні уточнювальні запитання.
3. Зафіксовано інформацію в зручний спосіб
(текстові нотатки, запис на диктофон, відеозапис).

Пропозиції

1. Оформити проєкт «Славна доля мого міста».
2. Представити результати проєкту на шкільному фестивалі науки.
3. Розмістити матеріали проєкту на інтернет-сторінці закладу освіти.

18.11.2026 р.

Підпис
З. Якубова

III.

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС

Важливим складником підпису є букви з імені або по батькові чи все разом.
Спочатку поставте велику букву прізвища, потім — дві маленькі з імені. Можна
спробувати написати букву на букву, особливо якщо у вашому прізвищі, імені,
по батькові є літери Е, О, С. Наявність букв Т, Г, П, Б дасть змогу «прикрити»
підпис горизонтальною лінією. Особливістю вашого підпису стане розчерк. Це
можуть бути як ламані, так і заокруглені лінії (О. Ткаченко).

А. Визначте тему, тип мовлення, стиль кожного тексту.

Б. Які стильові ознаки тексту II?

3. Складіть звіт на одну із запропонованих тем. За потреби використайте опорні
слова.

- «Шкільна ініціатива зі створення кімнати психологічного розвантаження “Підтримка Є”»;
- «Доброчинна акція “Подаруй бібліотеці книжку”»;
- «Соціальна ініціатива зі збору батарейок для утилізації “Батарейки, здавайтеся!”».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
релаксація фонд «екобус»	психоемоційний бібліотечний мобільний	відпочилий подарований оснащений	облаштовувати читати утилізувати	гармонійно важливо спеціально

1. Прочитавши записи, виконайте завдання.

додаток	Обов'язково дочекайтеся, (чого?) коли в Ялті зацвіте гліцинія.
означення	Зачекай біля фонтану, (якого?) що біля Львівського оперного театру.
обставина	Наша сім'я поїде до Одеси, (за якої умови?) якщо розпогодиться.

- А. З'ясуйте, за яким принципом зроблено записи в лівій і правій колонках.
Б. Чи логічно є думка, що підрядні частини відповідають на питання другорядних членів речення?

Складнопідрядні речення за значенням поділяємо на три основні види з підрядними частинами: означальними, з'ясувальними й обставинними.

Вид підрядної частини	Питання	Приклад
означальна	який? яка? яке? які?	Люблю міста, що стоять на великій річці.
з'ясувальна	хто? що? кого? чого?	А ми й не знали, що під театром протікає підземна річка.
обставинна	як? де? коли? з якою метою? з якої причини? та ін.	Коли сідає сонце, Поділ стає особливому чарівним.

Означальні та з'ясувальні підрядні частини пояснюють слово або сполуку слів у головній частині, а обставинні пояснюють усе головне речення. Наприклад:

1. Мої батьки найбільше люблять **парки**, у яких є фонтани (які **парки?** у яких є фонтани — означальна частина пояснює додаток у головній).

2. Але мені **сказали**, що сьогодні ми підемо до озера (**сказали** про що? що сьогодні ми підемо до озера — з'ясувальна частина пояснює присудок у головній).

3. **Шум моря стає чутним**, якщо під'їхати ближче до набережної (якщо поставити питання тільки від присудка **стає чутним**, то не буде зрозуміло, що саме стає чутним, якщо під'їхати ближче до набережної. Отже, підрядна обставинна частина пояснює зміст усієї головної).

2. Прочитайте речення в такій послідовності: а) з підрядною частиною, що відповідає на питання додатка; б) з підрядною частиною, що відповідає на питання означення; в) з підрядною частиною, що відповідає на питання обставини.

1. Небо, яке засіяли зорі, чудово заблищало (*І. Нечуй-Левицький*). 2. Вогонь то здіймався, то падав, наче дихали груди (*М. Коцюбинський*). 3. Хвала тому, у кого душа орлина (*Л. Дмитерко*). 4. Як радію за ту я людину, що загублену радість знайшла (*В. Сосюра*). 5. Хилилися густі лози, звідки вітер віє (*нар. тв.*).

6. Хто посіяв вчасно, у того вродить рясно (*нар. тв.*). 7. І складаються строфи-куплети, коли серце болить і плаче (*С. Пушик*).

Зауважте!

Зв'язки між видом підрядної частини й словом, яке вона пояснює в головній частині, нагадують зв'язки між членами простого речення, як у поданій нижче схемі. Як означення може залежати від додатка в простому реченні, так і підрядна означальна частина може залежати від додатка, що в головній частині складнопідрядного речення.

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. У метушні людській не помічаю, як проминають і роки, і дні (*М. Луків*).
2. Перед очима слалися поля, які буйно заросли бур'янами (*Г. Тютюнник*).
3. Це той чаклун, якого й досі згадують у них у селі з любов'ю і страхом (*В. Шевчук*).
4. Я заздрю всім, у кого є слова (*І. Драч*).
5. Мені примарилася повінь, яку я запам'ятав ще змалечку (*Г. Тютюнник*).
6. Страждання нам дано як милість, бо так Всевишній заповів (*В. Крищенко*).
7. Краще жити, як у кінокомедії, ніж як у фільмі жахів (*О. Іванко*).

- A. Випишіть спочатку складні речення з підрядною означальною частиною, потім — із з'ясувальною і насамкінець — з обставинною.
- B. У головній частині речень із підрядною з'ясувальною та підрядною означальною підкресліть той член речення, який пояснює підрядна частина.
- B. Побудуйте схеми до речень.

4. Прочитавши текст, знайдіть у ньому складнопідрядні речення. Визначте в них види підрядних частин (*усно*).

За спогадами, маленький Тарас побував у Києві ще дитиною, разом зі старшою сестрою Катериною. У ті часи перед Великоднем люди збиралися з усіх кінців до київських святинь «на прощу». Перейшовши тихоплинну Либідь, прочани піднялися дорогою, що вела на Печерськ. Вулицею вони попрямували до лаврської обителі, де Тарас із сестрою провели кілька днів.

Спливуть роки, та дитяча пам'ять назавжди збереже цю подорож в образі якогось земного дива: сьайнисті оздоби церков, велич Золотоверхого, Софії, Лаври. Уже досвідчений народний поет-кобзар напише про це надзвичайне місто одним рядком: «Святий Київ наш великий» (*за В. Жадьком*).

5. Прочитавши текст, випишіть складнопідрядні речення. Побудуйте схеми до речень і визначте види підрядних частин.

Архітектори вже були в первісному суспільстві. У ті часи люди тільки почали замислюватися над власним помешканням. Архітектура досягла розквіту в

Стародавній Греції, де з'явилася система планування міст. Там було розроблено тип житлового будинку, але справжніми перлинами стали храми. Естафету перейняв Рим, де архітектура, без сумніву, стала повноцінним мистецтвом.

Для нас архітектор — як літописець-історик. Потрібно лише поглянути на будівлю — і можна сказати, коли її зведено. Усі міста й нині зберегли свій неповторний колорит завдяки архітекторам, імена яких залишаються в пам'яті поколінь (за А. Радченко).

6. Об'єднайте прості речення у складнопідрядні та запишіть їх. Визначте вид підрядних частин і побудуйте схеми до цих речень.

1. Усі люблять подорожувати. Кожне місто має свої цікавинки.
2. Ось ми підходимо до альтанки. Вона з білого мармуру.
3. У ній невеличкий фонтан. Йому вже понад сто років.
4. Про цей водограйчик існує легенда. На цьому місці колись було велике озеро.
5. У це легко повірити. Місцевість навколо альтанки нагадує дно великої водойми.

7. Запишіть слова у дві колонки: 1) без подвоєних букв; 2) з подвоєними буквами.

Зван..ий, с..авець, ан..отація, творін..ь (род. відм., мн.), охорон..ик, ем..ігрант, маст..ю (ор. відм., одн.), незнан..ий, невгомон..ий, еф..ект, навчан..ь (род. відм., мн.), цькуван..я, непрохан..ий, Ян..а, ячан..я.

З перших букв записаних слів складіть назву природного явища, що має символічне значення в одному з літературних творів.

8. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Сполучник приєднує підрядну частину до головної в реченні

- А** Добре тому ковалеві, *що* на обидві руки кує.
- Б** Та не злічить віків, *що* встигли вже пройти.
- В** Вітер віє, та не знає, *що* погоду він міняє.
- Г** То дурний собака, *що* на всіх гавкає.

2. Сполучне слово приєднує підрядну частину до головної в реченні

- А** Свиня не з'їсть, *поки* не обваляє.
- Б** *Щоб* рибку з'їсти, треба у воду лізти.
- В** Був би послом, *якби* не вдався ослом.
- Г** І в зайця взимку щастя, *бо* не кожен шубу має.

3. Складнопідрядним є речення

- А** Згорнула тиша крила на зорі, і ранок вже перебирає струни.
- Б** Невідомо звідки налетів вітер, зашуміли гіллям берези.
- В** Ще стояли сонячні дні, але роси довго не висихали.
- Г** Журяться квіти, бо на світанні їх укриють білі сніги.

4. Складнопідрядне речення утвориться, якщо до частини «Кіт виходить у двір ...» додати

- А** помахуючи своїм смугастим хвостом.
- Б** і всі горобці миттєво розлітаються.

- В** щоб поганяти зухвалих горобців.
Г озирається і лягає біля каштана.

5. Складнопідрядне речення утвориться, якщо до частини «Опадає листя ...» додати

- А** природа прощається з теплом.
Б і вкриває собою ще теплу землю.
В коли приходять холоди й вітри.
Г нагадуючи про наближення зими.

9. Складіть речення про центральну вулицю вашого міста (села, селища) за поданими схемами та запишіть їх.

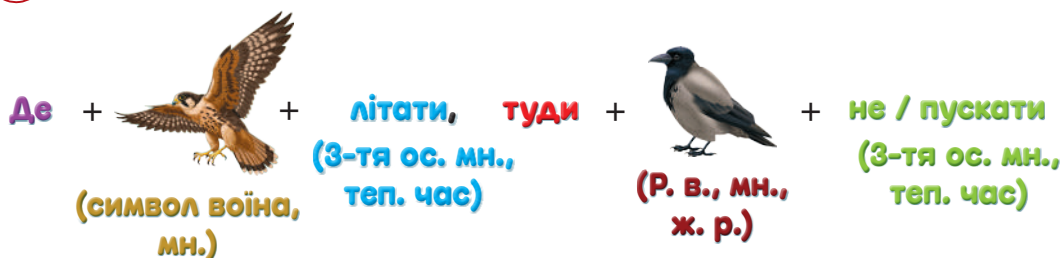
1. [], (яка?).

2. [], (що?).

3. (Якщо), [].

10. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

- А.** Визначте вид підрядної частини.
Б. Розкрийте зміст цього вислову (усно).

11. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

занести́

господарський

новий

у парку

цінник

12. Прочитавши речення, виконайте завдання.

- Кортіло пробігти зором аркуші, які таїли в собі літа минулі, давні, загублені в пітьмі віків (В. Шевчук).
- Навесні, коли з високих гір сходить сніг і наповнює своїм холодом річки, у карпатських лісах з'являється Чугайстер¹ (С. Світова).
- І садила квіти біля вікон мама, щоб краси у світі не було замало (В. Крищенко).
- Жодна держава не буде сильною, якщо не виконують її закони (Олесь Гончар).
- І тільки перша сивина нагадує, що вже весна давно-давно одголубіла (М. Луків).
- А справжня слава — це прекрасна жінка, що на могилу квіти принесе.
- Вечірнє сонце, дякую за всіх, котрі нічим не осквернили душу (Л. Костенко).

- А.** Випишіть речення в такій послідовності: 1) з підрядною означальною частиною; 2) з підрядною з'ясувальною частиною; 3) з підрядною обставинною частиною.
Б. Побудуйте схеми до речень.

¹ Чугайстер — фантастичний образ в українській міфології.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Екскурсоводи завжди розповідають, **що** в будь-якому замку живуть привиди.

Екскурсоводи, **що** цікаво розповідають легенди, надовго залишаються в пам'яті.

А. Доведіть, що виділені в реченнях слова — омоніми.

Б. Визначте, на які питання відповідають підрядні частини в цих реченнях.

Підрядна означальна частина відповідає на питання *який? яка? яке? які?* і пояснює в головній частині головний або другорядний член, виражений іменником, займенником чи іншою частиною мови в значенні іменника.

Підрядну означальну частину приєднуємо до головної за допомогою сполучних слів *що, чий, який, котрий, де, куди, звідки, коли* та сполучників *що, щоб, наче, ніби* та ін. Наприклад: *Я з тих країв, де над Дніпром цвітуть, шумлять гаї* (М. Нагнибіда).

У головній частині речення можуть бути вказівні слова *той, такий* (як у поданому вище прикладі). Підрядна означальна частина може стояти після головної або в середині неї. Наприклад: *Біля замку, де ніколи не було бойових дій, якимось на душі тепліше та світліше.*

якого?
[, (де),].

Підрядна з'ясувальна частина відповідає на питання непрямих відмінків (*кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?*) і роз'яснює зміст одного зі слів головної частини.

Підрядна з'ясувальна частина здебільшого стоїть після головної (рідше — перед нею чи в середині) і приєднана до неї сполучниками *що, як, щоб, ніби, мов* і сполучними словами *хто, що, який, котрий, де, куди, коли, чого* та ін. Наприклад: *Шелестять дощі про те, чого не вимовиш словами* (М. Луків).

У головній частині речення може бути вказівне слово *той* у непрямих відмінках (як у попередньому прикладі).

Зауважте!

До підрядних означальних належать і **займенниково-означальні**. У таких реченнях підрядна частина пояснює не іменник головної частини, а займенник *той, те, весь, усе, всякий, кожний* і под. Наприклад: *Щасливий той, кому пером дано небачене у звичному відкрити* (Л. Забашта). На відміну від означальних підрядних частин, які завжди стоять після іменника, займенниково-означальні можуть стояти й перед головною частиною. Наприклад: *Хто не працює, той не їсть* (нар. тв.). У шкільній практиці займенниково-означальні частини умовно розглядають як підрядні означальні (або їхній різновид).

- 2.** Прочитавши речення, з'ясуйте види складнопідрядних речень. Визначте, яке слово (сполуку слів) у головній частині пояснює підрядна.

1. Благословенна будь та віща мить, коли йому на думку спала така ідея (В. Шевчук). 2. Не хоче брать дарунка волі німа душа раба. Найголовніше, щоб поволі ця відійшла ганьба (В. Крищенко). 3. У метушні людській не помічаю, як проминають і роки, і дні (М. Луків). 4. Спинився біля струмка, що біг Хрещатим ярмом (В. Шевчук). 5. І тільки перша сивина нагадує, що вже весна давно-давно одголубіла. 6. І примиритися не хоче душа із думкою про те, що скоро літо одцвіте (М. Луків). 7. У нас тільки в березні після хуртовини бувають оті несподівано дивовижні дні, коли, широко прокидаючись од сну, природа якимсь одним пристрасно-чародійним завершенням поєднує землю та небо... (М. Стельмах).

- 3.** Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Хто сказав, що все уже відкрито? (В. Симоненко). 2. Людина сягнула своєю уявою в реальний і в той же час фантастичний світ, у якому живе, який витворює та з якого відійде (В. Качкан). 3. Того не вернеш, що минуло. 4. Не кажу вже про більш давню літературу, яка була і за формою, і за змістом глибоко релігійною (І. Микитась). 5. Ігоря взяли в полон і Всеволода, що відчайдушно бився біля води (В. Шевчук). 6. Один у одного питаєм, нащо нас мати привела (Т. Шевченко). 7. Та є і такі дороги, що їх самі ми вибираємо собі на щастя або на лихо (В. Шевчук). 8. Хто ж то бачив, щоб наука йшла до голови без бука? (І. Франко). 9. Згадайте в поспіху вагона, в невідворотності звикань, як рафаелівська Мадонна у вічі дивиться вікам! (Л. Костенко).

- А. Випишіть складнопідрядні речення з підрядною означальною частиною, а потім — зі з'ясувальною.
- Б. Підкресліть у головній частині слово (сполуку слів), що пояснює підрядна частина.
- В. Побудуйте схеми до речень.

- 4.** Прочитавши текст, виконайте завдання.

Історії про привидів Підгорецького замку побутують не одну сотню років, проте наукове підтвердження про існування паранормального в стінах та околицях палацу отримали нещодавно. Кілька років тому було проведено детальну фотосесію всіх об'єктів історичного комплексу. На деяких світлинах вдалося зафіксувати прозорий силует людини, і відтоді Підгорецький замок став справжньою лабораторією дослідників паранормальних явищ. Вражаючі висновки зробила команда української телепередачі «Битва екстрасенсів». Усі 20 екстрасенсів одноголосно заявили, що замок просто-таки переповнений привидами! Згодом Підгорецький замок відвідали фахівці з авторитетної американської дослідницької групи «Мисливці за привидами» та, провівши детальні дослідження за допомогою надсучасної апаратури, з упевненістю констатували, що привиди є майже в усіх закутках палацу (із сайту «Жабка-мандрівниця», Djalin).

- А. Випишіть складнопідрядні речення з підрядною з'ясувальною частиною.
- Б. Побудуйте схеми до цих речень.

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Під'їжджаючи до села Петрівки Одеської області, ще з траси видно мінарети, але це не мечеть. У селі розташована витончена світська будівля, яка сотню років прослужувала садибою. Першим її господарем був етнічний грек Іван Курис. Надивившись за час війни на турецьку архітектуру, він для свого маєтку вибрав східний стиль. Замок Курисів — так селяни називають цю садибу, але правильніше назвати її палацом: оборонних функцій будівля ніколи не виконувала. Маєток будували у два етапи. На другому етапі до будівництва приєднався Микола Толвінський — архітектор, що спроектував будівлі багатьох одеських навчальних закладів. У ті роки Толвінський був популярним. Багато заможних одеситів замовляли йому проектування будинків і садиб.

За легендою, в одному з підземель палацу зберігаються предмети мистецтва з колекцій, що збирали Куриси (за матеріалами часопису «Колокрай»).

Палац Курисів (Одеська область)

- А.** Знайдіть складнопідрядні речення та визначте їхній вид.
- Б.** Використовуючи текст, поясніть, чим палац відрізняється від замку. Сформулюйте своє пояснення таким реченням, яке б відповідало поданій схемі.

який?
 [], (що).

Мечеть — молитовний дім у мусульман.

Мінарет — висока башта при мечеті, з якої скликають мусульман на молитву.

6. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Складне речення з підрядною означальною частиною утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Ми приїхали до замку ...*» вибрати
 - А** коли надворі вже почало сутеніти.
 - Б** щоб побачити готичну архітектуру.
 - В** історія якого налічує пів тисячоліття.
 - Г** хоча дорога до нього була складною.
2. Складне речення з підрядною з'ясувальною частиною утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Я почну писати ...*» вибрати
 - А** коли настане слухна мить.
 - Б** про що мовчить більшість.
 - В** хоча натхнення нині не маю.
 - Г** щоб світ знав усю правду.

3. Складнопідрядним зі з'ясувальною частиною є речення

- А** Моєму серцю снишся ти, як морю сняться урагани.
- Б** Малі дерева схожі на дорослих, як діти на своїх батьків.
- В** Серце вмить зацемить, як згадає наші зустрічі, першу любов.
- Г** Спинюсь я і довго буду слухать, як бродить серпень по землі моїй.

7. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

А. Побудуйте усний діалог за ілюстрацією та поданими схемами.

яке?
1. [... місце], (де).

чого?
2. [... не знав], (що).

про що?
3. [... попереджала], (як).

що?
4. [... думав], (що).

який?
5. [... штраф], (який).

Б. Інсценізуйте його.

8. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

адже́

ра́зом

зага́дка

фено́мен

припо́відка

2. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

мандрувати по містах
пересікати дорогу
поводитися відповідно вимог

Правильно

мандрувати містами
перетинати дорогу
поводитися відповідно до вимог

9. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Не говори печальними очима те що бояться вимовить слова (Л. Костенко).
2. Угорі озвалися журавлі що взяли літо на крила (М. Стельмах).
3. Послухаєм про що шепочуть клени (Р. Братунь).
4. Мій пращур був із козаків яких боялись шляхта й хани (Д. Луценко).
5. Пройди усі шляхи що має їх життя (І. Качуровський).
6. Люблю коли після дощу влітку повітря пахне свіжістю трави й гарячим асфальтом (С. Світова).
7. Восени люди так легко закохуються та помічають прекрасне в найдорожчих яких вони знають давно-давно й уже навіть устигли звикнути (Н. Гербіш).

А. Випишіть спочатку складні речення з підрядною означальною частиною, а потім — зі з'ясувальною. Розставте розділові знаки.

Б. Побудуйте схеми до цих речень.

§ 25

ПИСЬМОВЕ ПОВІДОМЛЕННЯ (допис, коментар, стаття, замітка)

1. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Інжир

31 бер. · 🌐

Ніколи нічого не пізно. Особливо вчитися.
Почніть цього тижня те, про що давно мріяли.

Вивчити англійську? Записатися на танці?
Опанувати штучний інтелект? Навчитися
керувати дронами? Малювати аквареллю?
Монтувати відео?

Зробіть перший крок. І другий. І третій. Одного
дня зрозумієте, що пройшли вже чимало. ❤️

- А.** Чи актуальну проблему порушив Інжир у повідомленні?
- Б.** У якому жанрі створено текст (допис, коментар, стаття, замітка)?
- В.** Прокоментуйте особливості визначеного жанру (усно).

Письмове повідомлення — подання інформації у формі допису, коментаря, статті, замітки тощо. Мета повідомлення — поділитися новиною, враженнями; звітувати, привітати, поінформувати, закликати, спонукати до дії. Алгоритм підготовки повідомлення: визначити мету → дібрати матеріал → скласти план → написати текст → відредагувати → прочитати вголос. Повідомлення для соціальних мереж супроводжують доречними світлинами, ілюстраціями, емодзі, музичним оформленням тощо.

2. Прочитавши текст, визначте його тему й мету.

Журналістська замітка — це загальна назва інформаційного журналістського текстового жанру преси, інформагентств, радіомовлення, телебачення, інтернет-ЗМІ, в основі якої — суспільно важливе повідомлення, інформація, новина, сенсація, факти.

Для формату замітки характерні жанрові ознаки: актуальність, новизна інформації, стислість, суспільна значущість, точність, емоційна стриманість, доступність викладу, оперативність. У замітці читач знайде відповіді на питання: *що? хто? де? коли? як? чому?* (О. Кузнецова).

3. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А.** Яка мета повідомлення (спонукати до дії, привітати, поінформувати)?
- Б.** Визначте жанр тексту (допис, коментар, стаття, замітка).

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

У межах тематичного тижня «Нація нескорених: від козацтва до сьогодення» класні колективи шкіл нашого міста провели флешмоб-удячність. Учні щиро привітали з Днем захисників і захисниць воїнів і всіх, хто тримає небо над Україною. У непрості часи історично-буттєвого випробування нашої держави ми пишаємося подвигом Сил оборони України!

Зичимо наснаги, незборимості, гордості в усвідомленні високої місії захисту свого народу! *(із сайту Ліцею № 80 м. Києва).*

- А.** Визначте тему, мету та стильові ознаки допису.
- Б.** У якій рубриці Українського радіо може прозвучати цей текст («Путівник», «Музика», «Знаменні дати»)?

5. Напишіть повідомлення в публіцистичному стилі про одну із запропонованих ситуацій для шкільного вебсайту, соцмережі чи виступу перед аудиторією *(на вибір)*. За потреби використовуйте опорні слова.

- Святкування (День захисників і захисниць України, День святого Миколая, День рідної мови тощо);
- благодійна діяльність (збір коштів для допомоги воїнам, відвідування поранених у госпіталі, людей старшого віку в пансіонаті);
- соціальна акція (збір пластикових кришечок, висаджування алеї Слави, допомога притулку для бездомних тварин тощо).

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
допомога реабілітація прихисток	державний добродійний зворушливий	започаткований поширений врятований	запрошено зібрано розміщено	урочисто пліч-о-пліч повсякчас

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Пообідавши, ми продовжили подорож.

Коли пообідали, ми продовжили подорож.

- А. Чи відрізняються речення за змістом?
- Б. Визначте, яке з них складне.
- В. Чи можна сказати, що підрядна частина — це ніби розгорнутий другорядний член речення?

Підрядні частини, що відповідають на питання обставини, називаємо **обставинними**. Їх поділяємо на підрядні *місця, часу, способу дії і ступеня, порівняльні, причини, мети, умови, наслідкові й допустові*.

Підрядне місце

Складнопідрядним реченням із підрядним місцем називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на місце або напрям дії, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Де щастя впало, там і приятелів мало* (нар. тв.).

У складнопідрядних реченнях із підрядними місцем підрядна (залежна) частина відповідає на питання *де? куди? звідки?* і приєднана до головної частини сполучними словами *де, куди, звідки*. У таких реченнях підрядна частина пояснює головну в цілому, а не окреме слово в ній. Наприклад: *Треба сіяти, де земля благодатна* (О. Лупій).

У головній частині можуть бути вказівні слова *туди, там, усюди, скрізь, кудись*. Наприклад: *Там починаються поети, де починається душа* (Е. Молдаван).

Підрядне часу

Складнопідрядним реченням із підрядним часом називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на час або тривалість дії, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Коли сонце починає сідати, тіні стають довшими*.

У складнопідрядних реченнях із підрядними часом підрядна (залежна) частина відповідає на питання *коли? як довго? з якого часу? до якого часу? доки?* і приєднана до головної частини сполучниками й сполучними словами *коли, поки, доки, як, ледве, допоки, відколи, тільки, лиш, щойно, як тільки, у той час як, з тих пір як, перш ніж, відтоді як*. У таких реченнях підрядна частина пояснює головну в цілому, а не окреме слово. Наприклад: *Не кажи «гоп», поки не перескочиш* (нар. тв.).

У головній частині можуть бути вказівні слова *тоді, доти, допоки, до того часу, до тих пір* і под. Наприклад: *Доти море виблискуватиме сріблом, доки не встане сонце* (О. Журба).

Обставинні місця і часу можуть стояти перед головною частиною, після неї та в середині.

2. Прочитавши складнопідрядні речення, визначте види підрядних частин (*усно*).

1. Навесні, коли з високих гір сходить сніг і наповнює своїм холодом річки, у карпатських лісах з'являється Чугайстер (*С. Світова*). 2. Україна моя починається там, де туга моя кінчається (*П. Осадчук*). 3. Коли внизу між стовбурами дерев за річкою зринуло червоне коло місяця, Данило ввійшов до сторожки (*Гр. Тютюнник*). 4. Де кров текла козацькая, трава зеленіє (*Т. Шевченко*). 5. Коли дочка задрімала, старі тихо ввійшли в хатину й посідали на теплій лежанці. 6. Сизий бузок переліз на гладеньке місце й вільно ріс собі там, де ходили людські ноги (*Панас Мирний*).

3. Випишіть спочатку складнопідрядні речення з підрядними часу, а потім — з підрядними місця. Розставте в них розділові знаки.

1. Коли на поріг вийшли молоді та свати музи́ки утнули туш (*Гр. Тютюнник*). 2. Де воля родиться там загиба невіра (*Д. Павличко*). 3. Забудь усе й лети куди життя несе в огні труда (*В. Сосюра*). 4. Як мертво та сумно стане восени коли пташки покинуть наші степи та гаї і полинуть від нас за море в далекий теплий край — у вирій (*А. Качан*). 5. Я й справді ж бо на крилах мрії ніжної гойдавшись злітав аж ген туди звідкіль мені земля була — як на долоні (*П. Тичина*). 6. Скрізь де не гляну сухі тумани розляглися (*Леся Українка*).

Зауважте!

До головної частини за допомогою сполучних слів *де, звідки, коли* можуть приєднуватися підрядні означальні. Порівняйте: *Ми зустрілися біля того парку, (якого?) де прощалися* та *Ми зустрілися, (де?) де й прощалися*.

4. Випишіть лише складнопідрядні речення з підрядними означальними й розставте в них розділові знаки. Побудуйте схеми.

1. Повій вітре на Вкраїну де покинув я дівчину... (*С. Руданський*). 2. Тиша заспішила городами туди де над гребенем далекого лісу засвітився чистий ріжечок місяця (*В. Шевчук*). 3. Вікно відкрите дивиться у сад де від дощу піднялись буйно трави (*М. Калитовська*). 4. Діти поспішили туди де спалахнуло сяйво (*М. Вінграновський*). 5. А на тому місці де стояла тінь іскрило сонце широкою плямою (*Панас Мирний*).

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Люди завжди хотіли довідатися, що чекає на них попереду. Однак ми ще не вміємо будувати механізми, які можуть розганятися до швидкості світла. А без цього подорожі в часі, на жаль, неможливі. Та якщо не можна переміститися в майбутнє, то зазирнути в минуле не так складно. Коли вирішите розпочати

мандрівку, просто подивіться на зоряне небо. Річ у тім, що відстань від найближчих до Землі галактик і сузір'їв надзвичайно велика, і світло, яке ми бачимо, вони випромінювали мільйони років тому. Саме стільки часу йому знадобилося, щоб досягти нашої планети. А отже, ми бачимо зорі в той момент минулого, коли вони послали нам свій світловий сигнал (*з газети «Порадниця»*).

- А.** Знайдіть складнопідрядні речення зі сполучним словом *коли*. Визначте, яке з них має підрядну обставинну частину часу, а яке — означальну.
- Б.** Доберіть заголовок до тексту.

6. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Створення готелів пов'язане з виникненням потреби в подорожах і поїздках. Люди, які опинилися далеко від місць свого постійного проживання, мали піклуватися про забезпечення себе харчуванням, притулком і відпочинком. Подорожі були пов'язані з ризиком, мандрівники йшли на нього не заради власного задоволення: купці розраховували отримати прибуток, прочан кликало в дорогу релігійне натхнення, учених-дослідників — пізнання світу. Готелі в сучасному розумінні були відомі ще в Стародавній Греції. Споруджували їх там, де були численні храми. Також готелі будували в місцях, де відбувалися громадські свята. Масові поїздки купців, духівництва та прочан дають новий напрям у формах надання притулку. Спочатку він був безкоштовним, заради любові до ближнього, що надавали монастирі, церковні організації, князівські двори. Згодом безкоштовний притулок почав перетворюватися на спеціальні, розраховані на отримання прибутку підприємства (*за Х. Роглевим*).

- А.** Знайдіть складнопідрядні речення зі сполучним словом *де*. Визначте, яке з них має підрядну обставинну частину місця, а яке — означальну.
- Б.** Побудуйте схеми до обох цих речень.

До речі... У складнопідрядних реченнях зі складеними сполучниками (*з тих пір як, після того як, з того часу як*) кому треба ставити один раз: або перед сполучником, або після вказівної частини. Наприклад: *Ми пообідаємо після того, як закінчиться екскурсія* та *Ми пообідаємо, після того як закінчиться екскурсія*.

7. Визначте в кожному незавершеному реченні вид можливої підрядної частини (усно).

Незавершене складнопідрядне речення	Вид підрядної частини
1 Ми поїхали в місто, де ...	А означальна
2 Я ніколи не ходжу туди, де ...	Б з'ясувальна
3 Ми не знаємо, коли ...	В обставинна місця
4 Покидаємо пляж тоді, коли ...	Г обставинна часу
	Д обставинна мети

- 8.** Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- A.** Опишіть думки учня, використавши складнопідрядні речення з обставиною частиною часу й обставинною частиною місця (*два-три речення*).
- B.** Запишіть ці речення та побудуйте до них схеми.

- 9.** Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Не / скубити +
(2-га ос. одн.,
наказ. сп.)

, **поки** + **не / спіймати**
(2-га ос. одн.,
майб. ч.)

- A.** Визначте вид підрядної частини й побудуйте схему до речення.
- B.** Змоделюйте життєву ситуацію, яку можна було б охарактеризувати цим висловом (*усно*).

- 10.** Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

квартира з усіма зручностями
гарний вид із вікна
Велике дякую!

Правильно

квартира з усіма вигодами
гарний краєвид із вікна
Дуже дякую! Красно дякую!

- 11.** Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Коли в червні під час стрижіння стригалі випускають овець із кошар без руна то отара стає ніби меншою наполовину (*Олесь Гончар*). 2. І все куди не йду холодні трави сняться (*В. Сосюра*). 3. Потім ми ще довго сидимо на лавочці між осоками не розплітаючи обіймів навіть тоді коли мимо нас на Полтаву мчать ранні машини (*Гр. Тютюнник*). 4. Де не повернеться усюди за ним золоте гілля росте (*Г. Тютюнник*). 5. Йду убрид на бистру воду де не скрізь лежать мости (*М. Свидюк*). 6. Можна піти в гості до ставка якраз тоді як небо синє торкає місяця рука (*М. Стельмах*). 7. Під кручею де розмістилася вогнева позиція діялося щось незвичайне (*Олесь Гончар*).

- A.** Випишіть складнопідрядні речення з підрядними місця і часу.
- B.** Розставте розділові знаки й побудуйте схеми до речень.

Кошара — загорода або хлів для овець, кіз; вівчарня.

Осокір — велике листяне дерево родини вербових із добре розвиненою кроною; чорна тополя.

1. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Установіть відповідність (усно).

Вид підрядної частини	Приклад
1 означальна	А Зуби треба чистити й у тих місцях, куди важко дістати щіткою.
2 з'ясувальна	Б Я вже й не пам'ятаю, коли востаннє чистив обличчя скрабом.
3 обставинна часу	В Доки лежите у ванній, думайте тільки про приємне.
4 обставинна місця	Г Ведіть здоровий спосіб життя, щоб бути красивими.
	Д Звичайно ж, чисто там, де не сміять.

Підрядне способу дії і ступеня

Складнопідрядним реченням із підрядним способом дії і ступеня називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на спосіб дії або ступінь вияву ознаки, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Крем треба наносити на обличчя так, щоб він розподілявся рівномірно по всій шкірі.* У цьому реченні підрядна частина вказує на спосіб дії. Але частіше буває так, що важко визначити — спосіб дії чи ступінь дії означає підрядна частина, тому будемо розглядати їх як один вид (способу дії і ступеня).

Підрядне способу дії і ступеня відповідає на питання *як? яким чином? яким способом? якою мірою? наскільки?* і приєднане до головної частини речення сполучними словами **як, скільки, наскільки** та сполучниками **як, мов, ніби, наче, що ... то, що, щоб**. Головна частина може містити вказівні слова **так, такий, стільки, настільки**. Наприклад: *Скільки міг, стільки й допоміг* (нар. тв.).

Підрядне порівняльне

Складнопідрядним реченням із підрядним порівняльним називаємо таке складне речення, у якому зміст головної частини розкривається через порівняння зі змістом підрядної. Наприклад: *Місяць із червоного зробився білим, немов одійшов на морозі* (Гр. Тютюнник).

Підрядне порівняльне відповідає на питання *як?* і приєднане до головної частини речення сполучниками **як, мов, наче, ніби**. Підрядна частина допомагає розкрити зміст усієї головної частини. Наприклад: *Кругом усієї хати обходить місяць, немов хоче освітити причілки* (Панас Мирний).

Часто підрядне порівняльне буває неповним реченням із пропущеним присудком, який легко відновити завдяки головній частині. Наприклад: *Гартувалась вдача, як у горні, в пламені метал* (В. Крищенко).

Підрядні частини як способу дії і ступеня, так і порівняльні можуть стояти перед головною частиною, після неї або в середині.

2. Прочитавши речення, визначте вид підрядних частин (усно).

1. Ще щільніше затушкувалися хуторяни, наче вони в шкаралупці зачинилися (*Л. Яновська*). 2. Енея так вона любила, що аж сама себе спалила... (*І. Котляревський*). 3. Умій жити так, щоб у тебе з другом була єдність духу (*В. Сухомлинський*). 4. Я чую пісню, мов крізь сон далекий Черемош гуркоче (*Д. Загул*). 5. У проваллі повіднішало настільки, що мені стало добре видно Сонині очі (*Гр. Тютюнник*). 6. Сердиться баба на діда так, що іскри сиплються (*Панас Мирний*). 7. Жити завжди треба так, щоб не було совісно (*нар. тв.*).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Зелений хліб вийшов із землі травицею розкішною неначе килимом укрив степ (*Д. Маркович*). 2. Гей ти степ широколанний мій килиме сріблотканий розпростерся ти широко що не скине й орле око (*І. Манжура*). 3. Прославився так що й на люди вийти сором (*Панас Мирний*). 4. А злива так само почала відходити як і надійшла (*М. Стельмах*). 5. Годують нас такою смачною юшкою що навіть Карпо Ярковий п'ятнадцять мисок умолотив би (*Гр. Тютюнник*). 6. Мальви й чорнобривці розрослися рясно начебто гостинці маминої ласки (*В. Крищенко*). 7. Як дбаєш так і маєш (*нар. тв.*).

А. Випишіть спочатку складнопідрядні речення з підрядним способом дії і ступеня, а потім — з підрядним порівняльним.

Б. Розставте розділові знаки.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Обличчя — візитна картка кожної людини. Воно потребує особливого догляду. На жаль, хлорована вода може так пересушити шкіру, що вона почервоніє через подразнення. Якщо ви хочете, щоб ваша шкіра була здоровою, умивайтесь перевареною водою. А справжнім святом для шкіри буде вмивання з додаванням у воду відварів різних трав: м'яти, ромашки, звіробою — усього того, що стоїть у кухонній шафці на випадок, якщо хтось занедужає. Важливо тільки пам'ятати, що, наприклад, календула та звіробій підійдуть більше для жирної шкіри. А от відвар із лляного насіння — для сухої та чутливої (*з газети «Здоров'я і довголіття»*).

А. Знайдіть складнопідрядне речення з підрядним способом дії і ступеня (усно).

Б. Чи згодні ви з думкою, що «обличчя — візитна картка кожної людини»? Складіть короткий усний роздум, погодившись із цією думкою чи спростувавши її (п'ять–сім речень). Використайте складнопідрядне речення з підрядним способом дії і ступеня або з підрядним порівняльним.

- 5.** Прочитавши текст, виконайте завдання.

У віці 12–14-ти та до 18–20-ти років шкіра обличчя є найпримхливішою. Дівчата й хлопці починають вичавлювати «чорні цятки» та прищики. Процес самостійної боротьби з прищами може затягнутися надовго й зробити шкіру проблемною мало не на все життя. У жодному разі нічого самостійно не вичавлюйте. По-перше, це великий ризик занесення інфекції, а по-друге, через неправильне вичавлювання вугрів можуть з'явитися рубці. За шкірою обличчя потрібно доглядати щодня за допомогою спеціальних засобів. Обов'язковими є пінка для вмивання, очищувальний лосьйон, що не містить спирту, скраб і крем для підліткової шкіри. Що раніше ви почнете доглядати за своєю шкірою, то краще збережете її молодість і свіжість у майбутньому. Шкіра старіє не тільки через вік людини, а й від неправильного догляду за нею (за Н. Шувар).

- A.** Випишіть складнопідрядні речення різних видів.
B. Побудуйте схему до складнопідрядного речення з підрядним способу дії і ступеня.

- 6.** Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- A.** Напишіть про порушення підлітками гігієни під час тренування та дайте поради щодо виправлення ситуації.
B. Використайте кожну з поданих схем, опорні слова та фрази.

як?
 1. [], (наче).

якою мірою?
 2. (Що), [то].

як?
 3. [так], (що).

Опорні слова та фрази: басейн, гумова шапочка, волосся, босоніж, спеціальне взуття, тренуватися, інфекційні хвороби, правила, здоровий спосіб життя, у здоровому тілі — здоровий дух.

- 7.** Випишіть у першу колонку слова, у яких не позначаємо спрощення приголосних на письмі, а в другу — решту слів.

Контрас..ний, аген..ство, кількіс..ний, облас..ний, волейболіс..ці, боліс..ний, кіс..лявий, артис..ці, заїз..ний, автовлас..ник, радіс..ний, зап'яс..ний.

З перших букв виписаних слів складіть назви літературного твору та збірки, до якої він належить.

- 8.** Прочитавши речення, визначте, які з них мають підрядну порівняльну частину, а які — порівняльний зворот. Обґрунтуйте свою думку.

1. І блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав, неначе човен в синім морі то виринав, то потопав. 2. Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина-дитина (Т. Шевченко). 3. І грає арфа, мов у сні, про щось солодке і болюче (Олександр Олесь). 4. Гаснуть вогні у місті, ніби в безодню моря падають зорі янтарні. 5. А тепер у серці щось тремтить і грає, як тремтить на сонці гілка золота (М. Рильський). 6. Зорі мигтіли, як перед дощем (Олесь Гончар). 7. Журавель сумно поскрипує, ніби співчуває чоловікові (М. Стельмах).

Зауважте!

Розрізняйте порівняльний зворот і підрядну порівняльну частину складного речення.

Порівняльний зворот	Підрядна порівняльна частина
- порівняльний зворот не має присудка; - порівняльний сполучник (як, мов, наче, ніби) приєднує іменник у непрямому відмінку, прикметник (дієприкметник) або прислівник <i>Зорі мигтіли, <u>як перед дощем</u> (Олесь Гончар). Між м'якими зеленими, <u>ніби оксамитовими</u>, берегами в'ється гадюкою Раставиця (І. Нечуй-Левицький). Степи лежать, <u>мов зачаровані</u>, залиті саявом голубим (М. Луків). У друга почуваюся, <u>як удома</u>.</i>	- у підрядній порівняльній частині є присудок або він може бути пропущений (його легко відновити з головної частини); - у підрядній порівняльній частині свій підмет, а також додаток і / або обставина, що залежать від пропущеного присудка <i>Гуркочуть брили грому в скалах, мов неба <u>колеться горіх</u> (Д. Павличко). А вітер в степу <u>припадає</u>, як <u>вершник</u> до гриви (О. Галета). У другому реченні пропущено присудок <u>припадає</u>.</i>

9. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

засла́ння

обра́ння

ідемо́

бюлетéнь

промі́жок

10. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Кричить що аж у вухах лящить (нар. тв.). 2. Колодязь перекосився та вгруз так що зверху залишився тільки низенький зрубець густо полатаний мохом (за Гр. Тютюнником). 3. Було так тихо що навіть шелест листя на ясені здавався великим шумом (О. Десняк). 4. Шумить під вікнами тополяна висока мов звісточку дальню несе (А. Малишко). 5. Ніч була теплувата як вода з пляжки (В. Шевчук). 6. Роби так як велить тобі совість (нар. тв.). 7. Грім ударив так сильно що шибки повилітали (О. Журба).

А. Випишіть спочатку складнопідрядні речення з підрядним способом дії і ступеня, а потім — з підрядним порівняльним.

Б. Розставте розділові знаки.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Одягай пальто, **бо** буде холодно.

Одягай пальто, **якщо** буде холодно.

- А. Чи однакові за змістом речення?
- Б. На яке питання відповідає підрядна частина в першому реченні, а на яке — у другому?
- В. Визначте, яке із цих речень має підрядну частину умови, а яке — причини.

Підрядне причини

Складнопідрядним реченням із підрядним причини називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на причину дії, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Парубче, помагай окурювати садок, бо пропаде к лихій годині вся зав'язь* (Гр. Тютюнник).

Підрядне причини відповідає на питання *чому? з якої причини? через що?* і приєднане до головної частини сполучниками **бо, оскільки, що, тому що, через те що**. Наприклад: *Не сумуй, що врода опадає з личка* (П. Грабовський). Підрядне причини здебільшого стоїть після головної частини.

Підрядне мети

Складнопідрядним реченням із підрядним мети називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує, з якою метою відбувається дія, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Хотіла б я піснею стати у сюю хвилину ясну, щоб вільно по світі літати, щоб вітер розносив луну* (Леся Українка). Підрядне мети відповідає на питання *навіщо? з якою метою? для чого?* і приєднане до головної частини сполучниками **щоб, аби, для того щоб**. Наприклад: *І садила квіти біля вікон мама, щоб краси у світі не було замало* (В. Крищенко).

Підрядне мети може стояти як перед головною частиною, так і після неї.

Підрядне умови

Складнопідрядним реченням із підрядним умови називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на умову, за якої стане можливим те, про що йдеться в головній частині. Наприклад: *Якщо обрид тобі хто, позич йому грошей* (нар. тв.).

Підрядне умови відповідає на питання *за якої умови?* і приєднане до головної частини сполучниками **якщо, якби, коли, аби, як, раз**. Наприклад: *Якби я турбувався лиш про себе, вже б онімів давно від самоти* (Д. Павличко). У підрядних умови сполучник **коли** вживаємо зі значенням **якщо**: *Добрий хліб, коли (=якщо) нема калача* (нар. тв.).

Підрядне умови може стояти перед головною частиною, після неї та в середині.

2. Визначте види складнопідрядних речень (*усно*).

1. Якби не було хмар, то ми б не знали ціни сонцю (*нар. тв.*). 2. Сумно й смутно людині, коли висихає і сліпне уява (*О. Довженко*). 3. Коли б ти нашого наслухавсь півня, тоді б ще краще заспівав (*Л. Глібов*). 4. Прийшов, щоб не розлучатися (*Гр. Тютюнник*). 5. Не чути дзвінких, чарівних пісень пташок, бо найкращі співуни наші покинули свої оселі й подалися за море (*Я. Жарко*). 6. Щоб добре жити, треба працю любити. 7. Сиву голову шануй, аби й сам таку нажив (*нар. тв.*).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Якби мені сила та воля жив би без горя. 2. Якщо хочеш мати дозвілля не витрачай марно часу (*нар. тв.*). 3. Коли хто з вас цікавий сядь і слухай давню казку (*Леся Українка*). 4. Ніколи серце не заплаче бо все обернеться на спів (*Юрій Клен*). 5. Соборна Україно всі храми твої відбудуєм щоб лунами дзвонів сягнути духовних вершин (*С. Шевченко*). 6. Сонце мабуть тільки що зійшло бо від скирти через тік і ще далі на стернях лежала довга тінь у сизій росі (*Гр. Тютюнник*). 7. Вмирили в битвах мільйони борців щоб стяг синьо-жовтий піднявсь величаво й над Києвом стольним віки майорів (*Ю. Шкрумеляк*).

- А.** Випишіть складнопідрядні речення в такій послідовності: 1) з підрядним мети; 2) з підрядним умови; 3) з підрядним причини.
- Б.** Розставте розділові знаки.

4. Прочитавши текст, знайдіть складнопідрядні речення. Визначте в них вид підрядної частини (*усно*).

Спалювання рослинних решток на городах у селі, а листя дерев і сміття в місті — це справжнє екологічне лихо, бо дим цих багать містить отруйні речовини. Токсичність диму багать посилюється, якщо в ньому спалювати пластикове сміття та гуму. Полівінілхлоридні матеріали (лінолеум, кришки від пластикових пляшок, шкірозамінники, іграшки) під час згорання виділяють близько 75 відсотків токсичних речовин (*за А. Салюком*).

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Немає нічого дивного, що літо в наших широтах буває спекотним. Тож уникаймо теплових ударів і перегрівання. Передусім треба звести до мінімуму тривалість перебування на осонні, узагалі в середовищі з високою температурою повітря. Від згубного сонячного проміння захищаймося головними уборами, сонцезахисними окулярами. Одягаймося в легкий одяг із нещільних натуральних тканин. Коли пересування просто неба під сонцем не можна уникнути, необхідно взяти із собою пляшку із чистою водою. Буде краще, якщо ви її трохи підсолите. Будьте обачними у виборі засобів «внутрішнього» охолодження — напоїв, морозива, адже вони можуть спричинити застудні захворювання. Не можна також різко змінювати температурне середовище, наприклад за допомогою кондиціонера (*за О. Маханьковою*).

- А. Випишіть складнопідрядні речення та визначте види підрядних частин.
- Б. Побудуйте схеми до виписаних речень.
- В. Доберіть заголовок до тексту.

Осіння — 1) незатінене місце, яке освітлює та обігріває сонце; 2) бокова частина будівлі, освітлювана сонцем.

Просто неба — повернувшись обличчям до неба; надворі, не в приміщенні.

6. Виберіть із дужок потрібну букву й запишіть сполуки слів у дві колонки: 1) з *і*; 2) з *й*.

Романтизм (*і/й*) бароко; вона (*і/й*) не знала; малина (*і/й*) лимон; до нас (*і/й*)де Тарас; багато не(*і/й*)мовірних пригод; Микита (*і/й*) Володимир; ма-
буть, (*і/й*) ти маєш талант; фрукти (*і/й*) овочі; сніги (*і/й*)дуть увесь лютий;
правда (*і/й*) кривда; Ганна (*і/й*) Йосип.

З останніх букв виписаних сполук слів складіть імена літературних героїв із твору М. Гоголя.

7. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Складне речення з підрядною обставинною причини утвориться, якщо частину «*я не можу тренуватися*» поставити на місці пропуску в реченні

- А Коли на вулиці стає спекотно ...
- Б ... тому що недавно занедужав.
- В Якщо в спортзалі дуже холодно ...
- Г ... хоч як мене не просить.

2. Складне речення з підрядною обставинною мети утвориться, якщо частину «*ми поїдемо в гості до родичів*» поставити на місці пропуску в реченні

- А Коли настануть канікули ...
- Б Якщо буде гарна погода ...
- В ... аби відсвяткувати разом Різдво.
- Г ... бо давно з ними не бачилися.

3. Складне речення з підрядною обставинною умови утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Устигнеш на обід ...*» вибрати

- А хоч і зовсім мало часу залишилося.
- Б адже часу ще доволі багато.
- В бо час трапези перенесли.
- Г коли виїдеш удосвіта.

8. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А. Створіть діалог за ілюстрацією та схемами, використовуючи опорні слова.

- чому?
1. [], (бо)!
- з якою метою?
2. [], (щоб).

- за якої умови?
3. (Якщо), [то].
- що?
4. [], (що).

Опорні слова: заборонено, парк, пластик, шкідливо, штраф, обіцяю, порушення, отруїтися.

Б. Запишіть діалог.

9. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

бути правим
перший млинець комом
сто років тому назад

Правильно

мати рацію, ваша правда
перший млинець нанівець
сто років тому

10. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

сполучник + + літати + низький — бути +
(умови, складн.) (мн.) (3-тя ос. мн., прислівник) (майб. час) (теп. час)

- А.** Визначте вид підрядної частини.
Б. Згадайте й запишіть дві-три народні прикмети, використавши складнопідрядне речення, що починається сполучником **якщо** (письмово).

11. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Талант митця якщо він справжній не може стояти осторонь від долі свого народу (*А. Малишко*). 2. Щоб часом дарма не блудить чужого розуму питайся (*нар. тв.*). 3. Добро завжди перемагало бо сонцем світиться добро (*І. Герасимчук*). 4. Треба дуже багато потрудитися щоб подарувати людині радість (*О. Журба*). 5. Величаю силу бо сила красива витворна та благородна граційно велична в проявах своїх. 6. Климко звівся на лікоть щоб краще було видно шлях (*Гр. Тютюнник*). 7. Якби не жовте листя в садках то можна було б подумати що надворі справжнє літо (*І. Нечуй-Левицький*).

- А.** Випишіть складнопідрядні речення в такій послідовності: 1) з підрядним мети; 2) з підрядним умови; 3) з підрядним причини.
Б. Розставте розділові знаки.
В. Побудуйте схеми до цих речень.

1. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Визначте в кожному незавершеному реченні вид можливої підрядної частини (усно).

Незавершене складнопідрядне речення	Вид підрядної частини
1 Найближчим часом винайдуть ліки, які ...	А означальна
2 Найближчим часом винайдуть ліки, якщо ...	Б з'ясувальна
3 Найближчим часом винайдуть ліки, щоб ...	В обставинна мети
4 Найближчим часом винайдуть ліки, бо ...	Г обставинна умови
	Д обставинна причини

Підрядне наслідкове

Складнопідрядним реченням із підрядним наслідковим називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на наслідок того, про що йдеться в головній частині. Наприклад: *Грім ударив, (і що ж? і який наслідок?) так що повилітали шибки.*

Підрядні наслідкові (умовно) відповідають на питання *і що ж? і який наслідок?* і приєднані до головної частини сполучником **так що**. Наприклад: *На небі збиралися великі хмари, так що можна сподіватися великого дощу* (Н. Рибак).

Такі підрядні пояснюють усю головну частину й завжди стоять після неї.

Підрядне допустове

Складнопідрядним реченням із підрядним допустовим називаємо таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на явища, у супереч яким відбувається дія, про яку йдеться в головній частині. Наприклад: *Хоча була осінь, а день видався теплий, погожий* (Панас Мирний).

Підрядні допустові відповідають на питання *незважаючи на що?* і приєднані до головної частини сполучниками **хоч, хай, дарма що, незважаючи на те що**. Наприклад: *Ніколи не зупиняйтеся по дорозі до великої мети, (незважаючи на що?) незважаючи на те що у вас не все виходить.*

Такі підрядні пояснюють усю головну частину й можуть займати в реченні будь-яку позицію щодо неї.

2. Визначте види складнопідрядних речень (усно).

- Я знову входжу в коло протиріч, хоч намагаюсь вийти з цього кола (В. Крищенко).
- Молоді чорняві скрипалі позакидали назад голови, так що на них ледве держалися шапки (І. Нечуй-Левицький).
- Хоча життя — як тінь на очі, та по той бік іще не хочу (В. Крищенко).
- Краї неба на сході помітно блідне, так що в ньому вже можна розпізнати сіру пелену розірваних вітром хмар (В. Кучер).
- Твій дух не став приниженим і плоским, хоч слала доля чорні килими (Л. Кос-

тенко). 6. Здоровенний дуб розлігся, розширився своїм кострубатим гіллям, так що аж темно було (М. Коцюбинський). 7. Хай сміються громи, ми не звернем з своєї дороги (Олександр Олесь).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Діапазон гіршого в нас безмірний так що межі терпіння практично нема (Л. Костенко). 2. Щодня неначе починаюсь знову хоч за собою не палю мости (В. Крищенко). 3. Розумні й хитруваті були в цього діда очі дарма що старий-престарий він був (О. Журба). 4. Хоча була рання весна але надворі було вже гаряче (І. Нечуй-Левицький). 5. Ряди небілених хат із плоскими покрівлями стояли один над другим так що покрівля одного дому слугувала подвір'ям для другого (М. Коцюбинський). 6. Місяць підводячись угору пірнає в загустілу хмару так що видніється лише срібний край (М. Стельмах). 7. І хай відносин наших світ погасне а спогади все ж будуть жити в мені (Олександр Олесь). 8. Хоч мінлива наша мода та не згубиться ніколи чарівна слов'янська врода (В. Крищенко). 9. Листя не збиралося набирати жовтої барви дарма що вже настали холоди (І. Орлова).

А. Випишіть спочатку складнопідрядні речення з підрядним допустовим, а потім — з наслідковим.

Б. Розставте розділові знаки й побудуйте схеми до цих речень.

Зауважте!

У підрядних обставинних наслідкових **кому ставимо** перед сполучником **так що**. Наприклад: *Теплий туман налив балку по самі вінця, (і який наслідок?) так що дерева потопали в ньому* (М. Коцюбинський). Якщо **кому поставити** перед **що**, то утвориться підрядне способу дії і ступеня: *Теплий туман налив балку по самі вінця так, (як? якою мірою?) що дерева потопали в ньому*.

4. Прочитавши текст, визначте в ньому види складнопідрядних речень.

Винахідник стільникового телефону Мартін Купер зробив неможливе: він створив пристрій, яким користуються всі — від політиків і бізнесменів до підлітків.

А ось що він думає про роки еволюції стільникового зв'язку: «Навіть незважаючи на те що ми всі були мрійниками, цього ми навіть уявити собі не могли. Найбільше мене вражає те, скільки додаткових функцій було вбудовано в мобільний апарат і наскільки вони марні. Можливо, це звучить дивно, адже я сам користуюся смартфоном і вважаю деякі його можливості досить цікавими. Єдина перевага смартфона в тому, що вам не потрібно носити багато пристроїв — усе вміщається в одному».

Справжню революцію у сфері стільникового зв'язку здійснив перший телефон. 1973 року, коли ми зробили перший дзвінок за допомогою стільникового телефону, не було персональних комп'ютерів, цифрових фотоапа-

ратів і нічого подібного до інтернету. Ми думали тільки про те, як зробити можливим спілкування між людьми в мобільному режимі» (за Є. Гунчевською).

5. Прочитавши текст, визначте в ньому види складнопідрядних речень.

У перекладі з грецької *ідея* означає «початок», «принцип». Чи не найплідніше поле для творення ідей — наука. Хоч і дивують нас силою думки маститі вчені, проте й школярі не пасуть задніх у наукових відкриттях. Одинадцятикласник із Миколаєва Владислав Стовманенко придумав детектор витоку побутового газу, який вчасно попередить про загазованість приміщення. Нову суміш для посипання вулиць під час ожеледиці, замість піщано-сольової, яка не псуватиме взуття та не зашкодить землі, запропонував одинадцятикласник з Івано-Франківська Ілля Ружило. А учениця Настя Шмагайло створила тепловізор для розвідки, який, маючи невелику вагу, уміє «бачити» крізь стіни. Щороку діти дивують світ неймовірними науковими знахідками, так що в Україні велике майбутнє (за О. Гойденко).

6. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

А. За ілюстрацією та поданими схемами складіть і запишіть речення, використовуючи опорні слова.

1. [], (так що). 2. (Незважаючи на те що), [].

Опорні слова: пригоріти, м'ясо, будова комахи, домашнє завдання.

Б. Підкресліть у реченнях головні й другорядні члени.

В. Надпишіть над кожним словом, якою частиною мови воно є.

7. Випишіть слова з подвоєними буквами.

Ан..отация, хоб..і, барок..о, брут..о, піц..а, ан..али, рал..і, рот..ердамський, ем..ігрант, віл..а, ім..ігрант, нет..о, одіс..ея, еф..ект, контр..еволюція.

З перших букв виписаних слів складіть псевдонім дружини П. Куліша.

Зауважте!

Компонент *незважаючи* (у складеному сполучнику *незважаючи на те що*) треба писати разом.

8. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Установіть відповідність.

Частина складнопідрядного речення	Вид підрядної частини
1 Х-промені відкрив Іван Пулюй, хоч ...	А мети
2 Блискавка вдарила в дерево так, що ...	Б причини
3 Дослід проведено ретельно, так що ...	В допустава
4 Останній проект згорнули, оскільки ...	Г наслідкова
	Д способу дії і ступеня

9. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

обруч

фартух

ваги

довідник

пізнання

10. Розшифрувавши народний вислів у кожній групі, запишіть його та виконайте завдання.

Група 1 **Бруд** + **блищати** (теп. час) + **сполучник** (часу) + + **світити** (теп. час)

Група 2

+ **хвалити** (мин. час) ← **сь, що** + **з**

+ **солодкий** (ж. р.)

(Ор. в.)

А. Визначте вид підрядної частини.

Б. Створіть діалог за якоюсь життєвою ситуацією та інсценізуйте його. Використайте розшифрований народний вислів.

11. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. І сонце не всі гори освічує хоча високо ходить (нар. тв.). 2. Листя горобини із зеленого стало жовтим так що його важко було відрізнити від ягід (В. Гжицький). 3. Чоловіки розгомоняться на часину хоч те новеньке відоме всім трьом (Гр. Тютюнник). 4. Хай згасли дні старі але зійшло над нами і шле свої вогні нам сонце молоде (С. Рачинець). 5. Погода стояла тепла й сонячна так що шибки на вікнах аж миготіли (Г. Тютюнник). 6. Хоч вітри ідуть супроти та незламні наші крила (А. Малишко).

А. Випишіть спочатку складнопідрядні речення з підрядним допустовим, а потім — з наслідковим.

Б. Розставте розділові знаки й побудуйте схеми до виписаних речень.

ДИСКУСІЯ ПРО ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗМАЇТТЯ СВІТУ ПРИРОДИ

1. Розглянувши світліни, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Уявіть ситуацію: вас запросили взяти участь у дискусії екологічного форуму, присвяченого питанням впливу сучасних технологій на розмаїття світу природи. З якого питання ви хотіли б висловити свою експертну думку?
- Б.** Для переконання під час дискусії потрібні аргументи чи висновки?

Дискусія — висловлення різних думок із певного питання з метою виявити істину або знайти правильне рішення.

Основні правила ведення дискусії: висловлювати думки чітко й зрозуміло, слухати інших не перебиваючи, дотримуватися часу для виступу, не критикувати опонентів.

Поширеною формою дискусії нині є *панельна* — публічне обговорення певної теми групою людей. Учасниками панельної дискусії є ведучий (модератор) і кілька фахівців (експертів).

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

І. БІОЛОГІЧНЕ РІЗНОМАНІТТЯ

У Конвенції про охорону біологічного різноманіття термін «біологічне різноманіття» визначено як «розмаїття живих організмів з усіх джерел: наземних, морських та інших водних екосистем, екологічних комплексів».

Це поняття набуло широкого застосування після Національного форуму з біорізноманіття (1986 р.) у США.

Нині біологічне різноманіття — це продукт еволюції життя впродовж мільярдів років, який визначається природними процесами і на який дедалі більше впливає людська діяльність (з *вікіпедії*).

До речі...

У 2000 році Генеральна Асамблея ООН оголосила 22 травня Міжнародним днем біорізноманіття. Мета — звернути увагу людства на проблеми збереження біосфери на планеті.

II. ДОПОМОГА ЧИ ЗАГРОЗА?

Новітні технології мають значний вплив на розмаїття світу природи. З одного боку, сучасні технології сприяють вивченню та збереженню біорізноманіття, з іншого — можуть призводити до занепаду природних ресурсів і зникнення цілих екосистем.

По-перше, технології допомагають людині зберігати природні багатства завдяки управлінню заповідниками. Наприклад, за допомогою геоінформаційних систем організовано заповідні території, у яких забезпечено ефективну охорону середовища, що сприяє збільшенню популяції тварин. До того ж за умови використання інновацій створено генетичні банки, що дають змогу зберігати ДНК рідкісних видів тваринного світу.

По-друге, на жаль, існують такі сучасні високотехнологічні винаходи, які створюють загрозу природі, що не може не бентежити людство. Видобуток корисних копалин, індустріалізація, розвиток транспортної інфраструктури призводять до забруднення довкілля і знищення природного середовища багатьох видів фауни та флори.

Або, скажімо, ведення сільського господарства з використанням хімічних добрив згубно впливає на структуру ґрунтів, порушуючи природний баланс екосистем.

Отже, сучасні технології мають подвійний вплив на біорізноманіття. Вони є інструментами для ґрунтового вивчення природи та її збереження, але водночас сприяють змінам, які загрожують різноманіттю природного світу. Основне завдання для людства — уміле управління новітніми винаходами *(з учнівської роботи)*.

- A.** Визначте тему, основну думку текстів, тип і стиль мовлення.
- B.** Які сучасні технології позитивно впливають на довкілля, а які — негативно?
- B.** Знайдіть у текстах і прочитайте складнопідрядні речення з різними видами підрядних.

- 3.** Візьміть участь у дискусії «Вплив сучасних технологій на розмаїття світу природи: “за” і “проти”». Використайте складнопідрядні речення з різними видами підрядних, а також за потреби опорні слова.

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
інтелект моніторинг захворювання	штучний кліматичний ранній	прогнозований застосований виявлений	прискорювати покращувати лікувати	щоденно доступно легко

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Прогулюючись зимовим парком, завжди підготовую птахів, адже в цю пору їм особливо важко.

Прогулюючись зимовим парком, завжди підготовую птахів, адже в цю пору їм особливо важко, бо їхня пожива ховається під шаром замерзлого снігу.

А. Визначте, яке речення має кілька підрядних частин.

Б. Порівняйте речення та розкажіть, яке з них детальніше передає думки мовця.

Частини складнопідрядного речення з кількома підрядними можуть *поєднуватися по-різному*. Існує кілька видів такого поєднання (типів підрядності):

- однорідна підрядність; • неоднорідна підрядність; • послідовна підрядність.

У реченнях з **однорідною підрядністю** всі підрядні частини однакові за значенням і залежать від одного слова головної частини чи всієї головної частини й відповідають на те саме питання. Наприклад: *Розкажи, як за горою сонечко сідає, як у Дніпра веселочка воду позичає* (Т. Шевченко).

про що?
[], (як), (як).

У реченнях із **неоднорідною підрядністю** підрядні частини або різні за значенням, або по-різному стосуються головної частини (одна частина пояснює всю головну, а інша — лише одне слово в головній). Наприклад: *Коли в тебе віра у працю згасає, поглянь на ту річку, що скелі зриває* (Ю. Гойда).

за якої умови? яку?
(Коли), [], (що).

Ті, що знаходять підкову, ніколи не думають про того, хто загубив її (В. Симоненко).

хто? про кого?
[], (що), [], (хто).

У реченнях із **послідовною підрядністю** підрядні частини утворюють ланцюг (перша підрядна залежить від головної частини; друга підрядна — від першої підрядної частини і т. д.). Наприклад: *Благословен той день і час, коли прослалась килимами земля, яку сховає Тарас малими босими ногами...* (М. Рильський).

який? яка?
[], (коли), (яку).

Зауважте!

У складному реченні з однорідною підрядністю перед сполучниками *і, й, та (= і), або, чи кому не ставимо*, якщо вони поєднують однорідні частини: Пройшло немало років, як погас вогонь війни і вичахли гармати (Д. Луценко). У таких випадках другий сполучник (сполучне слово) опускають, щоб уникнути тавтології або з метою римуння. Порівняйте: Пройшло немало років, як погас вогонь війни і як вичахли гармати.

2. Прочитавши речення, визначте тип підрядності кожного з них (усно).

1. Коли сонечко вимахне з-за дерев і настил на поромі закурить сріблястим відпаром, ми вирушаємо на той бік (за *Гр. Тютюнником*). 2. Епохо, дай мені завзяття на кожен день, на кожну мить, щоб міг нащадкам розказати я про те, як ми навчилися жити (М. Сингаївський). 3. Я ладен стати й грудкою землею, аби шуміла поруч де-яка ріка і небо голубіло наді мною (Д. Луценко). 4. З двох людей, що посварилися, винен той, хто розумніший (В. Гюго). 5. І хоча не видно було в небі блискавиць, не лунало громове рокотання, та відчувалося, що надходить злива (А. Шиян).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Люблю весну коли плюскочуть ріки коли рида од щастя соловей і заглядає сонце під повіки у тишині задуманих алей (В. Сосюра). 2. І якщо ми нарешті зрозуміли що треба берегти природу то давно треба зрозуміти що екологія мови це екологія наших душ (Г. Нудьга). 3. Бог добрий простить людям хоч як вони Його гнівають хоч мордують одні одних убивають осуджують (О. Кобилянська). 4. Треба було ще глибоко розуміти що мова тільки та невичерпно багата й гарна яка виплекана твоїм рідним народом яка живиться з народних джерел що ніколи не замулюються (П. Панч). 5. Хоча на сумнів взято все доцільне хоча життя неначе поле бою хоча я сам у рамочці прицілу останнє слово я лишаю за собою (В. Крищенко).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Побудуйте схеми до речень і визначте тип підрядності.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Ведмідь білий — ніс чорний. Чому? Ніс не вкритий шерстю, інакше ведмедю було б важко дихати. Але саме на ніс потрапляє багато сонячних променів, які у великій кількості шкідливі, так що тварина може захворіти. Щоб цьому запобігти, природа розфарбувала носи в темний колір. До речі, у білого ведмеда чорна й уся шкіра під шерстю. Сама ж шерсть насправді не має кольору. Просто кожна волосинка чудово відбиває сонячне світло, тому нам здається, що вона біла. Це допомагає ведмедям вижити й бути непомітними серед снігів і криги. Коли вони підкрадаються до здобичі, прикривають ніс лапою, щоб не видати себе (О. Лавренчук).

А. Знайдіть і выпишіть складнопідрядні речення з кількома підрядними.

Б. Визначте тип підрядності виписаних речень.

- 5.** Прочитавши текст, виконайте завдання.

Про те, що тварини можуть добре впливати на наше самопочуття, було відомо ще в давнину. Але аніматерапію (лікування за допомогою тварин) лікарі почали використовувати не так давно.

Птахи своїм співом сприяють розслабленню та поліпшують настрій, (що ...), (яка ...). Спостереження за акваріумними рибками усувають стрес. Хом'яки, миші, кролики допомагають замкнутим і невпевненим у собі людям перемогти страх перед незнайомцями. Коні лікують порушення опорно-рухового апарату, верхова їзда розвиває відчуття рівноваги, поліпшує координацію рухів. Поглинання кішки добре заспокоює нерви, знижує кров'яний тиск і нормалізує пульс (за матеріалами УНІАН).

- А.** Доповніть виділене речення підрядними частинами (згідно зі схемою).
Б. Переробіть одне з речень другого абзацу на складнопідрядне з кількома підрядними.

- 6.** Запишіть слова у дві колонки: 1) з пропущеною буквою **е**; 2) з пропущеною буквою **и**.

Ан..кдот, реч..татив, кр..ативний, ор..гінальний, с..ньйора, опт..міст, мед...
 тація, ув..ртюра, л..генда, аплод..сменти, ал..горичний, х..мерний, ар..стократ.

З перших букв записаних слів складіть назви представників фауни.

Зауважте!

Займенники **що**, **який** і **котрий** синонімічні. Перші два взаємозамінні: *Подай книжку, що лежить на підвіконні* = *Подай книжку, яка лежить на підвіконні*. У реченнях із послідовною підрядністю радимо використовувати їх по чергові, щоб уникнути тавтології: *Подай книжку, що лежить на підвіконні, яке напроти тебе*.

Займенник **котрий** здебільшого вживаємо на позначення часу або з метою щось виокремити: *Скажи, котра зараз година*. *Не знаю, котрий із цих спортсменів сильніший*.

- 7.** Складіть за поданою схемою речення про одну з тварин, що мешкає у вашому регіоні, використавши на місці крапок слова **що**, **який** або **котрий**.

що? який?
 [], (...), (...).

- 8.** Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

вільна вакансія
 пам'ятний сувенір
 преїскурант цін
 моя автобіографія
 у місяці травні

Правильно

вакансія
 сувенір
 преїскурант
 автобіографія, моя біографія
 у травні

Синтаксичний розбір складнопідрядного речення

1. Вид складного речення.
2. Вид речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням.
3. Кількість частин і засоби зв'язку.
4. Вид підрядності — послідовна, однорідна, неоднорідна або поєднання цих видів (якщо речення з кількома підрядними).
5. Зв'язки між частинами речення за змістом (головна, підрядна частина, вид підрядної частини).
6. Розділові знаки (між частинами складнопідрядного речення).
7. Схема речення.

Повний синтаксичний розбір складнопідрядного речення включає і розбір кожної частини як простого речення.

Зразок усного розбору

Я виростав серед пісень, які співала тихо мати (І. Світличний).

Речення складнопідрядне; розповідне; неокличне; складається з двох частин, поєднаних сполучним словом *які* й інтонаційно; перша частина — головна, друга — підрядна означальна; між частинами ставимо кому.

Зразок письмового розбору

Я виростав серед пісень, які співала тихо мати (І. Світличний).

Речення складнопідрядн.; розпов.; неокл.; дві част., з'єдн. спол. сл. *які* й інтон.; 1-ша — гол., 2-га — підрядн. ozn.

яких?
 ↓
 [], (які).

9. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Якщо не можна вітер змалювати прозорий вітер на ясному тлі змалюй дуби могутні і крислаті котрі од вітру гнуться до землі (Л. Костенко).
2. Коли зграя залетить далеко й у тумані стане тихо я зупиняюся та наслухаю що робиться попереду (Г. Тютюнник).
3. Коли музика затихла хлопець відчув чудне заворушення якусь глибоку турботу бо мотив завмер недокінчений (В. Підмогильний).
4. Ми живемо в той час коли високо цінують освічених та ініціативних людей бо в суспільстві споживачів їх стає дедалі менше (О. Нетребко).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Побудуйте схеми до речень і визначте тип підрядності.

10. Складіть за схемами речення та запишіть їх.

1. [*як?*], (*коли?*), (*який?*). 2. (*як?*), [*коли?*], (*який?*).

3. [*хто?*], (*з якої причини?*).

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Надворі стало темно, **через те що** небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно **через те, що** небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, **через те, що** небо заволокло чорною хмарою.

А. У якому варіанті, на вашу думку, неправильно розставлено розділові знаки?

Б. Перевірте правильність свого вибору, опрацювавши теоретичний матеріал.

Між частинами складнопідрядного речення **ставимо кому**.

У середині складених підрядних сполучників *тому що, через те що, завдяки тому що, для того щоб, незважаючи на те що, дарма що, після того як, перед тим як, унаслідок того що, тоді як, у міру того як* і под. **кому ставимо**.

Такі сполучники треба відрізняти від можливих омонімічних сполучень вказівних слів у головній частині та сполучника (сполучного слова) підрядної частини.

Мій час пливе так тихо-тихо, як по ставку пливе листок сухий (Лєся Українка).

Порівняйте:

*Надворі стало темно, **через те що** небо заволокло чорною хмарою.*

і

*Надворі стало темно **через те, що** небо заволокло чорною хмарою.*

Змістову відмінність між цими реченнями виражено різним логічним виокремленням їхніх компонентів і, відповідно, інтонацією.

Отже, між частинами таких речень **кому ставимо один раз**.

2. Прочитавши речення, прокоментуйте в них розділові знаки.

1. Стрілянина, якою прорвало враз береги, шматувала повітря (*Олесь Гончар*). 2. Немає такого дерева, щоб на нього птиці не сідали (*нар. тв.*). 3. Якщо вибирати між красою і правдою, я вибираю красу (*О. Довженко*). 4. А там, де сонце торкнулося вершечків дерев, листя спалахнуло золото-зеленим вогнем і стало прозорим (*М. Коцюбинський*). 5. А ви замість того, щоб поскубти цих орлів, мишей ловите (*В. Шкляр*).

3. Перепишіть речення та розставте в них розділові знаки.

1. Кожний кому доводилося зробити добре повинен пережити якусь особливу радість (*Олесь Гончар*). 2. Де синії гори де гори Карпати туман в полонинах

пливе (Д. Луценко). 3. Мати перед тим як надіти блузку підперізується чимось полотняним (М. Стельмах). 4. А там де береза витісняла сосну усе залите було бенгальським вогнем (М. Коцюбинський). 5. У саду дерева зеленню рясніють незважаючи на те що жовтень наступив (І. Коваль).

4. Запишіть речення, доповнивши їх підрядною частиною. Поставте розділові знаки.

1. Подумайте **перед тим як** 2. Ми працюємо **у міру того як** 3. Дослідники клімату б'ють на сполох **через те що** 4. Вода вийшла з берегів **унаслідок того що** 5. Їдемо на конкурс дарма що

У разі збігу двох сполучників (сполучних слів) **коми між ними не ставимо**, якщо в наступній (головній) частині складнопідрядного речення є співвідносне слово **то** або **так**.

Порівняйте:

Дід сказав, що якби випало більше дощів, то врожай був би багатшим.
і

Дід сказав, що, якби випало більше дощів, урожай був би багатшим.

Якщо перший сполучник протиставний (**а, але, однак** та ін.), **коми після нього взагалі не ставимо**.

Поле висохло, а коли випав дощ, воно почало оживати.

Між підсилювальною часткою **і** та підрядним сполучником, що стоять на початку речення, **коми не ставимо**.

І хоч дощу давно не було, нива живе, буяє зеленою барвою.

Між частинами складнопідрядного речення **коми не ставимо**, коли перед підрядним реченням стоїть частка **не** або **і**.

Мені цікаво не як це сталося, а хто винен. Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють.

5. Прочитавши речення, прокоментуйте в них розділові знаки.

1. Ви скажіть своєму пану, що заплати не бажаю, бо коли я що дарую, то назад не забираю. 2. Тож підіте і скажіте, що, поки я буду жити, не подумаю довіку зброї чесноі зложити (Леся Українка). 3. Соломія міркувала, що, коли брати в ліву руку, плавні мусять швидко закінчитися (М. Коцюбинський). 4. Хлопець довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Л. Первомайський). 5. Рота пробивалася крізь вогонь, і де була найбільша небезпека, там бачили командира (Я. Качура).

6. Перепишіть речення та розставте в них розділові знаки.

1. Отут серед цвіту здається що якби людина навчилася мудрості в дерев то не була б ворогом самій собі і природі (Є. Гуцало). 2. Надію в хаті поважайте її на видному тримайте бо де у хаті вона є туди і щастя забреде (С. Горлач). 3. І якщо пісня вийде в люди то племінь серця не згашу (А. Малишко). 4. Мені мабуть не надокучить нагадувати що хто не знає свого минулого той не вартий свого майбутнього (М. Рильський). 5. Друзі весь вечір товклися у дворі а коли стемніло усі порозходилися (І. Білик).

7. Прочитавши текст, виконайте завдання.

КОЛИСЬ...

Як уявляли вроду наші предки? Загальновідомо, що вважали красивими й оспівували «чорнії брови, карії очі». Етнологиня Ірина Ігнатенко детально досліджує нормативні ідеали тіла, обличчя, зовнішності й манер чоловіків і жінок і запитує, чи багато значила краса для успішного заміжжя / одруження, чи були важливіші за неї чинники.

В архаїчних культурах жіноча врода багато значила для успішної реалізації шлюбної стратегії, а заміжжя / одруження було неодмінною сходинкою до високого соціального статусу, що його мали одружені. Нагадаю, що в традиційному українському суспільстві шлюб був обов'язковим та єдино правильним життєвим сценарієм.

По-перше, одруження / заміжжя сприймали як неодмінний етап у житті кожної людини за зразком: народився — охрестився — одружився — народив і виховав дітей — помер. Треба наголосити, що все, і смерть зокрема, мало відбуватися вчасно, у певний віковий проміжок, визначений народною культурою і базований на традиційному ладі життя. Людей, які не одружилися, вважали не тільки такими, що вибилися з «правильної», «природної» життєвої лінії, а й «небезпечними» для оточення, бо вони нібито своєю присутністю та участю у важливих родинних обрядах (як-от: народини чи весілля) могли «запрограмувати» інших на таку саму «нещасливу» долю. По-друге, одруження було щаблем до вищого соціального статусу: традиційно особа здобувала самостійність, авторитетність, економічну та майнову незалежність тільки після одруження / заміжжя. Людина без шлюбної пари не мала авторитету в селі, не брала участі в житті громади, її вважали старими парубком чи дівкою, хай там якого віку вони були.

У хлопців становище було дещо вигідніше, ніж у дівчат. Парубки були мобільні, активні, могли ватагами ходити з одних вечорниць на інші по селу або й на вечорниці в сусідніх селах, тобто вони мали більше можливостей для вибору майбутньої дружини.

Натомість дівчата мусили займати пасивну позицію, вдаватися до непрямих форм залицяння і привернення уваги, щоб не порушувати етикетних норм. Тому, щоб підвищити шанси на заміжжя, використовували всі можливі й не-

можливі засоби: господарську вправність та обов'язкову її демонстрацію на вечорницях (дівчата приносили із собою роботу: пряли, вишивали, плели, щоб показати потенційним женихам навички й уміння майбутньої господині); майстерність у співах / танцях (спів і гнучкість, рухливість у танці — потужний механізм приваблення шлюбного партнера); дотепність, жартівливість, веселість («гарная, як квіточка, люба, як рибочка; та й уміє танцювать, з козаками жартувать» — спі-

К. Трутовський. Через кладку

вали в народній пісні); звернення до любовної магії з метою привабити / причарувати вже конкретного парубка; і, звичайно, зовнішню привабливість. Саме на канолах краси — дівочої і парубочої — у традиційному суспільстві ми й зосередимо увагу (*із сайту «Хроніки Любарта»*).

НИНІ...

Сучасне суспільство певною мірою змінило поведінкові норми й канони краси людини, змістивши свою увагу на красу внутрішню, на здоровий спосіб життя, активність, власну позицію, толерантність, емпатію, повагу до вибору іншої людини... (*із сайту «Хроніки Любарта»*).

А. Перекажіть текст (*усно*).

Б. Висловіть свої думки про те, як із часом змінилося уявлення українців про роль зовнішньої краси в житті молоді людини (*письмово*).

8. Розкрийте значення народних висловів.

Хоч із лиця воду пий.

Гола, боса, зате у вінку.

Силою не будеш милою.

Краса лиця — це половина приданого.

9. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Біля гаю де вогонь калин гронами налитими багриться в килимі смарагдових калин як сльоза прозориться кр..ниця. 2. Коли в..сною в крап..льках роси я бачу сад в рожево-білих шалях збагнула я гармонію краси в осінніх заворож..них п..чалях (*Д. Луценко*). 3. А на тому місці де стояла тінь іскрило сонце ш..рокою плямою (*Панас Мирний*). 4. Батьківщино ти в мене одна бо хто хоче мати дві батьківщини той зал..шається без жодної (*В. Земляк*). 5. Торік був уродив хліб та як пол..ли дощі то позносило з гір половину снопів (*І. Нечуй-Левицький*).

А. Перепишіть речення, уставивши пропущені букви **е, и**.

Б. Розставте розділові знаки.

10. Перепишіть текст, розставляючи розділові знаки.

Освічена людина не завжди має авторитет а авторитетна не завжди має вищу освіту. Тут потрібно згадати рідкісну серед людей рису дипломатичність. Про таких щасливців часто кажуть що це в них від природи. Одразу треба застерегти що не треба розуміти дипломатичність як пристосуванство чи слизьке підлабузництво бо це те саме що плутати праведне з грішним. Це спотворене уявлення про рису яку закладав і плекав ще Ярослав Мудрий розвивав Богдан Хмельницький а вдосконалював Іван Мазепа.

Дипломат це особа яка тонко й уміло діє в стосунках із людьми а тому має авторитет. Отже першою запорукою авторитету є дипломатичність. Коли маєш справу з різними за характером людьми мусиш діяти тонко й уміло. І чи не найкращим місцем для завоювання авторитету є школа (*І. Осипенко*).

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Визначте, яке емодзі відповідає роздуму. Що передають інші зображення?
Б. Для чого сучасній особистості треба набувати навичок міркування?

Уміння писати *твір-роздум* сприяє розвитку критичного мислення особистості. Застосовувати навички міркування треба під час ухвалення рішення, обґрунтування власного вибору, аналізу вчинків тощо.

У творі-роздумі на морально-етичну тему порушують проблему моральних чеснот і вад, наголошуючи на милосерді, співчутті, гідності, справедливості, свідомості, повазі до ближнього, гордості, щедрості, великодушності, вірності, благородстві тощо.

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I. ЯКУ СИЛУ МАЮТЬ СЛОВА?

Незрячий сидів на хіднику. Біля його ніг лежав капелюх, а поруч — шмат картону, на якому було написано: «Я — сліпий, допоможіть мені, будь ласка!»

Повз незрячого проходив фахівець із реклами. Зі здивуванням зауваживши, що в капелюсі лише кілька нещасних копійок, він зупинився, кинув у капелюх монетку, а потім узяв картон, повернув його іншим боком і щось там написав. Після обіду знову прийшов туди й зауважив, що в капелюсі повно монет.

Новий напис зворушив усіх перехожих: «Зараз весна, але я не можу її побачити!» Ось такою є сила слів! (*притча*).

II. ЩО ПО СОБІ ЗАЛИШАЄШ, ЛЮДИНО?

Увечері бабуса з онуком сідають на ґанку. Небо, усіяне зорями, нахиляється низенько-низенько, а Чумацький Шлях, здається, починається з їхнього двору.

— Бабусю, подивися! Зорі то гаснуть, то спалахують, і так без кінця-краю!

— Так, Івасю! Бачиш, засвітилася зірочка — то людина народилася. А ось пролетіла по небу й погасла — значить, померла людина. Бачиш, яку яскраву дорогу залишила. Значить, і людина була така ж — яскрава, як зоря.

Бабуся задумалася, а Івась міцніше притулився до неї.
 Бабуся замовкає, пригортає до себе онука.
 — Будеш жити, дитино, то думай, що по собі залишити маєш.
 Вони сидять обнявшись. Дві маленькі людини, дві рідні душі дивляться у високе небо, на якому сяють і їхні зорі (за Г. Марчук).

III. ДОБІРКА ВИСЛОВІВ ВІДОМИХ ЛЮДЕЙ

Гідна людина не та, у якої немає недоліків, а та, у якої є чесноти (В. Ключевський).

Досить миті, щоб стати героєм, але необхідне ціле життя, щоб стати гідною людиною (П. Брюла).

У кого слабкий характер, той не людина, а річ (Н. Шамфон).

Немає нічого небезпечнішого в суспільстві, ніж людина без характеру (Ж. Д'Аламбер).

Слабохарактерна людина — кандидат у негідники (І. Шевельов).

А. Визначте тему текстів (усно).

Б. Дайте відповіді «так — ні» (усно).

1. Заголовки обох текстів (I, II) спонукають до роздуму.

2. Бабуся навчає онука того, що залишити по собі треба добрі справи.

3. Тексти I і II мають яскраво виражений повчальний характер.

4. Вислови з добірки (III) сформульовані словосполученнями.

5. У текстах (I, II) і добірці висловів (III) ідеться про моральні цінності людини.

6. Картина О. Шупляка ілюструє текст I.

О. Шупляк. Український космос

3. Напишіть твір-роздум у публіцистичному стилі на одну з тем, самостійно підготувавши складний план. За потреби використайте вислови відомих людей (вправа 2) та опорні слова.

- «Добре ім'я — найкраще багатство»;
- «Без гідності людина не особистість»;
- «Мати власну думку — означає мати характер».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
справа самоцінність індивідуальність	достойний вільний найстійкіший	збагачений знищений виражений	діяти догоджати відстоювати	завжди найгірше по-своєму

1. Прочитавши речення в колонках, виконайте завдання.

Ярослава Магучіх стала олімпійською чемпіонкою, у зв'язку з тим що вона систематично тренувалася.	Ярослава Магучіх стала олімпійською чемпіонкою: вона систематично тренувалася.
Якщо будете докладати багато зусиль, ви також переможете.	Будете докладати багато зусиль — ви також переможете.

А. Визначте, за яким принципом речення записано у дві колонки.

Б. Який вид речень більш лаконічний і наближений до живого спілкування?

Безсполучниковим складним називаємо таке речення, у якому частини поєднані в одне змістове ціле без сполучників (сполучних слів), а лише за допомогою інтонації. Наприклад: *Настало літо, настали й жнива* (І. Нечуй-Левицький).

Смислові відношення в безсполучниковому складному реченні зумовлені змістом його складових частин. Вони бувають двох видів:

- **з однорідними частинами**, що є рівноправними (нагадують складно-сурядне речення). Наприклад: *Місяць на небі, зіроньки сяють, тихо по морю човен пливе* (нар. тв.);
- **з неоднорідними частинами**, одна з яких пояснює іншу (нагадують складнопідрядне речення). Наприклад: *Бачу здалека: хвиля іскриста грає на синьому морі* (Леся Українка).

Частини безсполучникового складного речення можуть мати **інтонацію**:

- **переліку**. Наприклад: *Минає літо, осінь вже бреде, лісів багрець торкнеться вересневий...* (Л. Тендюк);
- **протиставлення** або **зіставлення**. Наприклад: *Літо дбає — зима поїдає* (нар. тв.);
- **пояснення**. Наприклад: *І не можна долі дорікати: всіх не може обігріть вона* (В. Симоненко).

Між частинами безсполучникового складного речення обов'язково ставимо **розділовий знак**: кому, тире, двокрапку або крапку з комою.

2. Прочитавши речення, доведіть, що вони є безсполучниковими складними.

1. Не будь лише сином свого батька — будь ще й людським сином.
2. Вода все змие, тільки безчестя вона не може змити.
3. Одне дерево — не ліс, один чоловік — не народ.
4. Честь розум народжує, безчестя і останній забирає.
5. Це — їжак: його руками не візьмеш.
6. Рідна мова не полова: її за вітром не розвієш.
7. Слово може врятувати людину, слово може й убити (нар. тв.).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Темная діброва стихла і мовчить; листя пожовтіле з дерева летить (*Я. Щоголів*). 2. Людство не усвідомить себе як єдине ціле — не буде йому добра. 3. Визорилося небо, поля потонули в імлі, у синіх смереках (*Олесь Гончар*). 4. Піднімаються грози на тлі вечорів, у тих грозах серця позливались громами (*М. Вінграновський*). 5. Мир у світі таки буде: його хочуть усі люди. 6. В осінній час сім погод у нас: сіє, віє, туманіє, шумить, мете, гуде, зверху йде (*нар. тв.*). 7. Сонце гріє, вітер віє з поля на долину, над водою гне з вербою червону калину (*Т. Шевченко*).

- А. Випишіть спочатку безсполучникові складні речення з однорідними частинами, а потім — з неоднорідними.
- Б. Підкресліть граматичні основи виписаних речень.

4. Прочитавши текст, визначте безсполучникові складні речення (*усно*).

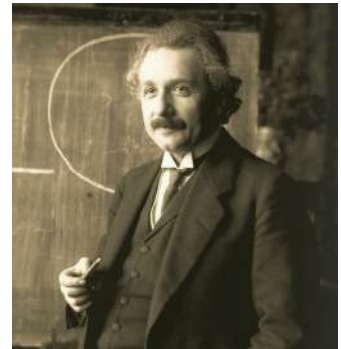
Безумовно, поразки можуть примусити людину відмовитися від планів і мрій. Проте історія знає безліч прикладів, коли невдачі ставали викликом, прийнявши який люди досягали мети.

Геніальний учений Альберт Ейнштейн почав говорити лише в 4 роки й учився в школі погано. Учителі були переконані: із цього хлопця нічого не вийде.

Нині важко уявити наше дитинство без мультфільмів режисера Уолта Діснея. Однак перш ніж досягти успіху, він зазнав не одного краху починань. Так, був звільнений із газети за відсутність оригінальних ідей!

А знаєте, як з'явилася відома марка «Honda»? Сотіро Хонда не взяли на посаду інженера в одну з фірм. Безробітний механік-самоук почав робити мотоцикли. Спочатку їх купували сусіди — згодом він відкрив власну компанію.

Запам'ятайте формулу його успіху: 99 поразок дають одну перемогу! (*з газети «Порадниця»*).

Зауважте!

У схемі безсполучникового складного речення **використовуємо лише квадратні дужки**. Наприклад: *Зелений яр сьогодні незвичайний: хисткий туман хитається на дні* (С. Черкасенко). []: [].

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Танець — це все. Життєва філософія, філософія щастя. Це життя, рух, ритм, слух, постава, елегантність, внутрішній світ.

Усе починається з руху, з танцю, з любові. Якщо хочете довго жити, моя вам порада: поєднайте любов і танець. Незалежно від завантаженості та стану здоров'я треба знаходити час для руху.

Найстрашніші хвороби — душевні. Ніхто ніколи не тримав у руках душу, а болить вона найдужче. Не треба допускати такого болю, треба його переборювати. Танець, спорт, фітнес, друзі. Ні в якому разі не сидіти вдома: інакше апатія заволодіє волею. Кажу й казатиму: треба рухатися. Рух — це життя (*Г. Чапкіс*).

- А.** Випишіть безсполучникові складні речення. Визначте, які в них частини — однорідні чи неоднорідні.
- Б.** Побудуйте схеми до виписаних речень.

6. Випишіть слова, у яких треба вставити букву **и**.

Вел..тень, горщ..чок, улесл..вість, орл..ня, виб..реш, мереж..во, автовласн..к, зробл..ний, пром..нистий, нов..на, пиш..ш, іст..нний, знайд..ний, зм..ритися, бор..шся, мисл..ш, мавп..ня.

З перших букв виписаних слів складіть назву однієї із чеснот особистості.

7. Виконайте завдання в тестовій формі

- 1.** Безсполучникове складне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Місто стихає ...*» вибрати
 - А** розчиняючись у вечірніх сутінках.
 - Б** сповільнюється та поволі засинає.
 - В** натомлене денними турботами.
 - Г** небо вкривають сріблясті зорі.
- 2.** Безсполучникове складне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*На галявину виходить олень ...*» вибрати
 - А** погрітися в сонячних променях.
 - Б** поласувавши лісовими дарами.
 - В** він спрямовує свій погляд у небо.
 - Г** зупиняється та чекає своїх оленят.
- 3.** Безсполучникове складне речення утвориться, якщо серед варіантів продовження речення «*Хаші заворушилися ...*» вибрати
 - А** то крізь них пробирається дикий кабан.
 - Б** бо зненацька зірвався поривчастий вітер.
 - В** налякавши зграйку безтурботних птахів.
 - Г** і старий пес миттєво нашорошив вуха.

8. Доберіть другу частину речень, щоб утворилися безсполучникові складні речення. Запишіть утворені речення.

1. Довго гулятимеш у холодну пору — [*наслідок*].
2. Мама засмагає, діти грають у футбол, [*перелік*].
3. Сьогодні не піду гуляти в парк: [*причина*].
4. Дорослі люблять спокій — [*протиставлення*].
5. Я знаю: [*конкретизація*].

9. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Роздатися
(2-га ос. одн.,
наказ. сп.)

+

море

—

+

лізти
(3-тя ос. одн.,
теп. час)

- А. Доведіть, що це складне безсполучникове речення (усно).
Б. Розкрийте значення цього народного вислову (усно).

10. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

навчатися танцям
сміятися над ним
опанувати собою

Правильно

навчатися танців
сміятися з нього
опанувати себе

11. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. На небі сонце — серед нив я (М. Коцюбинський). 2. Вишня губить листя на причілку хати, журавель колодязний трубить у мерзлу синь (В. Бровко). 3. Мені здається: твої очі в мою душу світять з вишини (В. Сосюра). 4. Подивилась ясно — заспівали скрипки (П. Тичина). 5. Хай живуть літаки, хай каштани цвітуть, хай симфонія музики лине у далеч космічну ракети (Л. Дмитерко). 6. Рипнула хвіртка — хтось зайшов на подвір'я (М. Зарудний). 7. Облітають квіти, обриває вітер пелюстки печальні в синій тишині (В. Сосюра).

- А. Випишіть спочатку безсполучникові складні речення з однорідними частинами, а потім — з неоднорідними.
Б. Підкресліть граматичні основи виписаних речень.

Причілок — бокова стіна будинку; бокова частина даху.

12. Прочитайте народні вислови. Випишіть лише безсполучникові складні речення, уставляючи пропущені букви **е (є)** та **и (ї)**.

1. Посі..ш вчасно — зб..р..ш рясно. 2. Не взявшись за сокиру, хати не збуду..ш. 3. Б..р..жи час: його й за гроші не куп..ш. 4. Назвався грибом — лізь у кош..к. 5. Усе м..нається — одна правда л..ша..ться. 6. Зайця ноги носять — вовка зуби годують. 7. Де посі..ш, там і врод..ться. 8. Є в глеч..ку молоко, та голова не влізе. 9. Кішки гризуться — мишам пр..вілля (нар. тв.).

§ 38

ВИБІРКОВИЙ УСНИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ НАУКОВОГО СТИЛЮ З ТВОРЧИМ ЗАВДАННЯМ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Уявіть ситуацію: ви щойно повернулися з антарктичної експедиції, відпрацювавши рік на станції «Академік Вернадський». Розкажіть, за якими тваринами спостерігали.
- Б.** У якому стилі буде ваш виступ в Академії наук України про результати роботи експедиції?

Науковий стиль — один зі стилів мовлення, який забезпечує пізнавально-інформативні потреби суспільства в галузі науки, освіти, виробництва. Має підстили: власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-публіцистичний, виробничо-технічний.

Основні завдання науково-популярного підстилю — зацікавити читача наукою; сприяти ознайомленню з науковими явищами та фактами всіх охочих. Текст містить мінімальну кількість спеціальних термінів, має художнє забарвлення.

2. Перегляньте в інтернеті відеоролик «Наздогнати черепаху» (4 хв).

- А.** Які сучасні технології сприяють відстеженню морських черепах і стану середовища для зелених черепах?
- Б.** Який стиль мовлення репортажу? Аргументуйте свою думку.

До речі...

23 травня відзначають Всесвітній день черепахи. Його започаткувало Американське товариство порятунку черепах.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ТВАРИНАМИ З КОСМОСУ

Колись науковцям, щоб дізнатися, скільки буйволів блукає прерією або скільки мавп живе в тропічному лісі, потрібно було поїхати туди й порахувати

їх. Завдяки досягненням супутникових зображень сучасні дослідники можуть установлювати чисельність деяких видів, не ризикуючи дістати укусу отруйної змії або обмороження ніг.

Сет Степлтон із Міннесотського університету (США) опублікував дослідження, у якому описав нові способи спостереження за популяціями білих ведмедів, зокрема з використанням супутника, який забезпечує зображеннями «Google Earth». Білі ведмеді — найбільший вид сучасних ведмедів, а також один із найбільш досліджених видів великих ссавців на Землі, однак про їхнє перебування в більшій частині Арктики ми знаємо мало.

Щоб знайти білих ведмедів на тлі криги, Степлтон та його колеги звузили коло пошуку до більш темних островів, де ведмеді часто перебувають наприкінці літа, після того як тане лід. За допомогою супутників дослідники успішно ідентифікували близько ста білих ведмедів. Використовуючи аерофотозйомки з вертольота, вони переконалися, що це дійсно були ведмеді (а не каміння чи піна). Нові досягнення в автоматизації та підвищенні роздільної здатності супутникових знімків одного дня можуть дати можливість рахувати білих ведмедів незалежно від того, де вони перебувають.

Переглядаючи супутникові знімки, Фретвелл та його колеги збільшили кількість відомих колоній імператорських пінгвінів більше ніж удвічі.

2013 року Фретвелл також очолював дослідження, за допомогою якого виявляв із космосу китів. Замість того щоб сканувати весь океан для виявлення китових хвостів чи плавців, його дослідження було зосереджене на Гольфо-Нуево (Аргентина) — затоці, у яку південні кити припливають для розмноження в період із липня по листопад. Такі місця ідеально підходять для підрахунку китів через супутник, оскільки багато видів вибирають спокійні, чисті води, де вони можуть погрітися біля поверхні води зі своїм потомством.

Науковці відстежують птахів, кажанів, морських черепах і гризунів, щоб краще зрозуміти екосистеми, підвищити рівень безпеки польотів, відслідковувати види, що вимирають, і стежити за поширенням інфекційних захворювань (за Я. Бітлом).

А. Визначте стиль тексту та належність його до певного підстилю.

Б. З'ясуйте тип мовлення.

- 4.** Перекажіть частини тексту (вправа 3), у яких розповідається про дослідження білих ведмедів і китів (усно). Доповніть переказ прикладами (сім-дев'ять речень) негативних наслідків технічного прогресу для морських мешканців; запропонуйте способи вирішення проблеми. За потреби використовуйте опорні слова.

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
нафта	згубний	видобутий	впливати	надзвичайно
відходи	радіоактивний	змертвілий	скидати	з року в рік
конвенція	природоохоронний	врегульований	запобігати	відповідально

- 1.** Виконайте завдання в тестовій формі.
- Установіть відповідність (усно).

Вид складного речення	Приклад
1 складносурядне	А Темная діброва стихла і мовчить; листя пожовтіле з дерева летить.
2 складнопідрядне	Б Чи то солов'ї щебетали, чи капали роси з туманів, чи трави співали квіткам?
3 безсполучникове	В Ми маємо право на сум і любов, на щастя, на сонце і трави. Г Юність характерна тим, що в неї світлі думки беруть верх над чорними.

Між частинами безсполучникового складного речення **ставимо кому**, коли вони виражають:

- одночасність подій.** Наприклад: *У прибережних вербах щебече птаство, зелений комиш стоїть нерухомою лавою* (М. Коцюбинський);
- послідовність подій.** Наприклад: *У пробуджену ниву лягають зернини, в своє лоно приймає їх тепла рілля* (С. Решетова).

Такі речення вимовляємо з інтонацією переліку.

Крапку з комою ставимо між поширеними частинами безсполучникового складного речення, у середині яких уже є розділові знаки. Наприклад: *Сутінки підкralися яkось легко, ніжно, непомітно; місяць, зорі, солов'ї чарують, беручи закоханих у полон* (О. Журба). Іноді **крапку з комою ставимо**, коли частини безсполучникового складного речення віддалені за змістом. Наприклад: *Стоїть явір над водою, на воду схилився; сидить козак у неволі, тяжко зажурився* (нар. тв.). У першій частині — пейзажна замальовка, а в другій — козак журиється; це — яскравий приклад художнього паралелізму.

- 2.** Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи. Поясніть уживання розділових знаків.

1. Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою. 2. Земля чорніє, дрімає розум, серце мліє (Т. Шевченко). 3. Засвітить місяць, засяють зорі, земля потоне в сріблястім морі (Олександр Олесь). 4. Од зеленого берега ніби повіяло холодком; холодок ніби лащився до лиця, милував його, вплив у тіло розкіш життя, почування радісне, безклопітне й безжурне, як сама молодість (І. Нечуй-Левицький). 5. Вже й дикі гуси в небі пролітали, вже й лебеді кричали крізь туман (Л. Костенко).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. У долині відразу зашуміло млинове колесо велике чорне й неворотке воно обкипало шумовинням... (*М. Стельмах*). 2. Тим часом надворі вечоріло жара спадала (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Зелена трава горить-палає зеленим вогнем на її довгих листочках грає і сяє чиста роса... (*Панас Мирний*). 4. На небі заворушилася райдуга й крутою аркою звелася над землею в її надійному сяйві помолодшали покращали й вище піднялися поля (*М. Стельмах*).

А. Перепишіть речення та розставте в них розділові знаки.

Б. Підкресліть граматичні основи записаних речень.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Існує споконвічне правило: щоб продати товар, треба привабити покупця. Способів безліч. Недарма кажуть, що прогрес не має меж. Англійські садівники навчилися вирощувати яблука з малюнками. Спочатку на ще зелені плоди наклеюють аплікації; вони наливаються, визрівають; під час збирання врожаю їх знімають. На місці аплікації залишається малюнок. Один «мистецький витвір» коштує майже три долари, проте покупців не бракує (*К. Геращенко*).

А. Знайдіть у тексті безсполучникове складне речення.

Б. Прокоментуйте розділові знаки в ньому (*усно*).

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Якось, побачивши урочистий стіл, а на ньому на почесному місці святковий Хліб, підступна Гадюка позаздрила Хлібові й забажала дізнатися, як він досягнув такої честі. Хліб повагом розповів свою історію: «Спочатку мене закопали в землю, я виростав, достигав. Потім мене обмолотили ціпом, просіювали крізь решето, сушили. На цьому мої пригоди не завершилися. Господарі мене змололи на жорнах, господині замісили кулаками й спекли на вогні, а вже потім поклали на урочистий стіл».

Гадюці від переляку перехопило подих. Вона вирішила, що краще їй плазувати у вогкому драговинні, ніж терпіти такі випробування та муки (*нар. тв.*).

А. Випишіть безсполучникові складні речення та підкресліть у них граматичні основи.

Б. Побудуйте схеми до цих речень і прокоментуйте розділові знаки.

В. Доберіть заголовок.

Жорна — 1) плескуватий круглий камінь, призначений для луцення та розмелювання зерна й інших твердих предметів; 2) пристрій, яким у домашніх умовах розмелюють зерно; ручний млин.

6. Випишіть фразеологізми.

Лавровий вінок, лаврове дерево, гріти молоко, гріти чуба, вибитися із сил, без великої надії, без сьомої клепки, лізти на дах, лізти на рожен, стріляна свиня, стріляна птаха.

З останніх букв виписаних фразеологізмів складіть назву рослини.

- 7.** За схемою складіть і запишіть речення про птахів, що живуть у вашому місті / селі.

[]; []; [].

- 8.** Прочитавши текст, виконайте завдання в тестовій формі.

Одна дівчина вирішила замовити сукню у відомого кравця, бо він шив красиво й завжди на совість. Правда, вона вважала, що його сукні занадто дорогі. А тому, прийшовши в майстерню, насамперед вирішила домовитися про ціну.

— Ви дуже багато берете за свої сукні, — заявила вона.

— Хіба? Я зовсім так не вважаю, — заперечив кравець.

— Дуже дорого! Самі посудіть: на пошиття сукні буде потрібно не більше двох метрів тканини. Так?

— Так, — погодився той.

— Ну от, якщо до вартості тканини додати вартість ниток, голок і навіть ножиці, усе одно вийде вдвічі дешевше.

Кравець помовчав якусь хвилину, а потім відповів:

— Ну що ж, юна леді, ви мене майже переконали. Настільки, що я навіть згоден узяти з вас половину початкової вартості. Якщо ви наполягаєте, звичайно.

— Звичайно, наполягаю! — зраділа дівчина.

— Домовилися. Зараз я зніму мірки й через тиждень принесу вам замовлення додому.

Увесь тиждень дівчина хвалилася подругам, що вона дешево отримає сукню від відомого кравця. Ті не вірили, вони захотіли переконатися в цьому особисто. У призначений час, коли всі зібралися в неї вдома, прийшов кравець і вручив коробку. Дівчина урочисто зняла кришку й дістала звідти... два метри тканини, котушку ниток, голки та ножиці. Розгнівана, вона кинулася до кравця.

— Як ви посміли мене обдурити?! — вигукнула дівчина.

— Я? Ніякого обману не було, — усміхнувся кравець, — я склав у коробку все те, що було перераховано вами. Якщо там усе ж таки чогось бракує, то, можливо, тому, що ви забули це оплатити (*нар. тв.*).

1. У виділеному абзаці безсполучниковим складним є речення

A перше

B третє

B друге

Г четверте

2. Перше речення тексту містить підрядну обставинну частину

A мети

B умови

B причини

Г допусту

3. Частини останнього речення тексту поєднані підрядним зв'язком

A однорідною

B послідовною

B неоднорідною

Г змішаною

4. За жанром цей твір є

A повістю

B байкою

B притчею

Г новелою

5. Твору відповідає заголовок

А Вартість сукні.

Б Недовірливі подруги.

В Обман кравця.

Г Відомий кравець.

6. Правильним щодо тексту є твердження

А Кравець пошив вишукану сукню.

Б Дівчина запросила подруг додому.

В Кравець виявився надто зухвалим.

Г Дівчина недооцінювала працю кравця.

9. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

А. Опишіть ілюстрацію трьома-чотирма безсполучниковими складними реченнями, частини яких виражають одночасність або послідовність подій. За потреби використайте опорні слова.

Опорні слова: дощ, вітер, опадати, вигулювати, мріяти.

Б. Запишіть ці речення та підкресліть у них граматичні основи.

10. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

три відсотка
півтора місяці
третє люте

Правильно

три відсотки
півтора місяця
третє лютого

11. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Усміх пославши в останнім промінні згинуло радісне літо дощик уїдливи дощик осінній сіється наче крізь сито (*Г. Чупринка*). 2. Навесні тут розливається вода зеленіють дерева прилітає птаство зацвітають квіти в лугах зацвітають садки. 3. У річці та в озерах повно риби в'юнів раків не тільки за сільською околицею а й у самому селі можна побачити диких качок дикі гуси пролітають над селом прямуючи до лісу... (*Є. Гуцало*). 4. Береги річки опустіли не чути було ні веселих пісень ні сміху ні дзвінких голосів по берегах човни й барки перестали снувати назад і вперед. 5. Жодна комаха не продзижчить у траві жодна пташка не защебече на дереві тільки галки та ворони криком наводили смуток на душу (*Олесь Гончар*). 6. У глибині лісу стукав дятел пищали синиці. 7. Мороз притискує зривається північний вітер мете сніг через рейки (*О. Десняк*).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Підкресліть граматичні основи цих речень.

§ 40

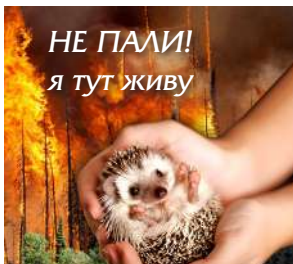
ПИСЬМОВЕ ЗВЕРНЕННЯ ДО ГРОМАДИ В СОЦМЕРЕЖАХ У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А. Уявіть ілюстрації вам запропонували стати адміністратором сторінки в соцмережі. Від чого ви хотіли б убезпечити мешканців своєї громади у зверненні?
- Б. Які професійні навички потрібні людині, що працює з громадськістю?

Звернення в соціальних мережах до мешканців громади — це поінформування населення про нагальні й актуальні проблеми (безпечну поведінку, охорону довкілля тощо). Таке звернення треба створювати в публіцистичному стилі. Для зручного сприйняття інформації в тексті для соцмереж бажано використовувати доречні емодзі.

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

І. Служба безпеки України щодня протидіє спробам ворожих спецслужб завербувати неповнолітніх українців, щоб використати їх як «інструмент» для терактів. Ворог здійснює пошук підлітків у соцмережах, обіцяючи «легкі гроші за нескладну роботу». Але, замість обіцяної оплати, спецслужби здійснюють вчинки, що призводять до трагедії.

Часто батьки навіть не підозрюють, що їхня дитина в небезпеці. Тому СБУ закликає:

- пояснювати дітям, що пропозиції легкого заробітку від незнайомців у соцмережах — це смертельна пастка;
- розповідати про реальні трагедії, що вже трапилися з їхніми однолітками;
- поширювати роз'яснювальну інформацію серед знайомих, у яких є діти-підлітки.

Як швидко повідомити про спробу вербування?

Для цього є офіційний чат-бот СБУ (із сайту СБУ).

II. Городенківська міська рада територіальної громади — офіційна сторінка

Звернення до мешканців громади 📌

🤔 Навесні на території нашої громади трапляються випадки спалювання минулорічної трави.

! Екологи застерігають: це має дуже серйозні наслідки як для здоров'я людей, так і для довкілля.

🤔 На жаль, часто мешканці ігнорують заклики не палити траву, навіть усвідомлюючи шкоду.

Нагадуємо: спалювання сухого листя і трави **ЗАБОРОНЕНО** законом!

📌 За знищення або пошкодження рослинності зловмисникам загрожує штраф. За протиправні дії, скоєні на території заповідників, паліїв буде оштрафовано в подвійному розмірі.

Шановні громадяни ! Не провокуйте пожежі на відкритих територіях, дотримуйтеся елементарних правил безпеки. Якщо ви помітили займання в лісах, лісосмугах чи на відкритих територіях, негайно телефонуйте за номером «101».

III. БУДОВА ЗВЕРНЕННЯ

1. Вступ: порушення проблеми.

2. Основна частина:

- актуальність проблеми;
- наслідки невирішеного питання;
- конкретні прохання / вимоги;
- пропозиція способів вирішення.

3. Заклик до дій.

А. Які актуальні проблеми порушено в текстах I і II?

Б. Доведіть, що тексти I і II — звернення до громадськості.

В. Чому в тексті I немає емодзі?

До речі...

17 липня — Всесвітній день емодзі ! Неофіційне свято ініційоване у 2014 році Джеремі Бергом 😊, засновником платформи «Emojipedia» в Лондоні, з метою популяризації 👍 зображень-символів 🤔.

3. Напишіть звернення до мешканців вашої громади для соцмережі за однією із запропонованих ситуацій (на вибір). За потреби використайте опорні слова.

- Організація екотолоки з благоустрою двору «Краса поряд»;
- участь у благодійній акції «Відновлення» для допомоги захисникам;
- запобігання надзвичайним ситуаціям «Зачепінг не круто, а смертельно небезпечно!».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
озеленення ініціатива стрімер	важливий доброчинний електричний	упорядкований поранений обгорілий	висадити подякувати застерегти	дружно повсякчас трагічно

1. Прочитавши речення в колонках, виконайте завдання.

Щодня бігаю в парку, **бо** рух — це життя.
Кожний знає, **що** без фізкультури люди-
на згасає.

Щодня бігаю в парку: рух — це життя.
Кожний знає: без фізкультури людина зга-
сає.

А. З'ясуйте вид складних речень кожної колонки.

Б. Поміркуйте, від чого залежить розділовий знак у складному безсполучниково-
му реченні.

Між частинами безсполучникового складного речення **ставимо двокрапку**, якщо друга частина:

- виражає **причину** того, що відбувається в першій. Наприклад: *Уже пахло морем: ось-ось воно мало з'явитися з-за обрїю* (Олесь Гончар). []: [причина];
- **конкретизує, доповнює, пояснює** зміст першої. Наприклад: *А потім уда-рила по селу тривога: замерзають лебеді* (Є. Гуцало). *Тепло й волога зроби-ли своє: навкруги безкрає море різноцвіт'я* (А. Давидов). []: [пояснення / доповнення].

Такі безсполучникові складні речення мають інтонацію пояснення.

2. Прочитавши речення, визначте, за яким правилом стоїть двокрапка (*усно*).

1. Добре бідному: у нього від багатства голова не болить (*нар. тв.*). 2. День обіцяє бути погожим: на небі ні хмариночки, ні плямочки (*Панас Мирний*). 3. Я навіть подумав: «Пахне нещастям» (*В. Шевчук*). 4. Найтепліший спогад із дитинства: мама вишиває рушники (*В. Кордонець*). 5. Мертві вороги небезпечніші за живих: вони невразливі (*В. Канівець*). 6. Зелений яр сьогодні незвичайний: хисткий туман хитається на дні (*С. Черкасенко*). 7. Ще чарівнішою стала українська земля тепер: міріади зірок у небі зливаються з морем вогнів на землі (*М. Рудь*).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Гаснуть у плавнях летючі комети тихо вмирає на заході ніч (*А. Малишко*). 2. Бачу здалека хвиля іскриста грає вільно по синьому морі (*Леся Українка*). 3. Вітер ущух спека спала небо стало прозоро-голубим (*Я. Баш*). 4. Пригріло сонечко обсохла земля потягло орача в поле (*М. Коцюбинський*). 5. І не треба долі дорікати всіх не може обігрить вона (*В. Симоненко*). 6. Був теплий день світилася весна (*М. Рильський*). 7. І досі сниться під горою між вербами та над водою біленька хаточка (*Т. Шевченко*).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Підкресліть граматичні основи цих речень.

4. Прочитавши текст, знайдіть безсполучникові складні речення та прокоментуйте вживання розділових знаків (усно).

Часто буває так: люди, потрапивши в аварію або захворівши, вважають себе приреченими на життя в чотирьох стінах. Хтось опускає руки, хтось прагне заповнити своє життя новими враженнями, хоче працювати нарівні з іншими. Ось такі сміливі, сильні духом люди й потрапляють на Параолімпіаду.

Історія виникнення Параолімпійських ігор пов'язана з ім'ям англійського нейрохірурга Людвіга Гуттмана. Він лікував ветеранів Другої світової війни, у яких був параліч нижніх кінцівок. У лікуванні Гуттман робив ставку на спорт: він організував у шпиталі змагання зі стрільби з лука між пацієнтами. Першу літню Параолімпіаду було проведено в Римі 1960 року. Спочатку в спортивних змаганнях брали участь лише люди із захворюваннями хребта, згодом стали виборювати першість спортсмени з іншими недугами. Перші зимові Параолімпійські ігри відбулися у Швеції 1976 року. З 1988 року Параолімпіаду стали проводити на тих самих спортивних об'єктах, що й Олімпійські ігри (з газети «Веселка»).

5. Прочитавши текст, поясніть уживання двокрапки в безсполучникових складних реченнях (усно).

Оцінюючи шанси українських олімпійців у Лондоні, фахівці в один голос говорили: «Шанси на золото Яна Шемякіна має невеликі». Згодом спортивна еліта була, м'яко кажучи, здивована: львівська шпажистка виборола золоту медаль Олімпійських ігор 2012 року. Журналісти давно дали Яні прізвисько Міс Один Укол: дівчина чимало поєдинків завершувала з різницею в один укол. У кризових ситуаціях вона завжди демонструє залізні нерви й дуже часто завойовує перемогу. Так було й у Лондоні: «золотий» укол вона завдала в додатковий час.

«Коли маєш перевагу в один укол, дуже важко сконцентруватися, — розповідає Яна. — Постійно в голові крутиться думка: одна помилка може стати фатальною та призвести до поразки. Треба максимально сконцентруватися, не пропустити жодного руху суперниці й у зручний момент виконати один зі своїх улюблених прийомів — атаку з уколом у ступню чи контратаку. Без міцних нервів у фехтуванні робити нічого» (за О. Наливайком).

6. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Після фрагмента речення «Щоранку я бігаю на свіжому повітрі...» треба поставити двокрапку, якщо серед варіантів його продовження вибрати
 - А** потім приймаю контрастний душ.
 - Б** щовечора ходжу в басейн плавати.
 - В** це сприяє загартуванню організму.
 - Г** мій брат у цей час вилежується.

2. Після фрагмента речення «*Щодня потрібно випивати не менше двох літрів води ...*» треба поставити двокрапку, якщо серед варіантів його продовження вибрати

А організм протягом доби зневоднюється.
Б також тренер радить пробігати не менше трьох кілометрів.
В про це я дізнався з передачі про наших олімпійців.
Г споживати овочі та фрукти, спати не менше семи годин.

3. Після фрагмента речення «*На морі з'являється срібляста доріжка ...*» треба поставити двокрапку, якщо серед варіантів його продовження вибрати

А вершини гір також виблискують.
Б щойно із-за хмари визирнув місяць.
В на горизонті видніється вітрильник.
Г для нашого човна вона буде за орієнтир.

- 7.** Прочитавши прислів'я, виконайте завдання.

Бережи час: його й за гроші не купиш.

- А.** Поясніть, за яким правилом у цьому реченні стоїть двокрапка.
Б. Придумайте й запишіть такі продовження до поданих фрагментів, щоб вийшли безсполучникові складні речення.

Цінують свободу:

Дружить із фізкультурою:

І діти, і дорослі знають:

- 8.** Прочитавши вірш, виконайте завдання (*цифри в дужках позначають номер речення*).

* * *

(1)**Як** легко плюнути в велике —
 У нього точно попаде.

(2)Усе бридке, усе безлике
 Тоді ціну собі складе.

(3)**Як** легко висміяти вчинок,
Як просто знищити талант.

(4)Щоб обезкровити людину,
 Достатньо слів — не треба ран.

Л. Костенко

А. Гра «Так — ні».

1. Перше речення безсполучникове складне.
2. Друге речення просте.
3. Третє речення складнопідрядне.
4. Виділені слова (*речення 1, 3*) є частками.
5. Третє речення треба читати з інтонацією переліку.
6. Четверте речення складається з трьох частин (граматичних основ).

- Б.** Напишіть есе, узявши за тему четверте речення вірша.

Обезкрóвлювати, знекрóвлювати — 1) робити безкровним; знекрóвлювати; 2) *перен.* завдаючи певних втрат, робити знесиленим; послаблювати, знесилювати. Радимо віддавати перевагу більш природному для української мови варіанту *знекрóвлювати*.

9. Розшифрувавши поетичні рядки М. Годованця, виконайте завдання.

+ **ні / як** + **за** → **сон**

(інф.,
док. вид)

+ **не / могти** +

(теп. ч.)

(іменник,
ж. р.)

+ **спів** +

(мн.,
ор. в.)

+ **тривога**
(дієслово,
теп. час)

- А. Запишіть речення та розставте в ньому розділові знаки.
Б. Знайдіть в інтернеті відомості про цикаду. Підготуйте коротке повідомлення про цю комаху (*усно*).

10. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

академічна гребля
стрибки із шестом
найперший у скачках

Правильно

академічне веслування
стрибки із жердиною
перший у перегонах

11. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. У хаті тепло від печі йде дух розходиться по всіх закутках (*М. Коцюбинський*). 2. Я вірю нам прийдешні роки відкриють шлях у неземні дива (*В. Семченко*). 3. Небо прорізали вогняні стріли ударив грім на дорогах знявся вихор закрутився клубком і помчався в жита (*О. Десняк*). 4. Знову сіється сніг у полях за селом тчуться та тчуться сувої тонучи в сяйливій млі (*Є. Гуцало*). 5. Не забувай добре ім'я цінніше за найбільше багатство (*М. Бажан*). 6. Без милосердя і справедливості у світі звелася б до одного око за око зуб за зуб (*В. Захарченко*). 7. Дощ поступово затихає навколо світлішає (*Ю. Збанацький*).

- А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.
Б. Підкресліть граматичні основи цих речень.

12. Опишіть світлину. Використайте не менше двох безсполучникових складних речень (*письмово*).

Б. Фреліш. Лисенята

1. Прочитавши речення в колонках, виконайте завдання.

Якщо хочеш їсти калачі, не сиди на печі.	Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.
Як пройде негода, стане кращою погода.	Пройде негода — стане кращою погода.

А. З'ясуйте вид складних речень у кожній колонці.

Б. Поміркуйте, від чого залежить розділовий знак у складному безсполучниковому реченні.

Між частинами безсполучникового складного речення ставимо **тире**, якщо:

- наступна частина виражає **наслідок** або **висновок** із того, про що йдеться в попередній. Наприклад: *Зрубав дерево — посади два. Ластівки літають низько — завтра буде дощ* (нар. тв.). [] — [наслідок/висновок];
- зміст частин **протиставляємо** або **зіставляємо**. Наприклад: *Багатому щастя — убогому траєця* (нар. тв.). [] — [протиставлення / зіставлення];
- наступну частину **порівнюємо** за змістом із попередньою. Наприклад: *Гляне — водою обіллє* (нар. тв.). [] — [порівняння].

Першу частину таких речень вимовляємо з підвищенням тону, а після паузи тон знижуємо.

2. Прочитайте речення, правильно їх інтонуючи. Поясніть уживання тире.

1. Робитимеш до поту — їстимеш в охоту. 2. Посієш вчасно — уродить рясно. 3. Погодуєш рослину — нагодуєш родину. 4. Працюватимеш уволю — матимеш долю. 5. Грім гримить — хліб буде родить. 6. Уранці чути грім — увечері буде дощ. 7. Зірки мерехтять — буде погана погода з вітром (нар. тв.).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Стихла пісня тихо стало над степом (С. Скляренко). 2. Пан гуляв у себе в замку у ярмі стогнали люди (Леся Українка). 3. Вірю з каменю б'є джерело (А. Малишко). 4. Вітер війнув листя з клена жовте жовтаво-золоте полетіло (П. Тичина). 5. Дзюрчали десятки фонтанів лящали та щебетали всілякі птахи в клітках попід піддашшям свистів стругом бондар (М. Коцюбинський). 6. Один-єдиний дотик абсолютного моя душа відкрилась як Сезам. 7. Було життя осяяне красою любов і честь цінилися над життя. 8. Мені страшно признатися я щаслива. 9. Мені відкрилась істина печальна життя зникає як ріка Почайна (Л. Костенко). 10. Ще сонячні промені сплять досвітні огні вже горять (Леся Українка). 11. Рада б зірка зійти чорна хмара заступає (нар. тв.).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Підкресліть граматичні основи цих речень.

- 4.** Відновіть безсполучникові складні речення, опустивши сполучники, і запишіть їх (за зразком).

Зразок. Якщо був уночі іній, то вдень сніг випаде. Був уночі іній — удень сніг випаде.

1. Якщо був уночі іній, то вдень сніг випаде. 2. Якщо весна багата на квітки, то осінь на сніпки. 3. Січень січе та морозить, а ґазда дрова з лісу возить. 4. Якщо зима засніжена, то літо дощове. 5. Брехня мов куля зі снігу, що далі котиться, то більшою стає. 6. Знай, що лише добра людина добро в серці має (*нар. тв.*).

- 5.** Прочитавши текст, виконайте завдання.

«ПРОБАЧТЕ, ДІТИ... ЗАПІЗНИВСЯ ТРОХИ...»

Задзвенів дзвоник — ми сіли на місця. Минула хвилина, друга — учителя не було. Ми послали в учительську Ніну — вона в класі староста — дізнатися, чому немає вчителя.

Через хвилину Ніна повернулася та повідомила:

— Іван Петрович захворів. Директор школи сказав, щоб ми йшли додому.

— Ура! — закричали ми всі, невимовно раді. — Ура!.. Уроків не буде: учитель захворів!

Раптом відчинилися двері — до класу ввійшов Іван Петрович. Запорошений снігом, утомлений. Ми завмерли від несподіванки. Сіли, нахиливши голови.

Іван Петрович підійшов до столу.

— Пробачте, діти, — тихо сказав він. — Занедужав я трохи, та все ж вирішив іти до школи. Запізнився трохи...

Він роздягся тут же, у класі. Сів за стіл, подивився на нас.

А нам було соромно підвести очі (*за В. Сухомлинським*).

- А.** Знайдіть безсполучникові складні речення та прокоментуйте розділові знаки в них (*усно*).

- Б.** Прочитайте мініатюру за ролями, дотримуючись правильної інтонації.

- 6.** Утворіть із простих речень безсполучникові складні речення та запишіть їх.

1. Ударив грім. Увесь простір аж застугонів. 2. У степу спохмурніло. Насувалася страшна злива. 3. Мій сусід — незвичайна людина. Він із ранку до вечора годує птахів (*О. Травневий*).

- 7.** Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Після фрагмента речення «*Брат натиснув на ручку ...*» треба поставити тире, якщо серед варіантів його продовження вибрати

- А** потім він натиснув на дзвінок.
Б підійшовши до дверей.
В й почав прислухатися.
Г двері відчинилися.

2. Після фрагмента речення «На кухні ввімкнене світло ...» треба поставити тире, якщо серед варіантів його продовження вибрати
- А** воно ніби мерехтить.
 - Б** квартира привідчинена.
 - В** мама повернулася з роботи.
 - Г** воно доходить до моєї кімнати.
3. Після фрагмента речення «Ранок був холодним ...» треба поставити тире, якщо серед варіантів його продовження вибрати
- А** моя родина збиралася в гори.
 - Б** вечір подарував тепло.
 - В** в обід також тепла не було.
 - Г** за вікном починався день.

8. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Якщо співрозмовник часто пальцем торкається кінчика носа, він хвилюється, нервує. 2. Напевно, усі знають, що запізнюватися — ознака невихованості. 3. Одні люди доводять свою думку, підвищуючи тон, а інші спокійно наводять переконливі аргументи. 4. Леся Українка — сильна особистість, бо фізичний біль не зміг її зламати. 5. Минають роки, і людина стає мудрішою, розважливішою. 6. Якщо учень сідає в кінці класу, то він, можливо, не впевнений у своїх знаннях. 7. Я вважаю, що з будь-якої ситуації можна знайти вихід (з інтернету).

- А.** Опустивши сполучники, перетворіть речення на безсполучникові й запишіть їх.
- Б.** Розставте розділові знаки.

9. Розшифрувавши народний вислів у кожній групі, запишіть його та виконайте завдання.

Група 1

Радий **б/би** + + **сходити** + **чорний** + + **заступати**
(ж. р.) (одн.) (док. вид) (ж. р.) (3-тя ос. одн., теп. час)

Група 2

Звати ← **ся** + + **лізти** + **в / у** +
(2-га ос. одн., док. вид) (ор. в., одн.) (2-га ос. одн., наказ. сп.)

Група 3

З ← **явитися** + + **зима** + **закінчитися**
(мин. час, 3-тя ос. мн.) (мн.) (антонім) (мин. час, 3-тя ос. одн.)

- А.** Розставте розділові знаки.
Б. Обґрунтуйте вибір розділового знака (визначте смисловий зв'язок між частинами речення).
В. Розіграйте діалог за певною життєвою ситуацією. Використайте в ньому цей вислів (*усно*).

- 10.** Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

властивий для людини
 притаманний для брата
 характерний комусь

Правильно

властивий людині
 притаманний братові
 характерний для когось

Синтаксичний розбір безсполучникового складного речення

1. Вид складного речення.
2. Вид речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням.
3. Кількість частин і вид (однорідні чи неоднорідні).
4. Розділові знаки (між частинами безсполучникового складного речення).
5. Схема речення.

Зразок письмового розбору

Відбилися зорі у воді, летять до хмар тумани (*Олександр Олесь*).

Речення безпол. скл.; розпов.; неокл.; дві однорідні част.; між част. — кома (одночасн. подій).

[], [].

- 11.** Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Учора це була казка сьогодні дійсність (*М. Коцюбинський*). 2. Прийде вечір усі вулиці в селі гудуть піснями (*С. Васильченко*). 3. І бачу я в тривожному тремтінні поганська ніч лягла на чорний бір (*М. Бажан*). 4. У товаристві лад усяк тому радіє (*Л. Глібов*). 5. Із-за землі на кривавій попрузі неба скочила невеличка іскорка довга променяста смуга простяглася від неї над землею далі викотився серп огненного кільця (*Панас Мирний*). 6. Потім упали сніги ударила люта зима (*Олесь Гончар*). 7. Не навчив батько не навчить і дядько (*нар. тв.*).

- А.** Перепишіть речення та розставте розділові знаки.
Б. Підкресліть граматичні основи речень.

- 12.** Зробіть письмовий синтаксичний розбір перших трьох речень вправи 3 (с. 110).

§ 45

ПИСЬМОВИЙ ТВІР У ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ НА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНУ ТЕМУ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Уявіть ситуацію: ви берете участь у тренінгу для особистісного розвитку. У візитівці треба представити свої моральні цінності. Про що ви розкажете?
Б. Якими яскравими мовними засобами захопите увагу учасників заходу?

Твір на морально-етичну тему передбачає міркування про певні життєві принципи, цінності та норми. Висвітлення актуальних тем сприяє формуванню моральних орієнтирів особистості.

Мовними ознаками публіцистичного стилю є логічне викладення інформації з метою переконати слухачів, уживання суспільної лексики, емоційно забарвлених слів, відомих афоризмів і прислів'їв.

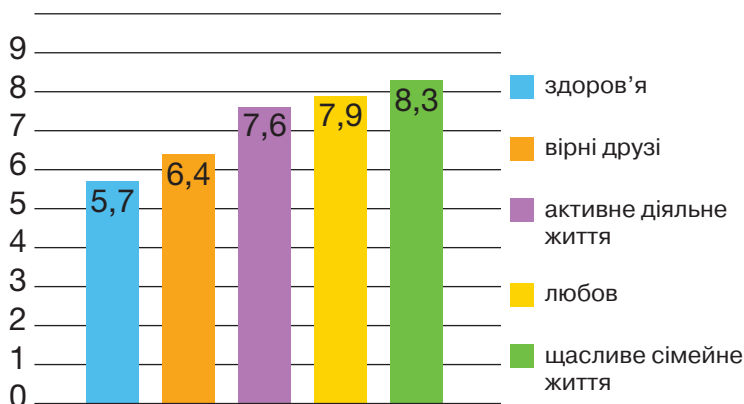

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ПІДЛІТКІВ

**Результати дослідження особистих цінностей
(за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокича)**

Г. Мельник, А. Чехмestрук, школа № 3, м. Вінниця, 2020 р.

Американський психолог польського походження Мілтон Рокич розробив концепцію ціннісних орієнтирів особистості. Поняття «цінність» науковець розглядає як стійке переконання в перевазі певних завдань і способів. Відповідно до методики, ціннісні орієнтири особистості так чи інакше впливають на будь-які суспільні явища.

Методикою відомого психолога послуговуються і професійні українські дослідники, і психологи-початківці.

II.

МАГІЯ ТВОРЧОСТІ

Натхнення як мана́: не знаєш, де спіткає. Заволодівши тобою, починає вивирати. І вже ти в полоні ідеї, яка мережить, розвивається, міцнішає, стає явною. Серце шалено стукотить, розпашіле обличчя горить вогнем, мозок напружено працює: треба запам'ятати свої думки!

Коли натхненно працюєш, то не мрієш про Парнас. Лише усвідомлюєш: ти мусиш торувати цей шлях, адже твоя праця (а вона ж «сродна»!) — це той внесок у професію, що сприятиме, допомагатиме, а може, і наснажуватиме інших.

Урешті-решт, на стіл лягає книжка або книжечка як матеріалізація творчого пориву. Тут, бачиться, автор має пережити відчуття польоту, нестримного щастя, вибух емоцій! Натомість у душі панує тиха радість... Залишається подякувати Богу та музі, що не покинули, бо вже в думках плекаєш нову ідею, знову перебуваючи у творчому неспокої (*З. Якубова*).

III.

Переді мною далеч океанна...
Лиш оступись, і доля — нанівець!
Тоді сюрчи, як сонний цвіркунець,
Що небо — сіре, далина — туманна...

Розвиднівсь день! Мій тихий путівець,
Мій кожен крок Земля благословляє!
Землі не треба стоптаних сердець,
Вагатися доба не дозволяє.

М. Вінграновський

Путівець — польова дорога.

- А.** Визначте тему, основну думку, стиль і тип мовлення текстів.
- Б.** Про які моральні цінності йдеться в текстах?

3. Прочитавши вислови, використайте один із них (*на вибір*) у творі.

1. Багатством живиться лише тіло — душу звеселяє споріднена праця (*Г. Сковорода*). 2. Людині бійся душу ошукать, бо в цьому схибиш, то уже навіки! (*Л. Костенко*). 3. Гідна людина не та, у якої немає недоліків, а та, у якої є чесноти (*В. Ключевський*). 4. Українське сонце зійшло. Хай яскраво світить воно! (*С. Соловій*).

4. Напишіть твір на одну з тем (*на вибір*). За потреби використайте опорні слова.

- «Хто є моїм захисником / моєю захисницею?»;
- «Щоб повірити в добро, треба творити його»;
- «У чому моє покликання?».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
вдячність емпатія діяльність	безмежний безкорисливий потрібний	звільнений об'єднаний омріяний	відстоювати опікуватися утілювати	щиро щоразу гармонійно

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Чекаю дня, коли собі скажу: оця строфа, нарешті, досконала (Л. Костенко).

- А. Визначте граматичні основи в реченні.
- Б. З'ясуйте, за допомогою яких засобів поєднано частини цього речення.
- В. Поміркуйте, який це вид складного речення.

Складне речення з різними видами зв'язку поєднує частини зі сполучниковим (сурядним і / або підрядним) і безсполучниковим зв'язком.

У складних реченнях із сурядним і підрядним зв'язком одні частини поєднані сурядними сполучниками, а інші — підрядними сполучниками (сполучними словами). Наприклад: *Спускався негустий блакитний вечір, і навіть через вікна було видно, як пухнасті сніги відсвічувалися рожевими й малиновими бризками зорі* (М. Стельмах).

$$\begin{array}{c} \text{що?} \\ \downarrow \\ [\] , \text{і} [\] , (\text{як}). \end{array}$$

У складних реченнях із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком одні частини поєднані за допомогою сполучника (сполучного слова) та інтонації, а інші — лише за допомогою інтонації. Наприклад: *Стояла тиха й по-своєму хвилююча година: згори на верховіття лісу опускався сизий присмерк, а внизу з-під кожного куща виповзав туман* (М. Стельмах).

[] : [] , а [] .

Кому не треба ставити між частинами, з'єднаними одиничним сполучником *і, й, та (= і), або, чи*, якщо вони мають спільну підрядну частину. Наприклад: *Море так невинно голубіє під стінами скель і сонце так світить ласкаво, що аж каміння сміється* (М. Коцюбинський).

$$\begin{array}{c} \text{якою мірою?} \\ \downarrow \\ [\] \text{і} [\] , (\text{що}). \end{array}$$

2. Прочитавши речення, прокоментуйте види зв'язку між частинами складних речень (усно).

1. Надвечір хуга втихла, хмари на заході почервоніли, сніг стужавів і гостро заблищав, а повітря стало таким прозорим, що було далеко видно голі дерева понад шляхом (Гр. Тютюнник). 2. Там повен двір любистку, цвітуть такі жоржини, і вишні чорноокі стоять до холодів (Л. Костенко). 3. Якби ж серцю я міг наказати, наказав би: живи, як є, поки будеш незрадно кохати, поки полум'я в груди б'є (В. Лучук). 4. Світ падав на бризки білої хвилі, що лилася по камінні,

і хвиля блищала в густій зеленій тіні, як снопи срібла та кришталю (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Але малюнком тоскним і недбалим не хоче годувати листопад, і мріють зорі: ми серця запалим; радіє місяць: повернувся назад (*П. Филипович*).

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

1. Сонце й повітря лоскочуть щоки а зелень ялинкових гілок виглядає з-під снігу так свіжо що здається надворі стоїть весна одягнена в білі шати (*М. Коцюбинський*). 2. Коли дівчина проснулася на столі вже горіла свічка у кімнаті нікого не було у чорні смолисті вікна дріботів дощ (*Олесь Гончар*). 3. Сіре небо кошлатилося дрібними отарами блищала дорога а над річкою і над калюжами підіймався серпанок (*В. Шевчук*). 4. На все впливає мови чистота зір глибшає і кращають уста стає точнішим слух (*Д. Павличко*). 5. Повертало на обід але здавалося що день ще й не починався (*В. Скляренко*).

- А.** Випишіть спочатку складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком, а потім — з підрядним і сурядним.
- Б.** Підкресліть граматичні основи та розставте розділові знаки у виписаних реченнях.
- В.** Побудуйте схеми до цих речень.

4. Прочитайте текст. Знайдіть складне речення з різними видами зв'язку та прокоментуйте його будову (*усно*).

Головне культове диво Туреччини — стамбульський храм Святої Софії, що спорудив 533 року імператор Юстиніан. Будували з розрахунком, з вигадкою, витонченістю. Вапно виготовляли на ячмінній воді, а в цемент додавали олію. Для верхньої дошки престолу було винайдено новий матеріал, щоб краса храму вражала з першого погляду: у розтоплене золото кидали онікси, топази, перли, аметисти, сапфіри, рубіни.

Усі доходи імперії за п'ять років не покрили витрат на спорудження цієї святині... християн. Саме так. Понад тисячу років Софійський собор у Константинополі був найбільшим храмом християнського світу.

1453 року султан Мехмед II в'їхав до собору на білому коні та повелів перетворити його на мечеть (*за В. Супруненьком*).

Костёл (козьбóл) — римсько-католицький храм.

Цéрква — 1) релігійна організація духівництва й вірян, об'єднана спільністю вірувань та обрядів; 2) будівля, у якій відбувається християнське богослужіння.

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Угорщина — кавова країна. На межі ХІХ–ХХ століть у кав'ярнях Будапешта кипіло життя богеми, і якщо кому-небудь потрібно було знайти в місті відомого

письменника або художника, для цього треба було знати не домашню адресу особи, а кав'ярню, яку вона відвідує. Кав'ярні були ніби клубами, де люди жили активним громадським життям, тут збиралися найяскравіші особистості, іноді саме в кав'ярнях починалися важливі події угорської історії. Сучасні заклади мають зовсім інший вигляд, але в столиці Угорщини залишилися кав'ярні, котрі зберегли атмосферу минулих часів.

Кав'ярня «Централь» — одна з найдавніших у Будапешті, побудована у віденському стилі, заснована 1880 року. Тут донині намагаються зберегти атмосферу початку ХХ століття: величезні вікна, латунні світильники та чорнильниці... Щодня в кав'ярні лунає жива гра на фортепіано. Тут можна не тільки випити смачної кави з тістечком, а й поїсти.

Кав'ярня «Мувес» відома з 1898 року, розташована в центрі «театрального району» Будапешта, поруч із будівлею опери. Інтер'єр цієї кав'ярні з позолоченими барельєфами та рамами картин, великими дзеркалами й мідними ручками дверей подібний до салону ХІХ століття. Сюди полюбують заходити творчі особистості. У першому залі завжди гамірно й багатолюдно, але в другому є затишні куточки, де можна усамітнитися за чашкою кави з тістечком.

Кафе-кондитерська «Нью-Йорк» розміщена на першому поверсі однієї з найбільш імпозантних і значних будівель Будапешта — колишнього палацу «Нью-Йорк», а нині готелю «Люкс». Цей заклад був популярним місцем серед письменників і редакторів: тут редагували найвпливовіші газети того часу. Після Другої світової війни знаменита кав'ярня занепадала, а її приміщення використовували для магазину спортивних товарів. Проте пізніше кав'ярню було відреставровано та відновлено у своїй первозданній пишноті (за А. Мінком).

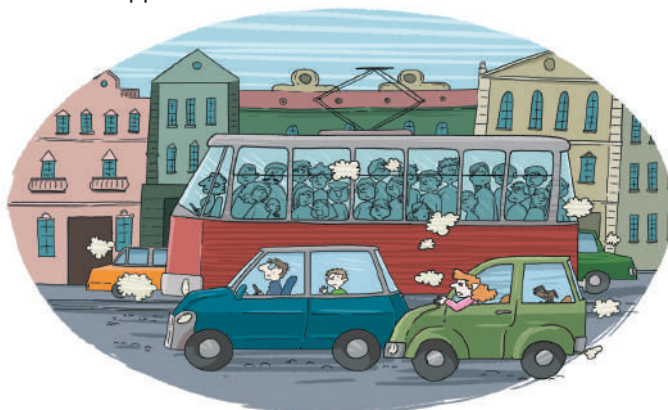
- А. Випишіть складні речення з різними видами зв'язку.
- Б. Побудуйте схеми до цих речень.

6. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А. Розкажіть про зображені на ілюстрації проблеми сучасного міста (усно).
- Б. Використайте у вашій розповіді речення, яке б відповідало поданій схемі. Запишіть його.

який?
[] і [], (що).

7. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

вантажі́вка

ринко́вий

граблі́

ло́кшина

оди́на́дцять

Синтаксичний розбір складного речення з різними видами зв'язку

1. Вид складного речення.
2. Вид речення за метою висловлювання та емоційним забарвленням.
3. Кількість частин і засоби зв'язку.
4. Розділові знаки (між частинами складного речення).
5. Схема речення.

Повний синтаксичний розбір складного речення з різними видами зв'язку включає і розбір кожної частини як простого речення.

Зразок усного розбору

Наша нічна подорож була романтичною: місячне сяйво освічувало дорогу, яку обабіч обіймали налиті сонцем колоски (О. Травневий).

Складне речення з різними видами зв'язку; розповідне; неокличне; складається з трьох частин; перша й друга частини поєднані лише інтонаційно (безсполучниковий зв'язок), а друга з третьою — сполучним словом *яку* й інтонаційно; між першою та другою частинами — двокрапка (друга частина розкриває зміст першої); між другою і третьою частинами — кома (між головною та підрядною означальною частинами).

Зразок письмового розбору

Наша нічна подорож була романтичною: місячне сяйво освічувало дорогу, яку обабіч обіймали налиті сонцем колоски (О. Травневий).

Скл. реч. з різн. вид. зв'язку; розпов.; неокл.; три част.; 1-ша та 2-га част. поєднані безпол. зв'язк. та інтон.; 2-га та 3-тя част. поєднані спол. підрядн. зв'яз. та інтон.; між 1-ю і 2-ю част. — двокрапка; між 2-ю і 3-ю част. — кома.

$$\begin{array}{c} \text{яку?} \\ \downarrow \\ [\text{ } : [\text{ }], (\text{яку}). \end{array}$$

8.

Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Тільки цвіркун цвіркоче в житі шелестить сухий колос та інколи запід-падьомкає перепелиця (М. Коцюбинський). 2. Креснула блискавка торохнув грім немов на залізний дах сипнули повну торбинку каштанів (Гр. Тютюнник). 3. Сади осипалися милі що чарували так мене і знов Дніпра чекають хвилі коли їх крига одягне (В. Сосюра). 4. Із-за землі на кривавій попрузі неба скочила невеличка іскорка довга променяста смуга простяглася від неї над землею далі вико-тився серп огненного кільця і пучок світла полився розливаючись по горах лісах по високих будівлях (Панас Мирний). 5. Ще трималися по садках пізні сливи й пізніми яблуками було обкидано гілля як раптом пішов сніг (Є. Гуцало).

- А. Випишіть спочатку складні речення зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком, а потім — з підрядним і сурядним.
- Б. Підкресліть граматичні основи й розставте розділові знаки у виписаних реченнях.
- В. Побудуйте схеми до цих речень.

9.

Випишіть із художнього твору, з яким ви ознайомилися на уроках української літератури, три речення з різними видами зв'язку. Зробіть їхній синтаксичний розбір (письмово).

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А. З яких джерел отримуємо новини на слух, а з яких — за допомогою читання?
- Б. Уявіть ситуацію: ви розпочинаєте кар'єру журналіста / журналістки новинного каналу. Про яку подію хотіли б повідомити?

Оперативне повідомлення (новина) — це інформаційний жанр, що містить суспільно важливі відомості, призначені для швидкого оприлюднення. Основною ознакою такого повідомлення є новизна. Для тексту новини характерні стислість, зрозумілість викладу, актуальність, подання фактів без оцінних суджень. Письмове оперативне повідомлення може бути у формі допису в соцмережі чи замітки на медіапорталі.

Будова оперативного повідомлення

1. Заголовки (заголовок, підзаголовок).
2. Вступ (основна ідея).
3. Основна частина (деталі, цитати, аналіз).
4. Висновок (узагальнення, ідея для продовження).
5. Додаткові матеріали (фото, відео, інфографіка).

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I.

БЕЗПЕЧНИЙ ІНТЕРНЕТ

02.05.2025 року на подвір'ї нашої гімназії № 12 відбувся яскравий і корисний флешмоб «Безпечний інтернет», у якому взяли участь учні 5–8-х класів. Цей захід присвячено популяризації цифрової грамотності, приверненню уваги до безпеки в мережі.

«Думай, перш ніж клацати!», «Не довіряй незнайомцям онлайн!», «Паро-

лі — це твої секрети!» — основні важливі правила для безпечної поведінки в інтернеті.

Дякуємо всім учасникам за активність, творчість і турботу про безпеку в цифровому світі. Інтернет має бути не тільки цікавим, але й безпечним, і ми разом робимо його саме таким (за Т. Соколовою, Ю. Шпигун).

II. ПРЕМІЯ «ГЕНЕРАЦІЯ “НІКА”»

У Харкові оголосили переможниць премії «Генерація “Ніка”».

На честь 18-річної мисткині Вероніки Кожушко в Харкові ініційовано премію «Генерація “Ніка”» з метою підтримки творчої молоді. Церемонія нагородження переможців відбулася 19 травня в Харківському національному академічному театрі опери та балету ім. М. Лисенка.

У категорії «Живопис» перемогла Софія Фадеева, у номінації «Література» — Лілія Поливода. Вони одержали по 40 тисяч гривень, статуетку та диплом. Спеціальну відзнаку від художньої студії «Aza Nizi Maза» отримала Софія Сизоненко.

Організаторка премії Тетяна Пилипчук повідомила, що на розгляд журі було надіслано 170 робіт з України та з-за кордону.

Під час нагородження представили збірку віршів загиблої мисткині «Час починати танго», упорядковану поетом Сергієм Жаданом і художником Гамлетом Зінківським.

За словами Ігоря Кожушка, батька Ніки, цей захід покликаний популяризувати творчість українських митців-початківців, і пам'ять про Ніку буде жити.

Церемонія нагородження закінчилася концертом гурту «Жадан і Собаки» (з інтернет-сторінки «Українська правда»).

А. Доведіть, що за жанром тексти — оперативні повідомлення.

Б. Визначте, яке повідомлення є дописом у соцмережі, а яке — заміткою в ЗМІ.

- 3.** На основі власних спостережень напишіть оперативне повідомлення про актуальну подію в закладі освіти, населеному пункті, Україні чи за кордоном або про діяльність відомих осіб тощо (на вибір). За потреби використовуйте опорні слова.

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
екскурсія хліборобство винахідник	музейний дощовий науковий	створений посіяний запатентований	відвідати виросити здійснити	навдивовижу навесні поготів

ТЕЗИ НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ЧИ ПУБЛІЦИСТИЧНОЇ СТАТТІ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

А. У якій ситуації вам стануть у пригоді тези?

Б. Поміркуйте, чому від стислого й змістовного виду записів залежить ваш успіх.

Тези — це стисло сформульовані основні думки, що відтворюють суть прочитаного чи почутого тексту. Тези використовують для запам'ятовування інформації. Здебільшого вони мають форму речень.

Види тез:

- *цитатні* — виписані з тексту речення;
- *вільні* — формулювання головних положень своїми словами;
- *змішані* — чергування цитат і вільного викладу авторської думки.

Тези передають не зміст, а головні положення тексту в тій логічній послідовності, яка забезпечує доведення основної думки. Щоб скласти тези, треба уважно прочитати текст, осмислити його зміст, визначити тему й основну думку (ідею) і тільки після цього письмово викласти головні положення.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ПРОМОВА ІВАНА МАЛКОВИЧА НА ВРУЧЕННІ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

У середині 1980-х улюбленою розвагою кількох молодих поетів була, зокрема, така: комусь із «непосвячених» ми цитували певні знакові рядки й просили відгадати, хто їх написав.

От, наприклад: *«Слова дощем позамивались... І не дощем, і не слова...»* Люди називали і Вінграновського, і ще когось... І як солодко було відкривати їм, що це — Шевченко! І що *«Ми восени таки похожі хоч капельку на образ Божий»* чи, скажімо, *«Готово! Парус розпустили...»* — це теж Шевченко.

Ми хвалилися Шевченком... Як же нам хотілося довести всьому світові, що Шевченко і модерний, і сучасний, адже з нього постійно ліпили тільки селянського романтика й таврувальника панів, понижуючи образ національного генія до постаті бідного кобзаря, що печально пощипує струни кобзи чи бандури.

Я мрію дожити до тих часів, коли дітям у школі перестануть сльозливо оповідати про горопашного кріпака, який служив безправним, безсловесним попідхачем у панів, а змінять парадигму й вестимуть натхненну мову про неймовірного хлопчика, що аж світився великим талантом, який без тата й мами й без, здавалося, жодних шансів на успіх, створив себе сам. І це його світіння бачили всі.

І дітям, і студентам потрібно наголошувати, що сильна та дієва мрія відкриває нам усі шляхи навіть, здавалося б, у найнесприятливішому середовищі, однак для цього треба вперто й каторжно працювати. Тож приклад Шевченка має їх окрилювати, а не вганяти в безнадію. Срібна медаль Академії, академік гравири, високоосвічений юнак, який має шанс продовжити навчання в Римі, — це все про Шевченка. Його чекає феєричне життя: він бачив, як живуть вищі суспільні прошарки, він умів бути франтом, був улюбленцем веселого творчого товариства, адже він не тільки художник, а ще й чудово співає та легко віршує...

Але виявляється, що те його внутрішнє світіння — то не абажурне саяво, то — вогонь правди. Шевченко ні на мить не забуває про своє коріння і про ту неправду, яка панує на його Батьківщині.

Отож і наш із вами святий обов'язок свідчити правду. А правда сьогодні така, що наша держава майже не дбає про українську мову... Нарешті мусить бути закон, який захистить право кожного українця отримувати всі послуги українською мовою.

...Коли в часи Другої світової Черчилль обговорював зі своїми урядовцями бюджет, і вони хотіли урізати видатки на культуру на користь армії, Черчилль обурився. «А що ж ми тоді будемо захищати?» — спитав він.

У моїй скромній книжечці, яку сьогодні удостоєно такої високої відзнаки, є вірш про дивовижну особливість української абетки, яка починається з Ангела, а закінчується Янголом, і вони обидва мовби захищають нашу абетку від А до Я — Ангел і Янгол. Такого немає в жодній мові. Але іноді, на жаль, навіть їхнього захисту замало, бо цей захист повинна гарантувати Українська держава. Й ось коли ми матимемо гідний захист і мови, і держави, тоді нарешті

*...на оновленій землі
Врага не буде, супостата.
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі.*

- А. Визначте тему, мікротеми й основну думку тексту.
- Б. Чи здійснилася мрія І. Малковича про мовний закон в Україні?

3. Складіть тези до тексту вправи 2 за поданим початком.

Тези промови Івана Малковича на врученні Шевченківської премії
Улюблена розвага кількох поетів-початківців у 80-х роках минулого століття — загадування поетичних рядків для відгадування їхнього автора. Солодке відкриття — Шевченко.

...

§ 50

СТИСЛИЙ ПИСЬМОВИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ НАУКОВОГО СТИЛЮ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

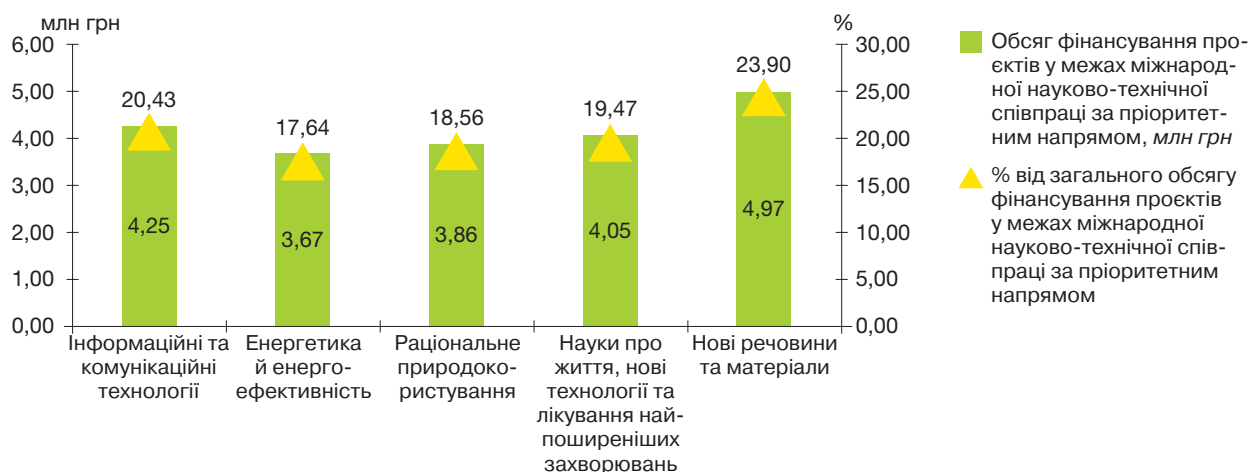
- А.** Уявіть ситуацію: ви вирішили взяти участь у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт Малої академії наук України. У галузі якої науки буде ваше дослідження?
- Б.** Які вміння і навички вам стануть у пригоді?

Стісний перéказ — короткий виклад змісту прочитаного чи почутого зі збереженням основної думки. Щоб стисло переказати інформацію, треба виокремити головне й ущільнити другорядне. У текстах наукового стилю для досягнення точності та логічної послідовності викладу використовують складні речення з різними видами зв'язку.

2. Ознайомившись із діаграмою (автори *Т. Писаренко, Т. Курунда*), виконайте завдання.

Видатки України на проєкти в межах міжнародної науково-технічної співпраці за пріоритетними напрямками (2023 рік)

- А.** Поміркуйте, чому саме такі галузеві напрями є нині пріоритетними для України.
- Б.** Перекажіть зміст діаграми, використавши складне речення з різними видами зв'язку.

До речі...

Щороку в третю суботу травня в Україні відзначають День науки. Свято сприяє вшануванню наукових традицій і досягнень українських учених, адже наука — основа інтелектуального потенціалу нації та її майбутнього.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ВІДКРИТТЯ РЕНТГЕНІВСЬКИХ ПРОМЕНІВ

8 листопада 1895 року німецький професор фізики Вільгельм Рентген відкрив промені невідомого походження, які назвав *X-променями*. Це відкриття було значним внеском у розвиток фізики та хімії і змінило багато положень класичної фізики.

Найбільш ранні дослідження променів, нині відомих як рентгенівські, датовані 1880 роком, коли англійський фізик Вільям Крукс разом зі своїм асистентом німцем Йоганном Гітторфом виявив, що фотопластини, розміщені біля газорозрядних трубок, «засвічуються» або містять якісь незрозумілі обриси й тіні. Не знайшовши причини цього явища, вони не стали його досліджувати.

1877 року український фізик Іван Пулюй, професор Празького технічного університету, експериментуючи з газорозрядними трубками низького тиску власної конструкції, також виявив аналогічне явище. 1896 року опублікував якісні знімки різних предметів, скелета жаби та дитячої руки, отримані ним під час експериментів. Будучи особисто знайомим із В. Рентгеном, І. Пулюй вів із ним наукове листування.

В. Рентгена зазвичай вважають винахідником X-променів, бо він став першим систематично їх вивчати. Досить швидко рентгенівські промені почали застосовувати в медицині. 11 січня 1896 року англійський лікар Джон Едвардс із Бірмінгема використав рентгенівський знімок для пошуку голки, що застрягла під шкірою пацієнтки, а в лютому цього ж року Гілман Фрост із Дортмундського коледжу — для правильного лікування перелому. При цьому він застосував катодну трубку професора І. Пулюя, яка, як виявилось, була єдиною з відомих на той час, що давала інтенсивне рентгенівське проміння.

За своє відкриття 1901 року В. Рентген отримав першу Нобелівську премію з фізики, по яку відмовився їхати до Швеції через зайнятість (*О. Дубенко*).

- А.** Визначте тему, головну думку тексту, стиль і тип мовлення.
- Б.** Поясніть лексичне значення незрозумілих слів.
- В.** З'ясуйте роль у тексті складних речень із різними видами зв'язку.
- Г.** Які частини тексту можна об'єднати, які — узагальнити, а які — вилучити для стислого переказування?
- Д.** Самостійно підготуйте й запишіть складний план стислого переказу тексту.

4. Повторно прочитайте текст «Відкриття рентгенівських променів» і письмово перекажіть його, використавши складні речення з різними видами зв'язку.

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Які життєві ситуації потребують навичок сприймання письмової інформації?
Б. Розпізнайте на світлинах таблицю, схему, текст.

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

PISA-2022: ОСНОВНІ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ 15-РІЧНИХ ПІДЛІТКІВ У КРЕАТИВНОМУ МИСЛЕННІ

Міжнародне дослідження якості освіти PISA (Program for International Student Assessment), започатковане Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 1997 р., оцінює грамотність 15-річних учнів / учениць у таких освітніх галузях, як читання, математика та природничо-наукові дисципліни, і визначає ступінь оволодіння підлітками здатністю застосовувати власні знання та вміння в реальних життєвих ситуаціях.

Дослідження проводять за циклами — що три роки. Поточний цикл був восьмим. Україна вперше долучилася до програми PISA у 2018 р., у 2022 р. взяла участь удруге.

Однією з особливостей PISA є те, що, крім оцінювання з трьох ключових предметних галузей, зосереджено увагу також на інших актуальних галузях, які, за переконаннями фахівців, є критичними для сучасної молоді людини. Інноваційною галуззю восьмого циклу моніторингу стало «Креативне мислення» (Creative Thinking).

В оцінюванні PISA-2022 з креативного мислення Україна має середній результат — 27 балів, тому посідає в діапазоні рангів позиції між 32-ю та 42-ю серед 64-х країн / економік. Середній показник для України на 6 балів нижчий за середній показник по країнах ОЕСР (33 бали).

В Україні з креативного мислення 59 % учнівства досягає базового рівня 3 або вищих, причому кожний четвертий 15-річний підліток показує успішність саме на рівні 3. Такі учасники моніторингу демонструють здатність генерувати відповідні ідеї для простих і помірно складних завдань на вираження ідей та

розв'язання проблем. У середньому по країнах ОЕСР майже 79 % учнівства досягло рівня 3 або вищих. Найбільше учнів / учениць, які подолали базовий поріг, в Естонії (89 %), а найменше — у Болгарії (39 %).

Найвищих рівнів 5 або 6 в Україні досягають 13 % учнів / учениць. На цих рівнях учнівство демонструє здатність генерувати, оцінювати й удосконалювати креативні ідеї в різноманітних і складних завданнях. У середньому по країнах ОЕСР більш ніж кожен четвертий підліток досягає таких рівнів. Кожен третій в Естонії та Польщі є найкращим у креативному мисленні.

Найнижчий результат із креативного мислення (на рівні 1 або нижче) мають 18 % українських учнів / учениць. Підлітки на цьому рівні можуть створювати дуже прості візуальні дизайни, використовуючи шаблонні ідеї як основу для своєї відповіді. У середньому по країнах ОЕСР найнижчий результат має не більше 8 % учнівства.

Досліджено також зв'язок двох результатів — з креативного мислення і математики. У середньому по країнах ОЕСР близько 28 % варіації таких результатів можна однозначно пов'язати з успішністю учнівства з математики. В Україні найбільша серед країн — учасниць дослідження частка варіації (33 %), яка пояснюється лише успішністю з математики. Однак це свідчить, швидше, про те, що учні / учениці з низькими результатами в креативному мисленні не досягають високих результатів також і з математики (із сайту Українського центру оцінювання якості освіти. База даних PISA–2022).

А. Визначте тему, головну думку тексту, стиль і тип мовлення.

Б. Перетворіть текстову інформацію на графічну — схему, таблицю, графік (на вибір; у зошиті чи за допомогою комп'ютерних технологій).

3. Дайте відповіді «так — ні» за змістом тексту вправи 2 (усно).

1. PISA оцінює грамотність учнівства із читання, математики та креативного мислення.

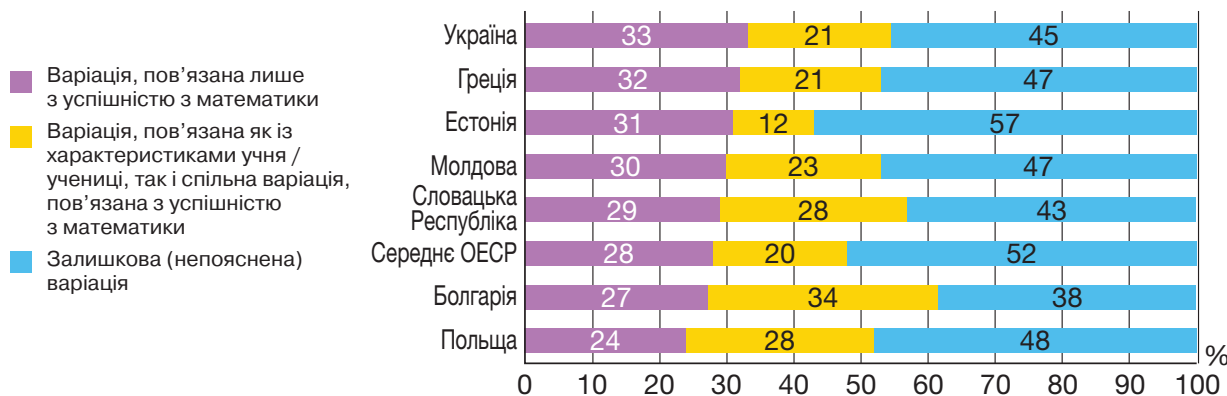
2. Ключове слово тексту — *дослідження*.

3. У програмі PISA беруть участь школярі всіх вікових груп.

4. Базового рівня 3 з креативного мислення в Україні досягли 59 % учнівства.

5. Середній результат України з креативного мислення — 27 балів.

6. Діаграма відповідає змісту останнього абзацу.

1. Прочитавши телефонне повідомлення, виконайте завдання.

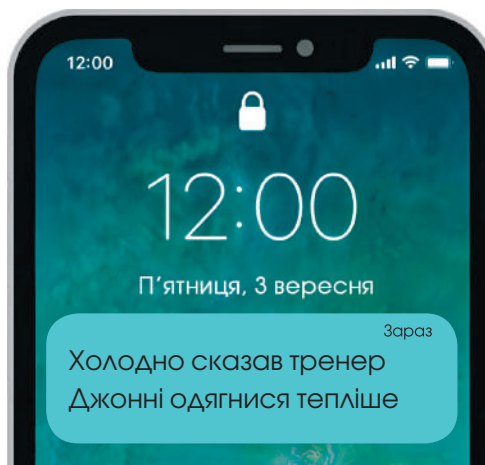
Холодно сказав тренер: «Джонні, одягнися тепліше».

Холодно сказав тренер Джонні: «Одягнися тепліше».

«Холодно! — сказав тренер. — Джонні, одягнися тепліше».

«Холодно! — сказав тренер Джонні. — Одягнися тепліше».

- А.** Визначте слова, які належать тренерові. Прочитайте їх.
- Б.** Прочитавши варіанти цього sms-повідомлення, розкажіть, як розділові знаки впливають на зміст написаного.

Пряма мова — це передане дослівно чуже мовлення. Пряму мову супроводжують слова автора. Слова автора вказують на того, кому належить пряма мова. Слова автора можуть передавати й обставини, за яких відбувається мовлення. Пряма мова може бути оформлена як одним реченням, так і кількома. Наприклад: *«Цікаво! Вельми цікаво, — гладив він борідку. — Ширина плечей — майже 70 см. Отож, Іване, я чекаю вас завтра на перше тренування»* (О. Гаврош). Слова автора можуть стояти перед прямою мовою, після неї, а також усередині. Слова автора треба вимовляти з розповідною інтонацією. Пряма мова може бути як розповідним, так і питальним чи спонукальним реченням, які потрібно читати з відповідною інтонацією. Крім того, пряма мова може бути як емоційно забарвленою (оклична вимова), так і нейтральною. Після слів автора треба робити паузу, а потім читати пряму мову з інтонацією, яка залежить від мети висловлювання та від емоційного забарвлення. Після прямої мови слова автора вимовляємо зі зниженою інтонацією.

Для схематичного зображення речень із прямою мовою використовуємо такі символи: **А (а)** — слова автора; **П (п)** — пряма мова.

Схема	Приклад
А: «П».	Тренер Олег укотре наполягав: «Тримай штангу рівно».
А: «П!»	Учень вигукнув: «Дуже важко!»
А: «П?»	Олег запитав із відтінком іронії: «А ти думав, що буде легко?»
«П», — а.	«Знав, що буде важко, але ж не настільки», — зітхнув учень.
«П!» — а.	«Терпи, козаче!» — кинув своє звичне повчання Олег.
«П?» — а.	«А ще довго мучитися?» — благально промовив Денис.

Схема	Приклад
«П, — а, — п».	«Мука й тренування, — зауважив тренер, — це різні поняття».
«П! — а. — П».	«Та я жартую! — емоційно вигукнув Денис. — Треба водою заправитися».
«П? — а. — П».	«А може, краще молоком? — кепкує Олег. — У твоєму віці я пив молоко замість води».
«П, — а: — П».	«Он від чого така гора м'язів, — здивувався Денис і додав: — Мабуть, почну пити молоко».

Зверніть увагу на останню схему в таблиці. Якщо слова автора складаються з двох частин («сказав і додав», «промовив і докинув», «спочатку запитав боязко, а потім уже сміливіше додав» і под.), то після них треба поставити двокрапку й тире, а другу частину прямої мови почати з великої букви.

Якщо пряма мова починається з абзацу, то її в лапки не беремо, а ставимо перед нею тире, наприклад: *Степан озирається і, ніби вперше помітивши Шепталову сваволю, люто блимає з-під рудих брів:*

— Ах ти ж, ледаче зілля!

Батіг злітає в червонясте небо, довгий і в'юнкий, тонким дротяним охвістям безжально обвіває Шепталові спину й гостро впирається в тіло (В. Дрозд).

2. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. «Це я, ваш Пірат, упізнаєте?» — гавкав він крізь сльози. 2. Далі я подумав, дивлячись на ластівок: «От коли б повипадали з кубла ластовенята! Я зараз же нагодував би їх мухами й хлібом, аби тільки ластівка бачила, на які діла я здатний, і розказала Ісусу Христу». 3. «Що ж його зробить? — думав я, залишивши ластівок. — Піду на вулицю шанувати великих людей. Дід казав, що за це прощається багато всяких гріхів на тім світі». 4. Пірат прокинувся та гавкнув спросоння: «А хто там бігає по двору?» (О. Довженко). 5. «Чого я перекладаю, коли ж можу фейлетони писати! А потім — письменником можна бути. Он скільки письменників різних є, а я ще не письменник. Кваліфікації, — думаю собі, — у мене особливої немає, бухгалтерії не знаю, що я, — думаю собі, — робитиму?» 6. А я ото лежу, було, під ліжком, тремтю, носом сьорбаю і думаю печально: «Господи! Чого тільки не доводиться переживати через ту літературу?!» 7. А мати, було, лається: «Яка ото лиха година картоплю підриває?» (Остап Вишня).

А. Визначте, де слова автора, а де пряма мова.

Б. Прокоментуйте розділові знаки в реченнях.

В. Поміркуйте, чому Остап Вишня використав неправильну форму *тремтю* (замість *тремчу*).

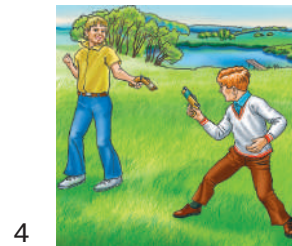
Фейлетон — 1) невеликий літературно-публіцистичний твір, у якому висміюють і засуджують якісь недоліки, потворні явища суспільного життя; 2) заст. критична стаття про мистецтво, музику, літературу.

3. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. До речі зазирнув до купе провідник мені здається зараз ваша станція молоді люди (*Я. Стельмах*). 2. Дід якось нагадав вельможному за плату але той лише розреготався та крізь сміх сказав То це ж Дем'яне завелика честь коли пан винен мужикові! Чи тобі не досить її? (*М. Стельмах*). 3. А для чого якомусь там опудалу така розкішна сомбрера? міркував Федько присипляючи свою совість Страхатиме горобців і без бриля а Вітьці на відповідальне побачення позаріз треба... Та зрештою я не краду бриль а тільки позичаю... 4. Жаль звичайно серенади буркнув Федько й смачно позіхнувши додав Ходімо спати а завтра щось придумаємо (*В. Чемерис*). 5. Не ймення тебе красить а ти його краси говорили козаки. 6. Батько звичайно в такому випадку грозив Павлусеві пальцем а до Ганни промовляв Козир-дівка! Тебе лише в посли слати... (*А. Чайковський*).

А. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

Б. Згадайте назви художніх творів, з яких використано речення, й упізнайте героїв і героїнь на ілюстраціях.

4. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. Ясність — головне достоїнство мови (*Арістотель*). 2. Мовчання — золото (нар. тв.). 3. Не завжди говори, що знаєш, але завжди знай, що говориш (*Клавдій*). 4. Найбільша розкіш — це розкіш людського спілкування (*А. де Сент-Екзюпері*). 5. Заговори, щоб я тебе побачив (*Сократ*).

А. Складіть і запишіть речення з прямою мовою, використавши подані вислови й самостійно дібравши слова автора.

Б. Побудуйте схему до кожного речення.

5. Виконайте завдання в тестовій формі.

Реченню *Стійте вигукнув Остап і додав Треба зачекати на підмогу* (розділові знаки пропущено) відповідає схема

А «П!» — а.

Б «П! — а. — П».

В «П, — а: — П».

Г «П! — а: — П».

6. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

- А. За зображеною ситуацією складіть і запишіть текст (п'ять–сім речень). За потреби використайте опорні слова.

Опорні слова:

черга,
крайній,
останній,
пані,
молодий чоловік,
шановний / шановна,
неподобство,
неввічливий / неввічлива,
вибачте.

- Б. Запишіть речення, що відповідають поданим схемам.

1. А: «П?» 2. «П, — а, — п».

7. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

кажу́

закінчи́ти

навести́

зру́чний

фахови́й

8. Прочитавши речення, виконайте завдання (розділові знаки пропущено).

1. Іване перервав хтось урешті тишу Розкажи-но як тебе жінка би́ла та як ти від неї забіг аж сюди (М. Коцюбинський). 2. Не великий пан одчиниш і сам каже Вернигора (нар. тв.). 3. Слухай-но дурепо обірвав її проповідь Орел Не тому загинула премудра твоя прабаба що літала а тому що взялася не за свою справу (Г. Сковорода). 4. Ох каже як не гріх котам таких малесеньких безвинних не жаліти! І їм же хочеться на світі жити... (Л. Глібов). 5. Оце повісьте в корчмі аби лицарів до бою надихало сказав радник із відчутно пригаслим настроєм і вже відходячи докинув Так мені голову замакітрити! (Ю. Винничук). 6. Дивна дівчина думалося йому раз по разу Такої я ще й не видав ніколи! 7. Розстановивши ціле товариство Максим дав ось який розпорядок Тепер помолімося кому хто знає а потім разом заграймо в роги (І. Франко). 8. Перед брамою пастушок поклонився та промовив Вельмишановна брамо чи була б ти така ласкава й випустила нас на волю бо тільки ти можеш нас випустити (Е. Андіївська). 9. Заповідник далеко звідси відповів дядько Сюди із заповідника лосі не бігають (Є. Гуцало).

- А. Випишіть лише речення з прямою мовою та розставте в них розділові знаки.

- Б. Побудуйте схеми до виписаних речень.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Мама попросила: «Сину, купи вишні для вареників».

Мама попросила, щоб син купив вишні для вареників.

- А.** У якому реченні наявний ефект вашої присутності під час розмови мами із сином?
- Б.** Поміркуйте, якими засобами досягнуто цей ефект.

Щоб передати зміст мовлення якоїсь особи, крім прямої мови, використовуємо й *непряму*.

Непряма мова — це чуже мовлення, передане не дослівно, а тільки зі збереженням основного змісту.

Речення з непрямою мовою за будовою є складним. Перша його частина — це слова автора, а друга — непряма мова, що приєднана за допомогою сполучника чи сполучного слова (займенника або прислівника).

Заміна прямої мови непрямою

А: «П — розповідне речення».	→ [], (що).
Олег сказав: «Я в хорошій формі».	→ Олег сказав, що він у хорошій формі.
А: «П — спонукальне речення».	→ [], (щоб).
Інна попросила: «Приготуйте сік».	→ Інна попросила, щоб їй приготували сік.
А: «П — питальне речення?»	→ [], (хто, що, який, чий, коли, де, чи).
Іван усе випитував: «Коли починати?»	→ Іван усе випитував, коли починати.
Ольга запитала: «Це місце зайняте?»	→ Ольга запитала, чи це місце зайняте.

Коли пряму мову замінюємо на непряму, то можуть змінюватися форми дієслів (*плануєте* → *планує*), а також займенники (*ви* → *вона*). Наприклад: *Журналіст запитав у співачки: «Де Ви плануєте відпочивати?»* → *Журналіст запитав у співачки, де вона планує відпочивати.*

Непряму мову приєднуємо сполучником **чи**, якщо пряма мова виражена питальним реченням без питальних слів. Наприклад: *Він запитав: «Допомогти?»* → *Він запитав, чи допомогти.*

2. Прочитавши речення, визначте, які з них містять пряму мову, а які — непряму.

1. Пабло Пікассо сказав про творчість Марії Примаченко: «Я схилиюся перед цим дивом — мистецтвом геніальної українки» (І. Кагарлицький). 2. Емма

Андієвська на презентації своїх робіт якось розповідала, що герої її картин народжуються вві сні (*І. Мовчан*). 3. Під час однієї розмови Кузьма згадав, що його машина нагадує будинок на колесах (*К. Осадча*). 4. «Мені було п'ятнадцять, коли я вперше зайшов до боксерської зали», — поділився цим фактом Олександр Усик (*із журналу «Boxing news»*). 5. Ольга Фреймут розповіла, що виховувати доньку Злату їй допомагає мама (*Г. Коваленко*).

3. Прочитавши речення, доведіть, що вони містять непряму мову.

1. Святослав Вакарчук повідав, що на творчість його надихають і люди, і події (*О. Синенко*). 2. Відомий плавець Денис Силантьєв повідомив, що на Оболонській набережній у Києві відбудеться акція «День чемпіона» (*з інтернету*). 3. Під час онлайн-конференції олімпійська чемпіонка Лілія Подкопаєва розповіла, що вона фінансово незалежна, має пошану, визнання та любов (*С. Сергієнко*).

4. Перебудуйте речення з прямою мовою на речення з непрямою та запишіть їх.

1. Меценат Богдан Ханенко говорив: «Творіння геніїв своєю суттю не повинні належати лише тим, чиєю власністю вони є». 2. Письменник Володимир Короленко сказав: «Людина створена для щастя, як птах для польоту». 3. «Слово коханої людини лікує краще, ніж усі лікарі світу, — якось сказав Аль Пачіно, а потім додав: — І вбиває швидше за всіх катів».

5. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Українська письменниця Емма Андієвська розповідала що до шести років узагалі не володіла українською мовою (*В. Агеєва*). 2. Рухи живих стихій майже не вловимі для пензля бо писати блискавку порив вітру сплеск хвиль неможливо з натури казав Іван Айвазовський (*О. Ламонова*). 3. Агатангел Кримський жартував зазвичай що легше перелічити ті мови котрими він не володіє (*Л. Семака*). 4. Українка врятувала «Мадам Баттерфляй» повідомила преса про Соломію Крушельницьку (*Л. Громовенко*). 5. Григорій Сковорода писав що людина коваль свого щастя.

6. Утворіть чоловічі імена по батькові, запишіть їх у дві колонки: 1) на **-ович**; 2) на **-йович**.

Євген, Андрій, Лаврентій, Григорій, Олег, Роман, Леонтій, Аркадій.

З перших букв записаних слів складіть чоловіче й жіноче ім'я.

7. Прочитавши текст, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

В інтерв'ю «Світському життю» Тіна Кароль розповіла про свій перший заробіток. Щоб купити собі солодоців у дитинстві вона колядувала. Артистка згадує що разом із сусідками обходила всі квартири свого дев'ятиповерхового будинку співаючи колядку «Нова радість стала». Тоді я навіть не мріяла бути співачкою мені було років сім-вісім щиро зауважила

Тіна. А потім зазначила що вирішила стати артисткою аж у дванадцять років (за М. Габрук).

- А. Знайдіть і випишіть речення з непрямою мовою.
- Б. Розставте розділові знаки.

8. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Увідповідніть героя / героїню з реплікою.

1

2

3

4

- А «...буду я до темниці приходжати, темницю відмикати...»
- Б «Тебе ж, мила, не забуду, поки жив на світі буду».
- В «...хоч би й дурний, так хіба не можу женитися?»
- Г «Як би його прийняти: чи ходячи, чи стоячи, чи сидючи?»
- Д «Оджени свою Маньку вбік, щоб не заважала».

2. Прямую мову в реченні *Учитель повідомив: «Не тільки я, а й кожний учень повинен висловити свою думку про твір»* правильно передано непрямою в рядку

- А Учитель повідомив, що не тільки я, а й кожний учень повинен висловити свою думку про твір.
- Б Учитель повідомив, що не тільки він, а й кожний учень повинен висловити його думку про твір.

- В** Учитель повідомив, що не тільки він, а й кожний учень повинен висловити свою думку про твір.
- Г** Учитель повідомив, що не тільки він, а й кожний учень повинен висловити мою думку про твір.

9. Передайте репліки літературних героїв / героїнь непрямою мовою, увівши до складних речень. Запишіть їх, використовуючи довідку.

Довідка. Проня («За двома зайцями»), Маруся («Маруся Богуславка»), Стецько («Сватання на Гончарівці»), Ява («Тореадори з Васюківки»).

10. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

моє день народження
задавати питання
бажаючи поспілкуватися

Правильно

мій день народження
ставити запитання
охочі поспілкуватися

11. Перекажіть анекдот, замінивши пряму мову непрямою.

Хворий на операційному столі звертається до хірурга: — Скажіть, лікарю, чи зможу я після операції грати на скрипці?

Лікар заспокоїв пацієнта: — Зможете!

Хворий радісно повідомив: — Дивно! А до операції не вмів.

12. Перебудуйте речення з прямою мовою на речення з непрямою. Запишіть їх.

1. Григорій Сковорода писав: «З видимого пізнавай невидиме». 2. Володимир Сосюра наполягав: «Любіть Україну, як сонце, любіть!» 3. Бабуся каже: «Поїж ріденького». 4. Ректор Паризької академії танцю Серж Лифар говорив: «Я українець, і Батьківщина моя — Україна». 5. У своїх творах Олександр Довженко радив: «Поспішайте творити добро».

Поштова марка,
присвячена
Г. Сковороді.
1997 р.

§ 54

КОНСПЕКТУВАННЯ СПРИЙНЯТОГО НА СЛУХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ТЕКСТУ

1. Розглянувши ілюстрації, виконайте завдання.

1

2

3

4

А. Відновіть послідовність етапів конспектування тексту (складання плану, сприйняття на слух, конспектування, осмислення почутого) (*усно*).

Б. Набуттю яких умінь і навичок сприяє конспектування?

Конспектування — процес стислого запису прочитаного чи прослуханого, в основі якого — прийом змістового згортання тексту. Конспектування сприяє набуттю вмінь і навичок визначати особливості будови тексту, основної та другорядної інформації, простежувати логічність і послідовність викладу, а також є дієвим способом для запам'ятовування почутого / прочитаного. Конспект можна створити у формі тексту, малюнка, таблиці, схеми, діаграми тощо. Часто вживане слово рекомендовано позначати першою великою буквою (*підліток* — *П.*).

2. Прочитавши текст, ознайомтеся зі зразком його конспектування.

ДЕНЬ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

15 квітня традиційно відзначають День підтримки підліткової літератури, який покликаний популяризувати підлітковий літературний контент.

Підліткова література («Young Adult») — один із найбільш популярних літературних напрямів на Заході.

🌐 Згідно з термінологією, яку застосовують в ООН, підлітки — це особи віком 10–19 років. Ранній підлітковий вік — 10–14 років, пізній — 15–19 років.

🧠 Психофізіологічна градація підліткового віку:

- 11–13 років — молодший підлітковий, або вік максимальної вразливості.
- 14–17 років — власне підлітковий вік (відбуваються суттєві структурні зміни в організмі дитини). Для цього періоду характерні складні переживання.
- 17–25 років — старший підлітковий вік (до 25 років збільшується в об'ємі мозок).

📖 «Young Adult» — література, яка вибудовується саме навколо читачів-підлітків. Вони люблять асоціювати себе з персонажами, тому одна з особливостей

літератури цієї вікової групи — головними персонажами майже завжди є підлітки. При цьому герой / героїня не ідеальні, а зі своїми недоліками, дивацтвами, іноді це аутсайтери. Такі персонажі викликають співчуття та прихильність аудиторії.

📖 До сюжетних особливостей літератури для підлітків належить багатоплановість, напруженість, інтрига у вступі та щаслива кінцівка, еволюція головного героя / головної героїні, що сприятиме подальшому існуванню персонажа поза твором, зокрема у творчості фанатів. Цікавить підлітків і мова твору, а саме: зрозумілий стиль викладу, почуття гумору.

✓ Серед популярних підліткових тем і проблем — любов, світ дорослих, учинки й наслідки, прийняття себе, спілкування з однолітками тощо.

✳ Книжки для підлітків можуть бути будь-якого жанру, але особливо популярні: графічний роман (комікс), ранобе, манга, фентезі, антиутопія, кіберпанк, любовний роман, сплатерпанк, технотрилер (фейсбук-сторінка «День за днем»).

#День_підтримки_підліткової_літератури #SupportTeenLiteratureDay

Зразок конспектування тексту

I. Назва статті: День підтримки підліткової літератури.

II. Джерело: фейсбук-сторінка «День за днем».

III. План тексту

1. День підтримки підліткової літератури (П. л.) — 15 квітня. Мета.

2. Поняття «підлітки», вікова класифікація.

3. Психо-фізіологічна градація підліткового віку (П. в.).

4. Особливості підліткової літератури (персонажі, сюжет, мова, теми / проблеми, жанри).

5. Гештег.

IV. Орієнтовний конспект тексту.

Конспект-таблиця

теза	15 квітня — День підтримки П. л. Мета — популяризація літконтенту.				
факт 1	На Заході — «Young Adult». За ООН, підлітки — особи 10–19 років.				
	ранній П. в. — 10–14 р.		пізній П. в. — 15–19 р.		
факт 2	Психофізіологія П. в.				
	молодший П. в.	власне П. в.		старший П. в.	
	11–13 р.	14–17 р.		17–25 р.	
факт 3	Особливості П. л.				
	персона- жі	сюжет	мова	теми / проблеми	жанри
приклади	підліток- аутсайдер	багатоплановість, напруженість, інтрига, хепіенд, еволюція героя / героїні, творчість фанів	виклад, гумор	любов, дорослі, учинки /наслід- ки, прийняття, спілкування	комікс, ранобе, манга, фентезі, антиутопія, кі- берпанк, любов- ний роман, жахи, технотрилер
висновок	#День підтримки підліткової літератури #SupportTeenLiteratureDay				

Знайдіть і послухайте в ютубі відеоролик «МОЇ. Історія #7 — Іван Малкович» (4 хв 43 с). Повторно прослуховуючи, законспектуйте його (за зразком впр. 2).

1. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Під час майстер-класу з культури мовлення одна поважна пані мені закинула:
— Ви сказали **виберіть** правильну відповідь, а українською треба — **обирати**, та й слово **ждати** теж не українське.

— Дозвольте з вами не погодитися, — миттєво відреагував я.

Добре, що багато творів знаю напам'ять, тож не розгубився та процитував:

Можна все на світі **вибирати**, сину,

Вибрати не можна тільки Батьківщину.

А ось іще уривок:

У хмельні смеркання мавки чорноброві

Ждатимуть твоєї ніжності й любові.

— Я зараз процитував нашого славного класика Василя Симоненка. А ви кого? В аудиторії запанувала тиша... (О. Травневий).

А. Яку роль в описаній ситуації відіграли цитати?

Б. Доберіть до слів *вибирати* й *ждати* спільнокореневі слова.

Цитата — це дослівний уривок із тексту, який використовуємо в іншому тексті для підтвердження чи пояснення якоїсь думки.

Спосіб введення цитати в текст	Оформлення на письмі	Приклад
1. За допомогою слів автора, як при прямій мові	узяти в лапки (як прямої мови)	<i>Григорій Сковорода про значення часу так сказав: «З усіх утрат утрата часу найтяжча».</i>
2. Як частина речення	зробити запис із малої букви в лапках (у середині речення)	<i>Нарешті я збагнув слова Дідро, що «сумніви — перший крок до філософії».</i>
3. Неповна цитата (уривок)	узяти в лапки (як прямої мови), а на місці пропущених слів поставити три крапки	<i>М. Рильський говорив: «Мова — утілення думки ... любимо її, вивчаймо її, розвиваймо її!»</i>
4. Як епіграф або віршові рядки (як строфу)	зробивши відповідний відступ, записати з великої букви (без лапок)	<i>Спочатку було слово. Біблія Павло Тичина майстерно використовує неологізми у своїх поезіях: Не дивися так привітно, Яблуновоцвітно.</i>

Якщо вказівка на джерело йде після цитати, то її беремо в дужки, а крапку ставимо після них, наприклад: «90 % наших турбот стосується того, що ніколи не станеться» (М. Тетчер).

Коли цитуємо рядки з вірша, то автора записуємо з нового рядка, наприклад:

*І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь, —*

писав Тарас Шевченко.

Указівку на автора або джерело епіграфа **треба записувати** в наступному рядку (праворуч) **без дужок і без крапки** (приклад див. у таблиці).

- 2.** Прочитавши речення, визначте, за яким правилом використано й оформлено цитату в кожному з них (укажіть номер правила, що в таблиці).

1. Прислухайтесь до слів Й. В. Гете, який сказав, що «перемоги вчать наївних, а поразки — мудрих». 2. Демокріт зауважив: «Щоб досягти великого, треба починати з малого». 3. «Фізична праця допомагає позбутися душевного болю» — ці слова Ларошфуко стали афоризмом. 4. «Будьте самоуками, — заповідав Т. Лео, — не ждіть, поки вас навчить життя». 5. Шевченків «Заповіт» закінчується словами: «...Не забудьте пом'янути незлим тихим словом». 6. Художній паралелізм підсилює емоційність у пісні «Чи не той то хміль»:

Гей там річка,
Через річку глиця —
Не по однім ляшку
Зосталась вдовиця.

До речі... Гли́ця — багатозначне слово.

- Прочитавши словникову статтю, визначте, з яким значенням ужито це слово в останній цитаті вправи 2.

Гли́ця, -і, жін.

- Листя деяких дерев у вигляді голок, шпильок; хвоя.
- Велика дерев'яна голка, на яку нанизують листя капусти, тютюну тощо.
- діал.* Поперечна планка, яка що-небудь з'єднує.
- діал.* Місток, зроблений із колод; кладка.
- архіт.* Виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів тощо; балясина.
- Лінійка, що розділяє верхню та нижню основи килима під час ткання.

- 3.** Прочитавши текст, знайдіть у ньому цитати та прокоментуйте способи оформлення їх на письмі.

Мир — передумова самого життя. Лише за його умови можемо будувати плани, досягати мети. Мир дає вірчі грамоти всьому живому: звично називаємо цим словом і саму Землю з усім, що на ній існує. Коли кажуть: усім миром, мають на увазі колективну, спільну працю; з миру по нитці — у значенні «з кожного потроху»; а вирішувати миром — «спільно». Тож мир — це всі ми. І тому маємо боронити його, кожний у свій спосіб, стаючи миротворцями.

Кожному з нас да́но творити мир як окрасу власного дому, своєї родини, що передбачає злагоду й лад між усіма рідними. Адже сутність миру — порозуміння, уміння домовлятися, зважати на думку інших. Одне слово, чинити відповідно до заповіді Божої: «Люби ближнього свого, як себе самого» (за О. Гойденко).

4. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Мій улюблений герой козак Голота бо він не боїться ні огня ні меча ні третього болота. 2. В. Сухомлинський писав Знання без виховання меч у руках божевільного. 3. Ідею пізнай себе самого розвинув у своїй філософській творчості Григорій Сковорода. 4. Ми це не безліч стандартних «я» а безліч всесвітів різних В. Симоненко. 5. ...І вражою злою кров'ю волю окропіте у цих Шевченкових словах звучить заклик до боротьби покріпаченого народу (з інтернету).

5. Складіть речення, процитувавши подані вислови різними способами (див. с. 138–139).

1. Скільки зла таїться всередині за гарною подобою: гадюка ховається в траві (Г. Сковорода). 2. Час гоїть усі рани (Ф. Ніцше). 3. Ми знаємо, хто ми є, але не знаємо, ким ми можемо бути (В. Шекспір). 4. Навчання ніколи не вичерпує розуму (Л. да Вінчі). 5. Людині потрібно два роки, щоб навчитися говорити, і шістьдесят років, щоб навчитися тримати язик за зубами (Л. Фейхтвангер).

6. Заверште речення однією із цитат Коко Шанель і запишіть.

1. Усім людям властиво помилятися, але навмисне не треба цього робити, адже

2. Як важливо, коли потребують твоїх знань і вмінь, коли тільки від тебе залежить успіх компанії, у якій працюєш, але

Вислови Коко Шанель:

«Усе в наших руках, тому їх не можна опускати».

«Щоб бути незамінною, треба весь час змінюватися».

«Будь господарем своєї волі й слугою своєї совісті».

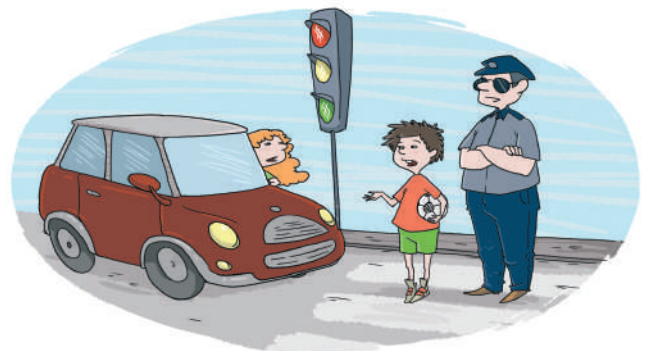
«Життя не костюм: його не можна перекроїти».

«Жінка не може бути щасливою, якщо її не люблять».

7. Розглянувши ілюстрацію, виконайте завдання.

A. Опишіть ситуацію, зображену на ілюстрації, уживши непряму мову й цитату. За потреби використайте опорні фрази.

Опорні фрази:

- Він несподівано вискочив на перехід!
- Цей перехід для мене! Я пішохід!
- Пункт 4.14 ПДР: «Пішоходам заборонено виходити на проїзну частину, не переконавшись у відсутності небезпеки для себе й інших».

Б. Прочитайте діалог за ролями.

- 8.** Напишіть роздум (п'ять–сім речень) на тему «Роль праці в житті людини», використовавши як цитати вислови з рубрики «Культура слова».

- 9.** Запам'ятайте народні вислови.

Праця людину годує, а лінь марнує.

Щоб рибу їсти, треба у воду лізти.

Під лежачий камінь вода не тече.

До речі...

Щоб бути переконливими в спілкуванні, використовуйте цитати. Особливу роль вони відіграють у міркуваннях. Наводячи аргументи (докази) на підтвердження своєї позиції, підкріплюйте їх цитуванням авторитетних людей: філософів, письменників, полководців, науковців та ін. Це надасть вашим словам ваги, змусить співрозмовників слухати вас уважніше. Тож протягом усього життя запам'ятовуйте цікаві фрази й уживайте їх із користю.

- 10.** Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Без усякої іншої науки ще можна обійтися писав Срезневський без знання рідної мови обійтися не можна. 2. О. Довженко вважав що лише сильним дано право на безсмертя. 3. І. Франко наголошував Лиш боротись значить жить. 4. Гр. Тютюнник був переконаний що ...кожний письменник вибирає собі тему найближчу найріднішу... 5. Життя мені всміхалося говорив І. Франко а діти були тим весняним промінням яке зігрівало моє серце. 6. Укотре чую від бабці народну мудрість Що посієш те й пожнеш. 7. Основна думка послання Т. Шевченка «До Основ'яненка» звучить у рядках

Наша дума наша пісня
Не вмере не загине...
От де люде наша слава
Слава України! (з інтернету).

До речі...

Слово *мудрагель* має той самий корінь, що й прикметник *мудрий*.

- Прочитайте словникову статтю та прокоментуйте маркування *розм.* та *ірон.*

Мудрагел, -я, чол., розм., ірон. Той, хто багато роздумує, обмірковує: *Та я вже бачила таких мудрагелів* (А. Свидницький).

§ 56

ВИБІРКОВИЙ УСНИЙ ПЕРЕКАЗ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ (за самостійно складеним планом)

1. Розглянувши світліни, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Визначте, у яких випадках доречно застосовувати вибірккову інформацію.
- Б.** Яка із зображених ситуацій мовлення потребує інформації, що відповідає на питання *скільки?*, а яка — *о котрій?*

Під час переказування тексту з діалогом треба пряму мову замінювати непрямою. У таких реченнях слова автора стають головним реченням, а пряма мова — підрядним. Непряму мову, що завжди стоїть після слів автора, можна приєднувати до них сполучниками *що, ніби, щоб, чи*, а також сполучними словами *хто, що, який, чий, коли, де, ніби*.

2. Прочитавши новелу, виконайте завдання.

ГЕРМЕС ПРАКСИТЕЛЯ

Поїзд зупинився в полі й стояв довго. У вагоні першого класу було веселе товариство жінок, які їхали на бал. У середньому купе біля вікна сидів юний офіцер у пелерині, напроти нього — цивільний грубий панок. Увагу жіночого товариства захопив офіцер.

Три красуні не зводили з нього очей.

Середня зауважила:

— Якийсь невблаганний смуток впився в його душу.

Золотоволоса білявка зітхнула й додала:

— Шия з головою творять одну лінію. Упасти в його обійми — можна вмерти. Гермес Праксителя.

Грубий панок був схожий на бочку. Він почав розмову про природність контрастів, про війни за всіх часів і в усіх народів.

На доказ своїх слів панок сказав, що хоча на далеких фронтах летється тепер кров і трупи вкривають землю, життя іде своїм шляхом і незмінним порядком.

Пракситель. Гермес із немовлям Діонісом

Голос панка гудів із рішучою самовпевненістю, як барабан. Офіцер дивився на нього спідлоба, у його очах загравав глумливий усміх, на лиці з'явилися плями.

— Війна — це проклята підлота й ганьба людства, — процідив юнак.

Панок витріщив очі.

— Як це?! Так говорить офіцер про святу справу, яка рятує Вітчизну від ворога? Це ж бунт проти національної етики й богохульство проти суспільної моралі!

Офіцер відповів:

— Вітчизну рятують творчим трудом і любов'ю, а не насильством, ярмом, людською кривдою та грабунком. Що мені до національної етики, коли в ній немає справедливості, що мені до суспільності, яка грабує мене, вимагає життя? Одна струна скрипки, одна сторінка рукопису цінніші для Вітчизни й людства від обіцяного раю дармоїдів. Хіба ви не знаєте, що нуждарі моляться Богу, а він Своєю манну посилає ситим світу цього? А справжні наші боги зараз бродять у болоті.

Панок посатанів.

— Війна — традиція історії людства, прийнята всім цивілізованим світом.

Юнак відповів:

— Видно, що та історія нічого його не навчила й що людству ще далеко до справжньої культури, коли немає іншого виходу.

Панок розкричався:

— Мовчіть! Я накажу вас заарештувати! Прошу йти за мною! Подайте ваші документи!

Офіцер піднявся, за ним — його слуга. Слуга підійшов до офіцера, розгорнув на його плечах пелерину й почав виймати з кишені на грудях документи. Порожні рукави хиталися по боках — офіцер був без обох рук (*за М. Яцківим*).

А. Визначте тему, основну думку новели, стиль і тип мовлення тексту.

Б. Назвіть морально-етичні проблеми, порушені у творі.

3. Прочитайте орієнтовні назви мікротем тексту «Гермес Праксителя» (*вправа 2*).

Орієнтовні назви мікротем

1. Смуток і краса юнака.
2. «Порожні рукави хиталися по боках...»
3. Відповідь військового про справжніх богів.
4. Пасажири вагону першого класу.
5. Вимога панка заарештувати юнака.
6. Звинувачення офіцера в богохульстві.
7. Різке заперечення молодого офіцера самовпевненому панкові.
8. Розмова панка про природність контрастів — війни на фронті й спокійного життя в тилу.
9. Аргументи панка на користь війни, офіцера — на користь культури.

А. Запишіть у правильній послідовності орієнтовні заголовки мікротем тексту.

Б. Виберіть із новели діалог між офіцером і панком. Запишіть складний план уривка.

4. Перекажіть вибраний уривок із новели «Гермес Праксителя» за самостійно складеним планом, замінюючи пряму мову непрямою (*усно*).

1. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

На запитання, хто написав полонез Огінського, перехожі зазвичай казали, що Бетховен, або не могли згадати ім'я автора, хоча воно вже прозвучало в запитанні — Огінський.

— Хто автор полонезу Огінського? — проводжу опитування на камеру в міському парку.

— Зараз згадаю... — замислилася дівчина. — М-м-м... Не пам'ятаю...

— А може, ви знаєте, хто автор полонезу Огінського?

— Людвіг ван Бетховен! — не роздумуючи, випалив поважний чолов'яга.

— Ні, автор цього полонезу — Огінський...

А. Чи відчули ви різницю в сприйнятті цих двох текстів? У чому вона полягає?

Б. Визначте, яку перевагу має діалогічне мовлення.

Пряма мова може бути у формі діалогу.

Діалогом називаємо пряму мову двох осіб. Наприклад:

— Синку, тут шість яблук. Віддай половину своєму братові. Отже, скільки ти йому даси?

— Два.

— Хіба ти не вмієш рахувати?

— Я то вмію, а він ще ні (нар. тв.).

Розмову трьох і більше осіб називаємо **полілогом**. Наприклад:

— Синочку, де тебе носило так довго?

— Я грався з Настею в пісочниці!

— Мамо, він бле-е-се.

— Брешуть собаки!

— Годі, дітки, не сваріться.

Кожне окреме висловлювання учасника / учасниці діалогу (полілогу) називаємо **реплікою**. Репліку можуть супроводжувати *слова автора*.

У діалозі (полілозі) кожную репліку найчастіше записуємо з нового рядка й ставимо **перед нею тире (репліки в лапки не беремо)**. Якщо репліку супроводжують слова автора, то ставимо **ті самі розділові знаки**, що й при прямій мові (**але без лапок**). Наприклад:

— І треба ж було... — бідкався Федько. — Галя живе через три хати від баби Хіврі. І як ми переплутали двори? Пропала серенада ні за цапову душу!

— Це ти винен! — накинувся на нього Вітька. — Не роздивився як слід... Починай! Починай! Рота роззявляй... От і роззявив... Для баби Хіврі!

— Що з воза впало, те пропало, — махнув Федько рукою. — Добре, хоч гітари не загубили... (В. Чемерис).

Якщо репліки діалогу не записуємо з нового рядка, а вони розміщені одна за одною, то їх **беремо в лапки**, а між ними **ставимо тире**. Наприклад:

«Та скинь же, вражий сину, хоч кожуха! — гукнув, не втерпівши, Тарас. — Ти ж бачиш, як парить». — «Не можу». — «Чому?» — «Не можу, бо в мене така натура: що скину, те проп'ю» (М. Гоголь).

2. Прочитавши текст, виконайте завдання.

У своєму буден..ому каптані мул..а вирушив на свято до одного знатного містянина. Люди, одягнен..і в пишні вбран..я, зневажливо дивилися на скромного гостя. Мул..у зумисне не помічали, відвертали носа та відтісняли від столу, який прогинався від чудових страв.

Тоді мул..а пішов додому, одягнув свій найкращий каптан і повернувся на свято.

Як же всі гості стали підлещуватися до нього! Зусібіч мул..і пропонували найсмачніші страви. Та замість того, щоб їсти, мул..а клав їх у широкі рукави каптана. Заінтриговані гості напосідали на нього із запитаннями:

— О пане, що це ти робиш? Чому ти не їси того, що ми тобі пропонуємо?

— Ваша гостин..ість стосується не мене, а мого каптана. Тому він має отримати те, на що заслуговує, — спокійно відповів мул..а (*притча*).

А. Знайдіть діалог і прочитайте його. Прокоментуйте розділові знаки в ньому.

Б. Прочитайте слова з двома крапками. Прокоментуйте, за яким правилом треба (не треба) писати в них подвоєні букви.

В. Доведіть, що цей текст за жанром — притча. Чого цей твір навчає?

Каптан — старовинний чоловічий верхній одяг із довгими полами; сукмана, жупан.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання (*розділові знаки пропущено*).

Театр підготував «Запорожця за Дунаєм». Треба було писати та розклеювати по місту афіші зазначивши й Оксанин дебют. Проте прізвище Бородавкіна ніяк не імпонувало цій жінці. Ціла рада зібралася щоб дібрати для Оксани гарне сценічне ім'я. Шевченко Любченко Веселкова Барвінок...

Десятки прізвищ перебрали.

Хай вона буде Петрусенко утрутився Петро Бойченко.

Прізвище всім припало до серця.

А що Оксана скаже? запитав хтось її.

Нехай буде так. Мені подобається.

Так на першій афіші «Запорожця за Дунаєм» було зазначено Одарка Оксана Петрусенко (*за М. Кагарлицьким*).

Оксана Петрусенко

А. Поясніть, чому без розділових знаків складно сприймати текст, особливо діалог.

Б. Перепишіть текст і розставте розділові знаки.

В. Чи чули ви раніше про Оксану Петрусенко й оперу «Запорожець за Дунаєм»? Чому, на вашу думку, саме творчі люди (артисти / артистки, письменники / письменниці та ін.) часто беруть псевдоніми?

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Свого часу Житомир за музикальністю змагався на рівних із Віднем. Із цим українським містом пов'язана доля не одного композитора. Славні традиції Житомира продовжив піаніст № 1 ХХ століття Святослав Ріхтер.

Видатний педагог Генріх Нейгауз, у якого навчався музикант, пригадував: «Студенти попросили прослухати молодого чоловіка з Одеси, який хотів би вступити до консерваторії». «Він уже закінчив музичну школу?» — «Ні, він ніде не вчився». Відповідь дещо збентежила. Людина без музичної освіти збирається в консерваторію...

Та ось він прийшов. Високий юнак сів за рояль, поклав на клавіші великі м'які руки й загравав. Професор шепнув своїй учениці: «По-моєму, він геніальний музикант» (за М. Атаманчуком).

А. Знайдіть у тексті пряму мову й діалог. Прокоментуйте розділові знаки, що використані для відтворення чужого мовлення.

Б. Прочитайте текст за ролями, по-різному інтонуючи слова автора й чуже мовлення.

5. Запишіть діалог, доповнивши репліки словами автора.

УСЕ ЛОГІЧНО

— От бачиш, яка ти... Собі взяла великий шматок, а мені залишила маленький.

— А як би ти зробив?

— Я взяв би собі маленький.

— Так чого ж ти тоді кричиш? Я ж тобі такий і дала (*нар. тв.*).

6. Прочитавши гумореску, виконайте завдання.

ДВІ ПОРАДИ

Прийшов хворий до лікаря.

— Кепське, — каже, — діло.

Ломить ноги, крутить руки, труситься все тіло.

— Де працюєте, шановний?

— Тут, у нашій місті.

— А яка у вас зарплата?

— Півтора-двісті.

— Я вам раджу калорійні споживати продукти:

Масло, ряжанку, сметану, овочі та фрукти.

Цей пішов. Заходить інший. Горбиться і стогне.

— Щось я, — каже, — худну й худну. Тіло просто сохне.

— Заробляєте ви скільки?

— Пенсію приносить

Листоноша. Небагато, та для мене досить.

— То давайте, — каже лікар, — на ходьбу натиснем.

Більш бувайте на повітрі, заряджайтесь киснем.

П. Глазовий

А. У творі використано полілог чи два діалоги? Аргументуйте свою думку.

- Б.** Виразно прочитайте гумореску за ролями, по-різному інтонуючи слова автора й репліки героїв.

Зауважте!

Слова *доктор* і *лікар* мають різні значення. **Доктор** — вищий учений ступінь (*доктор історичних наук, доктор мистецтвознавства*). **Лікар** — особа з вищою медичною освітою, яка лікує хворих.

- 7.** Створіть і запишіть діалог за ситуацією, зображеною на ілюстрації (дванадцять-чотирнадцять реплік). За потреби використайте опорні слова.

Опорні слова:

ЖКГ ¹ ,	зачекайте,
рятуйте,	неподобство,
прорвало,	скаржитися,
тону,	на жаль,
негайно,	телефонуйте,
сантехнік,	рятувальна
зайнятий,	служба.
на виїзді,	

- 8.** Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

сміятися над кимось
не звертати увагу
багаточисленні випадки

Правильно

сміятися з когось
не звертати уваги
численні випадки

- 9.** Перепишіть текст і розставте розділові знаки.

Коли Тарас закінчив читати Надія спитала:

А чому ви обминули присвяту «Оксані К-ко»?

...Тарас довірливо розповів про дівчину з Кирилівки Оксану Коваленко якої і понині не може забути.

То дитяча любов мовила Надія А от кохання... справжнє... єдине...

Либонь маю серце надміру вселюбляче... не знаходжу єдиної спробував відбутися жартом Тарас.

Значить ви не зустріли судженої...

Судженої!.. Тарасові спала на думку давня розмова з княжною Варварою. Тоді він тихо несподівано признався А в мене вже є кохана і коли Варвара поцікавилася Хто ж вона відповів Україна! (за В. Дардою).

¹ ЖКГ — житлово-комунальне господарство.

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

1

2

3

4

- А.** Визначте, хто чи що для вас є джерелом мудрих порад.
Б. Чи доводилося вам давати поради? Кому?

Есе на суспільну тему — це роздум про проблеми, що стосуються суспільства, а саме: політики, культури, економіки, етики, моралі, соціальних відносин. Міркування на морально-етичну тему містить правила, яких людина повинна дотримуватися в житті.

Особливістю есе є оригінальність думки, яскраві образи, використання афоризмів тощо.

2. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

І. КОМУ — ЩО

Двоє товаришів проходили через ліс, мокрий після дощу. На їхні чоботи поналипали згустки важкої глини, але вони йшли, прагнучи знайти деревину для господарських потреб.

Один із них, столяр, паличкою зішкрібував із чобіт глину:

— Фе, яке болото, — сказав невдоволено, — тому й верб тут багато. А що з верби зробиш?

— Ной за велінням Бога із сосни зробив ковчег; дивися, які високі смереки та явори! — сказав товариш-музикант.

— Краще б дуб чи бук! На меблі — якраз! Смерека та явір теж не міцні! — невдоволено сказав столяр.

Його товариш-музикант руками торкнувся гілочки верби, потім смереки й, здається, м'яв ніжно пальцями її голочки. Усміхнувся:

— Смерека або явір у руках майстра перетвориться на чудову скрипку, яка полонить своєю мелодією не одне серце. Її пісні зі світових сцен даруватимуть

найвідоміші музиканти світу! Вона сміятиметься щебетом птахів у польці, шумітиме карпатським вітром у вальсі, вихилятиметься пристрасно в танго.

Мав рацію О. Довженко: «Двоє дивляться вниз: один бачить калюжу, інший — зорі. Кому — що» (*притча*).

II. ПОРАДА

Світ сей належить майстрам. Будь і ти майстром свого діла. Пиши, якщо тобі відкрилася лоскотно-тривожна радість слова. Але служіння Слову — то тяжка схи́ма. Коли пишеш, твоє наповнене серце вділиться також руці. І серце промовить до іншого серця. Лише його повнота наповнить твій словесний рядок. Нехай писання твоє несе читальникам світло, знання і задоволення. Інакше для чого мордувати руку й нищити папір?! (*М. Дочинець*).

Схи́ма (церк.) — найвищий ступінь самообмеження від життєвих благ.

Вділя́тися (діал.) — передаватися.

III. БАБУСИНА МУДРІСТЬ

Снує бабуся мудрість віків
Із Всесвіту...
Снує від землі і зірок,
Від сивочолого неба,
Щоб гобелени мудрості
В молитві зіткати,
З вірою, надією й любов'ю
Внукам передати...
Бо лише Мудрість вчить,

Що потрібно шанувати
Батька й неньку,
Аби в житті було гладенько.
Що хто чисте сумління має,
Той спокійно спати лягає..
Що від серця до Бога —
Навпростець дорога...

Л. Слаба

А. Визначте тему, основну думку, тип і стиль мовлення текстів.

Б. Знайдіть, де є, тези й аргументи. Прочитайте їх.

3. Прочитавши вислови, використайте один із них (*на вибір*) в есе.

1. Щастя твоє, і світ твій, і рай твій, і Бог твій у середині тебе є (*Г. Сковорода*).
2. Геній — це великий талант, помножений на каторжну працю і поділений на безжалісну вимогливість до себе (*В. Герасимчук*).
3. Найвища мудрість — дякувати (*М. Дочинець*).
4. Людина — коваль свого щастя (*нар. тв.*).

4. Напишіть есе на одну з орієнтовних тем (*на вибір*). За потреби використайте опорні слова.

- «Чи важливо бути відповідальним?»;
- «Моє майбутнє залежить від мене»;
- «У чому вони — мої зорі?».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
довіра справа краса	успішний природжений повсякденний	випробуваний вибраний наповнений	поважати приваблювати сприяти	завчасу достоту десь-інколи

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО

§ 59

ЗВУК ЯК НАЙМЕНША ОДИНИЦЯ МОВИ Й МОВЛЕННЯ. ЗВУКИ ТА БУКВИ

1. Заповніть таблицю прикладами.

Приголосні звуки		
	тверді	м'які
глухі ¹	...	—
дзвінкі	...	...
сонорні	[м], [в], [н], [л], [р]	[н'], [л'], [р'], [й]

Приклади: [б], [п], [ф], [г], [к], [х], [ґ], [д], [т], [з], [с], [ц], [ж], [ч], [ш], [дж], [дз], [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [дж'], [дз'].

2. Випишіть слова в три колонки: 1) з глухими приголосними; 2) із дзвінками приголосними; 3) із сонорними приголосними.

Багаж, частота, лиман, ара, аспект, угода, шепотіти, налий, ацтеки, новина, Гіза, Аврора.

З перших букв вписаних слів складіть назви українських річок.

3. Зробіть звуковий розбір слів (за зразком).

Щастя, джміль, відзвук, маячня, поліпшення, передмістя, щирість, зв'язок, піддашся, з'ясування, узбіччя, над'яр'я.

Зразок. Щастя [шч'ас'т'а].

щ < [ш] — пригол., гл., тв.

[ч] — пригол., гл., тв.

а [а] — гол., наголош.

с [с'] — пригол., гл., м'як.

т [т'] — пригол., гл., м'як.

я [а] — гол., ненаголош.

5 б., 6 зв.

Звук [ч] м'яким не буває, він може бути пом'якшеним: *обличчя* [обліч'а], *очі* [оч'і].

4. Прочитайте чистомовки. Потренуйтеся в групах вимовляти звук [ч] твердо (пом'якшено — перед **я, ю, є** та **і**). Візьміть участь у конкурсі на найкращого читця чистомовок.

¹ Глухі звуки м'якими не бувають. Вони можуть бути пом'якшеними [']: *гість* [г'іс'т'], *бювет* [б'ув'ет].

* * *

Качечка кряче,
 Каченят не бачить.
 Кличе качечка курчат:
 — Чи не бачили качат?
 — Ні, качечко, ми качат
 Не бачили і в вічі.
 А качура одного
 Бачили аж двічі (нар. тв.).

* * *

Чубата чапля чваньковита
 Через болото йде одна,
 Чомусь з журавликом дружити
 Не хоче чапелька чудна (нар. тв.).

* * *

В чаплі чорні черевички,
 Чапля чапа до водички (нар. тв.).

5. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. За алфавітом записано всі слова рядка

- А** ракурс, ралі, редиска, регулярно
- Б** клаптик, кліп, корпус, копалини
- В** абетка, автор, агрус, аграрний
- Г** лимон, лісовик, літачок, ліхтар

2. Звук [д] є в кожному слові у варіанті

- А** мода, парад, десерт, молодість
- Б** порядок, Дарина, сад, друзі

- В** дзьоб, будинок, город, доля
- Г** два, Вадим, джерело, комод

3. Звук [й] є в кожному слові варіанта

- А** мойва, Ялта, порядок, юшка
- Б** юність, святково, подія, Яніна

- В** своя, троє, країна, роз'юшений
- Г** дзвякнути, мрія, їсти, юність

6. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Мати Явина — депутат райради, ланкова кукурудзоводів.

Якось Ява з Яришкою, сестричкою меншою, посварився і при всіх плескачів їй надавав. Так вона, замість того щоб заплакати, раптом як закричить:

— Опозогив! Маму-депутата на все село опозогив. Загаза чогтова!

Такого шелесту наробила — Ява не знав, куди й очі подіти. Стояв-стояв, червоний мов рак, а тоді як дав дриза — тільки п'ятами залопотів.

Та то лише раз таке було. А взагалі характер у Яви ого-го! Сталь, а не характер. Таких на мільйон лише один буває (Вс. Нестайко).

- А.** Який звук не вміє вимовляти Яришка? Якого ефекту досяг автор, наділивши літературну героїню цією звуковою особливістю?
- Б.** Перекажіть текст (усно). Заверште переказування коротким роздумом про роль грамотної вимови в житті людини.

7. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

до́нька

до́чка

ві́тчім

не́біж

8. Зробіть звуковий розбір слів народження, Запоріжжя, щавель, поріддя, фюзе-ляж, в'язкість (за зразком вправи 3).

1. Зберіть із пазлів слова та розберіть їх за будовою.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Спосіб творення слів	Приклади
суфіксальний	... , ...
префіксальний	... , ...
префіксально-суфіксальний	... , ...
безафіксний	... , ...
складання основ або слів	... , ...
аббревіація	... , ...

Приклади: СБУ, снігопад, малесенький, біг, підсніжник, принести, безмежний, законний, випуск, лісостеп, підковдра, ЗСУ.

3. Переписавши слова, розберіть їх за будовою та визначте спосіб творення.

Радник, синьоокий, зацвіли, неперерозподілений, спортзал, агрофірма, кредо, віднісши, прихвостень, навушники, пресвітлий, найсвітліший, хід, наперед, молочний, по-київськи, швидко, спів.

4. Утворіть і запишіть назви людей за видом діяльності, використовуючи суфікси: **-ар**, **-іст**, **-як**, **-ник**.

5. Утворіть і запишіть фемінітиви (слова жіночого роду на позначення посади, професії, виду діяльності та ін.), використовуючи суфікси: **-к (а)**, **-иц (я)**, **-ин (я)**, **-ес (а)**.

Продавець, філолог, пілот, спортсмен, борець, працівник, поет, педагог, синоптик, радник, директор, кранівник, кравець, патрон, вихователь, біолог.

6. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Суфікс **-инн (я)** має різне значення в словах рядка

- А** ходіння, терпіння
- Б** водіння, носіння
- В** говоріння, гасіння
- Г** шарудіння, насіння

2. Суфікс **-ик-** має однакове значення в усіх словах, ОКРІМ

- А** лірик
- Б** носик
- В** братик
- Г** зайчик

3. Спільнокореневими є всі слова, ОКРІМ

- А** міжгір'я
- Б** горянка
- В** гірський
- Г** гіркий

7. Розглянувши світлину, виконайте завдання.

А. Якому народному вислову відповідає ця світлина?

- Здорове яблуко з гілки не падає.
- Не все те золото, що блищить.
- Дружба — мов дзеркало: розіб'єш — не склеїш.

Б. Розкрийте зміст цього вислову у формі короткого усного роздуму.

8. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Без ← **дно** + + + **не / наповнити**
(прикметник) **(Р. в.)** **(Ор. в.)** **(2-га ос. одн., майб. час)**

А. Визначте вид односкладного речення.

Б. Розберіть за будовою перше й останнє слова вислову.

9. Розберіть слова за будовою, визначте спосіб творення (за зразком).

Зразок. Актриса — суфіксальний.

Актриса, пуск, криголам, промова, покрикувати, розшук, принести, співець, рута-м'ята, законний, стишений.

1. Заповніть таблицю прикладами.

Ознаки іншомовних слів	Приклади
початкові <i>a, e, i</i>	... , ... , ...
<i>ф</i> (незалежно від позиції в слові)	... , ... , ...
важкий для вимови збіг приголосних	... , ... , ...
збіг голосних	... , ... , ...
буквосполуки <i>кс, пс</i>	... , ... , ...
початкові <i>ди, де, дис, дез</i>	
незмінність іменників	

Приклади: Олександра, фестиваль, такса, ідея, трафарет, дисгармонія, рагу, енергія, скотч, шимпанзе, спектр, Андрій, психолог, журі, зоопарк, Неаполь, кінематограф, дезодорант, директор, відео, монстр.

2. Випишіть іншомовні слова.

Рапсодія, кисень, щодня, Оксана, курча, бокс, ореол, тангенс, наздогад, слідком, докір, Амстердам, галасувати, нафталіновий, еліпс, красуня, згуртуватися, віадук, Онтаріо, кожух, повітря, вафлі, мріяти, кредо, вольт, хвиля, лобі, історія, силует, лаятися, дарма, ньюфаундленд, марно, мереживо, естетичний, сік, вар'єте, тротуар, осторонь, економити, жоржина, чизкейк, етично.

З перших букв виписаних слів складіть приказку.

3. Виберіть із кожної пари словосполучення, що містить слово, ужите в переносному значенні. Обґрунтуйте свій вибір (*усно*).

Гострий ніж — гостре слово, важка контрольна — важкий мішок, плаче верба — плаче малятко, холодно дивитися — холодно в домі, тепле море — море фруктів, золоті персні — золоті руки, срібне волосся — срібний ланцюжок, сяє обличчя — сяє сонце, малинова спідниця — малиновий кущ.

4. Прочитавши текст, виконайте завдання.

Бігло сонце за деревами. Чіплялося за гілки, деколи ховаючись за хмари. Знову виринало й продовжувало бігти. Коли лісосмуга закінчувалася, воно викочувалося і всією величчю нависало над полем, купалося в небесній сині поважно й гордовито. А потім, якось непомітно, великим жовтим прожектором ставало на початок шляху та вказувало дорогу.

Через деякий час знову бігло, ховаючись між дерев, ніби гралося зі мною в піжмурки (*Є. Заславська*).

- Візьміть участь у мініпроекті.

Група «Лексикологи» — визначення синонімів; антонімів; слів, ужитих у переносному значенні; іншомовних слів.

Група «Актори» — виразне читання художнього тексту.

Група «Художники» — створення ілюстрації до тексту — в альбомі або на дошці.

- 5.** Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Увідповідніть групу лексики з прикладами.

Група лексики	Приклади
1 архаїзми	А газда, колиба
2 неологізми	Б мальва, полин
3 діалектизми	В рамена, ланіти
4 просторіччя	Г баньки, доперти
	Д гуглити, контент

2. Увідповідніть близькі за значенням слова.

Слово	Синонім
1 марний	А поблажливий
2 огрядний	Б опастий
3 марудний	В даремний
4 тендітний	Г кропіткий
	Д ніжний

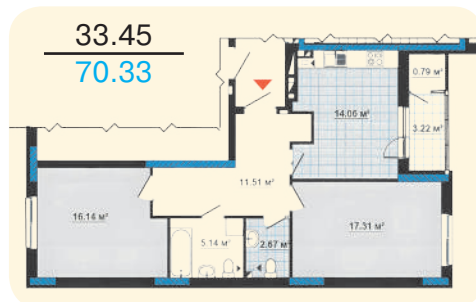
3. Увідповідніть питомі українські слова з іншомовними синонімами.

Власне українське слово	Іншомовне слово
1 законний	А легальний
2 головний	Б ліберальний
3 байдужий	В пріоритетний
4 вільнодумний	Г маргінальний
	Д індиферентний

- 6.** Розгляньте план трикімнатної квартири. Розкажіть, як би ви розподілили кімнати й умеблювали їх (усно). За потреби використайте опорні слова.

Опорні слова: передпокій, вітальня, спальня, вбиральня, кухня, лоджія / балкон, хол, комора; ліжко, диван, крісло, стіл, стілець, шафа, комод, приліжкова тумбочка, пуф.

- 7.** З'ясуйте значення слів *рахма́нний*, *субти́льний*, *маргіна́льний* за словником. Складіть із ними речення (письмово).

- 8.** Знайдіть в інтернеті вірш Л. Костенко «Українське альфреско». Перепишіть його. Підкресліть слова, ужиті в переносному значенні. Вивчіть вірш напам'ять.

1. Заповніть таблицю прикладами.

Частина мови	Значення	Питання	Приклади
іменник	предмет, особа, явище	<i>хто? що?</i>	... , ... , ...
прикметник	ознака, належність	<i>який? чий?</i>	... , ... , ...
числівник	кількість, порядок при лічбі	<i>скільки? котрій?</i>	... , ... , ...
займенник	вказівка на предмет, особу	<i>хто? що? який? чий?</i>	... , ... , ...
дієслово	дія предмета чи особи, стан	<i>що робити?</i>	... , ... , ...
прислівник	ознака дії чи стану	<i>як? де? коли? навіщо?</i>	... , ... , ...

Приклади: донедавна, увібгати, черешня, інший, черствий, львівський, тут, наш, семеро, Чернівці, Ольжин, баритися, себе, двадцятий, чий, мавпенятко, по-французьки, очікувати.

2. Випишіть слова в чотири колонки: 1) іменники; 2) прикметники; 3) прислівники; 4) дієслова (форми дієслів).

Неньчин, ласунка, вразивши, натщесерце, знайдений, інерція, оглядаючи, аграрний, інколи, Петро, зоряний, Шанхай, життєво, елементарний, уперше, Люд-милин, еклер, лютувати, Перу, озвучено, енергійний, творити, по-моряцьки, табу, ініційований, активно, йдемо, народний, клеїти, азот, іскристий, лежачи, Йосипів, нашвидкуруч, існувавши, широчінь, гористий, цикада, торкатися, інертний, люк-совий, цементований, Індія, центральний, ілюструючи, анітрішки, історичний.

З перших букв вписаних слів складіть народний вислів.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ЕКЗОТИЧНА КОРОТКОШЕРСТА

Екзотична короткошерста — порода середнього розміру, присадкувата. Голова кругла й широка з маленькими, широко посадженими вухами та короткою мордою з кирпатим носом. Очі великі, круглі й блискучі. Кішки цієї породи мають м'яку та ніжну вдачу, як і їхні довгошерсті сестри, до того ж вони не такі «гучні», як представники багатьох короткошерстих порід. Екзоти можуть бути цілком щасливі вдома на самоті, проживаючи тихе й спокійне життя (за матеріалами сайту «Purina»).

А. Випишіть службові частини мови в такій послідовності: 1) прийменники; 2) сполучники; 3) частки.

Б. Повторно прочитавши текст, перекажіть його (письмово).

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне слово, позначене цифрою.

Слово	Частина мови
Вчись у природи творчого спокою В дні (1)вересневі . Мудро на землі, Як (2)від озер, порослих осокою, (3)Кудись на (4)південь линуть журавлі.	А іменник Б прикметник В прислівник Г прийменник Д займенник

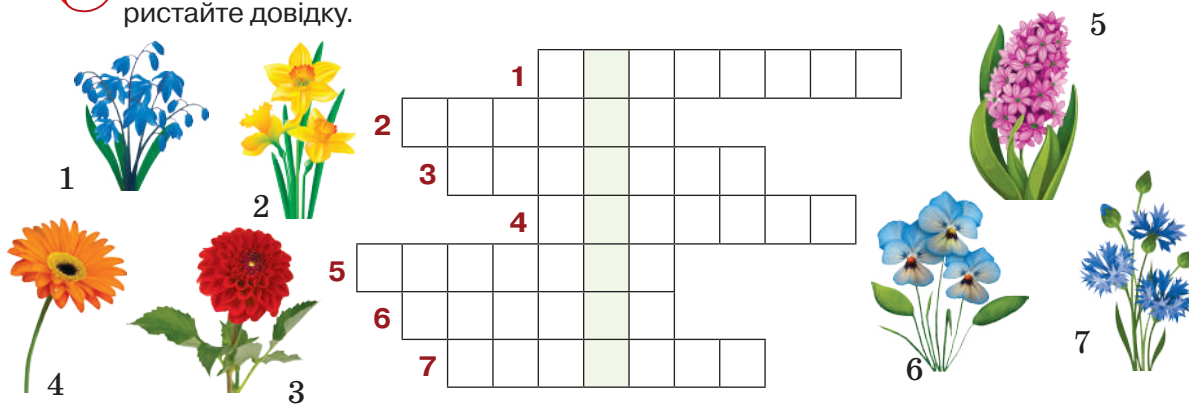
2. З'ясуйте, якою формою дієслова є кожне слово, позначене цифрою.

Слово	Форма дієслова
Хто (1)сказав , що все уже (2)відкрито ? Нащо ж ми (3)народжені тоді? Як нам (4)помістити у корито Наші сподівання молоді?	А неозначена форма дієслова Б особова форма В безособова форма Г дієприкметник Д дієприслівник

3. З'ясуйте, якою частиною мови є кожне слово, позначене цифрою.

Слово	Частина мови
Вони, (1)ті крила, (2)не з пуху-пір'я, а (3)з правди, чесноти (4)і довір'я.	А прийменник Б прислівник В займенник Г сполучник Д частка

5. Розшифрувавши малюнковий кросворд, виконайте завдання. За потреби використайте довідку.

Довідка. Братки, жоржина, гіацинт, нарцис, волошка, пролісок, гербера.

- Запишіть і провідмінійте слово-відгадку, що є чоловічим прізвищем (*письмово*).
- Підготуйте стислу довідку про головного лікаря Дніпровської обласної клінічної лікарні імені Іллі Мечникова, прізвище якого заковано.

6. Відредагувавши речення, запишіть їх. Надпишіть над кожним словом, якою частиною мови воно є.

1. Через пару днів буде моє день народження. 2. Моя родина влітку подорожувала по містам і селам. 3. Август — мій самий улюблений місяць. 4. У вересні місяці ми завжди ходимо за грибами. 5. Фамілії учнів записано по алфавіту.

1. Випишіть словосполучення.

Альфа і омега, ті ініціативи, протягом року, згідно з положенням, бити байдики, аграрний сектор, колисати немовля, найбільш ефективний, надзвичайно часто, дні і ночі, встає сонце, іти назустріч, хтось із нас, тиснути на уряд, будемо узгоджувати, незважаючи на перешкоди, один з учнів, нічого нового, естетична медицина, кожний із вас, небо і земля, стріляний птах, оминати труднощі, проковтнути язика, манна небесна, хворіти на грип, аргументувати позицію, менш спокійний, весь тиждень.

З перших букв виписаних словосполучень складіть назву вірша.

2. Заповніть таблицю прикладами (усно).

Просте речення		...
Складне речення	складносурядне	...
	складнопідрядне	...
	безсполучникове	...
	з різними видами зв'язку	...

Приклади:

- Я для неї зірву оріон золотий, я — поет робітничої рані
- Дише тихо і легко в синяву вона, простягає до зір свої руки
- В день такий розцвітає весна на землі і земля убирається зрання
- В'яне серце моє од щасливих очей, що горять в тумані наді мною
- Кохання, що приходить через тисячі літ, прекрасне; воно нагадує прихід весни.

3. Прочитавши текст, виконайте завдання.

ІГРУНКА

Серед тропіків Амазонки, у Південній Америці, мешкає найменша мавпочка у світі — карликова ігрунка. Ця непосидюча крихітка важить близько 100 г. Висота її не перевищує 15 см, проте хвіст досягає 20 см!

Завдяки гострим кігтям і довгому хвосту карликова ігрунка прекрасно чіпляється за гілля та, підстрибуючи, балансує поміж дерев. Легка, немов пушинка, моторна мавпочка запросто видряпується на вершину дерева із соковитим зеленим листям, куди не можуть дістатися інші види мавп.

Унікальна властивість повертати голову на 180 градусів оберігає карликову мавпу від небезпечних хижаків. Помітивши ворога, спритна тваринка вмить ви-

карабкується на крону дерева, і робить вона це задом наперед. На верхівку дерева недругам ігрунки — зась, хижаки нізащо не наважаться ступити на занадто тонкі та ламкі віти (з дитячого порталу «Пустунчик»).

- А. Визначте тип кожного речення (усно, як у попередній вправі).
Б. Повторно прочитавши текст, перекажіть його (усно).

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

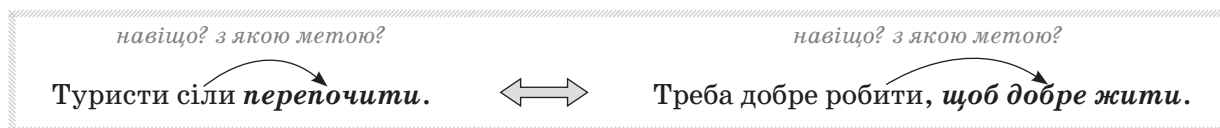
1. Визначте синтаксичну роль виділених слів (цифра позначає наступне слово).

Виділене слово	Член речення
(1)Геній — це великий (2)талант, (3)який помножили на каторжну працю та поділили на (4)безжаліс-ну втому.	А підмет Б присудок В додаток Г обставина Д означення

2. Визначте типи односкладних речень (цифра позначає номер речення).

Речення (у тексті)	Тип односкладного речення
(1) Брехнею далеко не заїдеш. (2) Так кажуть у народі. (3) Віриш у ці слова? (4) Як тут не повірити!	А називне Б означено-особове В неозначено-особове Г узагальнено-особове Д безособове

5. Поєднайте виділені фрагменти простих (1–4) і складних (А–Д) речень за подібністю синтаксичного значення. Зразок такого поєднання показано на схемі.

Просте речення	Складне речення
1 Не посіявши , не пожнеш.	А Навіщо мені весна, коли твої очі — проліски?
2 Лежачого хліба ніде нема.	Б Я сідаю на горбик зігрітий, щоб ключі журавлині зустріти .
3 Найміть мене пообідати .	В Стояли двоє посеред весни там, де вербичка віття нахилила .
4 Сите порося і каші не їсть.	Г Річки, що розлилися між гаями , сріблясті хвильки в далечінь несуть.
	Д Чому ж стоїш без руху ти, коли весь світ співає?

6. Розкрийте зміст приказок (вправа 5), навівши на підтвердження своїх думок приклад із життя або художнього твору (усно).

7. Випишіть із художніх творів, прочитаних у 9-му класі, по одному типу речень (як у вправі 2). Побудуйте схеми до складних речень.

1. Виразно прочитайте текст уголос.

До українських полярників на острові Галіндез в Антарктиді навідалася незвичайна гостя. Поблизу станції «Академік Вернадський» біологи помітили єгипетську чаплю, яка проживає на всіх континентах, окрім крижаного.

«Кілька людей пішли до причалу, і раптом із того боку вилетіло щось незвичне: здається, я почала фотографувати раніше, ніж зрозуміла, що це за тварина. Але перша думка була якраз про чаплю, адже в Україні я багато займалася водно-болотними птахами, а в чапель дуже характерний силует. Уже потім на фото роздивилася, що це дійсно вона», — пригадує науковиця.

«Можливо, усе тому, що на крижаному континенті немає її улюблених тварин — диких чи домашніх копитних. Саме на їхніх спинах птаха полюбляє сидіти: від слонів і буйволів до коней та зебр», — жартують у Національному антарктичному науковому центрі.

Науковці розповіли, що єгипетська чапля походить з Африки, де й проживала до початку XX століття. Однак пізніше птахи цього виду «перебралися» в Західну півкулю та навіть Австралію.

Нині пернаті населяють обидві півкулі, однак перевагу віддають тропікам, субтропікам і деяким територіям помірних широт (*А. Коваленко*).

2. Візьміть участь у грі «Так — ні» за змістом тексту з попередньої вправи.

Гра «Так — ні»

1. Розповідь про єгипетську чаплю в Антарктиді — тема тексту.
2. Розкриття складності роботи науковців на крижаному континенті — головна ідея тексту.
3. За типом мовлення цей текст є розповіддю.
4. Текст складається з тези, аргументів, прикладів і висновку.
5. Засобом міжфразового зв'язку речень третього абзацу є займенник *їхніх*.
6. Текст за жанром — оповідання.
7. Події тексту відбуваються в Західній півкулі й Австралії.
8. Текст написано в художньому стилі.
9. Основною частиною тексту є діалог між ученими Національного антарктичного наукового центру.
10. Ця світлина може бути використана як ілюстрація до тексту.

3. Прочитавши деформований текст, виконайте завдання в тестовій формі.

- **По-перше**, справжній приятель — це міцна опора за будь-яких обставин життя. Погодьтеся, як важливо, коли в горі чи радості поряд є той, хто підтримує в тяжку хвилину чи розділить із тобою щасливу мить. **Переконливим прикладом із літератури** вважаю Санька та Грицька з твору В. Рутківського «Джури козака Швайки». Саме товариські стосунки допомагали хлопцям виходити зі складних випробувань переможцями.
- ◇ **Отже**, у дружбі людина щаслива: з однодумцями впевненіше йдемо звивистими стежками життя і саме по-справжньому близькі люди роблять нас кращими.
- **По-друге**, саме друзі роблять нас кращими. Наведу **приклад із власного життя**. Давно помітив, що в мого товариша Андрія дуже добрі стосунки з однокласниками й учителями, а я постійно потрапляю в якісь сварки, на мене нарікають педагоги. Мудрі поради друга допомогли мені стати кращою версією себе: спілкування в школі почало приносити задоволення і мені, й оточенню.
- △ **На мою думку**, саме дружба робить людину по-справжньому щасливою. Нездарма в народі кажуть: друг — понад усе.

1. Первісний текст буде відновлено, якщо абзаци розташувати в послідовності, запропонованій у варіанті

А ◇ □ ○ △
Б □ ○ ◇ △

В △ □ ○ ◇
Г △ ◇ □ ○

2. Словами *на мою думку* починається

А теза
Б аргумент

В приклад
Г висновок

3. За типом мовлення текст є

А розповіддю
Б роздумом
В описом
Г розповіддю з елементами опису

4. Тексту відповідає заголовок

А Грицьк і Санько
Б мудрі Андрієві поради

В стосунки з однокласниками
Г роль дружби в нашому житті

4. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Добрий + слова + гарний + за +
(с. р.) (одн.) (с. р., вищий ступ.)

- Напишіть формальне есе, узявши за тему цю приказку.

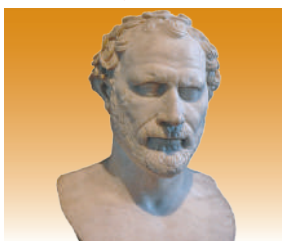
5. Підготуйте усне повідомлення на тему «Людина, яку я вважаю своїм героєм / ідеалом».

§ 65

ПІДГОТОВКА ДОПОВІДІ НА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНУ ТА СУСПІЛЬНУ ТЕМИ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ СТИЛІ

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

Демосфен

Вінстон
Черчилль

Ліна
Костенко

Юлія Паєвська
(Тайра)

А. Назвіть, у яких галузях професійної діяльності зображені особистості виявили свої ораторські здібності. За потреби скористайтеся довідкою.

Довідка. Література, правозахист, політика, адвокатура.

Б. Про що б ви хотіли доповісти у своєму виступі?

Доповідь — усне публічне повідомлення на певну тему. Таку форму виступу широко застосовують у навчальній діяльності.

Будова доповіді: вступ, основна частина, висновок. Алгоритм підготовки до доповіді: вибір теми → формулювання мети → складання плану → збирання матеріалу → робота над текстом доповіді → репетиція виголошування.

У доповіді доречно використовувати вислови відомих людей, засоби виразності, демонструвати графічну інформацію тощо.

2. Прочитайте текст і виконайте завдання.

ПРОМОВА СТИВА ДЖОВСА ПЕРЕД ВИПУСКНИКАМИ СТЕНФОРДА

Для мене велика честь бути з вами сьогодні на врученні дипломів одного з найкращих університетів світу. Сьогодні я хочу розповісти вам історію зі свого життя. І все. Нічого грандіозного.

Мені пощастило: я знайшов те, чим люблю займатися в житті, досить рано. «Woz» і я заснували «Apple» в гаражі моїх батьків, коли мені було двадцять. Ми важко працювали, і через десять років «Apple» виросла з двох осіб із гаража до 2-мільярдної компанії із чотирма тисячами працівників. Ми наймали талановитих людей, які допомагали управляти компанією. Перші п'ять років усе було добре, але потім наше бачення майбутнього розійшлося — і ми посварилися.

І... мене звільнили. Як вас можуть звільнити з компанії, яку ви заснували? Так вирішила рада директорів. Це був провал. Мені тоді виповнилося тридцять.

Пізніше виявилося, що звільнення з «Apple» було кращим, що могло зі мною статися. Тягар успішної людини змінився легковажністю та невпевненістю початківця. Так я ввійшов в один із найкреативніших періодів свого життя. Протягом п'яти років заснував компанії «NeXT», «Pixar», а ще закохався в дивовижну жінку, яка стала моєю дружиною. «Pixar» стала найуспішнішою анімаційною студією у світі. Згодом компанію «NeXT» купила «Apple» — і я повернувся.

Упевнений, що нічого б цього не відбулося, якби мене не звільнили з «Apple». Ліки були гіркими, але пацієнтові допомогли. Іноді життя б'є по голові цеглиною. Головне — не втрачати віри.

Перекоаний, що тоді мені допомогла любов до своєї справи. Тож вам треба знайти те, що ви любите. Улюблена робота наповнить ваше життя. Якщо ви ще не знайшли своєї справи, шукайте. Не зупиняйтеся. І найважливіше — майте сміливість іти за покликом серця та інтуїції. Вони якимось дивом уже знають те, ким ви хочете стати насправді (С. Джобс).

- А. Що вас вразило в промові? Які поради підприємця для вас є слушними?
- Б. Дослідіть способи, якими промовець утримує увагу слухачів протягом виступу.

3. Прочитайте вислови, використайте кілька з них (на вибір) у доповіді.

1. Якщо хочеш прямувати новим шляхом, ти мусиш прокласти його самотужки. 2. Найкращі люди ті, завдяки яким ти всміхаєшся найчастіше. 3. Починай із меншого, але мрій про більше. 4. Якщо ви просто хочете йти швидко, ідіть самі. Але якщо хочете піти далеко, ідіть разом. 5. Ми тут, щоб зробити свій внесок у цей світ. А інакше навіщо ми тут? (С. Джобс).

4. Підготуйте доповідь на одну з тем. За потреби використайте опорні слова.

- «Чому я пишаюся своєю державою?»;
- «Хто для мене є взірцем?»;
- «Як легше досягти успіху — самотужки чи в колективі?».

Опорні слова

іменники	прикметники	дієприкметники	дієслова	прислівники
суперсила захисник / захисниця команда	незламний мужній ефективний	спрямований злагоджений вирішений	боротися дякувати досягати	пліч-о-пліч відчайдушно спільно

1. Заповніть таблицю прикладами. Прочитайте дібрані слова, чітко їх артикуючи.

Вимова окремих груп приголосних			
Пишемо — вимовляємо	Приклад	Пишемо — вимовляємо	Приклад
-ться [ц': а]	... , ...	-тч- [ч:]	... , ...
-шся [с': а]	... , ...	-тци [ц': і]	... , ...
-сши [ш: и°]	... , ...	-зж- [ж:]	... , ...
-жци [з'ц'і]	... , ...	-зч- [жч]	... , ...
-шци [с'ц'і]	... , ...	-зш- [жш]	... , ...
-чци [ц': і]	... , ...	-жся [з'с'а]	... , ...

Приклади: розжуй, ніжці, дивуєшся, безшумний, розчавити, качці, флешці, безжальний, зважся, гріються, завітчаний, вітчійм, сміється, ложці, нитці, принісши, тітці, віднісши, кривішся, наїжся, розчин, пічці, ромашці, розшити.

2. Затранскрибуйте слова.

Запоріжці, розшукуй, черепащі, наважся, Вітчизна, щітці, дивишся, конячці, розжарила, здаються.

в [ў] — у кінці складу: *мавпа* [ма'ўпа], *лев* [леў];
на початку слова перед приголосним: *вчора* [ўч'ора], *вступ* [ўступ]

3. Потренуйтеся, грамотно й чітко артикуючи, читати тексти. Візьміть участь у конкурсі на найкращого диктора / дикторку.

I. — Відчувається, що до уроків ви добре готувалися. Але де презентація?

— На флешці.

— Ні! Вона має бути на дошці!

II. У мисочці яблука. Порізавши їх, розподіліть по всій поверхні тіста, після чого покладіть у піч. У пічці хай випікається протягом п'ятдесяти хвилин.

III. — Цей рецепт я знайшов в одній книжці. На розжарену сковорідку треба викласти кілька шматочків риби, трохи підсоливши її.

— Ти безвідповідально ставишся до мого здоров'я! Рибу треба не смажити, а запікати в пічці. Оце здорова їжа...

IV. «Чого являєшся мені у сні?! ... Віршів про нерозділене кохання багато в літературі. Ніхто навіть не здогадується, що коїться в душі закоханої людини, якій не відповідають взаємністю.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Підкреслені букви позначають однаковий звук у кожному слові рядка

- А** подія, дякувати, подзьобаний
- Б** краватці, натюрморт, втішатися
- В** пошепки, тренуєшся, швидко
- Г** мозаїка, записувати, названий

2. Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка

- А** щирість, пояснення, місія
- Б** дзюдоїст, яблунька, зав'язь
- В** розмаїтість, сміх, ячання
- Г** джем, роз'яснення, п'ять

3. Букв **г** має бути на місці всіх пропусків у рядку

- А** пластиковий ..удзик, ..рати у футбол, вийти на ..анок
- Б** залізні ..рати, інтелі..ентна людина, помітити ..андж
- В** ..ніт свічки, галаслива ..ава, новенькі ..ринджоли
- Г** розпушувати ..рунт, економічний ..ніт, зчинити ..валт

5. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

+ в/у +

,

що +

+ в/у +

сад

А. Випишіть слова, у яких різна кількість звуків і букв.

Б. Затранскрибуйте їх.

6. Напишіть вільне есе на тему «Барви й аромати квітів».

7. Затранскрибуйте слова *народження, дзвякнув, надзвичайно, ховаєшся, ллютьс*

я, книжці, подушці, безживність, нічці, духмяно.

1. Прочитавши діалог, виконайте завдання.

- З хатніх справ я найбільше люблю гладити.
- Кого? Кота? — запитала Ольга.
- У мене немає кота. Люблю гладити випрані речі, — зауважила Інна.
- А.** Чому Ольга подумала про кота, а не про випрані речі?
- Б.** Визначте, хто припустився помилки.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Лексичні помилки	Приклади
уживання слів у невласивому значенні	... , ...
тавтологія	... , ...
поєднання слів, близьких за значенням	... , ...
уживання зайвого слова	... , ...
уживання слова, не властивого українській мові	... , ...
неправильне вживання фразеологізмів	... , ...

Приклади: перший дебют, під відкритим небом, металева кружка, вірна відповідь, підніматися вгору, травмувати копчик, прийшло в голову, у квітні місяці, отримати підтримку, на сьогоднішній день, відкривати книжку, вільна вакансія.

3. Прочитавши речення, виконайте завдання.

1. На повістці дня багато невирішених проблем. 2. Хочу звернутися до вас на рахунок відпустки. 3. Фірма має прийняти належні міри. 4. На протязі години так ніхто й не зателефонував. 5. Ви праві: нам треба було пройти ще один кварта́л. 6. Перевір, чи вірно ти виконав завдання. 7. Ми бачилися п'ять років тому назад.

- А.** Перепишіть речення, виправивши в них лексичні помилки.
- Б.** Визначте тип кожної лексичної помилки (*усно*).

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. НЕМАЄ лексичної помилки у варіанті

- А** головний пріоритет
- Б** пам'ятний сувенір

- В** преїскурант цін
- Г** важливі події

2. НЕМАЄ лексичної помилки у варіанті

- А** відомості співпадають
- Б** розуміти друг друга

- В** співставити факти
- Г** стати в пригоді

3. НЕ потребує редагування речення

- А Мені треба привести приклад метафори.
- Б Діти часто задають кумедні питання.
- В Ми працювали в офісі близько години.
- Г Треба підняти питання щодо відпустки.

5. Прочитавши текст, виконайте завдання.

КОЗАЦЬКЕ ЗДОРОВ'Я

Козаки вставали до сходу сонця, ходили босоніж по росяній траві споришу, кульбаби та конюшини, напуваючи коней, занурювали ноги у воду.

Гарт для козаків був органічною і невід'ємною частиною повсякденного життя. Тому, спочиваючи **під відкритим небом** на землі, у густій траві, вони не боялися застудитися, а навпаки, заряджалися енергією трав, властивості яких добре знали. Кілька годин такого відпочинку могли замінити цілу ніч у затишному ліжку. Наші предки практикували й своєрідні «зелені ванни»: після вранішнього купання в річці чи озері вони, ще мокрими, заходили в квітучі трави. Суміш із роси та пилку всмоктувалася шкірою, зміцнюючи весь організм.

Серед козацьких «напоїв» чи не найпоширенішим був узвар. Настояючи його в горщиках або казанках на гілочках верби, тополі, дуба, липи, калини, осики, а також на степових травах, козаки закопували настоянку в попіл згасаючого вогнища. Узвар не закипав, а ніби впрівав у гарячому попелі, а тому зберігав вітаміни та сполуки мікроелементів. Узвари діяли передусім запобіжно — **попереджували захворювання**, знімали втому та загальний стрес.

Козаки завжди носили із собою капшук, де зберігали порошок із сухих трав: полину, материнки, оману, кінзи, тархуну. Його додавали до їжі або вживали окремо. За свідченнями істориків, козаки практично **не хворіли на інфекційні хвороби**. Вони виявилися міцнішими й здоровішими за інших «царських слуг», турків, сардинців, французів, і навіть англійців, які мали досвід війни в спекотних колоніях. Окрім цілющого трав'яного порошку, козаки носили із собою **попіл**. Ним обробляли свіжі рани, аби ті швидше гоїлися, потім перев'язували їх сорочкою, а замість вати використовували пух очерету та куги (С. Іванова).

- А. Відредагуйте виділені фрази (усно).
- Б. Докладно перекажіть текст за складеним планом (усно).

6. Розрізняйте слова *лікарський* і *лікарський*. Прикметник *лікарський* стосується лікаря (*лікарський халат, лікарський обхід*), а *лікарський* — ліків (*лікарські препарати, лікарські трави*).

7. Перепишіть речення, виправивши в них лексичні помилки.

1. Навчання біології обов'язково стане в нагоді.
2. Зазвичай на сніданок подають творог і фрукти.
3. Ці пігулки потрібно вживати до їжі чи після неї?
4. Жінки почали носити брюки в першій половині XX століття.
5. Виступ співачки завершився бурхливими оваціями.
6. Треба вивчити всі виключення з правил.
7. Уживайте вітамін С, щоб попередити хворобу.

1. Прочитавши діалог, виконайте завдання.

- Богдано, будеш сьогодні дивитися чемпіонат України з футболу?
 — Так, Валеріє, не можу дочекатися цієї гри.

- У діалозі беруть участь

- А** двоє хлопців
Б дві дівчини
В хлопець і дівчина

2. Заповніть таблицю прикладами.

Граматичні помилки	Приклади
неправильне відмінкове закінчення іменника	... , ...
неправильно утворений ступінь порівняння прикметника	... , ...
неправильна відмінкова форма числівника	... , ...
неправильне поєднання числівника з іменником	... , ...
порушення в позначенні часу	... , ...
уживання неприродних форм активних дієприкметників	... , ...
неправильне утворення форм наказового способу дієслова	... , ...

Приклади:

- чотири банана;
- поблизу стадіона;
- бігучий хлопець;
- удар по воротах;
- півтора місяці;
- давай почитаємо;
- Ігорю, пішли в кіно;
- дорожчий золота;
- початкуючий лікар;
- почнемо в п'ять годин;
- до п'ятидесяти відсотків;
- найбільш цікавіший;
- бракує семиста грамів;
- десять хвилин п'ятої

3. Перепишіть речення, відредагувавши їх.

1. Град б'є по вікнам — це гірше потужної зливи. 2. Різні сорти бананів у супермаркетах Тернополю коштують від шестидесяти до сто двадцяти гривень. 3. Мені сподобався салат із грушою. 4. Двадцять три учня пройшли до фіналу змагань. 5. Класний керівник зателефонував мені без п'ятнадцяти дев'ять. 6. Тінь падає від оточуючих дерев. 7. Дуб — найбільш міцніше дерево в наших лісах. 8. Сергіє, допоможи мені! 9. Мама, давай відпочинемо.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Граматичну помилку допущено у варіанті

А Галю, прочитай новелу.

В Ганно, сходи по хліб.

Б Сергіє, допоможи братові.

Г Микито, зачекай мене.

2. НЕМАЄ граматичної помилки в рядку

А найсмачніший пиріг, самий дорогий костюм

Б вищий брата, найбільш ефективний порошок

В якнайсвіжіші фрукти, більш міцні взаємини

Г менш уважний учень, більш щиріша розмова

3. Потребує редагування запис у рядку

А Урок починається о пів на восьму.

Б До проєкту долучилися два фахівця.

В Фільм завершиться за п'ять до третьої.

Г У Києві мешкає понад три мільйони людей.

5. Прочитавши притчу, виконайте завдання.

ПОГАНІ СЛОВА

Двоє друзів посварилися. Один із них почав усім знайомим говорити погані слова про свого товариша. Але згодом зрозумів, що помилився. Він прийшов до свого друга й попросив вибачення.

— Добре! Я тебе прощу. Тільки за однієї умови.

— Якої умови?

— Візьми подушку й випусти все пір'я на вітер.

Товариш так і зробив. Він розірвав подушку, і вітер розніс пір'я по всьому селу.

Задоволений друг прийшов до іншого й сказав:

— Виконав твоє завдання. Я прощений?

— Так, але якщо ти збереш усі пір'я назад у подушку.

Але ж неможливо зібрати всі пір'я назад! Так і погані слова, які вже розлетілися по всьому селу і їх почули інші люди, не можна забрати назад (*нар. тв.*).

А. Знайдіть граматичні помилки й виправте їх.

Б. Перекажіть притчу, доповнивши її розповіддю про випадок із власного життя (*усно*).

6. Заповніть таблицю прикладами.

Граматичні помилки	Приклади
непов'язаність дієприслівникового звороту з присудком однією дійовою особою	... , ...
розрив дієприкметникового звороту означуванням словом	... , ...
неправильне узгодження слів у словосполученні	... , ...

неправильна відмінкова форма залежного слова в словосполученні	... , ...
неправильний вибір прийменника	... , ...
порушення зв'язку між підметом і присудком	... , ...
неправильне поєднання однорідних членів речення	... , ...
неправильне поєднання частин складного речення	... , ...

Приклади:

- жовті листя;
- навчатися мові;
- рожеве фламінго;
- пошук по алфавіту;
- пробачити товариша;
- написаний лист сестрою;
- запізнитися із-за заторів;
- прочитаний вірш учителем;
- Світлано Олегівно, ви чудові;
- Погулявши в саду, настав вечір;
- Не лише прийшов брат, а й сестра;
- Тато з мамою любить свою дитину;
- Повернувшись додому, була шоста година;
- У третьому класі я зацікавився й вивчав музику;
- До класу зайшов директор, що був добре провітрений;
- Злодія помітив поліцейський, який почав тікати від нього.

7. Перепишіть речення, відредагувавши їх.

1. Я був вимушений пропустити уроки із-за хвороби. 2. Мені більше до вподоби гарячий капучино. 3. Засвоївши нову тему, учителька завершила урок. 4. Засвоєний матеріал на уроці географії допоміг орієнтуватися в лісі. 5. Дякую Вас за допомогу й гостинність. 6. Ромашка росте на клумбі, з якої мама готує чай. 7. На городі й садку висіявся мак. 8. Синичка й горобець п'є воду з фонтана.

8. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Граматичну помилку допущено в реченні

- А** Опрацювавши інструкцію, виконайте завдання.
- Б** Підсоливши овочеву суміш, додайте до неї столову ложку олії.
- В** Назбиравши разом із дідом грибів, сонце заховалося за гори.
- Г** Прочитавши всі три тексти, виконайте завдання в тестовій формі.

2. Граматичну помилку допущено в реченні

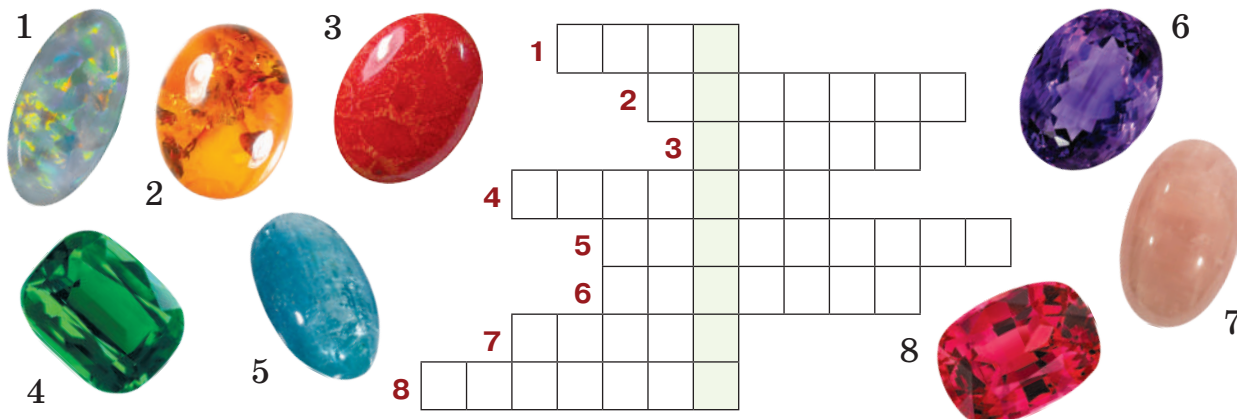
- А** Написаний твір моїм товаришем викликав жваве обговорення на уроці.
- Б** Виписані в першу колонку слова відповідають на питання «що робити?».
- В** Здобуті у важкому бою перемоги народ уславив в історичних піснях.
- Г** Виконана лише на третину атестаційна робота не підлягає оцінюванню.

3. НЕ потребує редагування речення

- А** Не треба сміятися над невдалими спробами початківців.
- Б** Львів'яни люблять і пишаються своїм містом.
- В** У нашому садку зацвіли рожеві троянди.
- Г** Старт змагань перенесли із-за негоди.

9. Розгадавши малюнковий кросворд, виконайте завдання. За потреби скористайтеся довідкою або пошуком в інтернеті.

Довідка. Корал, аметист, бурштин, шпінель, смарагд, кварц, аквамарин, опал.

- А.** Зробіть звуковий запис слова-відгадки.
- Б.** Поміркуйте, чому наші далекі предки цим словом назвали саме квітень. Висловіть міркування про назви інших місяців (*усно*).

10. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

навчатися фізиці
опановувати собою
пробачати друга

Правильно

навчатися фізики
опановувати себе
пробачати друзів

11. Відновивши деформовані словосполучення, запишіть їх.

Три, вагон; до, п'ятдесят, років; заходити, до, автобус; не, впоратися, із, задача; до, п'ятсот, кілометр; двадцять, хвилина, по, сьомий; тридцять два, будинок; п'ять, готель; головний, корпус, університет; співати, з, душа; прожити, до, сто, рік; півтора, день.

12. Перепишіть речення, відредагувавши їх.

1. З дитинства Микола Гоголь захоплювався й любив народні пісні. 2. Я програв змагання завдяки несерйозному ставленню до тренувань. 3. Калитка жаліє наймитові шматок хліба, який працює на нього. 4. Остап і Соломія втік із рідного села. 5. Написаний вірш Тарасом Шевченком вразив мене. 6. Мирослава не змогла пробачити батька. 7. Натиснувши на клавішу, заграла музика (*з учнівських робіт*).

1. Розглянувши світлини, виконайте завдання.

журавли**н**ий голосжуравли**н**ий сік

- А.** Поміркуйте, чому в першому записі немає подвоєних букв, а в другому — є.
Б. Сформулюйте правило написання подвоєних букв у слові журавли**н**ий.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Подвоєні букви	Приклади
за збігу однакових приголосних на межі значущих частин слова	... , ...
в іменниках с. р. на -я між голосними	... , ...
в іменниках III відміни в Ор. в. між голосними	... , ...
у прикметниках із високою мірою ознаки	... , ...
у прикметниках-старослов'янiзмах	... , ...
у словах, які треба запам'ятати (винятки)	... , ...

Приклади: преосвященний, річчю, ввічливий, страшенний, Закарпаття, благословенний, маззю, невблаганний, взуття, віддячити, законний, ллється.

3. Випишіть слова з подвоєними буквами.

Екстрен..ий, галуз..ю, буквен..ий, попад..я, огнен..ий, гордіст..ю, любов..ю, л..єш, клятвен..ий, академ..істечко, бажан..я, облич..я, нескáзан..ий, свяще-н..ий, завдан..ь, антен..ий, кут..я, Закавказ..я, мавпен..я, акварел..ю, туман..ий, дан..ий, милосерд..я, емал..ю, пореформен..ий, узбіч..я, в..ічливо, Іл..я, нескін-чен..ий, каят..я, радіст..ю, укрит..я.

З перших букв виписаних слів складіть народний вислів.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Подвоєні букви треба писати в усіх словах рядка

- А** смі(т/тт)єпереробний, ри(с/сс)ю, прони(с/сс)я
Б роздо(л/лл)я, моното(н/нн)ий, бджоли(н/нн)ий

В зняря(д/дд)я, Ро(с/сс)ю, одухотворе(н/нн)ий
Г підні(ж/жж)я, тополи(н/нн)ий, злиде(н/нн)ий

2. Подвоєні букви треба писати в усіх словах рядка

А освітле(н/нн)ість, оста(н/нн)ій, на(в/вв)ипередки
Б возні(с/сс)я, моло(д/дд)ю, адресова(н/нн)ий
В розкі(ш/шш)ю, чес(т/тт)ю, бе(з/зз)вучність
Г зако(н/нн)ість, зі(л/лл)я, сувере(н/нн)ий

3. Подвоєні букви треба писати в усіх словах рядка

А сі(л/лл)ю, Запорі(ж/жж)я, місь(к/кк)ом
Б студе(н/нн)ий, зва(н/нн)я, заполо(ч/чч)ю
В довкі(л/лл)я, незмі(н/нн)ий, скля(н/нн)ий
Г ро(з/зз)утися, жада(н/нн)ий, бо(в/вв)аніти

5. Перекладіть і запишіть слова українською мовою.

Англ. trolleybus, *англ.* tennis, *англ.* dollar, *англ.* London, *ест.* Tallinn, *исп.* Madrid, *ит.* villa, *ит.* pizza, *ит.* cassa, *нім.* Düsseldorf, *нім.* Wanne, *фр.* tonne.

6. Розгляньте репродукцію картини. Напишіть вільне есе про враження, які вона викликає. Уведіть у текст елементи опису картини (письмово).

О. Кваша. Біля річки

7. Розшифрувавши ребус, запишіть його та виконайте завдання.

А. Запишіть слово-відгадку й розберіть його за будовою (усно).
Б. Розкрийте значення цього слова (усно).

8. Перепишіть слова, уставивши, де потрібно, відповідну букву.

Зван..ий, без..бройний, під..аш..я, протиріч.. , осерд..я, лют..ю, Ган..а, кас..а, невблаган..ий, бов..аніти, кошен..я, без..акон..я, роз..утися, нездійснен..ий, узвиш..я, реформен..ий, свавіл..я, гол..івудський, перед..ень, юн..ат, окаян..ий, буден..ий, вагон..ий, передпліч..я, Криворіж..я, нет..о, годин..ик, зроблен..ий.

1. Заповніть таблицю прикладами.

М'який знак пишемо	Приклади
після д, т, з, с, ц, л, н , що позначають м'які приголосні звуки	... , ...
М'який знак не пишемо	Приклади
перед буквами, що позначають м'який / пом'якшений приголосний	... , ...
перед буквами, що позначають шиплячий приголосний	... , ...
після букв б, п, в, м, ф; г, к, х, ґ; ж, ч, ш, ц та й	... , ...
після р, АЛЕ: ларьок, забрюханий, трьох, чотирьох	... , ...

Приклади: промін..чик, гір..кий, борот..ба, кін..ський, безбат..ченко, облич.., дз..вякнути, нен..ка, повір.., ідеш.., пол..ський.

Винятки: няньчити, бриньчати, женьшень, Маньчжурія, різьбяр, тьмянний.

2. Випишіть слова з м'яким знаком.

Шевченківс..кий, хатин..ці, ховаєш..ся, коротен..кий, різ..кість, олівець.., ламаєт..ся, ясність.., корис..тю, колис..ці, різ..бяр, кізон..ці, долин..ці, ал..фа-промені, занос..те, передач.., пас..мо, ниточ..ці, тесляр.., підвод..ся, радіс..тю, барабан..щик, естонец.., п'ят..десят, рибон..ці, ел..дорадо, ходиш.., дон..чин, малюсін..кий, русал..чин, громадян..ство, Ігор..ович, красун..чик, скрин..ці, тітон..чин, ніч..ка, піс..ня, яскравен..кий.

З перших букв вписаних слів складіть назву повісті Оксани Думанської.

3. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А** товарис..кий, винос..те, їдал..ня
Б лікарен.., Уман..щина, нян..чин

- В** низ..кий, погод..ся, черешен..ці
Г з'ясуєт..ся, поніс..ся, повиход..те

2. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А** тридцят.., брин..чати, годит..ся
Б хатин..ці, рознос..те, нян..чити

- В** зган..бити, кін..чик, вишен..ці
Г різ..блений, Хар..ків, козац..кий

3. М'який знак треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А** весіл.., таріл..ці, пот..марений
Б рибон..ці, сяд..те, крад..кома

- В** щас..тя, привод..те, жмен..ці
Г колос..ся, глянец.., Пол..ща

4. Прочитавши текст, візьміть участь у грі «Так — ні».

МАВПА І РИБА

Трапилася якось велика повінь, і настигла вона мавпу й рибу. Мавпа, створіння моторне та досвідчене, спромоглася видертися на дерево й ухилилася від бурхливих вод. Зиркнувши вниз зі свого безпечного місця, вона побачила, як бурхливий потік стрімко несе нещасну рибу.

Маючи найліпші наміри, мавпа нахилилася і витягла рибу з води. Наслідки були сумні.

* * *

Таке часто трапляється в житті людини, яка намагається робити добро на свій розсуд (нар. тв.).

Гра «Так — ні»

1. Жанр твору — казка.
2. Тип мовлення — опис.
3. Головну думку твору можна передати афоризмом «Добрими намірами вимощена дорога до пекла».
4. У тексті наявна алегорія.
5. Мавпа уособлює добру й розумну людину.
6. Учинок мавпи альтруїстичний.

Альтруїзм — безкорисливе піклування про благо інших і готовність жертвувати для інших своїми особистими інтересами.

5. Розшифрувавши народний вислів, запишіть його та виконайте завдання.

Де + + літати, туди + + не / пускати
(3-тя ос. мн., теп. ч.) (р. в., мн., ж. р.)
(символ війна, мн.) (3-тя ос. мн., теп. ч.)

А. Визначте тип підрядної частини.

Б. Напишіть вільне есе, узявши за тему розшифрований народний вислів.

6. Перепишіть слова, уставивши на місці пропуску, де потрібно, м'який знак

Млин..ці, лл.ет..ся, памороз.., чотир..ма, хар..ків'янка, моряц..кий, Бер-
дян..с..к, тонюсін..кий, чотир..ох, промін..чик, Ігор..ович, склепін..частий,
дон..чин, ірпін..с..кий, бад..оріс..т.., гордіс..т.., матусен..ці, повод..теся, мо-
лот..ба, жен..шен.., т..мяно, долон..ці, нян..чин, долини..ці, мен..ше, забр..оха-
ний, Ковал..с..кий, азовс..кий.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

Який зв'язок між містом Звягелем та Лесею Українкою?

- А. Дайте відповідь на це запитання.
Б. Поміркуйте, чому виділені буквосополюки треба писати по-різному — з апострофом і без нього.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Апостроф пишемо перед <i>я, ю, є, ї</i>	Приклади
після букв <i>б, п, в, м, ф</i>	... , ... , ...
після <i>р</i> , що позначає твердий приголосний	... , ... , ...
після префікса, що закінчується приголосним	... , ... , ...
після першої частини складного слова, що закінчується приголосним	... , ... , ...

Приклади: пір'їна, пан'європейський, подвір'я, роз'яснити, Стеф'юк, дит'ясла, кар'єра, над'яскравий, кав'ярня, з'їзд, хлоп'я, Мін'юст.

3. Випишіть слова з апострофом.

Ум..ятина, медв..яний, р..ясний, сузір..я, пор..ядок, торф..яний, тьм..яний, з..економити, електрозв..язок, з..агітувати, помор..янин, під..їхати, уп..ятьох, бур..як, ін..екція, харків..янка, роз..юшити, дзв..якнути, св..ято, ув..язнення, щонайсором..язливіший, цв..ях, р..юмка, Мін..юст, р..ясний, якнайлюб..язніше, сухом..ятка, п..юре, обм..яклий.

- З перших букв виписаних слів складіть приказку.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. З апострофом треба писати всі слова у варіанті

А супер..яхта, фарб..яр, п..ядь
Б з..їсти, гр..юкіт, крем..яний

В об..їждчик, солов..ї, св..ято
Г б..ю, транс..європейський, б..вет

2. З апострофом треба писати всі слова у варіанті

А м..ятний, верф..ю, дзв..якати
Б тьм..яніти, Лук..ян, здоров..я

В Св..ятослав, в..юн, прислів..я
Г В..ячеслав, кав..яр, черв..як

3. З апострофом треба писати всі слова в рядку

А пам..ятний, зап..ястя, мавп..ячий
Б кур..ява, Придунав..я, полум..яний
В жираф..ячий, львів..янин, з..йомка
Г зім..яти, над..ярусний, жаб..ячий

5. Прочитавши тексти, виконайте завдання.

I. Граціозні форми, ніжне забарвлення, витончений аромат троянди з незапам'ятних часів чарували людей. Тому й створено безліч легенд про цю чарівну, ніжну й чудову квітку. За індійською легендою, прекрасна богиня Лакшмі народилася з пуп'янка троянди. У давньому грецькому міфі розповідається, що прегарний юнак Адоніс, який уособлював прихід весни, постав із куща троянди. У Римі цю квітку вважали символом хоробрості, нею нагороджували за доблесть. Кожна країна віддавала належне красі й принадності троянди (*Ф. Мамчур*).

II. Троянда — рід і культурна форма рослин родини трояндових, це рідко вічнозелені кущі до чотирьох метрів заввишки. Відомо близько 300–400 видів дикої троянди. Рослини зазвичай мають форму куща або ліани. У класичному зображенні троянда має 32 пелюстки. Відомо близько 6000 сортів, отриманих шляхом гібридизації і відбору (*з інтернету*).

III. Цвіла Троянда у садочку,
А недалечко, у куточку,
Між бур'яном бринів Будяк.
І каже він Троянді так:
— Нащо се ти колючок начіпляла?
— А ти нащо? — вона його спитала.
— Я? — обізвався Будяк, —
Я, серденько, не проста штука,
Я — степовий козак!
Мені колючка, як шабля,
Щоб ворогів страшить,
Щоб всім було спокійно жити.
Вам більш нема ніякої роботи —
Цвісти, пахтіть, а не колоти.
— Не все ж колоть і Будякам, —

Троянда каже, — треба й нам,
Щоб Кручені Паничі боялись
І до Троянди не чіплялись.
Сунеться який біс —
Йому колючка в ніс,
Щоб не забувся,
Як слід Троянду шанувать,
А не знічев'я обвивать.
— Хіба?! — сказав Будяк і
усміхнувся. —
Скомпонував я сей примір
Для наших любих дочок;
Нехай вони його змотають у клубочок,
Як кажуть панночки, на сувенір.

Л. Глібов

A. Визначте стиль кожного тексту. Обґрунтуйте свій вибір.

B. Читання вголос. Озвучте кожний текст так, щоб манера читання відповідала його стилю.

6. Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

яйце всм'ятку
вареники з творогом
кофе зі сливками

Правильно

некруте яйце / рідке яйце
вареники із сиром
кава з вершками

7. Перепишіть слова, уставивши, де потрібно, апостроф.

Перед..ювілейний, вп..ястися, рутв..яний, знічев..я, з..ініціювати, хутор..янин, безриб..я, вим..я, арф..яр, Дем..ян, св..ященник, голуб..ятня, м..язовий, чебер..яти, сер..йозний, б..ювет, з..єднати, р..юмсати, розм..якшити, кучер..явий, духм..яний, верб..я, горохв..яний, під..єднати, з..орієнтувати, лижв..яр, підв..ялити, прем..єра, Кир..ян, кур..йозний, стерв..ятник, з..імпровізувати, м..ясний.

1. Прочитавши слова в колонках, виконайте завдання.

ради ^и ст	раді ^о
фізи ^и чний	фізі ^о логія
ауди ^и т	ауді ^о

- А. Яка закономірність написання *и* та *і* після букв *д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р*?
 Б. Сформулюйте правило.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Пишемо букву <i>и</i>	Приклади
у загальних назвах	
після <i>д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р</i> перед приголосним (крім [й])	... , ... , ...
у винятках : башкир, вимпел, єхидна, імбир, кипарис, кисет, лиман, лимон, миля, мирт, нирка, спирт, химера та ін.	
у власних географічних назвах	
з кінцевими <i>-ида, -ика</i>	... , ... , ...
після <i>дж, ж, ч, ш, щ, ц</i> перед приголосним	... , ... , ...
після <i>р</i> перед приголосним (крім [й])	... , ... , ...
після <i>д, т</i> перед приголосним (крім [й])	
у винятках : Бразилія, Вифлеєм, Єгипет, Китай, Пакистан, Сирія, Сицилія та ін.	

Приклади: Чикаго, директор, Ватикан, Антарктида, Алжир, Рига, Скандинавія, фабрика, Мадрид, Америка, цифра, Африка, Тибет, Крит, Вашингтон.

3. Запишіть слова у дві колонки: 1) з *и* на місці пропуску; 2) з *і* на місці пропуску.

Артер..^иальний, бр..^итанець, мак..^ияж, естет..^ичний, сольфедж..^ио, р..^итуал, такс..^и , ел..^ипс, л..^имон, рад..^иус, д..^иагноз, інц..^идент, ауд..^иєнц..^ия, нарц..^ис, м..^игрень.

З перших букв виписаних слів складіть назви столиць європейських країн.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Букву *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А в..^итам..^ин, нотар..^иус, б..^искв..^ит
 Б еск..^имос, пац..^иєнтка, Ч..^икаго

- В г..^ибрид, Дон К..^ихот, к..^ипарис
 Г сп..^ираль, ч..^изкейк, симпоз..^иум

2. Букву *і* треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А** патр..от, тенденц..я, Р..м
Б Грец..я, м..грень, кос..нус

- В** кард..олог, Пак..стан, б..зон
Г М..лан, лаб..ринт, асоц..ац..я

3. Букву *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах варіанта

- А** л..ман, Ваш..нгтон, ч..пси
Б кор..да, Мекс..ка, асп..рин

- В** Корс..ка, аж..отаж, сп..рт
Г д..зель, р..елтор, Єг..пет

5. Прочитавши текст, візьміть участь у грі «Так — ні».

КІТ, ЯКИЙ УРЯТУВАВ НЕМОВЛЯ

1421 року в Н..дерландах сталася страшна повінь. Затопленими виявилися 72 села, 100 тисяч людей потонуло. Цю подію через чотири століття було взято за основу картини Ловренса Альма-Тадема «Повінь у Бісбосі 1421 року».

Художник зобразив сюжет місцевої легенди. Відповідно до неї, після катастрофи люди, які вижили, виявили на невеликому клаптику суші ліжечко. Його прибило до берега. У ньому, немов божевільний, з краю на край стрибав кіт. Містяни вирішили врятувати тварину. Але яким же було їхнє здивування, коли в ліжку вони побачили спокійне немовля, що спало. Кіт, що стрибав туди-сюди, підтримував рівновагу ліжка, щоб вода не змогла дістатися до нього (*О. Травневий*).

Гра «Так — ні»

1. У слові *Н..дерланди* пропущено букву *и*.
2. Картину написано 1421 року.
3. Картину написано за реальними подіями.
4. Кіт урятував малюка в бурхливому морі.
5. Кіт стрибав по ліжечку, щоб воно тримало рівновагу.
6. Містяни помітили кота, коли рятували немовля.
7. Текст написано в публіцистичному стилі.
8. Тип мовлення — розповідь.

Л. Альма-Тадема.
Повінь у Бісбосі 1421 року

6. Напишіть вільне есе «Мої враження від картини Л. Альма-Тадема «Повінь у Бісбосі 1421 року»».

7. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

квартáл

каталóг

жалюзі́

8. Перепишіть слова, уставивши букви *и, і*.

Ц..стерна, В..флеєм, єх..дна, л..ценз..я, Гемпш..р, ф..з..олог..я, Аркт..ка, Берл..н, к..шлак, каз..но, т..рам..су, д..плом, Р..в'єра, пав..льйон, станц..я, Н..цца, генет..ка, Алж..р, тр..умф, інкв..з..ц..я, бр..танець, такс.. , ф..н..ш, С..р..я, х..мерний, с..луєт, ун..верс..тет, с..стема, С..ц..л..я, юр..сд..кц..я, нарц..с.

1. Заповніть таблицю прикладами.

Префікс <i>пре-</i>	Приклади
висока міра ознаки (<i>пре-</i> = дуже)	... , ... , ...
винятки: <i>презирство, превелебний, пренепорочний, преподобний, преосвященний, престол</i>	
Префікс <i>при-</i>	Приклади
результат або частковість дії, приєднання	... , ... , ...
наближення (при чомусь)	... , ... , ...

Приклади: пр..сміливо, пр..чайтися, пр..чесаний, пр..кордонник, пр..темний, Пр..карпаття, пр..чудово, пр..сісти, пр..земкуватий.

Зауважте!

Префікс *при-* пишемо лише в трьох словах: *прірва, прізвище й прізвисько*.

2. Запишіть слова у дві колонки: 1) з пропущеною буквою **е**; 2) з пропущеною буквою **и**.

Пр..швидко, пр..гіркий, пр..тихий, пр..ручити, пр..освящений, пр..різний, Пр..ірпіння, пр..міський, пр..мудрість.

Із четвертих букв виписаних слів складіть назви природних явищ.

3. Заповніть таблицю прикладами.

Префікс <i>с-</i>	Префікс <i>з-</i>
перед <i>к, п, т, ф, х</i>	перед рештою букв
... , ... , ...	... , ... , ...
Префікси <i>роз-, без-, через-</i> завжди з буквою <i>з</i>	
... , ... , ...	

Приклади: чере..плічник, ..фотографувати, ..мити, ..цідити, ро..казати, ..хибити, бе..карно, ..тиснути, ..ворушити.

4. Запишіть слова у дві колонки: 1) з пропущеною буквою **з**; 2) з пропущеною буквою **с**.

..ліпи, ..труси, не..проста, ро..клад, бе..смертя, ..падеш, ..кріпа, ..вечора, ..шиток, ..краю, ..чеплення, ..хиблено.

З передостанніх букв виписаних слів складіть клички прославлених собак й кота.

5. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Букву **и** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** пр..солодкий, Пр..дунав'я, пр..тиск
- Б** пр..кордоння, пр..зирство, пр..шити
- В** пр..снитися, пр..чвалати, пр..славно
- Г** пр..ступити, пр..білений, пр..мотаний

2. Букву **е** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** пр..кислий, пр..білений, пр..чорний
- Б** пр..солодкий, пр..солений, пр..гірко
- В** пр..красний, пр..старий, пр..йти
- Г** пр..д'явник, пр..стол, пр..кумедно

3. Букву **з** треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А** ..мивати, вро..сип, ..характеризований
- Б** бе..барвний, ро..трощити, ..кладник
- В** ..житися, ..фабрикувати, ро..почати
- Г** ..читування, бе..крилий, ..цілення

6. Напишіть есе про те, як ви розумієте ілюстрацію Д. Бонатті. Згадайте в роботі улюблену книжку. За потреби використайте опорні слова.

Опорні слова: світогляд, мислення, інтелект; критичний, цікавий, пізнавальний; підносити(ся), поринати, набувати; корисно, якнайкраще, упевнено.

7. Прочитайте матеріал із книжки «100 експрес-уроків української» та перекажіть його (усно).

ЇХ ЧИ ЇХНІЙ ГАМАНЕЦЬ?

Про розрізнення цих займенників не писав тільки ледачий мовознавець... У різних наукових працях ви можете знайти іноді протилежні думки з приводу вживання займенників *їх* і *їхній*.

Запам'ятайте: коли ми говоримо про належність комусь або чомусь, то вживаймо займенник **їхній**: *їхній гаманець*. У таких реченнях це слово виконує роль означення: *гаманець* (чий?) *їхній*. Якщо не йдеться про належність комусь, то використовуймо займенник **їх** (у такому разі він виступає додатком): *покличте* (кого?) *їх*.

8. Перепишіть слова, уставивши пропущені букви **е, и; з, с**.

Пр..зирливо, пр..солений, пр..краса, пр..крашати, пр..крашений, пр..світло, пр..світити, пр..чал, пр..чвалати, пр..земкуватий, Пр..дунав'я, пр..д'явник, пр..подобний, Пр..дніпров'я, пр..будинковий, пр..смак, пр..непорочний; бе..кровний, ..тишити, ..хвально, бе..хатній, ..цементувати, ро..тривожено, до..хочу, ..підлоба, ..чіплювач, пере..кочити, ..шерхнути, ..чистити.

1. Заповніть таблицю прикладами.

Складні слова	
Пишемо разом	Приклади
зі сполучними <i>е, є, о, и</i> та без них	... , ...
складноскорочені слова	... , ...
з іншомовними частинами <i>авіа-, авто-, агро-, веб-, віце-, гідро-, екс-, контр-, мото-, обер-, поп-, прес-, псевдо-, радіо-, смарт-, соціо-, унтер-</i> та ін.	... , ...
з іншомовною частиною на позначення кількісного вияву чого-небудь: <i>бліц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, мікро-, міні-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-</i>	... , ...
із числівником або з дієсловом наказового способу	... , ...
складні прикметники, утворені від підрядного словосполучення	... , ...
Пишемо з дефісом	Приклади
протилежні або близькі за змістом слова	... , ...
прикладки після означуваного іменника й імена казкових персонажів	... , ...
одиниці виміру (без сполучного голосного) і проміжні сторони світу	... , ...
з першим словом, що підкреслює особливість, прикмету предмета, названого другим словом	... , ...
назви рослин (без сполучного голосного)	... , ...
складні прикметники, утворені від сурядного словосполучення (поєднання кольорів, смаків та їхніх відтінків)	... , ...

Приклади: поп/музика, норд/ост, легко/атлетичний, спорт/зал, дівич/вечір, брат/і/сестра, Зайчик/Побігайчик, бліц/опитування, шести/гранник, всюди/хід, архітектурно/будівельний, хлопець/богатир, суші/бар, веб/сайт, кіловат/година, Свят/вечір, народно/поетичний, сон/трава, купівля/продаж, земле/коп, топ/модель, батько/мати, перекоти/поле, навчально/виховний.

Зауважте!

Окремо пишемо незмінюваний числівник *нів* зі значенням «половина» з наступним іменником у формі родового відмінка: *нів острова*, але *нівострів*; *нів ночі*, але *північ*; *нів аркуша*, але *піваркуш*; *нів дня*, але *південь*.

2. Запишіть слова у дві колонки: 1) ті, що пишемо з дефісом; 2) ті, що пишемо разом.

Південно/західний, обер/майстер, ліс/госп, етно/гурт, альфа/промені, контр/удар, сім/десятиріччя, арт/ринок, розрив/трава, нано/технології, дерево/обробний, різно/спрямований, культурно/технічний, іншо/мовний, ясно/виदेць.

З перших букв записаних слів складіть назву визначного місця Білої Церкви.

Випишіть слова, які потрібно писати окремо.

Пів/дня, пів/оберт, пів/Америци, пів/ніч, пів/лимона, пів/еклера, пів/аркуш, пів/кілограма, пів/озера, пів/корита, пів/острів, пів/уроку, пів/центнера, пів/коло, пів/Одеси, пів/куля, пів/місяця, пів/устриці, пів/захист, пів/дому, пів/області, пів/овал, пів/зими, пів/акваріума, пів/місяць, пів/йоржа, пів/цибулини, пів/день, пів/яблука.

Із четвертих букв записаних слів складіть народний вислів.

Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Разом треба писати всі слова в рядку

- А** агро/культура, глино/зем, м'ясо/ід
- Б** пройди/світ, кіно/зал, інтернет/послуга
- В** фото/справа, вербо/ліз, дельта/функція
- Г** евро/ринок, учений/фізик, гори/цвіт

2. З дефісом треба писати всі слова в рядку

- А** історико/культурний, сліпучо/білий, судинно/капілярний
- Б** логіко/граматичний, сушильно/сортувальний, семи/разовий
- В** музично/танцювальний, військово/спортивний, водо/стійкий
- Г** політико/економічний, мовно/літературний, абсолютно/сухий

Прочитавши текст, перекажіть його (письмово).

Далеко куцому до зайця... Так кажуть, коли описують людей або предмети, які мають подібність, але все ж таки не однакові. Чому так кажуть? Хто такий куций? Ми звикли, що куцим називають саме зайця. У такому разі виходить, що «далеко зайцю до зайця». А може, не всякий куций — заєць? Так, слово куций багатозначне. Це й низька на зріст людина, і короткий одяг, куцим навіть називають чорта, а ще тварин із коротким або обрубаним хвостом. Отже, не всякий куций є зайцем. У фразеологізмі *далеко куцому до зайця* куцим названо собаку. Іван Франко писав: «Куций тут — назва пса, який не може догнати зайця». Отже, за основу вислову *далеко куцому до зайця* взято поняття про гонитву мисливського собаки за зайцем (О. Травневий).

Перепишіть слова, знявши ризик.

Жаро/стійкий, вовк/жадняга, п'яти/зірковий, лимонно/кислий, країна/інвестор, північно/західний, одно/денний, пів/куля, теоретико/практичний, жовто/гарячий, мегават/година, пів/тижня, австро/угорський, високо/точний, пів/острів, преміум/готель, шведсько/німецький, людино/день, тонко/мелений, альфа/розпад, пів/ями, ультра/звук, кримсько/татарський, агро/фірма.

1. Прочитавши речення, виконайте завдання.

У гурті робити, що з **гори** бігти.

А з**гори** лине жайворонкова пісня.

- А. У якому реченні йдеться про гору — значне підвищення над навколишньою місцевістю?
Б. Визначте, чому в першому реченні з *гори* пишемо окремо, а в другому — разом.

2. Заповніть таблицю прикладами.

Правопис прислівників і прислівникових сполук	
Разом	
прийменник + іменник (прикметник, числівник, займенник, прислівник), між якими не можна поставити означення	... , ... , ...
частка + іменник (прислівник)	... , ... , ...
основа + основа	... , ... , ...
Окремо	
прийменник <i>без (на, до, з, в/у)</i> + іменник (між ними можна поставити означення, але не завжди)	... , ... , ...
двічі вжитий той самий іменник (займенник) + прийменник(и)	... , ... , ...
повторення повнозначного слова в різних відмінкових формах	... , ... , ...
<i>по</i> + збірний числівник	... , ... , ...
З дефісом	
<i>по- + -ому, -ему, -єму, -ськи, -цьки, -зьки, -е, -є</i>	... , ... , ...
із частками <i>будь-, небудь, казна-, хтозна-, то</i>	... , ... , ...

Приклади: босоніж, по/двоє, кінець/кінцем, бозна/як, що/дня, по/нашому, раз/у/раз, у/ночі, долі/черева, по/французьки, по/трое, без/упину, одним/одна, по/тихеньку, час/від/часу, де/далі, так/то, до/речі, на/двоє, аби/коли, право/руч, на/жаль, будь/як, по/перше, по/семеро, сам/на/сам, чин/чином.

3. Запишіть прислівники, знявши ризик.

До/речі, до/недавня, казна/де, на/самоті, з/розгону, спокон/віків, не/сьогодні/завтра, до/вподоби, по/людськи, коли/небудь, всього/на/всього, десь/то, день/у/день, без/сумніву, до/останку, по/правді, час/від/часу, по/заячи, будь/де, з/переляку, на/щастя, до/сьогодні, ані/трохи, поза/вчора, з/на/двору, само/хіть.

4. Перепишіть речення, знявши ризик.

1. В/горі — перлисті переливи хмар, яких нема на небесах чужини (М. Рильський). 2. Буває, що в/горі сміття знаходять діаманти (О. Савенко). 3. В/день

пригріло сонце, почалася відлига (О. Донченко). 4. В/день такий розцвітає весна на землі (В. Сосюра). 5. Герой користі не шукає з/роду (Леся Українка). 6. Я з/роду, у якому шанують традиції і звичаї народу (Д. Луценко). 7. З пам'яті, не дивлячись у текст, Марта на/пам'ять промовила: «Плавай, плавай, лебедоньку» (Панас Мирний). 8. Якось Хома виявив бажання, щоб Ференц змалював його на/пам'ять нащадкам (Олесь Гончар).

5. Виконайте завдання в тестовій формі.

- Разом треба писати всі прислівники в рядку
 - А** у/вечері, в/щерть, до/побачення
 - Б** на/жаль, на/останок, на/приклад
 - В** до/вподоби, на/весні, на/виворіт
 - Г** на/швидкуруч, без/вісти, на/завжди
- Окремо треба писати всі прислівники у варіанті
 - А** по/трое, до/останку, по/перше
 - Б** у/чотирьох, на/сміх, до/смаку
 - В** до/снаги, без/упину, до/речі
 - Г** все/рівно, під/силу, на/трое
- З дефісом треба писати всі прислівники в рядку
 - А** раз/у/раз, в/ряди/годи, всього/на/всього
 - Б** по/моєму, коли/не/коли, по/сусідськи
 - В** віч/на/віч, сам/на/сам, казна/коли
 - Г** по/твоєму, з/дня/на/день, будь/де

6. Визначивши в смішинках слова, на які падає логічний наголос, виразно прочитайте їх.

* * *

Не розумію, чому штани, у яких найзручніше вилежуватися на дивані, називають спортивними (нар. тв.).

* * *

Ви лише подумайте, скільки всього цікавого станеться, коли рак на горі все-таки свисне (нар. тв.).

* * *

Тату, сьогодні в школі скорочені батьківські збори.

— Що значить скорочені?

— Ти, я і директор (нар. тв.).

7. Перепишіть речення, знявши ризик.

1. І посадила я тополю в/день народження Кобзаря (Ю. Яновський). 2. Піс-ня до роботи додає охоти, а Мар'яні в/день не до гуляння — на роботі з/ранку до/смеркання (Леся Українка). 3. Потім чайка звилася в/гору, на/мить за-стигла над річкою (О. Донченко). 4. І залюбки, не з наказу вірш на/пам'ять вчать (М. Шеремет). 5. Тоді раптом прийшов на/пам'ять один дитячий день (М. Стельмах). 6. Любіть Україну у/сні й на/яву, вишневу свою Україну (В. Со-сюра).

1. Заповніть таблицю прикладами.

НЕ з різними частинами мови	
Разом	
слова, що не вживаємо без не	...
не + іменник, прикметник, прислівник = нове поняття (можна замінити синонімом)	...
у складі префікса недо- зі значенням неповної міри ознаки, дії, стану	...
не + дієприкметник у ролі означення без залежного слова	...
Окремо	
не + іменник, (діє)прикметник, прислівник, якщо є протиставлення	...
не + іменник, (діє)прикметник, прислівник у ролі присудка	...
не + займенник, числівник, дієслово	...
не + дієприкметник із залежним словом	...
не + дієслово з префіксом до-	...

Приклади:

- Співа трава, ніким ще не/зім'ята.
- Учений іде, а не/ук слідом спотикається.
- Не/знаючи броду, не/лізь у воду.
- Поет мав талант не/позичений, а власний.
- Чому ти не/доїв сніданок?
- Кров людська не/водиця.
- Дай серцю волю — заведе в не/волю.
- Червоніє не/зірвана суниця.
- Я не/добачаю від народження.

2. Випишіть слова, які потрібно писати з **не** окремо, знімаючи ризик.

Не/світлий, а темний; не/забудка; не/відриваючись; не/воля (рабство); не/аналізований досі; не/твоя мрія; не/авокадо, а ківі; не/помитий посуд; не/написаний мною твір; не/дочувати змалку; не/висока пані; не/наша машина; не/яскравий, а тьмянний колір; не/має мене вдома; не/наважитися; не/акредитований комісією банк; не/говорити; не/описаний ще предмет; не/волити; не/називаючи; не/чесаний мною; не/дбалість; не/смак; не/апелсьиновий, а мандариновий сік; не/розведено; не/ідеш; не/далека дорога; не/ваша родина; не/цитований у пресі; не/ігнорувати.

З третіх букв виписаних слів складіть назву художнього твору, який ви читали у 8-му класі.

3. Поміркуйте, чому виділені слова по-різному пишемо в реченнях: Багатії зазвичай **не до-ідають** і Бідні постійно **недоідають**.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Частку **не** треба писати окремо з кожним наступним словом у рядку

А не/усвідомлені наслідки; не/сто, а двісті
Б фільм досі не/знятий; не/хтуючи порадами
В норми не/виконано; не/самовито кричати
Г не/мені це розповідай; не/підходячи близько

2. Частку **не** треба писати разом із наступним словом у реченні

А Ця не/широка річка впадає в Дніпро.
Б Нас полонили аж ніяк не/приємні спогади.
В Не/доля вирішує — людина творить свою долю.
Г То не/глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс.

3. Частку **не** треба писати разом із наступним словом у реченні

А Не/земля родить, а руки.
Б Не/краса прикрашає, а розум.
В Слово не/стріла, а глибше ранить.
Г Ні хліба, ні солі, і сам бурлак у не/волі.

- 5.** Чи згодні ви з народним висловом «Краса лиця — половина приданого»? Підтримайте або спростуйте цю думку, навівши два аргументи й підкріпивши їх прикладами з художньої літератури та власного життя (*письмово*).

Тіна Кароль, співачка

Том Гарді, актор

- 6.** Запам'ятайте правильний варіант слововживання.

Неправильно

залиште мене в спокої
 відмінити процедуру
 через пару хвилин

Правильно

дайте мені спокій
 скасувати процедуру
 через (за) кілька хвилин

- 7.** Перепишіть речення, знявши ризик.

- Вітер не/самовито стугонів віконницями, гудів у комині (*О. Довженко*).
- Не/ти, брате, перший, не/ти й останній (*М. Стельмах*).
- Прийдешне осяває наші лиця, не/спокій творчий з вічністю єдна (*В. Симоненко*).
- Згода буде, а не/згода руйнує (*нар. тв.*).
- Краса — лиш відображення земного у не/земному дзеркалі душі! (*І. Жиленко*).
- Не/скінченний Чумацький Шлях простягся у вічність (*О. Довженко*).
- Ми — не/безліч стандартних «я», а безліч всесвітів різних (*В. Симоненко*).
- Не/захищений від вітру сад розгубив свої плоди (*І. Саєнко*).

1. Заповніть таблицю прикладами.

З великої букви пишемо	Приклади
імена людей, по батькові, псевдоніми та клички тварин	... , ...
утворені від власних особових назв присвійні прикметники й прикметники із суфіксом -ськ- (із значенням «імені когось», «на честь когось»)	... , ...
назви божеств, міфологічних істот, релігійних свят і постів	... , ...
назви дійових осіб у байках, казках і драматичних творах	... , ...
географічні назви, назви вулиць, площ, парків, каналів, архітектурних пам'яток, храмів тощо	... , ...
назви найвищих державних посад України та міжнародних посад	... , ...
назви установ, підприємств, організацій, партій, міністерств, навчальних закладів, театрів тощо	... , ...
назви знаменних подій, свят, епох	... , ...
З великої букви й у лапках пишемо	Приклади
назви художніх творів, наукових праць, періодичних видань	... , ...
назви аеропортів, станцій метро, санаторіїв, готелів, кав'ярень тощо	... , ...
назви літаків, автомобілів, кораблів, фірмові та сортові назви	... , ...
назви орденів, відзнак	... , ...

Зауважте!

У назвах країн, найвищих держустанов і міжнародних організацій, а також в астрономічних найменуваннях усі компоненти пишемо з великої букви: Сполучені Штати Америки, Кабінет Міністрів України, Організація Об'єднаних Націй, Чумацький Шлях.

Приклади: Новий рік, вулиця Хрещатик, літак «Мрія», Олег, Франковий сонет, Президент України, Лисичка, орден «Мати-героїня», Тузик, Аполлон, повість «Климко», Міністерство охорони здоров'я України, Водохреще, Львівська середня школа № 1 імені І. Франка, аеропорт «Бориспіль», цукерки «Білочка», газета «Час», Шевченківська премія, Володимирський собор, готель «Либідь», епоха Відродження, медаль «За відвагу», Проня, Генеральний секретар ООН.

2. Перепишіть сполучення слів, вибравши з дужок потрібну букву.

(Д, д)оба (Р, р)уїни, (В, в)інницька (М, м)іська (Д, д)ержавна (А, а)дміністрація, (З, з)олоті (В, в)орота, (В, в)ерховна (Р, р)ада (У, у)країни, (К, к)иївський

(Н, н)аціональний (У, у)ніверситет (І, і)мені (Т, т)араса (Ш, ш)евченка, (Ф, ф)еде-
ративна (Р, р)еспубліка (Н, н)імеччина, (С, с)имоненківська (П, п)оезія, (Ш, ш)ев-
ченківський (В, в)ечір, (Б, б)атьківський (Д, д)ім, (П, п)івденний (Б, б)уг,
(У, у)жгородські (В, в)улиці, (О, о)деська (З, з)агальноосвітня (Ш, ш)кола № 114,
(Х, х)арківська (С, с)ередня (Ш, ш)кола, (А, а)хіллесова (П, п)’ята, (Ш, ш)експі-
рівські (С, с)онети, (М, м)іністерство (Ф, ф)інансів (У, у)країни, (С, с)офійський
(С, с)обор, (В, в)еликий (П, п)іст, (Д, д)іва (М, м)арія, (Д, д)ень (У, у)чителя,
(Д, д)ень (Н, н)езалежності (У, у)країни, (К, к)іївська (К, к)іностудія (І, і)мені
(О, о)лександра (Д, д)овженка.

3. Візьміть власні назви, де потрібно, у лапки й випишіть їх.

Залізнична станція Бориспіль, дума Маруся Богуславка, річка Конка, народ-
ний ансамбль Калина, місто Жовті Води, гора Піп Іван, історична повість Захар
Беркут, озеро Світязь, станція метро Хрещатик, Республіка Польща, епоха Від-
родження, туристичне агентство Мандрівка, етногурт Лада, роман Чорна рада.

 З перших букв виписаних сполук слів складіть назву української річки.

Зауважте!

1. Назви сайтів, мереж, пошукових систем тощо без родового слова **пишемо з малої букви** (*гугл, вікіпедія*), а назви з родовим словом — **з великої букви та в лапках** (*пошукова система «Гугл», енциклопедія «Вікіпедія»*).

2. Назви залізничних станцій і вокзалів **пишемо без лапок**: *станція Фісаки, Київський вокзал*.

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Власну назву треба взяти в лапки в усіх варіантах, ОКРІМ

А автомобіль Вольво

В аеропорт Бориспіль

Б садочок Телесик

Г станція Знам’янка

2. Орфографічну помилку допущено в рядку

А зробити допис у «Фейсбуці»

Б знайти на сайті «Українська правда»

В зареєструватися на каналі «Ютуб»

Г дати відповідь у соцмережі «Телеграм»

5. Напишіть вільне есе на тему «Чому я хочу побувати в ...». Використайте щонай-
менше три власні географічні назви.

6. Перепишіть сполуки слів, вибравши з дужок потрібну букву й узявши власні на-
зви, де потрібно, у лапки.

(Б, б)іблія, (С, с)танція (М, м)етро (У, у)ніверситет, (А, а)втомобіль (Л, л)ексус,
(Б, б)ульвар (Т, т)араса (Ш, ш)евченка, (Ф, ф)ранківський (С, с)онет, (Ш, ш)експі-
рівські (Ч, ч)итання, (Д, д)итячий (С, с)адок (М, м)алинка, (Л, л)ьвівська (К, к)он-
дитерська (Ф, ф)абрика (С, с)віточ, (С, с)оцмережа (І, і)нстаграм, (Р, р)ічка (С, с)ена,
(А, а)ндріївська (Ц, ц)ерква, (К, к)азка (Р, р)укавичка, (Т, т)ернопільські (Б, б)уль-
вари, (С, с)узир’я (В, в)еликий (П, п)ес.

1. Заповніть таблицю прикладами.

Відокремлені члени речення	
додаток	
уведений прийменниками <i>крім, окрім, опріч, зокрема, на відміну від, особливо, за винятком, замість</i>	...
обставина	
виражена одиничним дієприслівником або дієприслівниковим зворотом	...
що уточнює місце, час, спосіб дії (не менше двох однотипних обставин)	...
означення	
виражене словосполученням, що стоїть після означуваного слова	...
що стосується особового займенника	...
кілька непоширених означень після означуваного слова	...
означення, що стоїть на відстані від означуваного слова	...
прикладка (різновид означення)	
поширена прикладка, що стоїть після означуваного слова	...
уведена словами <i>або, чи, тобто, наприклад, на ім'я, на прізвище, як-от, а саме</i>	...

Приклади:

- Одягнений у хвою, шумить дрімучий темний бір (*Н. Забіла*).
- Найчастіше смішними виявляються люди, позбавлені почуття гумору (*В. Канівець*).
- У природі нічого не зникає, крім самої природи (*А. Крижанівський*).
- Не посіявши, урожаю не збереш (*нар. тв.*).
- Встає над землею людина — господар своєї землі (*М. Бажан*).
- Хóроше, і дивно, і радісно стає мені, малому, у цім світі (*М. Стельмах*).
- Моя любов, прогіркла й перестояна, вже скоро душу випалить мені (*Л. Костенко*).
- Ягід навколо, особливо дикої малини, була сила-силенна (*О. Донченко*).
- Там, за річкою, сплелися парубочі дзвінкі голоси (*М. Рильський*).

2. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Читаючи хороших авторів ми звикаємо правильно висловлюватися (*Вольтер*). 2. Вогненна зірка в небі пролітала сичі кричали вісники біди (*Л. Костенко*). 3. На світі все знайдеш крім рідної матері (*нар. тв.*). 4. Тікаючи від дідового

реву одного разу стрибнув із-під порічок прямо в тютюн (О. Довженко). 5. Котилася мальованка зайчатами-білчатами напровесні цілована (Д. Чередниченко). 6. Батькові руки важкі загорілі лежать на колінах у плетиві жил (М. Масло). 7. Солов'ї нічні товариші мої у сад злетілись до вікна (П. Воронько).

3. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Мріє не зрадь (Леся Українка). 2. Здавалось заgrimів десь на небі грім (С. Васильченко). 3. У бляшанці торохнули коштовні персні царські золоті монети жіночі прикраси (Є. Гуцало). 4. Кажуть весь поміст у пеклі з добрих намірів зложився (Леся Українка). 5. Неспокій рух і боротьбу я бачив скрізь у дубовій корі у старих пеньках у болотній воді (О. Довженко). 6. Світлячки не розганяють темряви однак поетизують ніч (Д. Арсенич). 7. Благословенний будь мій рідний краю! (Д. Павличко).

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає розділовий знак).

Уся подорож(1) думки і мрії(2) весь творчий(3) величний і красивий план твору(4) усе ні до чого.

Тире треба поставити на місці цифри

А 1

Б 2

В 3

Г 4

2. З'ясуйте, яким компонентом ускладнено просте речення.

Речення (розділові знаки пропущено)	Ускладнювальний компонент
1 Люблю читати не тільки пригодницькі романи а й поезію.	А відокремлене означення
2 Омиті музикою згадок сади ковтають пил доріг.	Б уточнювальна обставина
3 Зелена дібровонько чого так рано спустошена?	В однорідні члени речення
4 А ти десь там за даллю вечоровою...	Г вставне слово
	Д звертання

5. Опишіть світлину. Використайте однорідні члени речення, вставне слово й відокремлене означення (письмово).

6. Запам'ятайте, як правильно наголошувати слова.

вісіти

нести́

да́но

7. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Лелека рятує себе полетів геть од пожежі, забувши про родину (Василь Земляк). 2. І спогади, сльозами не омита приходили прощатися з життям (Л. Костенко). 3. Ні на яку іншу птицю крім качок у Тихона не піднімалася рука (О. Довженко). 4. Учися чистоти і простоти і стоптуючи килим золотий забудь про вежі темної години (М. Рильський). 5. Луки гори пишні сади усе зелене й припишкле (Олесь Гончар). 6. Певне в світі ніхто живий без мрії не прожив (Леся Українка). 7. О земле велетнів роди! (П. Тичина).

1. Заповніть таблицю прикладами.

Між частинами складносурядного речення ставимо	
кому, якщо вони виражають одночасність, послідовність подій або протиставлені	...
тире (перед <i>і</i>), якщо вони виражають різку зміну подій	...
кому або тире (за бажанням автора), якщо вони виражають причиново-наслідкові зв'язки	...
Між частинами складнопідрядного речення ставимо	
кому	...
Між частинами безсполучникового складного речення ставимо	
кому, якщо вони виражають одночасність або послідовність подій	...
двокрапку, якщо друга частина означає причину того, про що йдеться в першій, або доповнює, пояснює її	...
тире, якщо вони за змістом порівнюються, протиставляються або зіставляються, а також коли друга частина виражає наслідок або висновок із того, про що йдеться в першій	...

Приклади:

- Цвінуть бузки, садок біліє і тихо ронить пелюстки (*М. Рильський*).
- Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (*Т. Шевченко*).
- Сичі в гаю перекликалились, та ясен раз у раз скрипів (*Т. Шевченко*).
- Звідти, звідки показалася блискавка, сунули хмари (*Панас Мирний*).
- Чужих два слова в пісні буде — і пісня вся тоді чужа (*Д. Павличко*).
- Мені здається: твої очі в мою душу світять з вишини (*В. Сосюра*).
- Дмунув вітер понад ставом — і сліду не стало (*Т. Шевченко*).

2. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Ще сонячні промені сплять досвітні вогні вже горять (*Леся Українка*).
2. Лягла зима і білі солов'ї затьохкали холодними вустами (*М. Вінграновський*).
3. Не буде птахів серце людське стане черствим (*М. Стельмах*).
4. Не то осінні води шуміли збігаючи в Дунай не то вітер бився в заламах провалля (*М. Коцюбинський*).
5. А на тому місці де стояла тінь іскрило сонце широкою плямою (*Панас Мирний*).
6. Торкнувся гілки кілька яблук упало (*Ю. Винничук*).
7. Було і буде так у всі часи любов як сонце світу відкриває безмежну велич людської краси (*В. Симоненко*).

3. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Усміх пославши в останнім промінні згинуло радісне літо дощик уїдливий дощик осінній сіється наче крізь сито (*Г. Чупринка*). 2. Осінній вітер в лузі свище вербу хитаючи тонку а я схиляюся ще нижче себе побачити в струмку (*Т. Осьмачка*). 3. Було мабуть гарно вночі випав сніг і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло ялинкове гілля з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на ґриджолятах хлопчаки (*В. Дрозд*).

Зауважте!

1. Не ставимо розділовий знак перед сполучниками *і, й, та (=и), або, чи*, якщо частини складносурядного речення мають спільний другорядний член (додаток чи обставину), вставне слово або частки *лише, тільки, ще, навіть*: Вдали-ні хиталися дерева і шумів задуманий прибій (*В. Сосюра*).

2. Не ставимо також розділовий знак перед згаданими вище сполучниками, якщо вони поєднують однотипні частини складносурядного речення (питальні, спонукальні або окличні): *Коли в тебе відпустка і де ти будеш відпочивати?*

4. Виконайте завдання в тестовій формі.

1. Кому НЕ ТРЕБА ставити між частинами складносурядного речення (розділові знаки пропущено)

- А** Тільки коники сюрчать та перепел іноді підпадьомкає.
- Б** І наперед не треба ворожити і за минулим плакати не варт.
- В** Над Дніпром клубочиться задуха і пахне степом сизий деревій.
- Г** Пливе над світом осінь як медуза і мокре листя падає на брук.

2. Кому НЕ ТРЕБА ставити між частинами складносурядного речення (розділові знаки пропущено)

- А** Хай наше слово не вмирає і наша правда хай живе!
- Б** І журиться вікнами наша хатина і шепче задумливий сад.
- В** Лиш храм збудуй а люди в нього прийдуть.
- Г** Танула сиза мла й у первісній величі сходило сонце.

3. Кому НЕ ТРЕБА ставити між частинами складносурядного речення (розділові знаки пропущено)

- А** Чи то мені здається чи то справді свист тихшає?
- Б** Під вечір стихли голоси й засяяли в небесах зорі.
- В** Не сплять лиш цвіркуні і фонтан та кліпа очима-зорями небо.
- Г** А гуси знов гелґочуть на озерах і пахнуть медом плавні навесні.

5. Перепишіть речення та розставте розділові знаки.

1. Подивилась ясно заспівали скрипки (*П. Тичина*). 2. Та назвіть мені ріку яка б лишень прямо текла деревце молоде щоб на буйних вітрах не шуміло (*С. Пушик*). 3. Пройшов дощ і дерева заясніли під сонцем (*У. Самчук*). 4. Коли ідеш ранковим полем там грають бризки від роси (*В. Сосюра*). 5. Дивиться лисицею думає вовком (*нар. тв.*). 6. Мені відкрилась істина печальна життя зникає як ріка Почайна (*Л. Костенко*). 7. Минають дні минає літо настала осінь (*Т. Шевченко*).

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Б

Без сьомої клénки — хто-небудь дурний, розумово обмежений, недоумкуватий.

В

Ві́битися із сил — знесилюватися, слабнути, ставати безсилим від напруженої роботи, хвороби.

Ви́ршувати мі́ром — досягти порозуміння, домовитися про щось.

Г

Грі́ти чу́ба — висловлювати осуд; лаяти когось; витрачати багато сил та енергії, старанно виконуючи якусь роботу; тяжко працювати.

З

Залі́зні нерви — мати велику витримку, спокій, здатність зберігати холоднокрівність у складних ситуаціях.

З мі́ру по ні́тці — завдяки багатьом людям; потроху, помалу.

К

Кру́титься ду́мка — хто-небудь постійно думає про когось, про щось.

Л

Лáвровий віно́к — слава, почесні.

Лі́зти на рожéн — наражати себе на неприємність; діяти наперекір кому-небудь; чинити щось усупереч комусь.

П

Пере́хопіло по́дих — когось охоплює сильне почуття хвилювання, захоплення.

С

Стрі́ляна пта́ха — досвідчена, бувала людина, яка багато дечого бачила, знала.

Я

Як холо́дною водо́ю облі́ти — сердито, неприязно, непривітно.

3 ОРФОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА

алегоричний

ал'ор, -у

анекдот, -у

аннали, -ів

анотація, -ї, ор. -єю

аплодисменти, -ів

аристократ, -а

арф'яр, -а, ор. -ём, кл. -яре, мн. -і, -ів,
д. -ам

бароко, невідм., с.

бр'утто, незм.

В'єтнам, -у

вірячити, -чу, -чиш; нак. -яч

високий

вішенька, -и, д. і м. -ці, мн. вішенькі, ві-
шеньок; ◇ дві, три, чотири вішеньки

вілла, -и (заміський будинок)

генуезький

готуватися, -уюся, -уєшся

дерево, -а, мн. -ева, -ев; ◇ два, три, чоти-
ри дерева

екстер'єр, -у

Ельбрус, -у (гора на Кавказі)

емігрант, -а

емігрантський

ефект, -у

іммігрант, -а

іскритися, -рється

камінчик, -а

контрреволюція, -ї, ор. -єю

красунчик, -а

креативний

лєв'ячий

легєнда, -и

лежати, -жу, -жіш, -жимо, -житє

марево, -а

медитація, -ї, ор. -єю

мєнше, присл.

мимохіть, присл. (мимоволі)

морквяний

нез'ясований

нєтто, невідм., с.

няньчити, -чу, -чиш; нак. няньч

об'єднання, -я (дія)

об'єднання, -я, р. мн. -ань (організація)

оболонський

обурюватися, -уюся, -юєшся

одіссєя, -ї, ор. -єю (пригоди, мандри)

одкривати, -аю, -аєш

озєро, -а, мн. -єра, -єр, ◇ два, три, чотири
озєра

олів'є, незм., с.

оптиміст, -а

оригінальний

освячений

пам'ять, -і, ор. -ття

пєкар, -я, ор. -ем, кл. -ю, мн. -і, -ів,
д. -ям

пелєна, -ї, мн. -лєни, -лєн

пил'ока, -и, д. і м. -ці

пїца, -и

припоробшений

промінчик, -а

рالی, невідм., с.

рєчитатів, -у

рільництво, -а

розриватися, -аюся, -аєшся

роттердамський

сєньйора, -и

сніжінка, -и, д. і м. -ці, р. мн. -нок

стежінка, -и, д. і м. -ці, р. мн. -нок

ткацький

увєртюра, -и

Ўманщина, -и

хвилювати, -юю, -юєш

химєрний

хобі, невідм., с.

3 ТЛУМАЧНОГО СЛОВНИКА

А

акомпанувáти, -ую, -уєш, *недок.* Робити музичний супровід до сольної партії голосу чи інструмента.

алю́р, -у, *ч.* Спосіб, характер ходи, бігу коня: крок, галоп, кар'єр та ін.

анота́ція, -ї, *ж.* Коротка бібліографічна довідка, характеристика змісту книжки, статті й т. ін.

анна́ли, -ів, *мн.* Записи історичних подій за роками в давніх народів (єгиптян, асирійців, персів, китайців); літопис.

а́ра, *невідм., ч.* Довгохвостий папуга з яскравим оперенням, поширений у Південній Африці.

ареа́л, -у, *ч., книжн.* Територія поширення чого-небудь, наприклад виду тварин, рослин та ін.

аристокра́т, -а, *ч.* Той, хто належить до заможної родової знаті, привілейованої верхівки суспільства.

ацте́ки, -ів, *мн. (одн. ацте́к, -а, ч.).* Народ, що населяв Мексику до завоювання її іспанцями в першій половині XVI ст.

Б

багре́ць, -ю, *ч.* Те саме, що багрянець — густо-пурпуровий, червоний колір.

богоху́льство, -а, *с., заст.* Паплюження, зневажання Бога, догматів віри або взагалі того, що належить до релігії.

бо́ндар, -я, *ч.* Майстер, ремісник, який виробляє діжки, бодні, дерев'яні відра.

бри́ла, -и, *ж.* Великий безформний шматок каменю, землі, глини, льоду й т. ін.

бро́сть, -ї, *ж.* 1. *перев. збірн.* Листкові або квіткові бруньки. 2. *збірн.* Гілки, зелень на дереві. 3. *діал.* Гроно, кетяг.

бру́тто, *невідм., у знач. прикм.* Вага товару разом з упакуванням.

бубня́вити, -іє, *недок.* Збільшуватися, набрякати, наповнюючись вологою, соком.

бу́льба, -и, *ж.* 1. М'ясисте потовщення на коренях або взагалі на підземній частині рослини. 2. Кулька на поверхні рідини; пухир, бульбашка. 3. *діал.* Картопля.

бюве́т, -у, *ч.* Будівля над мінеральним джерелом, обладнана для пиття лікувальних мінеральних вод. // Колонка, де набирають питну воду.

В

вака́нсія, -ї, *ж.* Вільна посада в штаті установи.

велелю́дний, -а, -е. 1. Який складається з великої кількості людей. 2. Такий, у якому живе або працює велика кількість людей.

ве́льми, *присл.* Дуже, значною мірою. || *рідко.* Багато.

вельмо́жний, -а, -е, *заст.* 1. Родовитий, знатний, багатий, який має значну владу. *У знач. ім.* вельможний, -ного, *ч.*; вельможна, -ної, *ж.* 2. У сполуч. зі словами *пан, пані* вживали у звертанні до особи (або в розмові про неї), яка посідала високе суспільне становище, мала значну владу.

виднокóло, -а, *с., поет.* Обрій, горизонт.

виго́да, -и, *ж.* 1. Зручність у чомусь, сприятливі умови. 2. Обладнання, річ і т. ін., що створюють певні зручності для людини в побуті.

ві́нця, -нець, *мн.* Верхні краї посуду, здебільшого відігнуті, потовщені.

віртуóз, -а, *ч.* Виконавець, який досконало володіє технікою свого мистецтва.

Г

глі́ця, -і, *ж.* 1. Листя деяких дерев — голки, шпильки; хвоя. 2. Велика дерев'яна голка, на яку нанизують листя капусти, тютюну; дерев'яна голка, якою плетуть сіті, килими тощо. 3. *діал.* Поперечна планка, яка що-небудь з'єднує. 4. *діал.* Місток, зробл. із колод; кладка. 5. *архит.* Те саме, що балясина — виточений фігурний стовпчик поручнів балкона, сходів тощо.

глі́д, глodu, *ч.* Колюча кущова рослина, яку вирощують як декоративну або для живоплоту.

го́рно, -а, *с.* 1. Проста відкрита піч для нагрівання або плавлення металів. 2. Частина шахтної печі (доменної, вагранки й т. ін.), над якою згоряє паливо та плавиться метал.

горопа́шний, -а, -е, *розм.* Який живе в горі, біді; бідолашний. || Сповнений горя, біди.

горя́нка, -и, *ж.* Жін. до горя́нин.

горя́нин, -а, *ч.* Житель гір; горець.

граці́йно, *присл.* Витончено в позах і рухах.

гребува́ти, -ую, -уеш, *недок.* 1. Почувати огиду до кого-небудь. 2. Ставитися до кого-, чого-небудь зневажливо, гордовито, без поваги, нехтувати когось, щось. 3. *перев. із запереч. не.* Бути перебірливим; використовувати всі можливості.

Д

далебі́, *невідм., розм.* Уживають у знач. вставних слів: *правду кажучи, справді (ж, бо), дійсно* і т. ін.

дерев'я́й, -ю, *ч.* Трав'яниста запашна лікарська рослина родини складноцвітих.

дерка́ч, -а, *ч.* Невеликий перелітний птах із жовтуватобурим оперенням, який має характерний скрипучий крик.

дипломати́чність, -ності, *ж.* Який уміло й тонко діє в стосунках з іншими.

діапазо́н, -у, *ч.* 1. Сукупність звуків різної висоти, які може брати голос або музичний інструмент. 2. *чого, перен.* Обсяг, поширення або розмір чого-небудь.

до́ктор, -а, *ч.* Вищий учений ступінь, який присуджують на підставі захисту дисертації, а також особа, якій присуджено цей ступінь.

доріка́ти, *дієсл. недокон. виду (що робити?)* 1. (*неперех.*, кому) виражати своє незадоволення з приводу чого-небудь, звинувачувати когось у чомусь. 2. (*чим*) ставити що-небудь у докір комусь.

Е

еволу́ція, -ї, *ж.* 1. Процес зміни, розвитку кого-, чого-небудь. 2. *філос.* Форма розвитку, що полягає в безперервній, поступовій кількісній зміні, яка підготовляє якісну зміну.

емігрант, -а, ч. Особа, що залишила батьківщину та виїхала в іншу країну для постійного чи тривалого проживання.

емпáтія, -ї, ж. Здатність відчувати почуття і психологічний стан іншого; співпереживання.

Ж

женьше́нь, -я, ч. Багаторічна трав'яниста рослина, корінь якої використовують як важливий лікувальний засіб.

журавлі́на, -и, ж. 1. Вічнозелена кущова сланка рослина з тонкими ниткоподібними гілками, що має червоні їстівні ягоди. 2. Червона кисла ягода цієї рослини.

З

завербо́увати, -ую, -уєш, *недок.* Наймати, набирати людей на роботу (на який-небудь строк, на виїзд і т. ін.); вербувати. || Залучати до якої-небудь діяльності, до участі в якійсь організації і т. ін.

зніче́в'я, рідше **знече́в'я**, *присл., розм.* 1. З нічого робити. / З дурного розуму, здуру. 2. Несподівано, раптом. 3. Ні з того, ні з сього, без причини.

І

ідентифікува́ти, -ую, -уєш, *недок.* і *док., перех., книжн.* Те саме, що ототожнювати.

іммігрант, -а, ч. Чужоземець, що переїхав до якої-небудь країни на постійне проживання; переселенець.

інфраструкту́ра, -и, ж. Сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують як виробничу, так і невиробничу сфери економіки (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна та професійна освіта, охорона здоров'я тощо).

К

каді́льниця, -і, ж. Металевий посуд на довгих ланцюжках із прорізною накривкою для куріння ладаном під час відправи православного й католицького релігійного культу.

кале́ндула, -и, ж. Рід трав'янистих і півкущових рослин родини складноцвітих з оранжево-жовтими квітками, зібраними в кошики.

капта́н, -а, ч. Старовинний чоловічий верхній одяг із довгими полами; сукмана, жупан, чумарка.

кирпа́тий, -а, -е. Короткий, задертий догори (про ніс).

конве́нція, -ї, ж., *дипл.* Договір, угода між державами з якого-небудь спеціального питання.

косте́л (костьо́л), -у, ч. Римсько-католицький храм.

коструба́тий, -а, -е. 1. Який має нерівну поверхню; шорсткий. 2. *перен.* Невправний, незграбний, недоладний (про стиль, мову й т. ін.). 3. Кошлатий, розкуйовджений, наїжений (про волосся, брови тощо).

коша́ра, -и, ж. Загорода або хлів для овець, кіз; вівчарня.

кро́на, -и, ж. Верхня частина дерева, що є сукупністю його гілок.

Л

ла́дан, -у, ч. Ароматична смола, яку добувають із тропічного дерева босвелії; використовують звичайно для куріння під час виконання релігійних обрядів.

ластові́ння, -я, с. Руді пігментні цяточки на шкірі, які з'являються в деяких людей переважно навесні.

ле́гінь, -геня, ч., *діал.* Юнак, парубок.

ліно́леум, -у, ч. Рулонний матеріал для покриття підлоги, що виготовляють із тканини або потовщеного паперу та пластмас.

луна́, -и, ж. Відбиття звукових коливань від перешкоди, коли вони сприймаються роздільно від первісних коливань.

М

ма́жа, -і, ж. 1. *заст.* Чумацький віз. 2. *діал.* Віз.

маргіна́льний, -а, -е. 1. Прикм. до *маргінал*. Маргінальна група — група, що знаходиться на межі або краю культури, лише частково приймаючи домінуючі в суспільстві культурні моделі. Маргінальна людина — те саме, що маргінал. 2. Незначний, несуттєвий, другорядний, проміжний. 3. Межовий; такий, що перебуває на краю.

масти́тий, -а, -е. Який заслужив загальну повагу, визнання своєю багаторічною плідною діяльністю (про діячів науки, мистецтва тощо).

мечéть, -і, ж., рідко **мечéт**, -у, ч. Молитовний дім у мусульман.

мінаре́т, -а, ч. Висока башта при мечеті, з якої муедзин скликає мусульман на молитву.

мі́сія, -і, ж. 1. Важливе завдання, доручення тощо. 2. Високе призначення, відповідальна роль. 3. Постійне дипломатичне представництво в будь-якій державі, яке очолює посланник або повірений у справах.

мудраге́ль, -я, ч., *розм., ірон.* Той, хто багато роздумує, обмірковує.

мура́л, -у, ч. Художній розпис зовнішніх стін будинків у міському просторі.

Н

наніве́ць, *присл.* Внівець, нінащо: *зводити нанівець*.

не́біж, небожа, ч. 1. Син брата або сестри (про рідних, двоюрідних, троюрідних); племінник. 2. *пестл.* Звертання до чоловіка, молодшого віком. 3. *заст.* Бідолаха.

на́тще, *присл.* Не поївши, на порожній шлунок.

натще́серце, *присл., розм.* Те саме, що натще.

О

обі́тель, -і, ж. 1. Те саме, що монастир. 2. *заст., поет.* Місце перебування, мешкання і т. ін. кого-небудь.

оку́рювати, -юю, -юєш, *недок.* 1. Обдавати, оповивати димом. 2. Діяти димом, газом, випарами чого-небудь, знищуючи на рослинах шкідників, паразитів. 3. Покривати сажею, кіптявою.

опера́тивність, -ності, ж. Здатність правильно та швидко виконувати ті чи інші практичні завдання.

осокі́р, -кора, *ч.* Високе листяне дерево родини вербових із добре розвиненою кроною; чорна тополя.

осо́ння, -я, *с.* 1. Незатінене місце, що освітлюється та обігрівається сонцем. 2. Бокова частина будівлі, освітлювана сонцем.

П

Параолімпіада, -и, *ж.* Олімпійські ігри, у яких беруть участь люди з інвалідністю.

па́смо, -а, *с.* 1. Пучок волосся, часом довгого, переплутаного або кошлатого. 2. *перен.* Довга лінія, довгі або переплутані лінії, смуги чого-небудь.

перст, -а, *ч., ц.-с., уроч., заст.* Палець руки.

підда́шшя, -я, *с.* 1. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від сонця, негоди й т. ін.; навіс. 2. Крита прибудова з площадкою та східцями, ганок біля входу в будинок. 3. Виступ, карниз якої-небудь покрівлі. 4. *діал.* Горище.

підпері́зуватися, -уюся, -уєшся. *недок.* Затягуватися, підв'язуватися (звичайно по талії) ремнем, поясом і т. ін.

пітьма́, -и, *ж.* 1. Відсутність світла, освітлення; темнота, тьма. 2. *перен.* Неосвіченість, культурна відсталість.

пла́вні, -нів, *мн.* Заболочені, порослі вологолюбною рослинністю низькі береги річок, що затоплюються під час повені.

пліч-о́-пліч, *присл.* 1. Упритул, поруч. 2. *перен.* Єдиним фронтом, об'єднавши свої сили, згуртовано

поготі́в, *присл.* Тим більше.

поло́ва, -и, *ж.* 1. Відходи після обмолочування та очищування зерна хлібних злаків, льону та деяких інших культур, що використовують переважно як корм для тварин. 2. *перен.* Що-небудь невагоме, несерйозне, таке, що не має цінності, суттєвого значення.

полонез́, -у, *ч.* Урочистий бальний танець із тридольним розміром, що походить від польського народного танцю. || Музика до цього танцю, музичний твір у ритмі цього танцю.

попру́га, -и, *ж.* 1. Частина кінської зброї — широкий ремінь, який затягують попід черевом коня, закріплюючи сідло (чи сіделко). 2. *перен.* Довга вузька смуга чого-небудь.

пре́рія, -ї, *ж.* Рівнинна місцевість у Північній Америці з трав'янистою рослинністю степового типу.

прейскура́нт, -а, *ч.* Довідник цін на різні види та сорти товарів або на певні послуги.

причі́лок, -лка, *ч., розм.* Бокова стіна будинку; бокова частина даху.

проча́нин, -а, *ч.* Богомолець, паломник.

про́ща, -і, *ж., заст.* 1. Богомілля, паломництво. 2. Відпущення гріхів.

пути́вець, -вця, *ч.* Польова дорога.

Р

раме́но, -а, *с., заст.* Плече.

ра́та́й, -атая, *ч., нар.-поет., заст.* Плугатар, орач.

рахма́нний, -а, -е. Смирний, тихий; спокійної вдачі.

релакса́ція, -ї, *ж., спец.* Поступовий перехід фізичної системи з нерівноважного стану, спричиненого зовнішніми впливами, у рівноважний.

ру́но, -а, *с.* Густа та довга вовна з овець, яка не розпадається на окремі пасма, а становить одне ціле.

рутьві́ний, -а, -е, рідко. Те саме, що **ру́товий**.

ру́товий, -а, -е. 1. Прикм. до **рута**. 1. Рутовий лист; // Зробл., вигот. із рути. Рутовий віночок; рутова олія. // Який має колір листя рути. 2. *у знач. ім.* **ру́тові**, -вих, *мн.* Родина дводольних роздільнопелюсткових рослин, у корі й листі яких міститься ефірна олія.

ря́ска, -и, *ж.* Багаторічна трав'яниста дрібна плаваюча круглолиста рослина, що покриває води (звичайно стоячі) і є їжею для водоплавних птахів.

С

свіча́до, -а, *с., заст., поет.* 1. Дзеркало. 2. Підвісний свічник для багатьох свічок.

сеза́м, -у, *ч., бот.* 1. Те саме, що кунжу́т. 3 насіння сезаму вичавлюють олію, а також роблять особливу халву (з наук.-попул. літ.). 2. Сезам (казкова скарбниця; також у вислові: *Сезам, одчинися*).

серпа́нок, -ку, *ч.* Легкий, прозорий, ледь помітний.

скі́рта, -и, *ж.* Великий стіг сіна, соломи або необмолочених снопів хліба, щільно укладених певним способом для зберігання просто неба.

смара́гдовий, -а, -е. 1. Зроблений із смарагду. 2. Який має колір смарагду; яскраво-зелений.

смере́ка, -и, *ж.* Багаторічне вічнозелене хвойне дерево з конусоподібною кроною; ялина звичайна.

смолоскі́п, -а, *ч.* Переносний світильник, звичайно у вигляді палиці з намотаним на кінці просмоленим клоччям для освітлення, підпалювання і т. ін. чого-небудь; факел.

сомбре́ро, *невідм., с.* Іспанський крилатий капелюх, поширений у країнах Латинської Америки.

сопра́но, *невідм., с.* 1. Високий жіночий голос. 2. Співачка з таким голосом.

ста́тус, -у, *ч.* У міжнародному праві — становище, стан; певний стан чого-небудь.

сторо́жка, -и, *ж.* Приміщення для сторожа або військових вартових.

страте́гія, -ї, *ж.* 1. Мистецтво підготовки й ведення війни та великих воєнних операцій. 2. *перен.* Мистецтво суспільного та політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їхніх дій, учинків. 3. *перен.* Спосіб дій, лінія поведінки кого-небудь.

субти́льний, -а, -е, *розм.* 1. Тендітної будови; вразливий, крихкий, ніжний. 2. Делікатної поведінки; м'який.

суві́й, -во́ю, *ч.* 1. Що-небудь згорнуте, скручене в трубку. // Старовинний рукопис, згорнутий у трубку. // *перен.* Клуб (дим, пари й т. ін.). // *рідко.* Сніговий замет. // *рідко.* Кільце, петля. 2. чого й без дод. Шматок полотна або іншої тканини певної довжини, який зберігають згорнутим у трубку. 3. чого, *перен.* Ланцюг послідовних подій, вражень, думок і т. ін. 4. *рідко.* Те саме, що **паку́нок**.

суджений, -а, -е. 1. Дієприкм. пас. теп. і мин. ч. до судити. || *суджено, безос. присудк. сл.* 2. у знач. ім. суджений, -ного, ч.; суджена, -ної, ж., *розм.* Призначений (призначена) долею; наречений (наречена).

сутені́ти, -іє, *недок.*, *безос.* Наставати (про сутінки); смеркатися.

схі́ма, -и, ж., *церк.* 1. Найвищий чернечий ступінь у православній церкві, що вимагає від посвяченого дотримання суворішого аскетизму, ніж від звичайного ченця. // Найвищий ступінь чернечого аскетизму в православній церкві. 2. Одяг ченців, що мають найвищий чернечий ступінь.

Т

трі́сця, -і, ж., *розм.* 1. Хворобливий стан, коли людину морозить, кидає то в жар, то в холод; лихоманка. / Інфекційне захворювання, коли періодично то підвищується, то знижується температура й людину дуже морозить; малярія. // Узагалі сильне тремтіння, дрож (від холоду, страху, нервового струсу, нетерпіння тощо). 2. Уживають як лайливе слово. 3. *перен.* Нічого.

трембі́га, -и, ж. Гуцульський народний духовий музичний інструмент — довга дерев'яна труба без вентилів і клапанів.

У

уверті́ора, -и, ж. 1. Оркестрова п'єса, що є вступом до опери, балету, драми, кінофільму тощо. 2. Самостійний оркестровий твір сонатної форми.

уста́, уст, *мн.* Губи, рот.

утилізува́ти, -ую, -уєш, *недок.* і *док.*, *перех.* Використовувати що-небудь для перероблення, знаходити застосування чомусь.

Ф

фа́уна, -и, ж. 1. Сформований історично тваринний світ, сукупність усіх видів тварин якоїсь місцевості, країни або певного геологічного періоду. 2. Сукупність тварин певного типу, класу тощо.

фейлето́н, -у, ч. 1. Невеликий літературно-публіцистичний твір, у якому висміюють і засуджують якісь недоліки, потворні явища суспільного життя. 2. *заст.* Критична стаття про мистецтво, музику, літературу.

флора́, -и, ж. 1. Сукупність усіх видів рослин, що ростуть на певній території або росли на ній у минулі геологічні епохи; рослинний світ узагалі. 2. Сукупність бактерій, що постійно живуть у якомусь органі.

фля́жка, -и, ж. 1. Похідна плоска переважно металева посудина, іноді обплетена або обшита чим-небудь, яку носять на поясі, через плече тощо; баклага. 2. *діал.* Пляшка.

Х

химе́рний, -а, -е. 1. Який викликає подив, не схожий на когось звичайного або щось звичайне; незвичний, чудернацький. 2. Якому властиві дивацтва, примхи, вигадки (про людину та її характер). 3. Який не існує, якого не може бути в дійсності. 4. Який важко зрозуміти, збагнути, пояснити; складний, незрозумілий, заплутаний.

ху́га, -и, ж. 1. Сильний вітер із снігом; завірюха, хуртовина; 2. *перен.* Чвара, колотнеча, сварка.

Ц

це́рква, -и, *ж.* 1. Релігійна організація духовництва й вірян, об'єднана спільністю вірувань та обрядів. 2. Будівля, у якій відбувається християнське богослужіння.

Ч

чесно́та, -и, *ж.* Позитивна моральна риса в характері людини; добродієність.

чоло́, -а, *с.* 1. Верхня надочна частина обличчя людини; лоб. 2. Передня частина будівлі, споруди; фасад.

Ш

шасі́, *невідм., с.* 1. Рама чи основа різних машин, механізмів, пристроїв; сукупність усіх механізмів та агрегатів, закріплених на такій рамі. 2. Висувний або нерухомий пристрій із колесами, лижами або поплавцями для зльоту й посадки літака, а також для переміщення його по аеродрому, палубі авіаносця або воді.

ши́бка, -и, *ж.* Скло в рамі вікна, дверей і т. ін.

шу́йця, -і, *ж., заст.* Ліва рука.

Я

яри́на, -и, *ж.* 1. Сходи або посіви ярих культур. 2. *діал.* Городиня, овочі.

яча́ння, -я, *с.* Дія за знач. **яча́ти** — жалібно кричати, квилити (про птахів, переважно лебедів). *розм.* Кричати, гомоніти (переважно про людей). Звуки, утворювані цією дією.

ІЗ СЛОВНИКА ІНШОМОВНИХ СЛІВ

А

авансцена (фр. *avantscène*), -и, ж. 1. Відкрита частина театральної сцени, трохи висунута наперед. 2. *перен.* Чільне місце, передній план.

алю́р (фр. *allure* — хода, хід; темп), -у, ч. Спосіб, характер ходи, бігу коня: крок, галоп, кар'єр та ін.

аналогі́чний (грецьк. *analogia* — відповідність), -а, -е. Який становить аналогію до чого-небудь; подібний, схожий.

анга́р (фр. *hangar* — сарай, ангар, від нім. *hängen* — висіти), -а, ч. Приміщення, де стоять літаки, де проводять їхній поточний ремонт.

анна́ли (латин. *annales*, від *annus* — рік), -ів, *мн.* Записи історичних подій за роками в давніх народів (єгиптян, асирійців, персів, китайців); літопис. *Аннали історії.*

анота́ція (латин. *annotatio* — зауваження, примітка), -ї, ж. 1. Стисла бібліографічна довідка, характеристика змісту книжки, статті тощо. 2. *муз.* Стислий виклад змісту музичного твору. 3. Коротка характеристика змісту документа, його частини або кількох документів.

артикуля́ція (латин. *articulo* — розчленовую; розбірливо вимовляю), -ї, ж. 1. *лінгв.* Робота мовних органів, спрямована на вимовляння того чи іншого звука мови; також положення мовних органів за вимови такого звука. 2. *муз.* Спосіб виконання звуків під час співу або гри на музичному інструменті. 3. *муз.* Чітка, виразна вимова звуків (голосних і приголосних) у співі. 4. *фізіол.* З'єднання за допомогою суглоба.

арф'я́р (нім. *Harfe*), -а, ч., *заст.* Музикант, який грає на арфі — щипковому музичному інструменті, що має форму трикутної рами з натягнутими на ній струнами; арфіст.

аудиофа́йл (латин. *audio* — чую, слухаю та англ. *file* — картотека), -у, ч., *спец.* Комп'ютерний файл, який складається з інформації про амплітуду й частоту звуку, збереженої для подальшого відтворення на комп'ютері чи програвачі; файл, що містить звукозапис.

Б

бакала́вр (латин. *baccalarius* — незаможний чи молодий лицар, власник маєтку), -а, ч. Рівень вищої освіти, який передбачає здобуття теоретичних знань і практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю.

ба́рка (латин. *barca*, від коптської *barī* — човен), -и, ж. Плоскодонне річкове судно без палуби для перевезення вантажу.

баро́ко (іт. *barocco*, букв. — дивний, вибагливий, примхливий), *невідм., с.* Стилiстичний напрям у європейському мистецтві наприкінці XVI — у середині XVIII ст., що характеризувався примхливістю форм і декоративною пишністю.

бе́жевий (фр. *beige* — беж), -а, -е. Світло-брунатний колір із кремовим відтінком.

боге́ма (фр. *bohème* — циганщина, від назви роману М. Мюрге «Життя богеми», 1848 р.), -и, ж. 1. *збірн.* Середовище творчих людей, переважно акторів, музикантів, художників, які живуть легковажно, безладно, не маючи постійного джерела матеріальних прибутків. 2. *перен.* Безладність, неорганізованість у побуті представників такої інтелігенції.

бру́тто (іт. *brutto* — грубий, латин. *brutus* — неповороткий, важкий), *незм.* Вага товару разом з упакуванням.

буршти́н (польськ. *bursztyn*, середньоніжньонім. *bernstein* — жар-камінь), -у, *ч.* Скам'яніла викопна смола хвойних дерев (переважно жовтого кольору різних відтінків); її використовують для виготовлення прикрас, мундштуків для куріння тощо; янтар.

В

вайфа́й (англ. *wireless* — безпроводний (Wi-Fi, WiFi), -ю, *ч.* Загальноновживана назва для передавання цифрових потоків даних по радіоканалах.

візиті́вка (**візі́тка**, **візі́тна ка́ртка**) (фр. *visite*, від латин. *visito* — відвідую), -и, *ж.* Картка з прізвищем та ім'ям, зазначенням посади й контактних адрес, телефонів її власника.

візуа́льний (латин. *visualis* — зоровий), -а, -е. Який здійснюється безпосередньо очима (про спостереження).

вінта́ж (фр. *Vintage* — виноробний термін, витримка вина), -у, *ч.* 1. Стилізований напрям у моді, особливо в одязі та предметах домашнього побуту, що орієнтується на відродження модних напрямів минулих поколінь. 2. Не продані своєчасно колекційні речі (одяг).

Г

гардеро́б (фр. *garderobe, garder* — зберігати й *robe* — сукня, одяг), -а, *ч.* 1. Шафа для одягу. 2. Приміщення в громадському будинку, де зберігають верхній одяг; роздягальня. 3. *перен.* Увесь одяг однієї людини.

гімна́зія (грецьк. *gymnasion* — школа фізичних вправ; місце зборів і розмов філософів), -ї, *ж.* Середній загальноосвітній навчальний заклад.

гламу́р (англ. *glamour*, букв. — *шарм, чарівність*), -а, *ч.* 1. Естетичний феномен, пов'язаний із культурою масового споживання, модою та шоу-бізнесом, для якого властиві акценти на розкоші та зовнішньому блиску. 2. Мистецтво одягатися та правильно й природно носити одяг. 3. Мистецтво мати шикарний вигляд.

графа́ (грецьк. *graphē* — запис, накреслення), -и, *ж.* 1. Смуга, стовпчик між двома вертикальними лініями в таблицях, у конторських книгах. 2. Розділ тексту, рубрика.

гу́глити (англ. *google*, від спотвореного слова *googol* — десять у сотому ступені — 10^{100}), -лю, -лиш. Шукати в інтернеті інформацію за допомогою пошуковика «Google».

Д

дефе́кт (латин. *defectus* — недолік), -у, *ч.* Вада, недолік, хиба, пошкодження.

дисгармо́нія (грецьк. *dys...*, латин. *dis...* — префікс, що означає утруднення, порушення, розлад, і грецьк. *harmonia* — стрункий порядок, зв'язок), -ї, *ж.* 1. *муз.* Порушення гармонії, відсутність співзвучності; немілозвучність. 2. *перен.* Розлад, порушення відповідності чого-небудь із чимсь, різнобій.

дреско́д (англ. *dress code*, нім. *Kleiderordnung*, фр. *code vestimentaire*), -у, *ч.* Неписане правило, регламент в одязі, який показує належність людини до певної професійної чи соціальної групи.

Е

екіпі́ровка (екіпі́рува́ння) (фр. *equiper* — споряджувати), -и, ж. Спорядження, поповнення, обмундирування; те, що потрібне для забезпечення когось або чогось усім необхідним.

екстер'є́р (фр. *extérieur*, латин. *exterior* — зовнішній), -у, ч., спец. Зовнішній вигляд і будова тіла тварини.

ентузіа́зм (грецьк. *enthusiasmos* — божественне натхнення, захоплення), -у, ч. Сильний запал, захоплення, душевне піднесення.

есте́тика (грецьк. *aisthētikos* — чуттєво сприйманий), -и, ж. 1. Наука про мистецтво, про форми прекрасного в художній творчості, у природі та суспільстві. 2. Краса чого-небудь.

етні́чний (грецьк. *ethnikos* — племінний, народний), -а, -е. Той, що належить до якогось народу, його культури, традицій. *Етнічна група*.

Ж

жупа́н (пол. *Żupan*), -па́на, ч. У XVI–XVIII ст. східноєвропейський верхній одяг східного походження, поширений серед заможного населення Речі Посполитої (сучасної Польщі, Литви, України та Білорусі) — шляхти, козаків, міщан, пізніше — серед селян.

З

зе́ніт (латин. *zenith*, араб. *samt, semt* — дорога, напрям, які в середні віки під час переписування були передані як *senit* унаслідок того, що *t* було помилково прочитано як *ni*), -у, ч. 1. Найвища точка небесної сфери над головою спостерігача. 2. *перен.* Найвищий ступінь розвитку, вершина чого-небудь.

І

ідентифікува́ти (середньолатин. *identifico* — ототожнюю), -ую, -уєш. Визнавати які-небудь явища, поняття тощо тотожними, однаковими, подібними; уподібнювати до чого-небудь.

іммігра́нт (латин. *immigrans* — який уселяється), -а, ч. Чужоземець, який переїхав до якої-небудь країни на постійне проживання; переселенець.

К

каме́лія (від власного імені місіонера Камеллі, що описав цю рослину й привіз у Європу зі Східної Азії), -ї, ж. Південне вічнозелене дерево або чагарник із великими білими чи червоними пахучими квітками; вирощують як декоративну рослину; квітка цієї рослини.

кваліфіка́ція (середньолатин. *qualis* — який, якої якості й латин. *...ficatio* від *facio* — роблю), -ї, -ж. 1. Рівень спеціальних знань і практичних навичок, який дає змогу працівникові виконувати роботу певного ступеня складності. 2. Фах, професія, спеціальність.

кі́ві¹ (англ. *kiwi* з мови маорі, тубільців Нової Зеландії — птах), *невідм.*, ж. Безкрилий птах із довгим дзьобом, який не літає; живе на островах Нової Зеландії.

кі́ві² (англ. *kiwi* з мови маорі — птах), *невідм.*, с. Тропічне плодове дерево, що дає зеленувато-коричневі плоди з оксамитовою шкіркою та кисло-солодким смаком; плід такого дерева.

ковбо́й (англ. *cowboy*, від *cow* — корова і *boy* — хлопець), -я, ч. У західних штатах США — пастух-вершник, який пасе табуни коней у степах.

ко́ледж (англ. *college*, від латин. *collegium* — група, товариство), -у, ч. Вищий або середній навчальний заклад, у деяких країнах входить до складу університету.

коле́ж (фр. *collège*, від латин. *collegium* — група, товариство), -у, ч. Середній навчальний заклад у Франції, Бельгії, Швейцарії, Канаді та деяких інших країнах.

ко́лоритний (іт. *colorito*, від латин. *color* — колір), -а, -е. 1. Який характеризується майстерним співвідношенням фарб, кольорів (про картину, фреску тощо); барвистий. 2. *перен.* Своєрідний, характерний, яскраво виражений.

ко́петентність (латин. *competens* — належний, відповідний), -ності, ж. 1. Поінформованість, авторитетність, обізнаність. 2. Володіння *компетенцією*.

ко́петенція (латин. *competentia*, від *competere* — досягати; відповідати, прагнути), -ї, ж. 1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи.

ко́нтент (англ. *content* — зміст), -а, ч. Зміст, інформаційне наповнення сайту, видання тощо.

ко́нфіскува́ти (латин. *confiscatio*, від *confisco* — вилучаю у власність держави), -ую, -уєш. Здійснювати конфіскацію — примусове та безоплатне вилучення майна, грошей тощо в приватної особи на користь держави як санкції за правопорушення.

коша́ра (рум. *căsarie* — загорожа), -и, ж. Приміщення для утримання овець у холодний період; загорожа для овець; овеча ферма.

крава́тка (іт. *cravatta* або фр. *cravate*; можливо, за посередництва пол. *krawat* — краватка), -и, ж. Смужка тканини, зав'язана навколо шиї; використовують як прикрасу, аксесуар одягу, зокрема як обов'язковий атрибут ділового костюма.

креа́тивний (латин. *creo* — створюю, виробляю), -а, -е. Творчий.

Л

ліло́вий (фр. *lilas* — бузок), -а, -е. Колір бузку або фіалки; світло-фіолетовий.

ліно́леум (латин. *linum* — полотно й *oleum* — олія), -у, ч. Рулонний матеріал для покриття підлоги, що виготовляють із тканини або потовщеного паперу й пластмас.

лі́рник (грецьк. *lyra* — ліра), -а, ч. Народний співак-музикант.

ліце́й (грецьк. *Lykeion* — назва гаю біля храму Аполлона Лікейського поблизу Афін, де Арістотель навчав своїх учнів), -ю, ч. Середній, іноді вищий навчальний заклад із певною спеціалізацією. *Педагогічний ліцей. Фізико-математичний ліцей.*

лос'я́йон (фр. *lotion*, латин. *lotio* — обмивання), -у, ч. Живильна рідина для догляду за шкірою обличчя, рук тощо.

М

магі́стр (магі́стер) (латин. *magister* — начальник, учитель), -тра, ч. В Україні — освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра чи спеціаліста здобув поглиблені спеціальні вміння та знання інноваційного характеру.

мае́стро (іт. *maestro* — учитель, майстер), *невідм.*, ч. 1. Шаноблива назва видатного музиканта, композитора, художника. 2. Звання, що надають видатним майстрам-шахістам у деяких закордонних країнах.

малахі́т (грецьк. *malachē* — мальва), -у, ч. Крихкий мінерал класу карбонатів яскраво-зеленого кольору з металевим відблиском, який використовують як цінний камінь для художньо-декоративних виробів, як сировину для отримання міді тощо.

медита́ція (латин. *meditatio* — роздум), -ї, ж. 1. Розумова дія, спрямована на приведення психіки людини в стан глибокої зосередженості. 2. Роздум, споглядання.

ме́неджмент (англ. *management* — керування, організація), -у, ч. 1. Сукупність принципів, методів, засобів і форм управління виробництвом із метою підвищення його ефективності, збільшення прибутків. 2. Керівництво підприємства, фірми; керівний орган.

мече́ть (араб. *masdžid* — місце поклоніння), -і, ж. Молитовний дім у мусульман.

мінаре́т (турецьк. *minare* — башта при мечеті, від араб. *mināra* — маяк, від *nār* — вогонь), -у, ч. Висока башта при мечеті, з якої муедзин скликає мусульман на молитву.

мініма́ркет (англ. *mini-* — перша частина складних слів, яка має значення «малий розмір», й англ. *market* — ринок, збут), -у, ч. Магазин самообслуговування торговою площею до 200 м², з обмеженим асортиментом продовольчих товарів.

Н

наї́вний (фр. *naïf*), -а, -е. Простодушно-довірливий, який не має життєвого досвіду; безпосередній, недосвідчений.

нейрохіру́рг (грецьк. *neuron* — жила, нерв — перша частина складних слів, яка вказує на причетність до нервів, нервової системи, і нім. *Chirurgie* від грецьк. *cheir* — рука й *ergon* — робота), -а, ч. Фахівець із лікування захворювань центральної та периферійної нервової системи людини; також розробляє хірургічні методи їхнього лікування.

не́тто (іт. *netto* — чистий), *невідм.* Вага товару без тари й упакування.

О

одіссе́я (грецьк. *Odyssēia*, від назви поеми Гомера «Одіссея»), -ї, ж. Тривалі мандри чи блукання з різними пригодами; від назви однойменної поеми напівлегендарного давньогрецького поета Гомера (VI ст. до н. е.).

о́нікс (грецьк. *onyx* — ніготь), -у, ч. Мінерал, різновид агату; складається із шарів білого та чорного забарвлення.

от кутю́р (висо́ка мо́да) (фр. *haute couture* — високе пошиття), *невідм.* Унікальні моделі, що виробляють у знаменитих салонах мод на замовлення клієнта.

о́хра (во́хра) (грецьк. *ochra*, *ochros* — блідий, жовтуватий), -и, ж. Природна мінеральна фарба червоно-брунатного або жовтого кольору.

П

пара́ліч (польськ. *paraliż*, грецьк. *paralysis* — розслаблення), -у, ч. 1. Втрата рухових функцій у результаті різних патологічних процесів у нервовій системі. 2. Втрата здатності до дії, повна бездіяльність.

паранормальний (грецьк. *para* — префікс, що означає суміжність, переміщення, виступ, відхилення, зміну, і латин. *normalis* — прямолінійний), -а, -е, *псих*. Який перебуває за межами нормального.

параолімпійський (грецьк. *para* — префікс, що означає суміжність, переміщення, виступ, відхилення, зміну, і грецьк. *Olympos* — назва гори в Греції, на якій жили боги), -а, -е. Такий, що стосується Олімпійських ігор, у яких беруть участь спортсмени та спортсменки з інвалідністю.

парча́ (перс. *parče* — тканина), -і, *ж*. Складноузорчаста тканина, зроблена із шовкових, золотих або срібних чи таких, що їх імітують, ниток.

піала́ (перс. *peyale* — посудина), -и, *ж*. Поширена на сході кругла посудина для пиття у вигляді невеличкої розширеної доверху чашки без ручки.

популя́ція (латин. *populus* — народ), -ї, *ж.*, *біол*. Сукупність особин одного виду тваринних чи рослинних організмів, поширена в певній місцевості.

прері́я (фр. *prairie* — лука), -ї, *ж*. Рівнинна місцевість у Північній Америці з трав'янистою рослинністю степового типу.

Р

ра́лі (англ. *rally* — збори, зліт), *невідм., с*. Спортивне змагання на спеціально підготовлених стандартних автомобілях або мотоциклах за заданим режимом руху.

ре́йтинг (англ. *rating* — оцінка, від *rate* — норма, ставка, ціна), -у, *ч*. 1. Показник оцінки діяльності, популярності якоїсь особи, організації, програм, що визначають за допомогою соціологічного опитування, голосування. 2. Відносний показник надійності ділового партнера, банку, страхової компанії тощо. 3. Становище спортсмена, що оцінюють певним числом балів.

релакс (латин. *relaxatio* — зменшення, ослаблення), -у, *ч*. Розслаблення; зменшення, ослаблення стану фізичного та/або психологічного напруження особи, засіб опанування власного стану, володіння собою. Під час релаксації відбувається зняття емоційного напруження, а відтак м'язового перенавантаження.

рентге́н (від прізвища німецького фізика В. Рентгена (Röntgen), *ч*. 1. -у. Те саме, що рентгенівське проміння; просвічування цим промінням; знімок, зроблений унаслідок просвічування цим промінням. 2. -а. Апарат для просвічування цим промінням. 3. -а. Одиниця дози рентгенівського чи гамма-випромінювання.

ре́тро (латин. *retro* — назад), *невідм., с*. Напря́м, стиль, звернений у минуле; захоплення минулим, мода на минуле.

рудимента́рний (латин. *rudimentum* — початок, перший ступінь), -а, -е. 1. *біол*. Недорозвинений, зникаючий, залишковий. 2. *перен., книжн*. Стосовно до залишку, пережитку того, що зникло.

С

сап'я́н (перськ. *saxtyan, saxt* — міцний), -у, *ч*. Тонка, м'яка шкіра найрізноманітніших кольорів, виготовлена з козячих (рідше овечих, телячих) шкур.

сенс (латин. *sensus* — смисл, *sentio* — вважаю), -у, *ч*. 1. Сутність чого-небудь; значення; зміст. || Те, що відіграє особливу роль, має виняткове значення; сила. 2. Розумна підстава; рація. || Доцільність, корисність чого-небудь. 3. Мета, основне призначення чого-небудь. 4. Почуття, замисел.

сентименти (фр. *sentimental* — сентиментальний), -ів, *мн., розм.* Вияв надмірної чутливості.

сеньйора (ісп. *señora*, латин. *senior* — старий), -и, *ж.* Увічлива назва, звертання до жінки в Іспанії та деяких інших країнах.

серенада (іт. *serenata, sereno* — ясний, латин. *sera (hora)* — вечір), -и, *ж.* 1. У середньовічній поезії трубадурів — вечірня віншувальна пісня, яку виконували просто неба. 2. *муз.* В Італії, Іспанії та деяких інших країнах — вечірня пісня на честь коханої, яку виконували під її вікном у супроводі гітари або мандоліни. 3. Музичний твір на зразок сюїти, спокійного, ліричного характеру.

скраб (англ. *scrub* — терти, чистити), -у, *ч.* Косметичний крем, що містить тверді частинки (подрібнене насіння рослин, сіль, цукор, очищений пісок тощо), використовують для очищення шкіри від відмерлих клітин.

смартфón (з англ. *smart* — розумний та англ. *phone* — телефон), -у, *ч.* Окрема категорія телефонів, які, на відміну від простих стільникових телефонів, мають більше оперативної пам'яті та власний потужний, як для кишенькових пристроїв, процесор.

сомбрéро (ісп. і порт. *sombrero, sombra* — тінь, затінок), *невідм., с.* Традиційний капелюх населення Піренейського півострова й Латинської Америки.

спецефéкт (спеціáльний ефе́кт) (латин. *specialis* — особливий, своєрідний та *effectus* — виконання, дія, результат; в англ. уживають аббревіатуру **SPFX, SFX** або просто **FX**), -у, *ч.* Спільна назва технологічних прийомів у кінематографі, на телебаченні й у відеоіграх, яку застосовують для візуалізації сцен, що не можуть бути зняті звичайним способом.

спікер (англ. *speaker* — промовець), -а, *ч.* 1. Голова парламенту або палати парламенту в багатьох країнах. 2. Особа, яка повідомляє глядачів про рішення суддів на змаганнях із боксу.

страз (нім. *Strass* від прізвища німецького винахідника, скловара та ювеліра наприкінці XVIII ст. Й. Страссера (*Strasser*), -а, *ч., спец.* Штучний камінь, який виготовляють із кристалу з домішкою свинцю; блиском і грою подібний до дорогоцінного каменя.

Т

теплові́зор (*тепло* та латин. *visus* — зір), -а, *ч.* Прилад, який перетворює інфрачервоні промені, що випускають або відбивають різні об'єкти, на зображення, видиме на екрані.

токсі́чність (грецьк. *toxikon* — отрута), -ності, *ж., спец.* Отруйність, здатність деяких хімічних речовин шкідливо впливати на рослини, тварин і людину.

трей́лер (англ. *trailer* — тягти), -а, *ч.* 1. Тягач із причепом для перевезення великогабаритних неподільних вантажів. 2. Житловий будиночок на колесах, який причіпляють до автомобіля. 3. Відеоролик, що складається з коротких і зазвичай найбільш видовищних уривків фільму для його анонсування або реклами.

тре́кінг (англ. *trek* — піші походи, переселятися), -у, *ч.* Вид активного відпочинку, пішохідна туристична подорож.

У

увертю́ра (фр. *ouverture, ouvrir* — відкривати, починати), -и, *ж.* 1. Оркестрова п'єса, що є вступом до опери, балету, драми, кінофільму тощо. 2. *перен.* Початковий етап, вступна, попередня частина чого-небудь. 3. Самостійний оркестровий твір сонатної форми.

Ф

фата́льний (фр. *fatalisme*, латин. *fatalis* — наперед визначений долею), -а, -е. 1. Неминучий, невідворотний; призначений долею. 2. Який зумовлює, визначає характер (звичайно негативний, небажаний) наступних дій, перебігу подій. 3. Який приносить горе, нещастя, страждання; згубний; позбавлений успіху, щастя; приречений на невдачу.

фа́уна (латин. *Fauna* — у давньоримській міфології ім'я богині звірів, полів і лісів), -и, ж. Сформований історично тваринний світ, сукупність усіх видів тварин певної місцевості, країни або конкретного геологічного періоду; сукупність тварин певного типу, класу тощо.

фейлето́н (фр. *feuilleton, feuille* — лист, аркуш), -у, ч. 1. *заст.* Розділ газети, у якому друкували статті на побутові теми, про мистецтво, літературу. 2. *заст.* Критична стаття про мистецтво, музику, літературу. 3. Невеликий літературно-публіцистичний твір, у якому висміюють і засуджують якісь вади, потворні явища суспільного життя.

фено́мен (грецьк. *phainomenon* — те, що з'являється), -а, ч. 1. Рідкісне, незвичайне, виняткове явище. 2. Про когось надзвичайно видатного, про те, що є особливо визначним, винятковим, що дуже рідко трапляється; про людину з рідкісними здібностями, властивостями, нахилами. 3. *філос.* Явище, єдине у своєму роді, узятє в його цілісності, у єдності з його сутністю та дане нам у досвіді, сприйняте органами чуттів.

флора́ (латин. *Flora* — у давньоримській міфології ім'я богині квітів, весни та юності), -и, ж. 1. Сукупність усіх видів рослин, що ростуть на певній території або росли на ній у минулі геологічні епохи; рослинний світ узагалі. 2. Сукупність бактерій, що постійно живуть у якомусь органі.

фольга́ (польськ. *folga*, латин. *folium* — лист), -и, ж. 1. Дуже тонкі блискучі листи або стрічки металів і сплавів (алюмінію, міді, латуні, олова, свинцю тощо), які використовують для прикрашання виробів, пакування харчових продуктів, тютюну, а також для виготовлення конденсаторів, електродів. 2. Матеріал (паперова калька або прозора плівка із шаром порошку бронзи чи сухої фарби), який використовують у поліграфії для нанесення зображень на оправу книжок. *Золота фольга.*

фо́рзац (нім. *Vorsatz*), -а, ч., *снец.* Подвійний аркуш паперу, що з'єднує книжку з внутрішньою частиною обкладинки, а також слугує для оформлення книжки.

Х

хо́бі (англ. *hobby* — коник, пристрасть), *невідм., с.* Яке-небудь захоплення, улюблене заняття на дозвіллі.

хора́л (середньолатин. *choralis*, від грецьк. *choros* — хор), -у, ч. Церковний багатоголосий хоровий спів; хвалебна духовна пісня (*перев.* у католиків і протестантів). || Музичний твір у такій формі.

Ш

шта́пель (нім. *Stapel* — купа), -ю, ч. Короткий (40–150 см) відрізок штучного волокна; з пучка штапелю отримують пряжу — штапельне волокно, а з неї — штапельні тканини.

штат (від нім. *Staat* — держава), -у, ч. 1. Державно-територіальна одиниця в складі деяких федеративних держав, яка користується тим або іншим ступенем самоврядування. 2. Постійний, установлений склад співробітників на якому-небудь підприємстві чи в установі.

ЗМІСТ

Від авторів	3
-------------------	---

ВСТУП

§ 1. Розвиток української мови	4
§ 2. <i>Розвиток мовлення</i> . Усне повідомлення на тему, пов'язану з історією української мови (з використанням різних способів візуалізації змісту)	8

ПОВТОРЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО

§ 3. Головні та другорядні члени речення. Порівняльний зворот (<i>повторення</i>)	10
§ 4. Повні та неповні речення. Односкладні речення	14
§ 5. <i>Розвиток мовлення</i> . Створення та розігрування діалогів	18
§ 6. Однорідні члени речення	20
§ 7. Звертання. Вставні компоненти	22
§ 8. <i>Розвиток мовлення</i> . Есе в публіцистичному стилі на патріотичну тему	24
§ 9. Відокремлені члени речення	26
§ 10. <i>Розвиток мовлення</i> . Усний виступ перед однолітками	28

СИНТАКСИС. ПУНКТУАЦІЯ

§ 11. Складне речення та його ознаки	30
§ 12. <i>Розвиток мовлення</i> . Усний стислий переказ медіатексту з обґрунтуванням актуальності та достовірності інформації	32
§ 13–14. Типи складних речень	34

§ 15. <i>Розвиток мовлення</i> . Інтерв'ю (замітка, репортаж) для розміщення на вебсайті закладу освіти з метою поширення об'єктивної та точної інформації про подію чи явище	38
§ 16–17. Складносурядне речення	40
§ 18–19. Розділові знаки між частинами складносурядних речень	44
§ 20. <i>Розвиток мовлення</i> . Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням	48
§ 21. Складнопідрядне речення, його будова та засоби зв'язку між частинами	50
§ 22. <i>Розвиток мовлення</i> . Звіт про виконану роботу	54
§ 23. Основні види підрядних частин	56
§ 24. Складнопідрядні речення з підрядними означальними та підрядними з'ясувальними	60
§ 25. <i>Розвиток мовлення</i> . Письмове повідомлення (допис, коментар, стаття, замітка)	64
§ 26. Складнопідрядні речення з підрядними місця і часу	66
§ 27. Складнопідрядні речення з підрядними способу дії, ступеня та підрядними порівняльними	70
§ 28. Складнопідрядні речення з підрядними причини, мети, умови	74
§ 29. Складнопідрядні речення з підрядними наслідковими й допустовими	78
§ 30. <i>Розвиток мовлення</i> . Дискусія про вплив сучасних технологій на розмаїття світу природи	82
§ 31–32. Складнопідрядні речення з кількома підрядними	84
§ 33–34. Розділові знаки між частинами складнопідрядного речення	88
§ 35. <i>Розвиток мовлення</i> . Твір-роздум (за складним планом)	92
§ 36–37. Безсполучникове складне речення	94
§ 38. <i>Розвиток мовлення</i> . Вибірковий усний переказ тексту наукового стилю з творчим завданням	98
§ 39. Кома та крапка з комою в безсполучниковому складному реченні	100
§ 40. <i>Розвиток мовлення</i> . Письмове звернення до громади в соцмережах у публіцистичному стилі	104
§ 41–42. Двокрапка в безсполучниковому складному реченні	106
§ 43–44. Тире в безсполучниковому складному реченні	110
§ 45. <i>Розвиток мовлення</i> . Письмовий твір у публіцистичному стилі на морально-етичну тему	114
§ 46–47. Складне речення з різними видами зв'язку	116

§ 48. <i>Розвиток мовлення</i> . Письмове оперативне повідомлення (новина)	120
§ 49. <i>Розвиток мовлення</i> . Тези науково-пізнавальної чи публіцистичної статті	122
§ 50. <i>Розвиток мовлення</i> . Стислий письмовий переказ тексту наукового стилю	124
§ 51. <i>Розвиток мовлення</i> . Сприймання письмового тексту	126
§ 52. Пряма мова	128
§ 53. Непряма мова	132
§ 54. <i>Розвиток мовлення</i> . Конспектування сприйнятого на слух публіцистичного тексту	136
§ 55. Цитата	138
§ 56. <i>Розвиток мовлення</i> . Вибірковий усний переказ тексту художнього стилю (за самостійно складеним планом)	142
§ 57. Діалог	144
§ 58. <i>Розвиток мовлення</i> . Есе на суспільну та морально-етичну тему	148

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО

§ 59. Звук як найменша одиниця мови й мовлення. Звуки та букви	150
§ 60. Значущі частини слова. Словотворення	152
§ 61. Лексичне значення слова. Словниковий склад української мови	154
§ 62. Поділ слів на частини мови	156
§ 63. Словосполучення і речення. Типи речень	158
§ 64. Речення і текст як одиниці спілкування	160
§ 65. <i>Розвиток мовлення</i> . Підготовка доповіді на морально-етичну та суспільну теми в публіцистичному стилі	162
§ 66. Орфоепічні норми.	164
§ 67. Лексичні помилки	166
§ 68–69. Граматичні помилки	168
§ 70. Подвоєні букви.	172
§ 71. М'який знак	174
§ 72. Апостроф	176

§ 73. Написання <i>и, і</i> в іншомовних словах	178
§ 74. Написання префіксів	180
§ 75. Написання складних слів	182
§ 76. Написання прислівників окремо, разом, з дефісом	184
§ 77. Написання <i>не</i> з різними частинами мови	186
§ 78. Правопис власних назв	188
§ 79. Розділові знаки в простому ускладненому реченні	190
§ 80. Розділові знаки між частинами складного речення	192
 Короткий словник фразеологізмів	 194
З орфографічного словника	195
З тлумачного словника	196
Із словника іншомовних слів	204

Навчальне видання

АВРАМЕНКО Олександр Миколайович, *ТИЩЕНКО* Зара Робертівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 9 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей».

В оформленні підручника використано матеріали з інтернет-видань,
що перебувають у вільному доступі.

Редакторка *С. Бабич*. Художня редакторка *Н. Антоненко*

Технічна редакторка *Л. Ткаченко*.

Комп'ютерна верстка *О. Руденко*.

Коректорка *С. Кашка*

Над інтерактивним електронним додатком
до підручника працював *В. Ситник*.

Формат 84×108/16. Ум. др. арк. 22,68. Обл.-вид. арк. 18,91. Наклад прим. Зам. №

Видавництво «Грамота». 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 25, оф. 15.

Електронна адреса: info@gramota.kiev.ua; www.gramota.kiev.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

Віддруковано в ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12.

Свідоцтво ДК № 6115 від 29.03.2018 р.

СПОЛУЧНИКИ СКЛАДНОСУРЯДНОГО РЕЧЕННЯ

Сурядні сполучники	Приклад
єднальні: <i>і, й, та (=і), ні...ні... , ані...ані... , не тільки...а й... , і...і...</i>	<i>Малоє літо</i> вранішнє вікно, <i>і відбивають</i> пустку скляні <i>двері</i> (Н. Білецька).
протиставні: <i>а, але, зате, проте, однак, та (=але)</i>	<i>Я звала радість</i> на пораду, <i>але прийшла</i> чомусь <i>журба</i> (В. Крищенко).
розділові: <i>або, чи, то...то... , або...або... , чи...чи... , не то...не то...</i>	<i>То</i> інеем <i>трави вкриваються</i> , <i>то сонце їх палить</i> невпинно (О. Травневий).

ВИДИ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ

Вид підрядної частини	Питання / сполучники чи сполучні слова	Приклад
означальна	<i>який? яка? яке? які?</i>	<i>Я намагаюсь вигадати осінь, якої не було на мапах і в книжках</i> (Н. Білецька).
	спол.: <i>що, щоб, ніби</i> спол. сл.: <i>який, чий, котрий, що, де, куди, звідки</i>	
з'ясувальна	<i>хто? що? кого? чого?</i>	<i>Знаю я, що й мені вже час осінь мою зустрічати</i> (І. Коваленко).
	спол.: <i>що, як, щоб, мов, ніби, наче, аби, якби, коли, поки, доки, чи</i>	
	спол. сл.: <i>який, чий, котрий, що, де, куди, звідки, як, чому</i>	
обставинна місця	<i>де? куди? звідки?</i>	<i>Там, де</i> яблуня розквітла, <i>хтось розбризкав срібний чар</i> (Юрій Клен).
	спол. сл.: <i>де, куди, звідки</i>	
обставинна часу	<i>коли? як довго? доки? з яких пір?</i>	<i>Цілий день із вітром ми прощались, поки темний вечір не настав</i> (Б. Стельмах).
	спол.: <i>як, після того як, відколи, відтоді як, з тих пір як</i>	
	спол. сл.: <i>коли, поки, доки</i>	

ВИДИ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ

Вид підрядної частини	Питання / сполучники чи сполучні слова	Приклад
обставинна способу дії і ступеня	<i>як? яким способом? якою мірою? наскільки?</i>	<i>Солов'ї, по горло в ніч загорнені, почувши шум світання, захлинаються, аж згіркло в горлі</i> (В. Стус).
	спол.: <i>що, що...то..., аж, що аж</i> спол. сл.: <i>як, скільки, наскільки</i>	
обставинна порівняльна	<i>як?</i>	<i>За літами летять літа ясночолі, наче вчора все було і спливло</i> (Н. Яремчук).
	спол.: <i>як, ніби, наче, мовби</i> спол. сл.: <i>як</i>	
обставинна умови	<i>за якої умови?</i>	<i>Як на ті чорнобривці погляну, бачу матір стареньку</i> (М. Сингаївський).
	спол.: <i>якщо, коли, якби, як, раз, аби</i>	
обставинна причини	<i>чому? через що? з якої причини?</i>	<i>На подіум, напевне, не покличуть, бо інша там цінується краса</i> (П. Мага).
	спол.: <i>бо, що, оскільки, адже, тому що, через те що, внаслідок того що, у зв'язку з тим що</i>	
обставинна мети	<i>з якою метою? навіщо? для чого?</i>	<i>На дорогах життя нам розлука дана, щоб сильніше і глибше любити</i> (В. Крищенко).
	спол.: <i>щоб, аби, для того щоб, з тим щоб</i>	
обставинна допустова	<i>незважаючи на що?</i>	<i>Рік був досить мирний, дарма що високосний</i> (С. Сидоренко).
	спол.: <i>хоч, хай, незважаючи на те що, дарма що</i>	
обставинна наслідкова	умовно можна поставити питання <i>і що ж? і який наслідок?</i>	<i>Настали спекотні літні дні, так що купатися можна щоранку й щовечора</i> (О. Травневий).
	спол.: <i>так що</i>	